

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
KÁNONJOGI POSZTGRADUÁLIS INTÉZET
BUDAPEST

A SZEMINÁRIUMI KÉPZÉS
SAJÁTOS SZEREPE
A SZENT REND FOKOZATAIRA
VALÓ FELKÉSZÍTÉSBEN
A TRENTÓI ZSINATOT
KÖVETŐEN NAPJAINKIG

KONZULENS:

Prof. Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm

KÉSZÍTETTE:

Fazakas Attila

BUDAPEST, 2024

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	4
1. A papi hivatás felismerése az első századokban	7
2. A papi hivatásra készülők képzése a korai Egyházban	17
3. Az egyes klerikusi fokokra való kiválasztás a korai Egyházban	23
3.1. Cölibátus	33
3.2. A szent rendre való felkészítés és a szentelendő kiválasztása a korai középkortól a Trentói Zsinatig	38
3.2.1. A diakonátusra és a papságra való alkalmasság kritériumai	53
3.2.1.1. Testi egészség	53
3.2.1.2. Lelki és erkölcsi állapot	54
3.2.1.3. Műveltségi és társadalmi feltételek	56
3.2.1.4. Életkor, cölibátus	57
3.3. A papnevelés az egyetemek keletkezésétől a Trentói Zsinatig	60
3.3.1. A jelöltek tudományos képzése	60
3.3.2. A jelöltek lelki képzése	67
3.3.3. Hanyatlás és az ahhoz vezető okok	69
3.4. A Trentói Zsinat rendelkezései a papnevelésről	72
3.5. A Trentói Zsinat „papképe” és a növendékek ahhoz való nevelése	74
3.6. A Cum adolescentium aetas szemináriumi dokumentum eredeti fordítása és elemzése	77
3.7. A trentói szeminárium újszerűsége	93
3.8. A szemináriumi dokumentum elterjedése	94
3.8.1. Megvalósulás a világegyházban	94
3.8.2. A szemináriumok és a papnevelés kezdetei Nagy-Magyarországon	102
3.8.3. Szerzetesek nevelése Erdélyben	172
4. A Ratio atque institutio studiorum Societas Iesu (1599) elemzése	175

5. A Ratio atque institutio studiorum Societas Iesu és újabb kiadása	
(1814, 1832)	192
5.1. A Ratio studiorum világnézet alakítása az intézményekben	197
6. Az 1917-es Törvénykönyv	205
6.1. A szemináriumi nevelés	212
7. Optatum totius – A II. Vatikáni Zsinat határozata a papnevelésről	216
8. A Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (1970) elemzése	224
9. A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzata	226
10. A Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (1985) elemzése	239
11. A Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (2016) elemzése	256
11.1. Az új Ratio fundamentalis szerinti papnevelés	259
11.2. A dokumentum konklúzióinak összefoglalása	262
Konklúzió	264
Conclusion	288
Felhasznált irodalom	
Nyilatkozat	

Bevezető

Katolikus Anyaszentegyházunk életében központi helyet foglal el a szent rendre való felkészítés, hiszen Egyházunk ezáltal tudja biztosítani, hogy a világ minden szegletében legyenek olyan igehirdetők, akik a katolikus Egyház papi rendjében részesülve Jézus missziós parancsát megvalósítják.

A középiskolát magam is kisszemináriumban végeztem, aminek elsődleges küldetése volt, hogy ne csak érettségit és kántori diplomát adjon a kezünkbe, hanem vizsgálja meg azt is, hogy a jézusi hívó szóra milyen választ szeretnénk adni, vagyis tisztázzuk magunkban a papi hivatás kérdését. A sikeres érettségi vizsga után a szegei Szent Gellért Szemináriumba nyertem felvételt, majd 2005-ben diakónussá, 2006-ban pedig pappá szentelt Gyulay Endre püspök úr.

Mindig is foglalkoztatott a papságra való nevelés története. Hogyan is alakult ki a mostani rendszer? Milyen előzményei voltak? Hogyan is kezdett a papságra való képzés fejlődni az első századokban? Hogyan részesültek a papságra való felkészítésben az első apostolok, és ők – Jézus példájából kiindulva – hogyan láttak neki a papságra való felkészítésnek?

Nagy élmény volt számomra, amikor Prof. Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm *Az egyházi intézményrendszer története* című könyvét a kezembe vettem, és nemcsak az adott tantárgy vizsgájára készültem fel belőle, hanem végigkövethettem, hogy az adott korokban az adott szentségek hogyan is fejlődtek, alakultak, míg azt a mai állapotukat elnyerték, amit mi már készen kapunk, és amit szinte már magától értetődőnek gondolunk.

Jelen dolgozatban arra az összetett kérdésre keresem a választ, hogy a Trentói Zsinaton rögzített szemináriumi képzési rendszer továbbra is megfelel-e a katolikus Egyház papképzése exkluzív formájának?

Ennek a problémának a kifejtéséhez az alábbi kérdéseket kell megválaszolni:

1. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is biztosítani a papságnak az egyházi tanítás hűséges-hiteles átadására, valamint a szentségek és szentelmények megfelelő formában való kiszolgáltatására vonatkozó köteletségét?
2. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is adekvát

módon szolgálni a növendékpapság lelki életének maradandó kialakítását oly módon, hogy az biztos keretet teremtsen a papi kötelességek és jogok gyakorlásához szükséges stabil lelkiesség megőrzéséhez és fejlesztéséhez?

3. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is biztosítani az egyházi tan- és fegyelembeli ismeretek maradandó kialakítását oly módon, hogy az biztos keretet teremtsen a teológia műveléséhez, valamint az egyházi ismeretek megtartásához és elmélyítéséhez?

4. Továbbra is megalapozott intézményes formát jelent-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés – tekintettel a szaktudományok legújabb eredményeire – a növendékpapság fizikai és személyiségnevelési alapjainak biztos megteremtéséhez oly módon, hogy az maradandóan meghatározza a későbbi mindennapi papi életet?

A felsorolt tételek megválaszolásához elengedhetetlen egyfelől a Trentói Zsinat határozatait megalapozó, az Egyház korai időszakától kezdve folyamatosan pontosított papképzési szabályok, valamint a jogi és intézményes keretek áttekintése.

Ehhez hasonló módon megvizsgálom a Trentói Zsinat döntéseinek hatástörténetét a szemináriumi képzésre vonatkozó kánoni keretek kialakítása folyamán. Figyelembe véve a 18–20. század jelentős intézményi, oktatási és működési reformjainak forrásait is. Mindennek tükrében pedig reflektálok a modern kori papképzés újabb kérdéseire, kritikáira és lehetőségeire, a legújabb jogszabályi és szabályzati keretek szem előtt tartásával.

Természetesen a vizsgálat során nem pusztán a szeminárium intézményrendszerének működési alapjait képező jogforrásokat kívánom bemutatni és elemezni, hanem az eredeti forrásszövegek értelmezéséhez és megértéséhez elengedhetetlen naprakész, bőséges szakirodalmat is.

Azonban már most alá kell húznom, hogy az Egyház története során felhalmozódott normatív anyag objektív értelmezéséhez elsődleges a források tartalmának, céljának, hatásfokának közvetlen vizsgálata, amelyhez az említett szakirodalom másodlagos, különböző szempontokat felsorakoztató segítséggel szolgál. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az említett – különböző szerzőktől származó – intézménytörténeti reflexiók között mind a kortárs, mind a későbbi – különböző időszakoktól, iskoláktól – megfontolások felsorolásra kerülnek. Így a segédirodalom objektív értékelésekor nem tekinthetünk el a dokumentum és az egyes vélemények között eltelt időtől.

Kétségtelen, hogy ennek szem előtt tartása feltétlenül szükséges a kiegyensúlyozott, elfogulatlan és történelmietlen (a jelenlegi viszonyokat a korábbi forrásokon számonkérő) precíz álláspont kialakításához.

- Köszönetet mondok a Jóistennek, aki három plébánia, a szegedi II. kórház tíz osztálya, három szociális otthon, valamint az egyházmegyei bíróságon betöltött ügyvédi és ügyhallgatói feladataim mellett erőt adott a jelen dolgozat elkészítéséhez.
- Megköszönöm Prof. Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm tanszékvezető professzor úrnak, hogy doktori disszertációm megszületésében, megírásában segített, azt moderálta, szakmai tapasztalatait átadta, velük gazdagított.
- Köszönetet mondok a tanulmányaimat támogató Szeged-Csanádi Egyházmegyének.
- Köszönetet mondok a Kánonjogi Posztgraduális Intézet minden tanárának és az őket segítő munkatársaknak.
- Köszönöm Édesanyámnak a sok-sok imáját, Édesapámnak és Húgomnak a sok „biztatást”, Emike, Márti és András munkatársaim segítségét a plébániákon, barátaim támogatását, és mindazoknak, akik imádságukkal kísérték és segítettek munkámat.

1. A papi hivatás felismerése az első századokban

Jézus Krisztus földi küldetésének egyik legfontosabb állomása volt, hogy nyilvános működése elején apostolokat válasszon ki, akik részt vesznek az ő apostoli iskolájában.¹ Ahogy a Szentírásban olvassuk, az apostolokat maga választotta ki, amikor is nagy körültekintéssel és óvatossággal járt el:

„Amikor Jézus a Galileai-tó mellett járt, látott két testvért, Simont, másik nevén Pétert és testvérét, Andrást. Halászok voltak, s épp hálót vetettek a tengerbe. Megszólította őket: »Gyertek, kövessetek, s én emberek halászává teszlek benneteket!« Azon nyomban otthagyták hálójukat és csatlakoztak hozzá. Útját folytatva megpillantott két másik testvért is, Zebedeus fiát, Jakabot és testvérét, Jánost. Épp hálójukat javígtatták a bárkában, apjukkal, Zebedeussal. Őket is hívta. Rögtön otthagyták a bárkát apjukkal egyetemben, és a nyomába szegődtek.»²

Volt, akit meghívott az ő szolgálatára, ahogy azt a Jn 1,35–51-ben olvassuk:

„Másnap megint ott állt János két tanítványával, s mihelyt meglátta Jézust, amint közeledett, így szólt: »Nézzétek, az Isten Báránya!« E szavak hallatára a két tanítvány Jézus nyomába szegődött. Amikor Jézus megfordult, s látta, hogy követik, megkérdezte: »Mit akartok?« Így feleltek: »Rabbi – ami annyit jelent, mint Mester –, hol lakol?« »Gyertek, nézzétek meg!« – mondta nekik. Elmentek vele, megnézték, hol lakik, s aznap nála is maradtak. A tizedik óra körül járhattott. A kettő közül, aki János szavára követte, az egyik András volt, Simon Péter testvére. Reggel találkozott testvérével, Simonnal, s szólt neki: »Megtaláltuk a Messiást, vagy más szóval a Fölkentet«, s elvitte Jézushoz. Jézus ráemelte tekintetét, s így szólt hozzá: »Te Simon vagy, János fia, de Kéfa, azaz Péter lesz a neved.« Másnap Galilea felé tartva találkozott Fülöppel. Felszólította: »Gyere és kövess!« Fülöp Betszaidából, András és Péter városából való volt. Fülöp találkozott Natánaellel és elmondta neki: »Megtaláltuk, akiről Mózes törvénye és a próféták írnak, a názareti Jézust, Józsefnek a fiát.« »Jöhet valami jó Názaret-

¹ RAUE, Severus, O. S. Fr., *Christus als Lehrer und Erzieher*, Freiburg, 1895

² *Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1099–1100. o.

ből?» – kérdezte Natánael. »Gyere és győződjél meg róla!« – felelte Fülöp. Amikor Jézus meglátta Natánaelt, amint feléje tartott, ezt mondta róla: »Lám, egy igazi izraelita, akiben nincs semmi álnokság.« Natánael megkérdezte tőle: »Honét ismeresz?« Jézus így válaszolt: »Mielőtt Fülöp hívott volna, láttalak, a fügefafa alatt voltál.« Natánael erre felkiáltott: »Rabbi (azaz: Mester), te vagy az Isten Fia, te vagy Izrael királya!« Jézus ezt felelte neki: »Mivel megmondtam, hogy láttalak a fügefafa alatt, hiszel. De nagyobb dolgokat is fogsz még látni.« Majd hozzátette: »Bizony, bizony, mondom nektek: Látni fogjátok, hogy megnyílik az ég, s az Isten angyalai föl s leszállnak az Emberfia fölé.«³

És – ahogy azt Márk evangéliumának 5. fejezetében látjuk – volt, akit elutasított, mint például a gadarai megszállottat, aki – miután Jézus meggyógyította – kérte, hogy hadd követhesse őt:

„Amikor beszállt a bárkába, az imént még megszállott kérte, hogy vele mehessen. Nem engedte meg neki. »Menj haza a tiedhez – mondta neki –, s beszélj el, milyen nagy dolgot tett veled az Úr, hogyan könyörült meg rajtad.«⁴

Volt, akivel hosszan beszélgetett, mielőtt tanítványai közé fogadta, ahogy azt a fentebb idézett János 1,39-ben találjuk. Mászt egészen váratlanul szólított fel az ő követésére, ahogy az a Lukács 5,27–28-ban szerepel:

„Ezek után kiment, s meglátott egy Lévi nevű vámost, amint a vámnál ült. Fel-szólította: »Kövess engem!« Az felállt, és mindenét otthagyva követte őt.»⁵

A tanítványok kiválasztásában semmilyen földi érdek nem vezérelte Jézust. Sőt, még azt sem nézte, hogy milyen társadalmi rétegből hívja követőit, hiszen nem a rang és a cím számított neki, hanem ennél fontosabb értéket várt el követőitől: feltétlen hitet és bizalmat az ő irányában. Továbbá azt, hogy minden földi vagyonról lemondjanak, és készek legyenek követni őt minden nehézség és megpróbáltatás közepette. Ha az apostolok személyiségét nézzük, akkor láthatjuk, hogy egyáltalán nem „szent” emberek, hiszen tele voltak hibákkal, gyarlóságokkal. Jézusnál az elhatározás és az elköteleződés volt fontos, hogy – a hibák ellenére – mindezek meglegyenek a kiválasztott apostolokban. Hogy képesek legyenek őt követni, és az ő ügyét első helyre tenni az életükben.

³ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1191. o.

⁴ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1137. o.

⁵ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1160. o.

Úgy is mondhatjuk, hogy Jézus egy tágabb kört, vagyis 72 tanítványt, és egy szűkebb kört, vagyis 12 apostolt választott maga köré. Mindkét csoport esetében azt hangsúlyozta, hogy kiválasztásuk nem egyéni érdemük miatt történt, sokkal inkább Isten szeretetének nagyságát jelenti, és ezzel együtt isteni titok marad, hogy miért éppen őket választotta.

Jézus nemcsak a 12 apostol kiválasztására fektetett különösen nagy hangsúlyt, hanem nevelésükre is. Ennek során jól érvényesült a klasszikus „tanító–tanítvány” viszony, hiszen Jézus nemcsak szóval tanította az apostolokat, hanem mivel azok állandóan a közelében jártak, így látták tetteit is, vagyis azt, hogy a szó milyen módon érvényesül cselekedetekben. Jelen voltak az apostolok Jézus legnagyobb csodáinál, ezáltal hitük meg tudott erősödni, de jelen voltak nyilvános tanításainál is, amikor Jézus sokszor hozzájuk intézte szavait, ahogy azt a Máté 5,13–19-ben olvashatjuk:

„Ti vagytok a föld sója. Ha a só ízét veszti, ugyan mivel sózzák meg? Nem való egyébre, mint hogy kidobják, s az emberek eltapossák. Ti vagytok a világ világozása. A hegyen épült várost nem lehet elrejteni. S ha világot gyűjtanának, nem rejtik a véka alá, hanem a tartóra teszik, hogy mindenkinek világítson a házában. Ugyanígy a ti világozástok is világítson az embereknek, hogy jótetteiteket látva dicsőítsék mennyei Atyátokat! Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt vagy a prófétákat. Nem megszüntetni jöttem, hanem teljessé tenni. Bizony mondom nektek, míg ég és föld el nem múlik, egy i betű vagy egy vesszőcske sem vész el a törvényből, hanem minden beteljesedik. Aki tehát csak egyet is eltöröl e legkisebb parancsok közül, és úgy tanítja az embereket, azt igen kicsinek fogják hívni a mennyek országában. Aki viszont megtartja és tanítja őket, az nagy lesz a mennyek országában.”⁶

Különösen amikor példabeszédekkel tanított, akkor tartotta nagyon fontosnak, hogy a nyilvános tanítás után az apostoloknak elmagyarázza az adott példabeszédek értelmét és jelentését, ahogy az a Máté 13,10–23-ban található:

„Ekkor odamentek hozzá tanítványai és megkérdezték: »Miért beszélsz nekik példabeszédekben?« »Nektek megadatott, hogy megértsétek a mennyek országának titkait – felelte –, de nekik nem. Akinek van, annak még adnak, hogy bőségesen legyen neki, de akinek nincs, attól még azt is elveszik, amije van. Azért beszélek

⁶ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1100. o.

*nekik példabeszédekben, mert van ugyan szemük, de nem látnak, van ugyan fülük, de nem hallanak. Beteljesedett rajtuk Izajás próféta jövendölése, mely így szól: Hallván hallotok, de nem értetek, nézvén néztek, de nem láttok. Megkérge-
sedett e népnek a szíve. Nehezen hallanak a fülükre, a szemüket meg behunyták,
hogy szemükkel ne lássanak, fülükkel ne halljanak, s szívükkel ne értsenek, ne-
hogy bűnbánatot tartsanak, és meggyógyítsam őket. A ti szemetek boldog, mert
lát, s a fületek is az, mert hall. Bizony mondom nektek, sok próféta és sok igaz
ember kívánta látni, amit ti láttok, de nem látta, és hallani, amit ti hallotok, de
nem hallotta. Ti tehát halljátok a magvetőről szóló példabeszédet! Aki hallgatja
az országról szóló tanítást, de nem érti meg, ahhoz eljön a gonosz és elrabolja,
amit a szívébe vetettek. Ez az, ami az útszélre esett. A köves talajba hullott ellen-
ben az, aki meghallgatja a tanítást és szívesen be is fogadja, de az nem ver benne
gyökeret, mert csak ideig-óráig él. Amikor a tanítás miatt szorongatás, üldözés
éri, csakhamar megbotránkozik. A szúrós bogáncs közé hullott pedig az, aki meg-
hallgatja a tanítást, de a világi gondok s a csalóka gazdagság elfojtja a tanítást,
úgyhogy nem hoz termést. Végül a jó földbe hullott az, aki meghallgatja, meg-
szívleli a tanítást, s jó termést is hoz, az egyik százszorosot, a másik hatvanszo-
rosat, a harmadik harmincszorosot.»⁷*

Megengedte, hogy ne csak a jóról, hanem kételyeikről is beszéljenek, hogy ezál-
tal Jézus meg tudja értetni velük, és magyarázatot tudjon adni azokra, ahogy az előző
szentírási idézetben is megfigyelhettük.

Mikor már úgy látta Jézus, hogy elég fejlett a hitük, akkor próbára tette azt, ahogy
a Máté 16,13–19-ben olvasható:

*„Amikor Jézus Fülöp Cezáreájának vidékére ért, megkérdezte tanítványaitól:
»Kinek tartják az emberek az Emberfiát?« Így válaszoltak: »Van, aki Keresztelő
Jánosnak, van, aki Illésnek, Jeremiásnak vagy valamelyik másik prófétának.« Jé-
zus most hozzájuk fordult: »Hát ti mit mondtok, ki vagyok?« Simon Péter vála-
szolt: »Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia.« Erre Jézus azt mondta neki: »Boldog
vagy, Simon, Jónás fia, mert nem a test és vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem
az én mennyei Atyám. Én is mondom neked: Péter vagy, erre a sziklára építem
egyházamat, s az alvilág kapui sem vesznek rajta erőt. Neked adom a mennyek*

⁷ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1110–1111. o.

országa kulcsait. Amit megkötsz a földön, a mennyben is meg lesz kötve, s amit feloldasz a földön, a mennyben is fel lesz oldva.»⁸

Ahogy az a klasszikus nevelés egyik fontos eleme, úgy olykor Jézus is megdorgálta az apostolokat, különösen akkor, amikor kicsinyhitűek voltak, amikor nem bíztak eléggé az isteni gondviselésben, és elkeseredtek. Különösen szép momentum a vízen járás története. Ezt olvassuk a Máté 14,22–33-ban:

„Ezután nyomban szólt a tanítványoknak, szálljanak bárkába, és evezzenek át a túlsó partra, addig ő hazaküldi a népet. Miután hazaküldte, fölment a hegyre, hogy egyedül imádkozzék. Közben besötétedett, s ő ott volt egymagában. A bárka már jó pár stádiumnyira járt a parttól, hányták-vetették a hullámok, mert ellenszél fúj. Éjszaka, a negyedik örváltás idején a víz tükrén elindult feljűk. Amikor a tanítványok észrevették, hogy a vízen jár, megrémültek. »Kísértet!« – mondták, s félelmükben kiabáltak. Jézus azonban megszólította őket: »Bátorság! Én vagyok, ne féljete!« Erre Péter így szólt: »Uram, ha te vagy, parancsold meg, hogy odamenjek hozzád a vízen!« »Gyere!« – felelte. Péter kilépett a bárkából és elindult Jézus felé a vízen. Az erős szél láttára azonban megijedt, és amikor merülni kezdett, felkiáltott: »Uram, ments meg!« Jézus kinyújtotta a kezét és megfogta. »Te kishitű – vonta kérdőre –, miért kételkedtél?« Amikor beszállt a bárkába, a szél nyomban elült. Akik a bárkában voltak, leborultak előtte, és megvallották: »Valóban Isten Fia vagy!«⁹

Mindez nagyon szépen megmutatta az apostoloknak, hogy még a legvégső elkeseredésükben is Jézushoz kell fordulniuk, és az ő megmentő segítségében kell bízniuk.

Különösen fontosnak tartom arról is írni, hogy Jézus az apostolokkal szemben realista volt, s nem egy álmvilágban akarta őket nevelni, hogy amikor majd kilépnek a világba, akkor az ottani valóságban egészen mással találkozzanak. Ezért figyelmeztette őket egyúttal az apostoli hivatással járó veszélyekre is, amikor saját haláláról beszélt nekik.

Talán az egyik legfontosabb része a jézusi nevelésnek, hogy az apostolokat megtanítsa az Istennel való személyes kapcsolatra, vagyis imádkozni. Ezt olvassuk a Lukács 11,1–4-ben:

⁸ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1115. o.

⁹ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1112–1113. o.

„Történt egyszer, hogy valahol éppen imádkozott. Amikor befejezte, egyik tanítványa kérte: »Uram, taníts meg minket imádkozni, mint ahogy János is megtanította tanítványait.« Erre így szólt hozzájuk: »Amikor imádkoztok, ezt mondjátok: Atyánk! Szenteltessék meg a neved. Jöjjön el az országod. Add meg a szükséges kenyerünket mindennap. Bocsásd meg a bűneinket, amint mi is megbocsátunk minden ellenünk vétőnek. És ne vigy minket kísértésbe.«”¹⁰

Az apostolok Jézus saját példáján keresztül látták, hogy az imának milyen nagy gyümölcse van, ezért szerették volna ők is megtanulni, Jézus meg is tanította nekik.

A tanítás mellett ott volt az apostolok „gyakorlati” képzése is. Amikor Jézus úgy látta, hogy az apostolok már kellő tanítást kaptak, és kellő példát láttak tőle, akkor elküldte őket kettesével. Amikor visszatértek, akkor a megélt tapasztalatokon keresztül figyelmeztette őket úgy a hibáikra, mint azokra a helyzetekre, amikor jól és helyesen cselekedtek.

Jézus fokozatosan adta át az apostoloknak megbízásait az igehirdetésre, a keresztesítésre vagy az ördögűzésre.

Mire tanította Jézus az apostolait? Leginkább hűségre és állhatatosságra:

„Aki az eke szarvára teszi kezét és hátrafelé néz, nem alkalmas az Isten országára” (Lk 9,62).¹¹

Vagyis Krisztus követése azt jelentette, hogy az apostolok maguk mögött hagyják a múltat, és előretekintenek arra a célra, amit Krisztus küldetése jelent nekik.

Mihályfi Ákos így foglalja össze ezt a kérdést:

„Ti vagytok a világ világossága, a föld sava, úgy éljétek, hogy az emberek beneteket látva a mennyei Atyát dicsőítsék. Szeressétek a mennyei Atya akaratát, ez legyen életetek zsinórmértéke, ettől el ne térjétek soha, még akkor sem, ha üldözni fognak érte az emberek. Ne féljétek azoktól, akik csak a testet ölhetik meg. Legyetek szelídek és alázatos szívűek, egyszerűek, mint a galamb, de okosak, mint a kígyó. Mert a farkasok közé mentek, saját rokonaitok fognak ellenetek támadni. De ne féljétek, én mindig veletek vagyok, s amit az Atyától az én nevemben kértek, megadja nektek. Mondjátok le a földi vagyonról, hagyjátok el szüleiteket, házatokat, földeteket, ne gondoljátok arra, miből éltek, majd gondoskodom én rólatok. Életeteknek csak egy célja legyen: a bűnbánat és az evangélium hirdetése.

¹⁰ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1168. o.

¹¹ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1167. o.

Ezt tanítsátok mindenütt, ezt valljátok meg mindig nyíltan, még ha üldözés lenne is érte a részetek. Földi életetek nehéz lesz, szenvedéssel és önmegtagadással teli – hisz a tanítvány nem lehet nagyobb mesterénél –, de ígérem, hogy amint a földön osztani fogjátok sorsomat, úgy a földi élet után osztozni fogtok dicsőségemben is, ülni fogtok tizenkét trónon, megítélve Izrael tizenkét törzsét.”¹²

Az utolsó vacsorán Jézus megalapította az egyházi rend szentségét is, és felhatalmazta az apostolokat a szentmise bemutatására és kiszolgáltatására: vagyis hogy a kenyeret és a bort szent testévé és vérévé változtassák, ezzel megalapítva az Eucharisziát, Krisztus valóságos jelenlétét a szent színek alatt.

Sajnos Jézus szenvedése és kereszthalála egyes apostolok életében krízishelyzetet teremtett. Csupán Szent János apostol és evangélista volt ott a keresztnél, a többiek félelmükben elmenekültek.

A feltámadás első tanúi sem az apostolok voltak (hiszen ők zárt ajtó mögött ültek félelemben), hanem a szent asszonyok, akik a sírtól az apostolokhoz siettek, és megvitték számukra a hatalmas örömhírt: Jézus feltámadt a halottak közül. A Feltámadott többször is megjelent az apostoloknak, hogy megerősítse őket krízisbe került hitükben, majd összes hatalmát rájuk ruházta, s Pétert az Egyház fejévé tette (Jn 21,1–17).

A mennybemenetel is nagyon fontos volt az apostolok számára, hiszen ekkor kapták Jézustól a missziós parancsot:

„Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki nem hisz, az elkárhozik. Akik hisznek, azokat ezek a jelek fogják kísérni: Nevemben ördögöt űznek, új nyelveken beszélnek, kígyókat vehetnek kezükbe, és ha valami mérget isznak, nem árt nekik, ha pedig betegekre teszik a kezüket, azok meggyógyulnak.”¹³

Vagyis az apostolok egyrészt arra kaptak meghívást (egyben küldetést is), hogy saját maguk hirdessék azt, amit Jézustól tanultak, másrészt arra, hogy gondoskodjanak róla: elengedő személy legyen a jézusi missziós parancs megvalósítására. Ebből a missziós parancsból indult el a papnevelés megszervezése is.

A mennybemenetel után az apostolok egészen pünkösdi ünnepéig maradtak együtt, amikor is elteltek a Szentlélek hét ajándékával, majd kiléptek a világ elé, és

¹² MIHÁLYFI Ákos, *A papnevelés története és elmélete I.*, Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya Budapest, 1896, 9–10. o.

¹³ *Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1151. o.

ezzel elkezdtek azt a hatalmas apostoli munkát, aminek a missziós parancs megvalósítása volt az elsődleges célja. A pünkösti eseménnyel véget ért az apostolok előkészülete, amit Jézus iskolájában töltöttek. Most már az lett a legfőbb feladatuk és küldetésük, hogy mindazt, amit Jézus apostoli iskolájában láttak, azt az életben és a világban aprópénzre váltsák, így tehát minél több embert elvezessenek az evangéliumi hit terjesztésére.

Pál apostol esete egy kicsit speciális, hiszen ő a damaszkuszi úton látomásban találkozott Jézussal, amely találkozás olyan nagy intenzitású élményt jelentett neki, hogy az Egyházat üldöző Saul az Egyházat támogató Pál lett. Nála is nyomon követhetjük a hároméves készületet, hiszen a Krisztussal való találkozás után három évig élt visszavonultan Arábia vadonjaiban, hogy felkészüljön az apostoli munkára. Vagyis Anyaszentegyházunkban Szent Pál apostol esete az első, amelynél megmutatkozik az apostolok utáni apostoli „képzés”. Ez az elmélyülésben és a Krisztussal való szoros találkozásban rejlik, de első feltétele, hogy az apostoli szolgálatra Krisztus hívja meg. Ebben a csendben, magányban, és a Krisztusról való elmélkedésben maga Jézus nevelte Szent Pált arra a magasztos feladatra, hogy az ő örömhírét hirdesse a pogány nemzeteknek.

Az apostolok korában az apostolok a Jézustól kapott példán keresztül nevelték az utódokat. Ők is ugyanúgy maguk mellé vették a jelölteket, akik a nevelővel együtt éltek, látták az apostolok életét, hallgatták tanításaikat, vagyis közvetlen apostoli példán keresztül tanulták meg a lelkipásztori munkát úgy elméletben, mint gyakorlatban. Ez alatt természetesen azt is értjük, hogy a jelöltek itt megtapasztalták a papi hivatással járó nehézségeket, szenvedéseket, de ugyanúgy a hivatásban fellelhető örömeket és boldogságot is.

Márk előbb Pált, majd Pétert követte apostoli útjain, később Rómából Alexandriába vitte az evangélium örömhírét. Pált Lukács, Titusz, Timóteus, Szilvánusz kísérte el az apostoli úton, tőle nyerték el a papi képzést és a püspöki tisztséget. Azt látjuk, hogy a keresztség után – ha a közösség is úgy találta jónak, és ebben támogatta is –, akkor maga mellé vette a jelöltet, és kérte, hogy kísérje el őt apostoli útjain. Ekkor tanulta meg a liturgiát hallásból és látásból, a különböző hittételeket pedig az apostol szentbeszédeiből, valamint a szent könyvek olvasása és magánoktatások által. A hívek és a közösség vezetését az apostol cselekvési módjából, saját lelki és imádságos életének irányítását pedig az apostol életéből és személyes példája által sajátította el.

Mindezekhez hozzájárultak az apostol által művelt csodák és a Szentlélek különös ajándékai, amelyek pótolták a rendszeres nevelést és tanítást. Amikor az apostol úgy látta, hogy a tanítvány „képzése” már olyan szintet ért el, hogy egyedül is képes közösség kormányzására, akkor megtette őt az adott közösség élére. De ezek után is gondot fordított az apostol arra, hogy figyelemmel kísérje úgy a közösségek, mint a közösséget vezető lelkipásztorok életét, és tanácsaival, tanításaival segítse őket. Erre a gondoskodó szeretetre nagyon szép példaként hozhatók fel a Timóteushoz és Tituszhoz írott levelek.

Pál apostol az 1Timóteus 3,2–13-ban felsorolja azokat a tulajdonságokat, melyekkel a jelöltnek és az adott fokozatban lévő felszentelt személynek rendelkezni kell:

„Igaz beszéd ez: Aki püspökségre törekszik, jó dolgot kíván. A püspöknek azonban feddhetetlennek, egyszer nősültnek, józannak, megfontoltnak, mértéktartónak, vendégszeretőnek és a tanításra rátermettnek kell lennie. Ne legyen iszákos vagy erőszakoskodó, hanem megértő, békeszerető s nem kapzsi. Saját családjának legyen jó gondviselője, aki gyermekeit fegyelemre és teljes tisztességre neveli. Aki ugyanis saját házát nem tudja rendben tartani, hogyan tudná gondját viselni Isten egyházának? Újjonnan megtért se legyen, nehogy felfuvalkodjék, és az ördög sorsára jusson. Legyen jó híre a kívülállók körében is, nehogy megszólják, és az ördög csapdájába essék. A diakónusok hasonlóképpen legyenek tisztességesek, ne kétszínűek, borisszák vagy piszkos haszonra lesők. A hit titkát őrizték tiszta lelkiismerettel. Ki kell előbb próbálni őket, s csak akkor szolgáljanak, ha kifogástalanok. Az asszonyok szintén legyenek tisztességesek, ne legyenek rágalmozók, hanem mértéktartók és mindenben megbízhatók. A diakónus legyen egyszer nősült, s gyermekeinek és otthonának jó gondviselője. Aki ugyanis jól végzi szolgálatát, nagy megbecsülésre tesz szert...”¹⁴

Ebben a szövegrészben egyfelől nagyon szépen tagozódik a papi rendnek az a hármass fokozata, amiről majd a későbbiekben lesz szó, másfelől kiválóan megmutatkozik az is, hogy Szent Pál a jelöltek kiválasztásában nagyobb hangsúlyt fektetett az erkölcsi értékrend meglétére, mint a szellemire. Kétségtelenül mindkettő igen lényeges, de a mérleg nyelve talán egy kicsit az erkölcsi értékek megléte felé billent el.

¹⁴ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1323. o.

Ugyanilyen fontos a Titusznak írt levél (1,5–9):

„Azért hagytalak Kréta szigetén, hogy pótold, ami hiányzik, s a városokba presbitereket rendelj utasításaim szerint. Olyat keress, aki feddhetetlen, és csak egyszer nősült, akinek gyermekei hisznek, s nem vádolhatók könnyelmű étellel vagy engedetlenséggel. A püspök ugyanis, mint az Isten megbízottja, legyen feddhetetlen, ne legyen önhitt, ingerlékeny, iszákos, erőszakos, kapzsi, hanem legyen vendégszerető, jóakarátú, megfontolt, igaz, tisztességes, fegyelmezett. Álljon szilárdan a hiteles tanítás alapján, hogy éppúgy képes legyen az egészséges tanítással buzdítani, mint az ellentmondókat megcáfolni.”¹⁵

Ebből a szövegből is kitűnik, hogy mi volt az elvárás a püspökökkel szemben, milyen tulajdonságokkal kellett rendelkezniük, hogy ezt a tisztséget birtokolják. A közösség vezetőjének volt tisztje, hogy eldöntse: a jelölt rendelkezik-e az adott tulajdonságokkal, és ha ő lelkiismeretében meggyőződött, hogy igen, akkor következett a közösség megkérdezése, hiszen fontos volt, hogy a jelölt a közösség bizalmát is bírja, különben az majd nem fogadja el vezetőjeként. (Arról, hogy a közösségnek volt-e vétó- vagy választójoga a jelölt tekintetében, nincs semmilyen, az őskeresztény korból származó adat.)

A közösség első püspökeinek többsége idősebb házas vagy özvegyember volt, hiszen a megtértek között nőtlen férfit nem nagyon lehetett találni. De már ebből az időből is tudjuk, hogy voltak olyan ifjak (például Szent Polikárp), akik Szent János apostol példáját követték, és saját házukban nevelték, tanították az ifjakat, akiket később pappá szenteltek. Így nevelték szent Iréneuszt is.

¹⁵ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1328–1329. o.

2. A papi hivatásra készülők képzése a korai Egyházban

Sajnos az üldözések korában az Egyháznak nem volt akkora nyugalma, hogy zavartalanul tudta volna nevelni a növendékeket. Ekkoriban kevés olyan szent szolgálattevő élt, aki csak a papsággal foglalkozott, s ezek is sok esetben olyan férfiak voltak, akiknek más szakmájuk is volt, amiből meg tudtak élni. Ebben a korban a vértanúk vérében nevelődtek a leendő papok és püspökök.

A katakombákban a közösséget vezető püspökök az adott közösség bizalmát élvezték, itt tanították a hitigazságokra a gyermekeket, és a rájuk bízott jelölteket. Utóbbiak a közösségen belül szociális, segítő munkát is végeztek, nem csak lelki feladataik voltak. A katakombákban élő közösségek tagjai belenevelődtek a hitbe, hiszen látták, hogy a püspök és a papok hogyan tevékenykednek.

A jelöltek a püspöknél laktak, aki nekik mesterük és tanítójuk volt, némely esetben még példaképük is. Ott voltak a jelöltek a szent liturgia végzésénél is (sőt, segítettek ebben a püspöknek), mindennap szentmisén vettek részt és szentáldozáshoz járultak. Szociális téren is támogatták a püspököt: elkísérték betegek látogatására, börtönben raboskodó hittestvérekhez, és látták, hogy ilyenkor a püspök milyen lelkiülettel van az elesettek irányában.

A püspök ekkor is elvitte az Oltáriszentséget, és ha lehetőség volt rá, akár a szent liturgiát is bemutatta. Jelen volt a katekumenek oktatásán, hiszen bizonyos értelemben ő is az volt, különösen az Egyház életének ebben a korai szakaszában. Megjelent a vértanúk kivégzésénél is, majd segített az elföldelésükben. A temetések alkalmából ereklyéket is vitt, amelyek felett a katakombákban szentáldozatot mutatott be.

A konstantini fordulat után Egyházunk életében eljött a szabadság, és ekkor már világossá vált, hogy szükség van a papnevelés intézményes formájának megszervezésére, ami az egész Egyházon belül egységes kell legyen. Ezért alakultak ki olyan kateketikai iskolák, mint az alexandriai, a cezáreai, a jeruzsálemi, az edessai vagy az antióchiai, ahol az egyházi életre, de különösen a krisztusi hitigazságokra oktatták a jelölteket. Azt is mondhatnánk, hogy ezek a kateketikai iskolák Egyházunk első főiskolái voltak. Az elméleti hitigazságokat itt sajátították el, a gyakorlati képzést, vagyis a lelki felkészültséget pedig az iskolához közeli kolostorban vagy egy remete mellett.

Láthatjuk, hogy adott volt az elméleti képzés, amihez társult a lelki képzés. E kettő összhangjából alakult ki a mai értelemben vett szemináriumi modell. Az összekapcsolást először Vercelli Szent Özséb püspök tette meg, azonban a klasszikus értelemben vett szeminárium megalapítójának Szent Ágostont tartják.

Az előbb felsoroltak közül az alexandriai iskola a legrégebbi, hiszen Szent Jeromos tanúsága szerint ott a szent tudományokat is előadták. Ugyanitt matematikát is tanítottak, de csak azért, hogy az egyházi ünnepek sorrendjét pontosan ki tudják számolni. Ebben az iskolában ismerkedett meg a sztoikus Pantenosz a kereszténységgel, majd lett kereszténnyé, és az iskola tanárává. (Alexandriai Szent Kelemen külön büszkeségének tartotta, hogy ennek a nagy embernek lehetett a tanítványa.) De itt tanított Szent Kelemen, Origenész és Aeropagita Dénes is. Ezt az iskolát klasszikus értelemben kateketikai iskolának szokták hívni, de tévedés lenne úgy gondolkodni, hogy ez egy olyan hely volt, ahol valamilyen fajta hitoktatás folyt. Ez az intézmény igazi főiskola volt, ahol például bölcseletet, retorikát, számtant és nyelvtant is oktattak. Az iskola főbb tárgyai pedig a mai értelemben vett biblikus tudományok voltak. Ahogy azt Szent Kelemen és Origenész írja: a Szentírás könyveinek magyarázása.

Ebből a korból már találunk teológiai tankönyveket is, amelyekben az Aeropagita Dénesnek tulajdonított iratok szerzőjének egyik tanítványa kérésére összeállították, hogy egy papnak milyen teológiai és aszketikus ismeretekre van szüksége a szent rend elnyeréséhez. Ezekből az iratokból az is kiderül, hogy a teológiai tanulmányok közé már ekkor felvették a filozófiát, azonban itt az aszketikus teológiai elemeken volt a fő hangsúly.

Ez idő tájt úgy valósult meg a papnevelés, hogy a jelölt a katekumeniskolában tanulta meg az alapvető hitigazságokat, majd serdülőkorában valamelyik aszketáriumban tanult tovább, és ha még ezután is érzett isteni elhívást a papságra, akkor elment egy olyan városba, ahol püspök székel, és ahol volt teológiai képzés, hogy annak elvégzése után a szent rendben részesülhessen. Ez egy végtelenül fontos modell, hiszen látni fogjuk, hogy később hogyan érvényesül a kis- és nagyszemináriumok kapcsolatában.

Sok akkori szent életén megfigyelhető, hogy mennyire fontos volt a lelki nevelés is, amit akár egy kolostorban, akár a pusztában találtak meg. Szent Atanáz Egyiptom pusztáiban töltekezett, Szent Vazul és Nazianzi Szent Gergely Pontus vadonjában élt remeteéletet, Szent Efrém és Aranyszájú Szent János Szíriában, Szent Jeromos pedig

Betlehemben, egy barlangban. Ezek a nagy szentek isteni gondolataikat az Istennel eltöltött magányban találták meg. Érezték, hogy a papképzés az előbb említett két pilléren keresztül kell megvalósuljon, vagyis a papnak a tudományt és az életszentséget kell megtanulnia.

Szent Ágoston életén látjuk, hogy miután megtért, három évet élt szülővárosában magányban (egy-két barátja társaságában), ahol az ima, az elmélkedés a keresztény önmegtartózkodás, az írás, az olvasás és a keresztény hit tanulmányozása volt az elfoglaltságuk. 391-ben, miután Valér püspök pappá szentelte Szent Ágostont, ő azt kérte, hogy mielőtt megkezdje papi működését, még egy évet teljes magányban tölthessen el. 392-ben Hippóba költözve meg is kezdte papi működését. Ennek során folytatni kívánta azt az életmódot, amit még a papszentelés előtti időszakban több társával együtt megélt, ezért Valér püspök olyan házat biztosított számára, amiben mindezt megvalósíthatta. Ott élt tehát pár barátjával teljes vagyonszétválásban, imádságban, a szent tanulmányokat olvasva, és a keresztény erényeket megélve.

Amint Hippó püspöke lett, legnagyobb feladatának tekintette, hogy papjait nevelje, és a jelölteket a lehető legjobban felkészítse a papi pályára. Saját életéből tudta, hogy ezt a kolostori élethez hasonló nevelésen keresztül lehet megvalósítani. Ezen életmódot nemcsak a papjelöltekkel, hanem a papsággal is meg akarta kedveltetni. A püspök háza egy nagyszemináriummal alakul – ahogy Szent Ágoston mondta: monasztériummá. Aki ennek az életformának nem akart eleget tenni, azt nem is szentelte pappá. Azonban később ebből az előírásból annyiban engedett, hogy azokat a papokat, akik nem kívántak ebben a rendszerben élni, nem tiltotta el a papi tevékenységtől.

Hogyan is nézett ki Szent Ágoston első szemináriuma? A püspök házában laktak nemcsak a jelöltek, hanem a papok és a diakónusok is. Teljes vagyonszétválásban éltek, hiszen a szerzetesi szegénység az ágostoni szeminárium első pillére volt. A szeminárium épületében teljes klauzúra érvényesült, vagyis a lakókon kívül más nem járhatott be. Ezt Szent Ágoston annyira komolyan vette, hogy még saját édestestvérét, Possidiust sem engedte belépni. Ezt azért tette, hogy a papságot és a jelölteket teljesen távol tartsa a gyanú árnyékától, hiszen ahogy Szent Ágoston fogalmazott: a papnak és a jelöltnek nemcsak a lelkére, hanem a saját jó hírére is tekintettel kell lennie. Mindezzel Szent Ágoston a papságot és a növendékeket meg akarta óvni az érzékies kísértésektől. Jól ismerte az emberi természetet, ezért tudta, hogy ha a papok és a jelöltek meg akarják őrizni a lelki tisztaságot, akkor minden bűnre csábító alkalomtól

távol kell magukat tartaniuk. Ha Szent Ágostonnak mégis olyan elintéznivalója akadt, amit nőknél kellett megtegyen, akkor egy-két klerikust vitt magával, és ugyanezt kívánta meg a többi tagtól is.¹⁶

A szemináriumban az étkezés közös volt, szerény asztallal. Húst csak a vendégek és a betegek miatt ettek.¹⁷ Érdekes, hogy a kor elvárásai végett bor mégis mindig volt a szegényes asztalon is, de Szent Ágoston megszabta, hogy ki mennyit fogyaszthat belőle, vagyis mindenkitől megkövetelte a mértékletességet. Ezzel is az eretnekek ellen akart tanítani, akik a bort tisztátalannak tartották.¹⁸ Az étkezések idején tilos volt egymásról beszélni, mai szóval élve: pletykálkodni. Csak teológiai eszmecserék színhelye lehetett a terített asztal. Olykor az étkezések alatt különböző teológiai művekből olvastak fel.

A szeminárium vezetője és egyben a papság nevelője maga Szent Ágoston volt. Különösen elvárta a nevelésben, hogy már a beszéd is az evangélium szellemében történjen, ezután a felebaráti szeretetre igyekezett nevelni a jelölteket.¹⁹ A legnagyobb hangsúlyt az imára fektette. Sok esetben figyelmeztette is a papságot és a jelölteket az ima fontosságára, és ezt nem csupán szóban tette meg, hanem – amikor csak lehetősége volt – együtt is imádkozott velük.²⁰

Szent Ágoston nagyon kedves foglalkozása a papság és a növendékek tudományos teológiára tanítása volt, melynek során nemcsak a hittitokkal ismertette meg őket, hanem a Szentírás tudományával is, vagyis azt magyarázta és értelmezte számukra. Az egzegetikai, aszketikus, dogmatikus munkák ennek a ténynek köszönhetik létrejöttüket.

Szent Ágoston felsorolta azokat a könyveket is, amelyeknek ismerete nélkülözhetetlen úgy a papság, mint a jelöltek életében: sacramentarium, lectionarium, antiphonarium, penitentiale (vagyis gyóntatási kézikönyv), psalterium (vagyis zsoltároskönyv), továbbá a vasárnapi és az ünnepnapok homíliák gyűjteménye.

A szentelési korhatárt pedig a huszonötödik és harmincadik esztendő közötti időszakban határozta meg.

*De ordine*²¹ munkájában ismertette első szemináriumának módszerét. Először az

¹⁶ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919., cap. 26.

¹⁷ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919., cap. 22.

¹⁸ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919., cap. 22.

¹⁹ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919., cap. 25.

²⁰ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919., cap. 25., 28., 29., 31.

²¹ DE HIPPO, Augustine, *De ordine*, South Bend, Indiana, St. Augustine's Press, 2007

írást és az olvasást tanította meg a jelöltnek, majd a nyelvtant kellett megismerniük, utána a retorikát és a dialektikát. Ez lehetővé tette, hogy a szellem egy nagyobb látókörre vágyjon. Ezt a szépséget a zene, a geometria és az asztronómia tárgyain keresztül kívánta tökéletesíteni. Mindezek után a szellem önmagát akarta megismerni, ebben segített neki a filozófia és a teológia.

A papokkal is nagyon szoros kapcsolatot ápolt, hiszen a nagyobb dolgokat megbeszélte velük, sőt előhozta a nehéz egyházi ügyeket is, hogy közösen megtanácskozva döntésre tudjanak jutni, ezzel növelve a lelkipásztorok bölcsességét is. A beszédeit nemcsak előadta, hanem meg is magyarázta papjainak, és nemcsak a hitigazságokat, hanem a retorikai módszereket is. Vagyis azt mondhatjuk, hogy a szent ágostoni első szemináriumban nemcsak a tudományos képzés volt jelen, hanem a gyakorlati is, ami lehetővé tette, hogy a lelkipásztor – amikor éles helyzetben találja magát – sokkal inkább jó döntést tudjon hozni.²²

A képzéshez hozzájárultak még Szent Ágoston vitái a különböző eretnekekkel. Ezekre a vitákra papjait is magával vitte, hogy így tanuljanak tudományos teológiát és retorikát. De ezáltal tanulták meg a papok az egyházas szellemet is.²³

Abban a korban nagy kincs volt a könyv, de Szent Ágoston ezt, az olvasás lehetőségét is megteremtette első szemináriumában. A könyveket a ház lakói szabadon használhatták. Sokan ezen könyveket a szemináriumi évek alatt le is másolták, hogy majd a lelkipásztori életben, amikor ezek már nem lesznek számukra elérhetők, mégis tudják használni.²⁴ A könyvtárban a Szentírás összes könyveivel együtt megvoltak a tartományi zsinatok határozatai, az egyházatyák munkái, Szent Ágoston levelei, klasszikus görög és latin írások, de még az eretnekek írásai is.

Az anyagi ügyeket a bizonyított klerikusok végezték, ezzel Szent Ágoston nem foglalkozott.²⁵

A lelki nevelésben nagy gondot fordított a lelkiismeret és a pozitív értelemben vett papi önérzet fejlesztésére. Azt tartotta, hogy ezek nélkül (bármilyen szigorú is a felügyelet) nem érhető el semmi. Ám ha a lelkiismeret és a papi önérzet ki van fejlődve, akkor nincs szükség semmilyen felügyeletre. És az ágostoni szemináriumban

²² *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919, cap. 25.

²³ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919, cap. 17.

²⁴ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919, cap. 17., 31.

²⁵ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919, cap. 24

nem is volt ilyen, hiszen megbízott papjaiban, szavukban nem kételkedett. Sőt, a szemináriumból minden felügyelet és kémkedés teljesen száműzve volt.²⁶

A klérus és a jelöltek sem voltak szent emberek, csak törekedtek rá. Ezért előfordult, hogy hibákat és gyarlóságokat követtek el. Ilyen esetben Szent Ágoston az irgalmas Jézus szeretetét képviselte, de ez nem zárta ki, hogy komoly intésekkel igyekezzen az eltévedteket segíteni. Azt kérte, hogy mindenki bátran tárja fel hibáit, gyarlóságait és bűneit, mert csak ezen keresztül lehet belőlük meggyógyulni.²⁷

Szent Ágoston korában nagy bűn volt az esküdözés (valamiért abban az időben nagyon sokat esküdöztek). Hogy a papságot és a jelölteket ettől a büntől megszabadítsa, még akkor is büntetést rótt ki rájuk, ha csak véletlenül esküdöztek. A büntetés is sokatmondó volt: az étkezésnél egy pohárral kevesebb bort kaptak.²⁸

A felszentelést nagyon komolyan vette. Nemcsak nagy fontosságú dolognak tartotta, hanem kellő ünnepélyességgel (a közösséggel és a papokkal) meg is ünneplte. A felszentelésben a közösségnek is szerepe volt, hiszen előtte Szent Ágoston mindig megkérdezte annak tagjait a szentelendő személyéről, akit a közösség az adott szertartások alkalmából megfigyelhetett, és kellően meg is ismerhetett.

Szent Ágoston szemináriumának eszménye meghozta a kívánt eredményt, hiszen az itt nevelkedők tudományokban, teológiában képzeteké, lelkiekben erős személyiségű papokká formálódtak, akik a képző papság révén a gyakorlatba is betekintést nyertek. Abban az időben a jelöltek száma nem apadt, hanem inkább gyarapodott. Az előbb vázolt tények a szomszédos egyházmegye püspökeinek is feltűntek. Ők egyházmegyénk számára az ágostoni szemináriumban nevelkedett papokból kértek, akik később nemcsak közösségvezetők, hanem püspökök is lettek. Így hamar elterjedt Szent Ágoston eszménye, szemináriumának modellje, hiszen az onnan kikerülő püspökök fontosnak tartották, hogy egyházmegyénkben is hasonló szemináriumokat alapítsanak abban a szellemben, amiben ők is nevelkedtek.

²⁶ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, cap. 24. Sermo 354 s. *Augustini de vita et moribus clericorum*, London, 1919

²⁷ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919, cap. 25.

²⁸ *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919, cap. 25.

3. Az egyes klerikusi fokokra való kiválasztás a korai Egyházban

Az apostoli forrásokból tudjuk, hogy abban a korban az egyházszervezet még nagyon kezdetleges állapotú volt,²⁹ és az apostolok, illetve a tőlük tanuló tanítványok tekintélye a mértékadó.³⁰ Ekkor találkozunk isteni, karizmatikus adottságokkal rendelkező személyekkel (ApCsel 14,4.13; 1Tesz 2,7; Fil 2,25), tanítókkal (Ef 4,11), prófétákkal (pl. Júdás és Szilás ApCsel 15,31; ApCsel 13,1; 1Kor 14,1) és diakónusokkal (ApCsel 6,1–7 a hét diakónus megválasztása).

Az egyházi rend hármas fokozata csak ezt követően tisztázódott, hiszen a Didachében még együtt találjuk az előbb említett két struktúrát.³¹ Ugyanitt még nem válik külön, sőt nem is tisztázódik a püspök és a presbiter státusza, annak ellenére sem, hogy a szent rend fokozataink kiszolgáltatásában a püspök megnevezésre kerül, a presbiter soha. Ez csak a monoepiszkopátus Antiochiában alakult ki először, Antiochiai Szent Ignác által 110-ben.³² Jusztinosz pedig arról ír, hogy 150-ben azon személyekhez, akik valamilyen ok miatt nem tudnak részt venni a szent liturgián, és szentáldozáshoz sem tudnak járulni, egy diakónus viszi el az Oltáriszentséget.

A 3. században – különösen amikor az Egyház terjeszkedni kezdett – felmerült az igény, hogy a vidéki településekre is felszentelt személyeket küldjenek, akik ott be tudják mutatni a szentáldozatot, és ne diakónusokat, akik „csak” az Oltáriszentséget tudják kivinni a híveknek, amikor is azok nem tudnak részesülni a szentáldozatban. Ezért szükségessé vált, hogy a diakónus részesüljön a papság második fokozatában, vagyis presbiter legyen. Ez a presbiteri kollégiumok felbomlásához vezetett, hiszen azt egy presbiter sem tudta megtenni – és az akkori körülmények nem is engedték meg –, hogy a kollégiumból kimenjen misézni egy adott helyre, majd estére hazatérjen az épületébe, ahol a lakása és tartózkodási helye volt. Így elkezdődött a plébániai rendszer kiépítése, hogy ezáltal a vidéki hívek helyzetét és lelkipásztori ellátottságát

²⁹ SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Az egyházi intézményrendszer története*, Szent István Kézikönyvek 15, Szent István Társulat, Budapest, 2017, 23. o.

³⁰ GROSSI, Vittorini–DI BERARDINO, Angelo, *La chiesa antica: ecclesiologia e istituzioni*, Borla, Róma, 1984

³¹ REYNOLDS, Roger E., *Patristic „Presbyterianism” in the Early Medieval Theology of Sacred Orders*, In: *Medieval Studies* 45 (1983) 311–342. o., különösen SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Az egyházi intézményrendszer története*, Szent István Kézikönyvek 15, Szent István Társulat, Budapest, 2017, 24. o.

³² KURTSCHIED, Bertrandus, *Historia iuris canonici. Historia institutorum ab ecclesiae fundatione usque ad Gratianum*, Romae, 1951, 23–26. o.

az adott egyházmegye püspöke meg tudja oldani. Ezzel elindult az excentralizáció. Nyugaton presbitereket helyeztek ki ilyen helyekre, keleten pedig falusi püspököket (vagyis chorepiscopusokat).

A chorepiscopust a város püspöke nevezte ki, aki a közösség vezetését az adott püspök felügyelete alatt végezte, ahogy a laodikeai zsinat 57. kánonja rendelkezik.³³ Csak a kisebb rendeket (vagyis lektor, exorcista, szubdiakónus) szolgáltathatta ki, a nagyobbak esetében püspöki engedélyre volt szüksége a kinevező püspöktől, ahogy az antiochiai zsinat 10. kánonja is előírja. Ezen hivatal a 6. században a germán népeknél élte virágkorát, azonban a plébániai intézményrendszer miatt – ami az adott állami struktúrának jobban megfelelt – hanyatlásnak indult. Ez alól talán a skót és az ír területi beosztás volt csak kivétel, ahol klánokhoz kötött kolostorok és főkolostorok rendszere jött létre, és ami az apát általi egyházkormányzatra épült.³⁴

Abban a korban a mai jogi értelemben vett exkardináció teljesen elképzelhetetlen volt, vagyis a szentelendő a szentelés után nem léphetett át egyik egyházmegyéből a másikba, mivel azt tartották, hogy a szentelésben a felszentelt és az egyházmegye között egyfajta lelki házasság jön létre, amit szétszakítani nem lehetséges, sőt kimondottan tilos.³⁵

A 3. században azok a püspökök, akik egy tartomány székhelyén voltak, metropolitákká váltak, vagyis az adott tartományban egy vagy több plébánia élén szolgáló más püspökök felett álltak.

Az újszövetségi pap fogalma és az ordó fokozatai nem az ószövetségi papság folytatásai, és nem a Krisztus általi tökéletessé tevés. Az újszövetségi papság alapítása Krisztushoz köthető, és az ő szolgálatára épül, ami azt jelenti, hogy Krisztus az áldozat. Ezt a krisztusi meghívást látjuk az apostolok meghívásában, amit az előző fejezetekben részletesen megismertünk, és ez a krisztusi szolgálat folytatódik az apostolok életében is.

³³ Quod non oporteat in villulis aut in agris episcopus constitui, sed visitatores. Verumtamen iam pridem constituti nihil faciant praeter conscientiam episcopi civitatis; similiter et presbyteri, praeter consilium episcopi nihil agant.

JOANNOU, Fonti P. P. (ed.), *Les canons*, 155. o.,

³⁴ PLÖCHL, Willibald M., *Geschichte des Kirchenrechts I*, Wien, 1952, 155. o.

³⁵ SZUROMI Szabolcs Anzelm, *A püspökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban*, Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae IV/1, Budapest, 2000, 104–106. o.; vö. pl. *Concilium Arelatense* (314) Can. 21: De presbyteris aut diaconibus qui solent remittere loca sua in quibus irdinati sunt et ad alia „loca” se transferunt, placuit ut his locis ministrent; quod si relictis locis sui ad alium se locum transferre uoluerint, deponatur. MUNIER, Charles, (ed.), *Cincilia Galliae* a. 314. 506 (Corpus Christianorum. Series Latina 148), Turnholti, 1963, 13. o.

Az ősegyház korában a szent rendre való felkészülésben az úgynevezett kisebb rendek nem alkottak hierarchikus sorrendet. Nem véletlen, hogy Tertullian *Pergátló kifogások*³⁶ című művében azért tiltakozik és emeli fel a szavát, hogy a kisebb rendeket csak úgy, minden rendszer nélkül ne váltogassák. (Abban a korban még nem alakult ki az a rendszer, amit napjainkban már megszokhattunk.) A papi rend különböző fokozatai sokszor csak szolgálatot adtak, de az ordó szentségét még semmiképpen.

I. Ince pápa (401–417) különbséget tett felsőbb és alsóbb rendek között. Később az alsóbb rendeket nevezték kisebb rendeknek. Ezekhez tartoztak:

- az acolytus (gyertyavivő),³⁷
- az exorcista (ördögűző),³⁸
- a lector (felolvasó),³⁹
- az ostiarius (ajtónálló),⁴⁰
- a diakónusok munkáját segítő szubdiakónus.⁴¹

E tisztségek intézményi fejlődése már a 2. századtól végigkövethető.

A 3. századtól az Egyház nagy figyelmet fektetett a klerikusok képzésére, amely képzésben az egyházfegyelmi kérdések, a Szentírás ismerete, a dogmák, a teológiai írások és a szent iratok tanulmányozása a legfőbb.

A Niceai Zsinat (325) arról a számunkra nagyon furcsa tényről számol be, hogy voltak olyan esetek is, amikor valaki a keresztség szentségének felvétele után – vagy akár azzal egy szertartásban – részesült nemcsak a papság (vagyis az ordó), hanem a püspöki rendben is. A zsinat már ekkor megjegyezte, sőt elvárta, hogy az ilyen nagy tisztségekre való felkészítés jelen legyen a szentelendő életében, akinek a tudományos teológiában és a gyakorlati lelkipásztorkodásban is járatosnak kell lennie.⁴² A

³⁶ TERTULLIAN, Q. S. F., *De praescriptione haereticorum*, Librairie Alphonse Picard et Fills, Paris, 1907

³⁷ Cornelius pápa idejében (251–253) hat akolitusról tudunk Rómában.

³⁸ Concillium Laodicea, Can. 24: Quod non oporteat sacro ministerio deditos a presbyteris usque ad diaconos, et reliquum ecclesiasticum ordinem, id est usque ad subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas et ostiarios, et ex numero continentium et monarchum ingredi tabernas.

JOANNOU, Fonti P. P. (ed.), *Les canons des Synodes Particuliers*, (Discipline generale antique, IVe–IXe s. I/2), Grottaferrata, 1962, 141. o.

³⁹ *Traditio Apostolica*, Can. 11: Lector institueturcum episcopus dabit ei librum, non autem imponetur manus super eum.

BOTTE, Bernard (ed.), *Hippolyte de Rome, La tradition apostolique. D'après les anciennes versions*, (Sch11), Paris, 1968, 66. o.

⁴⁰ *Constitutiones apostolicae* II. 26. 3: METZGER, Marcel (ed.), *Les constitutions apostoliques* (Sch 320), I. Paris, 1985, 237. o.

⁴¹ *Concillium Eliberatinum*, Can. 30: Subdiaconos eos ordinari non debere qui in adolescentia sua fuerint moechati, eo quod postmodum per subreptionem ad altioreem gradum promoveantur: vel si qui sunt in praeteritum ordinati, amoveantur.

HEFELE, Joseph–LECLERQ, H., *Histoire de concils*, I/2. Paris, 1907, 237. o.

⁴² Can. 2: COD 6; vö. Laodikeiai Zsinat (4/2. század) 3. kánon: JOANNOU, Fonti P. P. (ed.), *Les canons des*

szentség felvételének kánoni kora ekkor még nem volt egységes, inkább ingadozó, de azt általánosságban elmondhatjuk, hogy a 25. és a 35. év között mozgott.

- Siricius pápa (384–385) Tarragoniai Himeriushoz írt levelében két modell volt:
- Az első azokat nevezte meg, akik gyermekkeresztségben részesültek. Ebben az esetben a lektori tisztséget tölthették be azzal az elvárással, hogy 30 éves korukig nemcsak tisztességesen élnek, hanem csak egy feleségük van, vagyis nem elváltak, és természetesen a házasság szentségében élnek. Ezután léphettek elő akolitusnak és szubdiakónusnak. Diakónusszentelés után már önmegtartóztató életet kellett élniük öt éven át, és csak ezután lehetett pappá szentelni őket. Tíz év után pedig a püspöki rendben is részesülhettek.
 - A második azokra a férfiakra volt érvényes, akik felnőttkorukban tértek meg, és így akartak pappá lenni. Ha a keresztség kiszolgáltatása után feleségükkel egyházi házasságban éltek, felvehetők voltak a kisebb rendekbe, vagyis a lektorok és az ördögűzők közé. Két év eltelté után továbbléphettek az akolitus és a szubdiakónus rend felé. Öt évet kellett ezekben a rendekben eltölteniük, és ha ezután úgy találták, hogy a viselkedésük méltó az ordó szentségéhez, akkor felszentelték őket. A papsághoz és a püspökséghez azonban nemcsak az előjáró véleményére volt szükség, hanem a nép, a közösség beleegyezésére is.

Mindkét modellben olyan házasemberekről volt szó, akik házasság után léptek az ordóba, de diakónusszentelés után teljes önmegtartóztatásban kellett élniük.

A monasztikus kolostorokban is a 30 éves alsó korhatár volt szükséges, úgy a diakonátus, mint a papság felvételéhez, és ezt követően is csak tíz év után lehetett püspökké szentelni valakit.

Zosimus pápa (417–418) 418-ban arról rendelkezett, hogy a kánoni korok az alábbiak szerint alakuljanak: akolitusnak 20. életév, szubdiakónusnak 24. életév, diakónusnak 29. életév, papnak pedig 30. életév szükséges. A szentelés követelménye volt még a polgári értelemben vett szabad állapot, vagyis nem lehetett rabszolga, de más kööttségekkel sem rendelkezhetett.

Ebben az időben már szó esett a szentelési akadályokról is. Két csoportra lehet osztani ezeket: erkölcsi hiányosságok (*defectus morales*) és fizikai-testi hiányosságok (*defectus corporales*).⁴³

Synodes Particuliers, (Discipline generale antique, IVe–IXe s. I/2), Grottaferrata, 1962, 131. o.

⁴³ SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Idoneity for Priesthood in the Early Canonica Discipline (Overview Passed on*

– *Erkölcsei hiányosságok*: a bűn (crimen) súlyos bűn vagy bűncselekmény a hit, a tisztaság, az élet vagy a család és a hozzátartozók javai ellen. De azokat a személyeket is ide sorolták, akik az egyházi tanítás tükrében valamilyen nyilvános büntetés alatt álltak káromkodás, rablás, lopás, esküszegés, valamelyik beavató szentség vagy az erkölcsi élet (vagyis az erényesség, erkölcsösség) hiánya miatt.

– *Fizikai-testi hiányosságok*: nyilvános világi hatalom birtoklása, kasztráció, gyámság, rabszolgastátusz.⁴⁴

Mindezek megvizsgálását nemcsak ajánlotta, hanem kimondottan elő is írta a Niceai Zsinat 9. kánonja. A szentelendőt körültekintően meg kellett vizsgálni, hogy az előbb felsorolt szentelési akadályokat nem birtokolja-e. Ettől függetlenül a szentelendő a szentségek felvétele előtt szentgyónáshoz kellett járuljon, amiben megbánta az addig elkövetett bűneit, és mindazokat a cselekedeteket, amiket esetlegesen ezenfelül az egyházi törvények ellen vétett. Ezzel párhuzamosan arra is ígéretet kellett tennie, hogy egész személyiségével (különösen papi, püspöki életében) arra törekszik, hogy szent életével példát adjon az evangéliumi életre, és szavaival törekszik a krisztusi hitet terjeszteni, védelmezni.

A kortárs írásokon keresztül még részletesebb betekintést nyerhetünk a szentelendők elvárt tulajdonságaiba.

A nimes-i zsinat (396. október 1.) 3. kánonja az alábbi tulajdonságokat fogalmazza meg: részletesen ismerje és élje is az erkölcsi előírásokat, legyen bölcs, ne csak jártas, hanem gyakorlott is legyen az egyházi életben (ami arra enged következtetni: elvárás, hogy esetlegesen több időt kell eltöltenie az egyházi közösségben), és fontos a családi háttér is (vagyis tisztességes családból kell származnia). A szenteléshez és a kisebb rendek felvételéhez a már felsorolt kánoni korra volt szükség, valamint jól neveltnek, szorgalmasnak, alázatosnak, műveltnek és állhatatosnak kellett lenni (különösen a hitben és ezzel együtt a papi hivatásban). Egy nagyon lényeges kitétel, hogy a zsinati kánon a kisebb rendek és az ordó felvételének motivációját is meghatározta: mindezt ne becsvágyból,⁴⁵ uralkodási szándékból, társadalmi pozíció miatt tegye, hanem vágyakozás miatt, ami az isteni hívásra adott pozitív válasz, vagyis az isteni kegyelem kiteljesülése a szentelendő pap, püspök életében.

the First Centuries), in *Folia Theologica et Canonica*, vol. 7 (29/21), 2018, 301–314. o.

⁴⁴ KURTSCHIED, Bertrandus, *Historia juris canonici. Historia institutorum ab ecclesiae fundatione usque ad Gratianum*, Romae, 1951, 66–73. o.

⁴⁵ GAUDEMET, Jean (ed.), *Conciles gaulois du IV siècle (SCh 241)*, Paris, 2008, 126–131. o.

A karthágói zsinat 418-ban azt mondta ki, hogy igazságtalan, uzsorás vagy lázadó nem alkalmas arra, hogy az ordó szentségében részesüljön, továbbá a 129. kánon⁴⁶ szerint színészek, prostitúcióval foglalkozók, eretnekek, pogányok és zsidók sem. Azok ugyancsak nem részesülhettek szentségben, akik a világi jog szerinti bűntényt vagy bűncselekményt követtek el.

I. Gelasius pápa (492–496) levelének 16. és 19. fejezetében felsorolta, hogy megcsontított, nyomorék, írástudatlan vagy megnyomorodott személy nem részesülhet az egyházi rend szentségében, sőt egyetlen klerikusi rendben sem.

A neocesareai zsinat (314–319) a krisztusi életpéldát tartotta szem előtt, és azt tanította, hogy Krisztus is 30 évesen keresztkelgett meg a Jordánban és kezdte meg nyilvános működését, így a pappá szentelési kánoni kor is harminc év legyen, hogy ebben is Krisztus példáját kövesse a szentelendő.⁴⁷

A klerikusi státusz elnyerése az *ordinatio* által történik, ami magában foglalja a kiválasztást a papi hivatásra, és az erre a hivatalra való rendelést.

A papszentelés szertartásáról a *Statuta ecclesiae antiqua* (476–485) szerzője, Gennadius püspök számol be. Eszerint az előbb említett rendek kiszolgáltatásának joghatósága a püspököt illeti meg. Mivel a püspöki tisztség nemcsak Egyházunk életében, hanem kimondottan a papnevelés és a felszentelés tekintetében is ennyire fontos, ezért a dokumentum nemcsak a püspök jogait határozza meg, hanem annak tulajdonságait is. Hiszen nem mindegy, hogy milyen személy szolgáltatja ki az ordó szentségét. A dokumentum szól arról is, hogy a jelöltnek a hitvallást is le kell tennie, ami azt jelenti, hogy a hitvallással egyetért és elfogadja. A hitvallási eskü letétele nyilvános legyen, s ezen részt kell vennie a metropolita püspökének, a provincia püspökének, a klerikusoknak és a laikusoknak.⁴⁸

A dokumentum az egyes források elnyerésének folyamatát is leírja. Előírásokat

⁴⁶ CCL 149, 231–C 4 q. 1 c. 1. Vö. Conc Hipponense (a. 427), c. 6: CCL 149, 252. o.

⁴⁷ Can 11: *Presbyterum ante tricesimum aetatis suae annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus: sed hoc tempus observet. Nam Dominus noster tricesimo aetatis suae anno baptizatus est, et sic coepit docere.* JOANNOU, Fonti P. P. (ed.), *Les canons*, 80.

⁴⁸ MUNIER, Charles (ed.), *Concilia Galliae* a. 314. 506 (Corpus Christianorum. Series Latina 148), Turnholti, 1963, 165–166: *Cum in his omnibus examinatus inuentus fuerit plene instrutus, tunc consensu clericorum et laicorum et contentu totius prouinciae episcoporum, maximeque metropolitani uel auctoritate uel praesentia ordinetur episcopus, suscepto is nomine Christi episcopatu, non suae delectationi nec suis motibus, sed his patrum defintionibus acquiescat.*

találunk a zoltározóról (psalmista C. 98.),⁴⁹ az ostiariusról (C. 97),⁵⁰ a lectorról (C. 96),⁵¹ az exorcistáról (C. 95),⁵² az acolitusról (C. 94),⁵³ a subdiaconusról (C. 93), a diaconusról (C. 92),⁵⁴ a presbyterről (C. 91) és a püspökről (C. 90).

Az egyházi rend tagjain kívül a dokumentum szól még az Egyházban található más, Istennek szentelt életállapotokról: Istennek szentelt szüzek (C. 99), özvegyek (C. 100), illetve különböző, a szüzekről eltérő fogadalmat tett személyek.

Az előbb felsorolt rendek kiszolgáltatására – kivéve a zoltározó (psalmista) esetében – a püspöki kiszolgáltatás az előírt.

A diakónusi rend kiszolgáltatása (lásd a lábjegyzetben szereplő latin szöveget) csakis a püspök által történhet, vagyis a szentelést legalább egy püspöknek kell végznie, aki a szertartás alatt két kezét a szentelendő fölé emeli, és úgy áldja meg.

A dokumentum szerint a szubdiakónus felszentelése az előbb említett püspöki kézfeltétel nélkül történik, de a szentelési rítusban a püspök a szubdiakónusi rendet felvevő számára egy üres kelyhet és paténát ad át.⁵⁵ A szentmisén használt többi kelyhet (mint a kancsó, a kéztörölő és a kézmosótál) az archidiakónus kezéből veszi át. Az előbb felsorolt eszközök átadása által a szentelési rítus utal a szubdiakónus különböző feladataira, illetve az ezekhez kapcsolódó tanításokra is.

A papszentelés kizáró oka, ha valaki színész, és ez köztudomású róla (ez az akkori római jogban infámiát eredményezett), ugyanakkor a szentelendő nem tartozhat a vezeklők közé sem (aki a vezeklés állapotában van, az nem vehet részt a klerikusi

⁴⁹ MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 184: Psalmista, ides cantor, potest absque scientia episcopi, sola iussione presbyteri, officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero: Vide ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis operibus probes.

⁵⁰ MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 184: ostiarius cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit qualiter in domo dei debeat conuersari, ad suggestionem archidiaconi tradat ei episcopus clauas ecclesiae de altari dicens: sic age, quasi redditurus deo rationem pro his rebus quae istis clauibus recluduntur.

⁵¹ MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 184: lector cum ordinatur, faciat de illo uerbum episcopus ad plebem, indicans eius fidem ac uitam atque ingenium; post haec, expectante plebe, tradat ei codicem de quo lecturus est, dicens ad eum: accipe et esto uerbi dei relator, habiturus si fideliter et utiliter impleueris officium, partem cum his qui uerbum dei ministrauerunt.

⁵² MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 185: exorcista cum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: accipe et commenda, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum siue baptizatum siue catechumenum.

⁵³ MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 185: acolitus cum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur qualiter se in officio suo agere debeat, sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda ecclesiae luminaria mancipari; accipiat et urceolum uacuum ad suggerendum uinum in eucharistiam sanguinis christi.

⁵⁴ MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 181: Diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manus super caput illius ponat, quia non ad sacerdotium sed ad ministerium consecratur.

⁵⁵ MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 185: subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de manu episcopi accipiat uacuum et calicem uacuum, de manu uero archidiaconi accipiat urceolum cum aquamanile ac manutergium.

szolgálatban), hiszen a vezeklők nemhogy semmihez nem járulhatnak a szent liturgián, de még a templomba sem léphetnek be.

A papszentelést⁵⁶ csakis a püspök szolgáltathatja ki, és ahogy a diakónusi fokozat szertartásában történik, itt is szükség van a kézfeltételre annyi különbséggel, hogy a püspöki kézfeltétel után a papszentelési szertartáson részt vevő klerikusok (vagyis a presbiterkollégium tagjai) is felteszik kezüket a szentelendő fejére. (Ekkoriban előírás volt, hogy a püspök a presbiterkollégium nélkül nem szentelheti fel érvényesen a papot.)

A püspökség elnyerésének tulajdonságai: jó ítélőképesség, szelídség, józanság, irgalmas lelkület, kedvesség az egyszerű emberekhez is, tiszta élet, világi és egyházi műveltség, a Szentírás és a benne foglalt isteni törvények ismerete, amiket az illető nemcsak betart, hanem jó példával jár elől, így saját életén keresztül képes úgy elmagyarázni a Szentírást a szentbeszédekben, hogy azt a legegyszerűbb ember is értse.

A püspökszentelés rítusát is leírja a dokumentum, amely szerint három szentelő püspöknek kell azt végeznie. Kettő tartja a szentelendő feje fölé az evangéliumos könyvet, miközben egy harmadik püspök kézfeltétele által püspökké szenteli, és áldást mond felette. Ha a szentelésen további püspök is jelen van, akkor az is a szentelendő feje fölé terjeszti kezét.⁵⁷

Fontos előírás, hogy akik az ordó szentségének felvételére készülnek, azok értelemszerűen nem lehetnek analfabéták, vagyis a papszentelésnek van bizonyos társadalmi és műveltségi feltétele is. A jelölnél lényeges, hogy tudja olvasni a Szentírást, a szent szövegeket, a kánoni és zsinati rendelkezéseket, a szentmise bemutatásához és a szentségek kiszolgáltatásához az adott szövegeket. (A 3. században keletkezett *Didascalia* e tekintetben kissé elnéző volt, hiszen más megoldás híján megengedte, hogy püspökké szenteljenek olyan idősebb férfiakat, akik ugyan nem tudtak olvasni, de a bibliai történeteket nagyon jól ismerték, és azokat el tudták mesélni.)⁵⁸

A Szent Apostolok Egyházi Kánonjai⁵⁹ előírják, hogy a diakónus – akárcsak a

⁵⁶ presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicente et manum super caput eius tenente, etiam omnes presbyteri, qui praesentes sunt, manus suas iuxta manum episcopi super caput illius teneant.

⁵⁷ MUNIER, Charles (ed.), *Concilia Galliae*, 185: episcopus cum ordinatur, duo episcopi ponant et teneant euangeliorum codicem super ceruicem eius, et uno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes episcopi, qui adsunt, manibus suis caput eius tangant.

⁵⁸ *Didascalia*, II, 1, 2: FUNK, F. X., *Didascalia et constitutiones apostolorum* I, Paderbornae, 1905, 30–33. o.

⁵⁹ ERDŐ Péter, *Az egyházjog forrásai, Történeti bevezetés* (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Posztgraduális Intézetének Könyvtára I/1, Budapest, 1998, 28–30. o.

GAUDEMET, Jean., *Le sources du droit de l'Église en Occident du II.e au VII.e siècle*, Paris, 1985, 24–25. o.
METZGER, Marcel, *Les constitutions apostoliques III* (Sch 336) Paris, 1987, 274–309. o.

pap vagy a püspök – a püspöki felszentelés által nyerik el a szentelést, vagyis az ordinációt. E dokumentum 1. kánonjában⁶⁰ is szerepel a püspökszentelésre való előírás, mely szerint a püspököt két vagy három püspök szenteli. A dokumentumban van egy engedmény is a püspökszentelést illetően, hiszen az analfabéta püspököt is fel lehet szentelni, sőt ehhez nem is kell idősnek lennie. Két elvárást ír elő a dokumentum: legyen szelíd és mindenkiel szeretetteljes.

Keleten is foglalkoztak ezzel a nehéz problémával. Iustinianus császár egyértelműen elrendelte, hogy írni-olvasni nem tudó embereket nem lehet sem a jelöltek, sem az ordó közé felvenni.⁶¹ Habár az idézett dokumentum nem egyházi, hanem világi (egy kicsit szokatlan is, hogy egy világi hatóság hozott rendelkezést olyan dologról, ami nem az ő jogkörébe tartozott), de azért utal az isteni, egyházi előírásokra, gyakorlatra is, hiszen a szent szövegek megjelenése után az Egyházban gyakorlat volt azok felolvasása, a szentmiséről nem is beszélve. A zsidó egyházban megszokott volt, hogy ott a fiatalok is felolvastak az adott közösségekben. Ezt a szokást nem vette át az Egyház, így nem is volt követelmény, hogy a hívők közül mindenki tudjon olvasni. Mivel ezt a szolgálatot papok, diakónusok végezték, ezért ez igazi elvárássá vált. Ahogy később látni fogjuk, ebből az igényből jöttek létre a plébániai iskolák, ahol a plébánosok, papok, diakónusok a felnövekvő nemzedéket írni és olvasni tanították, hogy egyrészt a műveltség szélesebb körben terjedjen, másrészt hogy ha pap szeretne lenni valaki, akkor ez számára ne legyen hátrány.

A 314-ben tartott arles-i zsinat hasonlóan rendelkezett a püspökszentelésről.⁶²

A 325-ben megtartott Niceai Zsinat 4. kánonjának rendelkezése szerint püspökszenteléskor a tartomány össze püspökének jelenléte szükséges, ám ha valamilyen szükség vagy akadályoztatás ezt mégsem teszi lehetővé, úgy elegendő három püspöké, akik a többi, távol maradó püspökkel egyetértve cselekszenek.⁶³

⁶⁰ Can 1: Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur. PL LXII. 141.

Görögül: METZGER, Marcel, *Les constitutions apostoliques III* (Sch 336) Paris, 1987, 274. o.

⁶¹ SCHOELL, Rudolphus-KROLL, Gulielmus, *Corpus iuris civilis III*, Novellae, Berolini, 1959, 42. o.

⁶² Can 20: De his usurpant sibi solis debere episcopum ordinare, placuit ut nullus hoc sibi praesumat, nisi assumptis secum aliis septem episcopis, si tamen non potuerit septem, infra tres non audeant irdinare. GAUDEMET, Jean (ed.), *Conciles Gaulois du IV siècle* (Sch 241), Paris, 2008, 56. o.

⁶³ Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter itineris longitudinem: modis omnibus tamen tribus in id ipsum convenientibus et bsentibus episcopis pariter decernentibus et per scripta consentientibus tunc ordinatio celebretur. Firmas autem eorum, quae gerentur per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo. COD 7.

SZUROMI SZ. A., *A püspökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok*, Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nominatae IV/1), SZIT, Budapest, 2000, 95–100. o.

A 331 körül tartott antiochiai zsinat előírása szerint a püspöknek kötelező jelleggel jelen kell lennie a püspökszentelésen, sőt a tartományi zsinatot is össze kell hívnia.⁶⁴

A *Statuta ecclesiae antiqua* rendelkezései között találunk olyanokat is, amelyek a püspök jogait és kötelességeit írják elő, illetve a szentségkiszolgáltatások rendjét és módját. A diakónus–pap–püspök, vagyis az egyházi rend hármas tagozódása is megtalálható benne, illetve a különböző fokok közti hierarchikus különbségről is szól a dokumentum. Ennek értelmében a diakónus a püspök és a pap segítésére van felszentelve. Logikusan következik ebből, hogy a diakónus elsődlegesen a püspöknek tartozik engedelmességgel⁶⁵, de azt is látjuk, hogy a diakónusnak engedelmeskednie kell a papnak⁶⁶ vagy a presbiterkollégiumnak is, sőt utóbbi kérdéseire köteles válaszolni.⁶⁷

E kor zsinati rendelkezéseiből azt látjuk, hogy az egyházi rend szentségének fokai (különösen a diakónus, illetve a pap és püspök) elkülönülnek, hierarchikus különbség van közöttük. A papi és püspöki fokozatok teológiai kérdései ebben a korban még nem voltak letisztultak,⁶⁸ hiszen a szentelést a püspöknek vagy a metropolitának írták elő, de a diakónusnak engedelmeskednie kellett nemcsak a püspöknek, hanem a papnak és a presbiterkollégiumnak is.

Ha a püspök és a presbiterkollégium kapcsolatát vizsgáljuk meg, akkor ott azt láthatjuk, hogy a fontosabb dolgokhoz, és azok megengedettségéhez nemcsak a presbiterek jelenlétére, hanem egybehangzó vagy legalábbis többségi akaratra is szükség volt.⁶⁹

⁶⁴ SZUROMI Szabolcs Anzelm, *A püspökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok a Dionysio–Hadriana gyűjteményben*, In: Kánonjog 2, SZIT, Budapest, 2000, 87–95. o.

SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Pre-Gratian Medieval Canonical Collections – Text, Manuscripts, Concepts*, Aus Recht und Religion 18, Berlin, 2014, 26–28. o.

⁶⁵ Can 57: Diaconus ita se presbyteri ut episcopi ministrum nouerit. MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 175. o.

⁶⁶ Can 59: Ut diaconus quolibet loco, iubente prebytero, sedat. MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 176. o.

⁶⁷ Can 61: Ut diaconus in conuentu presbyterorum interrogatus loquatur. MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 176.

⁶⁸ REYNOLDS, Roger E., *Patristic „Presbyterianism” in the Early Medieval Theology of Sacred Orders*, in *Medieval Studies* 45, 1983, 311–342. o., különösen 312–315. o.

SZUROMI Szabolcs Anzelm, *A püspökre vonatkozó egyházfegyelmi patrisztikus gyökerei a Collectio Anselmi Lucensisben*, in *Teológia* 35, 2001, 83–92. o., különösen 91. o.

⁶⁹ Can 14: Ut episcopus nullis causam audiat absque praesentia clericorum suorum; alioquin irrita erit sententia episcopi nisi vlericorum praesentia confirmetur. A jelen kánon bármely ügy meghallgatásában a klérus jelenlétét írja elő. Lásd még Can 2, 10. MUNIER, Charles, (ed.), *Concilia Galliae*, 168–169. o.

Azonban a fenti képet bonyolítja, hogy 36 olyan kánont találunk,⁷⁰ amely a püspökökre vonatkozik, ezen belül pedig 24 olyat, amely a püspök szuverén jogáról beszél, és amely teljesen független a papok beleegyezésétől, ebből kifolyólag a papok joga felett áll.⁷¹

Az idézett kánonokból egyértelműen kitűnik a püspök kiemelt helye az egyházi rendben belül.

3.1. Cölibátus

A Szentírásból tudjuk, hogy Jézus 12 apostolt gyűjtött maga köré, azokat tanította és vezette be Isten országának titkaiba. Ezek eléggé egyszerű emberek voltak, tanulatlan halászok, de szolgálatkészek, hogy Jézust kövessék, és tanítása szerint éljenek.

A leglátványosabb talán Máté apostol meghívása, aki addig vámos volt, s ezt abban a korban egy nagyon jól fizető állásnak tartották. Jézus meghívta, erre Máté otthagyt mindent (vagyis az addigi életét), és követte őt. Ugyanígy érdekes Péter meghívása is, aki szintén otthagya addigi foglalkozását, hogy kövesse Jézust. Ezt a sémát minden apostolra rá lehet húzni, mert ők Jézusért mindenüket otthagyták, és követték mesterüket. Ezek után számukra csak a jézusi tanítás fontos és mérvadó. Természetesen Jézus felkészítette apostolait a rájuk váró küldetésre: tanította őket és példát adott számukra, hogy bizonyos helyzetekben hogyan cselekedjenek. Vagyis élete példájával járt előttük. (Ez a mai világban is nagyon fontos, hogy életünkkel példát adjunk az evangéliumról és annak igazságairól.) A cölibátusról is szólt Jézus, és ami nagyon érdekes, hogy ezt csak Máté evangélista jegyezte fel. Evangéliuma 19. fejezetének 11–12.⁷² versében beszél Jézus erről:

„Csak az fogja ezt fel, akinek megadatott. Van, aki azért képtelen a házasságra, mert úgy született. Van, akit az emberek tettek a házasságra alkalmatlanná. Végül van, aki a mennyek országáért önként mond le a házasságról. Aki fel tudja fogni, az fogja fel!”

Láthatjuk, hogy Jézus elvárta apostolaitól, hogy cölibátusban, vagyis teljesen

⁷⁰ Can 1–12., 14–17., 47., 48., 50., 51., 54., 56., 57., 68., 84., 85., 88–95., 97., 99. o.

⁷¹ Can 1–9., 11., 12., 16., 17., 54., 84., 85., 90–95., 97., 99. o.

⁷² Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1118. o.

őneki szentelve éljék életüket. Azt akarta, hogy apostolainak csak az evangélium és annak terjesztése legyen fontos.

Más helyen is találunk utalást a cölibátusra, pontosan a Mk 14,12–15-ben.⁷³ Első olvasatra semmi „különös” nincs a szövegben, de ha annak történelmi háttérét meg-
nézzük, akkor nagyon könnyen rájöhethetünk, hogy ebben a részben Jézus a cölibátusról
beszél. Sőt, az is kiderül, hogy az utolsó vacsorát az esszénusok negyedében töltötte,
vagy egy olyan vallási csoport tagjai között, ahol a tagok cölibátusban éltek. Az adott
idézet a következőképpen hangzik:

*„A kovásztalan kenyér első napján, amikor a húsvéti bárányt fel szokták áldozni,
tanítványai megkérdezték: »Mi a szándékod? Hová menjünk, hogy megtegyük az
előkészületeket a húsvéti bárány elköltéséhez?» Erre elküldte két tanítványát:
»Menjete a városba! – mondta. – Ott találkoztok egy vizeskorsót vivő emberrel.
Szegődjete a nyomába, aztán ahová bemegy, ott mondjátok meg a házigazdá-
nak: A Mester kérdezteti, hol van az a terem, ahol a húsvéti bárányt tanítványa-
immal elfogyaszthatom? Ő majd mutat nektek egy váncosokkal berendezett tágas
emeleti helyiséget. Ott készítsétek el.«”*

Ha megvizsgáljuk ennek a szövegnek a történelmi háttérét, akkor nagyon hamar
kiderül, hogy a vízfordás Jézus korában nem a férfiak dolga volt. (A Szentírásban
egy másik helyen megbizonyosodhatunk erről, amikor Jézus a kútnál inni kér a sza-
mariái asszonytól.) De a fenti idézetben mégis arról olvasunk, hogy a vizeskorsót
nem asszony, hanem ember viszi. Ez arra enged következtetni, hogy a vízfordó em-
ber olyan közösségből való (elképzélhető, hogy esszénus), ahol nincsenek asszonyok,
vagyis cölibátusban élnek a férfiak. Ezért az asszonyi munkákat is nekik kell végez-
niük.

Nem hiába, hogy az utolsó vacsorán rendelte el Jézus az egyházi rend szentségét:
„Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Vagyis az apostoloknak az a dolguk, hogy
azt az áldozatot, amit Jézus bemutat, ők is bemutassák halála után. De hogy tehetnék
meg? Hiszen Jézus őket nem szentelte pappá! Érvényes az ő áldozatbemutatásuk?
Ezt tovább is ragozhatjuk. Jézus ugyanúgy nem keresztelte, sőt nem is bérmálta meg
apostolait. Ha a mai egyházbizományi szabályokat nézzük, akkor teljesen érvénytelen volt
minden áldozatuk? Korántsem! Minden áldozatuk annak ellenére érvényes, hogy

⁷³ Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1148. o.

nem lettek pappá szentelve, mert ők Jézus közelségében éltek, vagyis a szentségek alapítójával léptek kapcsolatba, és ebben a környezetben kapták a tanítást, a felhatalmazást, és azokat az isteni éltető és megszentelő kegyelmeket, amelyeket a mai világban a pap, illetve a diakónus a szentelés által kap meg. Természetesen az apostolok után minden embert pappá szentelnek kézrátétel által, amiről az Apostolok cselekedeteiben olvashatunk. Láthatjuk, hogy Jézus két helyen emeli ki a cölibátus fontosságát. Azt várja el tanítványaitól, hogy teljesen neki szenteljék magukat, és egész emberségükkel az evangélium hirdetésén fáradozzanak.

Egy másik hely a Szentírásban, ami a cölibátusról, vagyis a nőtlenségről beszél, az 1Kor 7,25–40.⁷⁴ Szent Pál a krisztusi tanítást viszi tovább vagy fogalmazza meg újra sokkal bővebben és világosabban. Azt tartja az apostol, hogy aki a mai világban Krisztust akarja hirdetni, az teljes mértékben szentelje is magát neki. Egyedül Krisztus ügye legyen fontos számára, és csak ezután a többi világi gond. Mert a házasember szíve megosztott; nem tud egész lényével az Úrra figyelni, mivel evilági gondok is lekötik őt. Ám akinek nincs családja, az csak az evangélium terjesztésével foglalkozik, és ez az egyedüli fontos dolog az életében.

Láthatjuk, hogy Szent Pál is elvárja az apostoloktól és Jézus követőitől, hogy teljes mértékben az Úrra szegezzék tekintetüket, teljes lényükkel az evangélium terjesztésén munkálkodjanak, amit sokféleképpen lehet tenni.

Ugyanakkor az Egyházban kezdettől fogva jelen volt a családról való lemondás, Krisztus példáját követve, Isten országának építésére.⁷⁵

Az elvirai zsinatról nem tudunk pontos információkat, csupán annyit, hogy május 15-én kezdődött. Az évszám a történészek szemében bizonytalan. A zsinat értékelése is megosztja a szakembereket, mivel vannak olyan szerzők, akik a zsinatnak csak az első 24 kánonját tartják eredetinek, a továbbiakat pedig olyan kiegészítéseknek, amelyeket a későbbi zsinati rendelkezésekkel egészítettek ki.⁷⁶ Mások szerint e zsinat szövege egy korai komplikáció, amelynek forrásai a 3. század zsinatjaira nyúlnak vissza.⁷⁷

⁷⁴ Biblia, *Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 1182–1183 o.

⁷⁵ GUDENUS, Philipp E., *A papi nőtlenség az ellenvélemények tüzeiben*, Kánonjog XX, Budapest, 2018, 33–34. o.

⁷⁶ LAEUCHLI, Severin, *Sexuality and Power – The Emergence of Canon Law at the Synod of Elvira*, Philadelphia, 1972

HESS, Hamilton, *The Early Development of Canon Law and the Council of Serdica*, Oxford, 2002, 40–42. o.

SOTOMAYOR, Manuel–BERDUGO, Teresa, *Valoración de las actas*, In: SOTOMAYOR, M.–

UBINA, Fernández (dir.), *El Concilio de Elvira su tiempo*, Granada, 2005, 94–114. o.

⁷⁷ MARTÍNEZ, Superbiola Jesús, *Nuevos concilios hispano-romanos de los siglos III y IV. – La collection de*

A zsinat 33. kánonja a következőket mondja ki számunkra:

„A zsinat azt akarja, hogy teljes tilalmat rendeljen el a püspököknek, áldozópapoknak és diakónusoknak, illetve az összes szolgálatban levő klerikusoknak, miszerint tartózkodjanak házastársuktól, és ne nemzzenek fiakat; bárki pedig mégis megteszi, töröltessék egyházi tisztségéből.”⁷⁸

A zsinat 27. kánonja kiemeli, hogy idegen asszonyok sem a püspökkel, sem a klerikusokkal nem lakhatnak együtt. Csak annyit enged, hogy egy lánytestvér, vagy pedig a szüzek rendjébe tartozó legyen mellettük, de semmiképpen sem idegen asszony.⁷⁹

Nagyon jó, ha tudjuk erről a zsinatról, hogy ez nem volt egyetemes, hanem csak részleges, más szóval egyháztartományi. Mit is jelent ez? Az egyetemes zsinaton a világ minden püspöke jelen van, és a határozatokhoz hozzá is szólhat, a szavazásokban részt vehet. Itt pedig csak egyetlen tartomány püspökei voltak ott, ami összességben mintegy tíz egyházmegyét jelent. Mégis ez az a zsinat, amelyik bár csak részleges volt, de az egész világra érvényes szabályt hozott. És nem is kis fontosságút, hanem elég nagyot. Ugyanis ezt követően vezették be az Egyházban a cölibátus követelményét, vagyis csak azon papokat szentelték fel, akik ezeket vállalták. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy ugyan nős papokat is pappá szenteltek⁸⁰, de a szentelés után nem élhettek sem családjuk körében, sem „volt” feleségükkel házasesetben. (Ez bonyolalmakhoz vezetett, ezért a későbbi zsinatok ilyen esetben azt is elrendelték, hogy a feleség beleegyezésére is szükség van.)

Az elvirai zsinat rendelkezései után keleten és nyugaton más-más irányú fejlődés mutatható ki. Keleten megengedték – ahogy azt az elvirai zsinat gyakorlatában is látjuk –, hogy nős embereket szenteljenek pappá, ám a szentelés után kötelesek voltak a cölibátus megtartására. A 692-es trullózi zsinat rendelkezése szerint a püspökök teljes cölibátusban kell éljenek. A diakónusok és papok a szent szolgálat előtt bizonyos időre kötelesek az önmegtartóztatásra, ám ha feleségüktől elválnak vagy megcsalják őket, akkor fel kell őket menteni a papi szolgálat alól.⁸¹

Elvira, Malaga, 1987; MEIGNE, M., *Concile ou collection d'Elvire*, in RHE 70, 1975, 361–383. o.; SZUROMI SZ. A.,

The paleo-Cristian Characteristics of the Catholic Priesthood and Their Effect on Medieval (9th–12th century) Structures of Priestly Formation, in *Studia Canonica* 47, 2013, 467–478. o.

⁷⁸ ERDŐ Péter, *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, SZIT, Budapest, 2018, 373. o.

⁷⁹ BRUNS, Hermann Theodor, *Canones apostolorum et conciliorum sec. IV–VII*, II. Berolini, 1839, 5–6. o.

⁸⁰ STICKLER, Alfons M., *A klerikusi cölibátus*, Budapest, 1994, 13. o.

⁸¹ *I. Apológia*, c. 15

Nyugaton egészen más helyzet alakult ki, hiszen egy picit előbbre gondolkodtak, így a házáséletet a szentelési akadályok közé sorolták, hogy a jelölt már a papnevelés idején is erre az életre készüljön.⁸²

A 390. évi afrikai zsinat 2. kánonja a következő rendelkezést hozta:

„...a leviták és a papok őrizzék meg a tisztaságot.” Epigonius püspök mondja: „Miután az előző zsinaton szó esett a megtartóztatásról és a tisztaságról, a három fokozat, amely a szentelés alapján a tisztaság bizonyos követelményeivel kapcsolódik össze – ti. a püspök, a pap és a diakónus – a tisztaság megőrzéséről teljes körű oktatásban részesüljön.” Genetlis püspök mondja erre: „Amint az előbbieken mondatott, elrendelt dolog, hogy Isten felszentelt előljárói és papjai, valamint a leviták, és mind, akik az isteni szentségek körül szolgálnak, mindenben megtartóztatók legyenek, hogy így, amit teljes alázattal kérnek az Úrtól, megkaphassák. Így, amit az apostolok tanítottak és amit az ősi gyakorlat megőrzött, betartassék. Egyhangúan mondták erre a püspökök: mindannyian egyetértünk azzal, hogy a püspök, a pap és a diakónus, a tisztaság őrei, magukat is megtartóztatassák asszonyaiktól, és így mindenütt, de legfőképpen az oltár szolgálatában a tisztaság megőriztessék.”⁸³

Az I. toledói zsinat 400-ban kimondta, hogy mindazok, akik az ordó szentségében részesülnek, kötelesek a cölibátus törvényét megtartani. A zsinat egy előző, nem teljesen meghatározott zsinatra hivatkozott (iustianiai zsinat), amely szintén így rendelkezett. A zsinat meghatározása szerint mindazoknak a diakónusoknak, akik házásban élnek a rendelkezés előtt, és a zsinati rendelkezés ebben a házáséletben találja őket, azok nem léphetnek elő a papságba. (A papságban élők ugyanebben a helyzetben voltak, ők a püspökségre nem léphettek elő.)

A már említett Gelasius pápa (492–496) már abban az időben is arról levelezett, hogy bizonyos vidékeken paphiány van. Ezért az alábbi modellt hozta a szükségállapotra való tekintettel: a szerzeteseknek megengedte, hogy lektorok legyenek, három hónappal később akolitusok, rá hat hónapra szubdiakónusok, a kilencedikben diakónusok, az év végén pedig papok. Ennek a következő feltételei voltak: a korábbi házas- vagy civil életükben nem követtek el bűncselekményeket, nem özvegyet vettek el

⁸² SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Az egyházi intézményrendszer története*, Szent István Kézikönyvek 15, Budapest, 2017, 55–57. o.

⁸³ *Concilia Africae a. 345–525* (Kiad. C. Munier In: Corpus Christianorum, Series Latina 149, Turnhout, 1974, 13. o.

feleségül, nem volt második feleségük, nem volt a testükön semmiféle csonkítás, nem nyilvános vezeklők, nem rabszolgák, semmilyen más függő helyzetben nincsenek senkivel, tudnak írni-olvasni (vagyis nem analfabéták).

Az első századokban nagyon sok helyen a klérus mégsem élt cölibátusban. Felmerül a kérdés, hogy ez hogyan történhetett meg? A válasz nagyon egyszerű: nem hittételekben és zsinati határozatok között kell keresni, hanem abban a tényben, hogy ebben a korban az információ áramlása egészen másképp működött, mint napjainkban. Nagyon sok klerikus azért nem tartotta be a szabályokat és a cölibátus kötelezettségét, mert egyszerűen nem tudott róla.

3.2. A szent rendre való felkészítés és a szentelendő kiválasztása a korai középkortól a Trentói Zsinatig

Az 5. századtól a 8. századig az Egyház élete a barbár királyságok államrendszerébe igyekezett beilleszkedni. A Római Birodalom összeomlása után egészen más társadalmi rendszerek jöttek létre, ami az Egyháznak is kihívást jelentett. Ezekben az államokban a magánegyház rendszere terjedt el, ami azt jelenti, hogy a nagybirtokos jelölte ki birtokai számára azokat a klerikusokat, akiket ő jónak gondolt az adott terület számára. Az ilyen „diszpozíciók” lényege nem a rátermettség volt, vagyis hogy az adott klerikus mennyire szent életű, sokkal inkább világi érdekek kerültek előtérbe: tehát hogy az adott klerikus mennyire szolgálja ki a birtokos igényeit, és esetlegesen mennyire hajlandó a birtokost a világi döntéseiben nemcsak támogatni, hanem ezeknek a döntéseknek vallási alapot biztosítani. Ezek a klerikusok egyházi oldalról nézve nagyon sokszor nem voltak méltók arra, hogy ezt a tisztséget birtokolják.⁸⁴

Az Egyház álláspontja az ilyen esetekben az ellenállás lett, hiszen nem politikai, uralkodói érdekeket akart kiszolgálni, hanem az evangélium örömhírét hirdetni a világban. Azzal, hogy a klérus bizonyos része politikai érdekeknek akart megfelelni, éppen a missziós parancs meg nem valósítása, és annak elhanyagolása vált elsődlegessé. Ezért választotta az Egyház az ellenállást, amiről a korabeli kánonjogi gyűjtemények tanúskodnak.⁸⁵ Ezt a nehéz problémát az Egyház úgy igyekezett megoldani,

⁸⁴ GARCIA Y GARCIA, Antonio, *Historia del Derecho Canónico I. El Primer Milenio*, Instituto de Historia de la Teología Española, Subsidia 1, Salamanca, 1967, 385. o.

PONTAL, Odette, *Die Synoden im Merowingerreich*, 1986, 235. o.

⁸⁵ GARCIA Y GARCIA, Antonio, *Historia del Derecho Canónico I. El Primer Milenio*, Instituto de Historia

hogy az akkori zsinatok a papjelöltek és a papságra készülők alkalmassági követelményeit igyekeztek hangsúlyozni, amelyek alapja, hogy – és ezt a dolgot elején is láttuk – a Szentírásból, Krisztus tanításából és példájából ered. De olyan esetek is voltak, amelyek egészen az ószövetségi papság eszményéhez nyúltak vissza. Nagy Szent Gergely pápa⁸⁶ vagy Sevillai Izidor⁸⁷ a Leviták könyvének 21. fejezetét használták fel, ami az ószövetségi papság életéről és fegyelmeről szól.⁸⁸ Abban azonban nem alakult ki általános, egyetemes konszenzus, hogy az ószövetségi papságból mely előírásokat kell az újszövetségi papságra is érteni, és melyeket lehet elhagyni.

A 6–7. század kánonjogi szerzői az ószövetségi kor örökségét a maguk sajátos módján értelmezték, és ezeket az előírásokkal igyekeztek vagy az adott korhoz alkalmazni, vagy az adott kor szigorúbb előírásait ezekkel az előírásokkal enyhíteni.⁸⁹

Az akkori Egyház életében központi helyet foglalt el a monasztikus szerzetesség. Míg nyugaton – különösen a romanizált vidékeken – a kánoni törvények előírták és

de la Teología Espanola, Subsidia 1, Salamanca, 1967, 383. o.

⁸⁶ NAGY SZENT GERGELY PÁPA, SEVILLAI IZIDOR, *Regula pastoralis*, I, 10–11: PL 77, coll. 23–26–D.49 c.1

⁸⁷ *Mysticorum expositiones sacramentorum seu quaestiones in Vetus Testamentum*, Leviticus c. 13: PL 83, coll. 332–333. o.

⁸⁸ Az Úr azt mondta Mózesnek: „Szólj a papokhoz, Áron fiaihoz és közöld velük: Senki közületek ne tegye magát tisztátalanná övéinek holttestével, hacsak nem a legközelebbi rokona: anyja, apja, fia, lánya, testvére. Ezenkívül hajadon nővéreért is tisztátalanná válhat, ha az nála maradt mint rokon, és nem ment férjhez. Mint férj, ne tegye magát tisztátalanná övéi által, megszenteltelenítse magát. Fejükön ne nyírják meg a haját, ne vágják le szakálluk végét, testükön ne ejtsenek bevágásokat. Istennek vannak szentelve, ne szentségtelenítsék meg Istenük nevét: ők mutatják be az Úr eledelét, Istenük táplálékát, azért szentnek kell lenniük. Ne vegyenek kicsapongó vagy meggyalázott asszonyt feleségül, sem pedig olyat, akit férje elűzött, mivel a pap Istennek van szentelve. Tekintsd hát szentnek, mivel ő mutatja be az áldozatot Istenednek. Legyen számodra szent, mivel én is szent vagyok, és én szentellek meg benneteket.

Ha egy papnak a leánya kicsapongással meggyalázza magát, azzal apját szentségteleníti meg, ezért el kell égetni. Az a pap, aki fölötté áll testvéreinek, akinek a fejét fölkenték olajjal, és akit a szent ruha felöltésével iktattak be, ne hordja kibontva a haját, és a ruháját se szaggassa meg. Ne érjen hozzá senki holttestéhez, és ne tegye magát tisztátalanná sem apjáért, sem anyjáért. A szentélyt ne hagyja el, nehogy megszenteltelenítse Istenének szentélyét, hiszen magán hordozza az olajjal való megszentelést, az Istentől való fölkenést. Én vagyok az Úr. Feleségül érintetlen leányt vegyen. Özvegyet, elvált, meggyalázott vagy kicsapongó asszonyt nem vehet feleségül, hanem népéből származó érintetlen leányt vegyen feleségül.

Ne szentségtelenítse meg levita származását, mivel én, az Úr szenteltem meg.” Az Úr így szólt Mózeshez: „Mondd meg Áronnak: Ha valaki utódaid közül bármelyik nemzedékben valamilyen betegségben szenved, ne közeledjék, hogy felajánlja Istennek az áldozati eledelt. Senki se közeledjék oda, akinek testi hibája van, tehát sem vak, sem béna, sem formátlan vagy nyomorék ember, sem olyan, akinek a lába vagy a keze eltört, sem púpos, sem görbe lábú, sem szembajos, sem kiütéses, sem kelevényes ember, sem pedig eunuch. Áronnak egyetlen papi ivadéka sem ajánlhatja fel az Úr eledelét, ha betegségben szenved. Ha beteg, ne közeledjék, hogy felajánlja Isten áldozati eledelét. Ehet Istennek az ételéből, a nagyon szent és a szent dolgokból, de ne jöjjön a függöny közelébe és ne közeledjék az oltárhoz. Beteg, ezért nem teheti közönségessé szent dolgaimat, mivel én, az Úr szenteltem meg őket.”

Mózes közölte mindezt Áronnal és fiaival és Izrael minden fiával.

Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 129–130. o.

⁸⁹ FLECHNER, Roy, *The Problem of Originality in Early Medieval Canon Law: Legislating by Means of Contradictions in the Collectio Hibernensis*, In: *Viator* 43, 2012, 1–28. o.

szabályozták az apátok és a megyéspüspök viszonyát (amelyben a megyéspüspök hatalmának függése mutatkozik meg az apát felett),⁹⁰ addig Írországból a nagy monostorok az egyházmegyéket helyettesítették.

Egy apát (aki a hierarchia második fokán áll, vagyis áldozópap) területén egy vagy több püspök is élt, akiknek volt ugyan liturgikus szerepük, de a kormányzati feladatot nem ők látták el.⁹¹ Ezért a szerzetességre (beleértve az egyházi rendet) való felkészítést és az e szentséghez köthető feltételeket az apát határozta meg. Ebből a korból származó előírások szerint minden tagnak, aki az egyházi rend szentségére vagy a szerzetességre készül (legyen az akár nő vagy férfi) kötelező olvasni tudni, hogy ezáltal tudja tanulmányozni a teológiát és a szent szövegeket.⁹²

E tekintetben mérvadó Szent Benedek regulája, amely a nyugati szerzetességnek nemcsak egy fontos dokumentuma, hanem részletesen foglalkozik az előbb idézet problémával is, tehát az írás-olvasás kötelezettségével, valamint a tagok felvételével az adott monostorba, és a felvett tagok képzésével:

„A monostorban minden túlkapásnak még az alkalmát is kerüljék el. Azért elrendeljük, hogy senkinek se legyen szabad valamely testvérét kiközösíteni vagy megverni, hacsak nem kapott rá hatalmat az apáttól. Aki ez ellen vét, azt mindenki előtt feddjék meg, hogy a többiek féljenek. A gyermekek pedig tizenöt éves korukig mindenki részéről gondos fegyelem és felügyelet alatt legyenek, de ez is okos mérsékléssel történjék. Aki tehát a felserdültek ellen mer valamit tenni apátja meghagyása nélkül, vagy aki a gyermekekkel szemben mértéktelen haragra lobbant, azt a Regula szerint büntessék meg, mivel írva van: »Amit nem akarsz magadnak, te se tedd másnak.«” (Mt 7,12; Tób 4,16)⁹³

A monostori nevelés annyira sikeressé vált, és olyan nagy hatással volt az egész Egyházra, hogy a kor nagy püspökegyéniségei is innen kerültek ki, akik a püspöki székhelyük mellett monostorokat szerveztek és alakítottak ki. Ezekben a monosto-

⁹⁰ Conc. Aurelianense (a. 511), c. 19: CCL 148 A, p 10.

⁹¹ WASSERSCHLEBEN, H. (ed.), *Die irische Kanonsammlung*, Leipzig, 1885 (úny. Aalen, 1966), p. XXXVII.

⁹² MARROU, Henri-Irénée, *Storia dell'educazione nell'antichità*, trad. Massi, U., Roma, 1984, 435. o.

⁹³ Vitetur in monasterio omnis praesumptionis occasio; atque constituimus ut nulli liceat quemquam fratrum suorum excommunicare aut caedere, nisi cui potestas ab abbate data fuerit. Peccantes autem coram omnibus arguantur ut ceteri metum habeant. Infantum vero usque quindecim annorum aetates disciplinae diligentia ab omnibus et custodia sit; sed et hoc cum omni mensura et ratione. Nam in fortiori aetate qui praesumit aliquatenus sine praecepto abbatis vel in ipsis infantibus sine discretione exarserit, disciplinae regulari subiaceat, quia scriptum est: Quod tibi non vis fieri, alio ne feceris.

Szent Benedek regulája, sajtó alá rendezte Söveges D., Pannonhalma, 1948, 163. o.

rokban művelt, teológiailag képzett szerzetesek éltek, akik nemcsak a papképzés feladatát látták el, hanem tanácsukkal, meglátásaikkal az adott püspöknek tanácsadói is voltak.⁹⁴ Galliában a monasztikus szerzetesség megalapítója Tours-i Szent Márton, aki Marmoutier-ben monostort alapított, ahol a szerzetesek (az előbb felsorolt feladatok mellett) kódexek másolásával is foglalkoztak.

A monostori nevelés nagy képviselői a bencés szerzetesek, akik Britanniába mentek, majd a frankok és a germánok közé. Itália tele volt bencés intézményekkel, hiszen a pápák és a püspökök ilyenekkel vették magukat körül. A monostori iskolák az adott egyház papnevelő intézetei voltak, sőt ezek a későbbi szemináriumok „előképei”, amikből majd kialakul a szemináriumi rendszer. E szerzetesi iskolák lettek a teológiai tudomány központjai. Franciaországban a tours-i, a poitiers-i, a metzi; Angliában a lindsifarne-i, a yorki, az aweremouthe-i; Itáliában a montecassinói; Németországban a fuldai és a Sankt Gallen-i.

A szerzetesi iskolák elsősorban a leendő tagok nevelését szolgálták, vagyis a kolostor életben maradjon azáltal, hogy elég tagja van. Itt nem tudósokat, hanem sokkal inkább egyszerű szerzeteseket kívántak nevelni, akik nemcsak a teológiához, hanem mondjuk a világi dolgokhoz is értenek, amiből a közösséget fenn tudják tartani. Értethetünk ez alatt akár földművelést, állattenyésztést, a kolostor körüli házi, konyhai munkát is. Az itt nevelt tagok internátusban, kollégiumban, bentlakásban éltek, őket potenciális szerzetesjelölteknek is tekintették. Olyan tagokat elvéve vagy egyáltalán nem vettek fel ezekbe az iskolákba, akik már az elején úgy gondolták, hogy nem is akarnak szerzetesek lenni. Ha mégis felvettek ilyeneket, azoknak is be kellett tartaniuk a szerzetesnövendékek előírásait, sőt szerzetesruhában kellett járniuk.⁹⁵

A növendékek nevelésében a lelki megszentelődés volt a legnagyobb nevelési cél, hogy majd az intézményt elhagyva ezt a megszentelődést adják tovább a rájuk bízottaknak. A nevelés a következőképpen valósult meg: a kolostorban mindig csend volt, ezt csak az imádkozás, a zsoltár felolvasása és a kolostort vezető apát útmutatásai törhették meg. Akármit is tettek a növendékek, a bencés regula szerint csendnek

⁹⁴ RICHÈ, Pierre, *Le scuole e l'insegnamento nell'Occidente cristiano. Dalla fine del V secolo alla metà dell'XI secolo*, Roma, 1984, 38. o.

⁹⁵ Ebben a korban külsősök számára nem igazán vannak iskolák. Később Nagy Károly rendeli el, hogy a kolostorok a potenciális jelölteken, vagyis a pueri oblatin kívül másokat is kötelesek felvenni tagjaik körébe. Ez ellen sok kolostor óvást nyújt be. Külsősök számára az első kolostort a 9. században találjuk. SPECHT, Franz Anton, *Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland...*, 1885, 35–36. o. HEFELE, Karl Joseph von, *Conciliengeschichte IV*, Herder, 1855, 25. o.

kellett honolnia, hiszen a csend által tudták a magukba szállást, az isteni gondolatokat megérteni és átélmélni. A napirendben voltak olyan időszakok, amikor mindenki megszakította azt a munkát, vagy azt a tevékenységet, amit végzett, és imára ment az oratóriumba, kívül hagyva mindazokat a gondolatokat, amelyek elfordítanak Istentől.

A bencés regula érvényesült a mindennapi életben: ora et labora. Szellemi és fizikai munkát is végeztek, amit a kolostor apátja döntött el, mindenki talentumai szerint végezte a feladatokat. Ebben is a benedeki regulát követték, hiszen Szent Benedek minden növendéknek előírta, hogy az előljárával szemben alázatos és őszinte kell legyen. Ez azt is jelenti, hogy a növendék teljesen az előljáró vezetésére kellett bízna magát. Nem titkolhatott előle semmit, sőt amennyire csak lehetett, tennie kellett róla, hogy az előljáró minél jobban megismerje őt lelkileg, hiszen így tudta a tapasztalt előljáró jó útra vezetni vagy a jó úton tartani őt. Aki ezen előírások ellen vétett, arra szigorú büntetést rótt a regula addig, amíg a jelölt meg nem változott, s le nem tért a rossz útról. Vagyis a bencés nevelés a csend, az ima, a szellemi és lelki munka, az alázat és az előljárók iránti teljes bizalom és engedelmesség által valósult meg.

Miből állt a szellemi nevelés a kolostori iskolákban? Három szint jött létre:

- Az első a grammatikai iskola, amiben az írást-olvasást, grammatikát-nyelvtant, retorikát és dialektikát tanítottak.
- A második a bölcséleti iskola, ahol aritmetikát, zenét, geometriát és asztronómiát oktattak.
- A harmadik szinten a teológiát tanították, ami akkoriban nem volt még a mai rendszerébe foglalva. (Ebben a korban a teológia tudományát a Szentírás olvasása, magyarázata, és a szentatyák addig megjelent, megismert munkái alkották. A tanító sorra vette a Szentírás könyveit, és szentatyák írásain keresztül magyarázta azokat. Így nemcsak a Szentírással, hanem a szentatyák írásaival is megismerkedtek a tanítványok. Beda Venerabilis kommentárja nagyon szépen megmutatja, hogy milyen is volt ebben a korban az oktatás és a teológiatanítás.)⁹⁶

Amint már láthattuk, nagyon sok későbbi püspök ilyen kolostori iskolában nevelkedett, ezért fontosnak tartották, hogy a maguk egyházmegyéjében is ilyen iskolák jöjjenek létre.

⁹⁶ WERNER, Karl, *Beda der Ehrwürdige und seine Zeit*, Bécs, 1881

A 6. századtól a püspökök kénytelenek voltak olyan iskolákat létrehozni, amelyekben már a mai középiskolának megfelelő szinten kezdtek el foglalkozni a jelöltekkel, hiszen azt tapasztalták, hogy nagyon sokan – annak ellenére, hogy 18-20 év körüliek, vagy annál idősebbek – nem tudtak például írni-olvasni, és így nem tudták elkezdni időben a teológiai tanulmányokat. Ezért ilyen esetben előre meg kellett tanulniuk írni-olvasni, majd az alapvető tantárgyakat elsajátítva tudták a teológiai tanulmányaikat elkezdni. Éppen ezért a püspökök a monostori iskolák modelljét követve⁹⁷ püspöki iskolákat alapítottak,⁹⁸ amelyekben már előre elkezdték nevelni a leendő klerikusokat az alapvető tantárgyakból. Nagy Szent Gergely pápa egyik levelében – amit Desiderius francia püspöknek küldött – helytelenítette, hogy a püspök az ilyen iskolákban tanári tevékenységet folytasson és tanítson. A tanári feladatokat a püspökök kötelesek voltak másra bízni, hiszen nekik az egyházmegye szempontjából sokkal fontosabb feladataik voltak. Éppen ezért alakult ki az a szokás, hogy az ilyen iskolákban nem a püspök, hanem egy pap vagy egy archidiakónus oktatta az adott tárgyakat.

A püspöki iskolák fő nevelési elve a *vita canonica* volt. E szabályzatot a benedeki regula járja át, de mégsem szóról szóra. Eredete onnan datálható, hogy egy frank és egy germán püspök – akik maguk is szerzetesi iskolákban nevelkedtek – ezt az eszményt kívánták továbbgondolni, és saját püspöki iskolájukban megvalósítani. Ezért a püspöki székhelyükön maguk köré gyűjtötték a papokat, majd a benedeki regulát erre az új szituációra alkalmazva módosították.

Ezt az életformát Szent Chrodegang (742–748-ig a metzi egyházmegye püspöke) alkotta meg.⁹⁹ Ha általánosságban véve keressük a választ arra a kérdésre, hogy mi a különbség a benedeki regula és a *vita canonica* között, azt tudjuk válaszolni, hogy míg a benedeki regula szerint a szerzetesek teljes szegénységben és vagyonközösségben éltek (ami azt is jelenti, hogy semmilyen anyagi javat nem birtokolhattak), addig a *vita canonica* előírásai szerint a világi papnak lehetett világi java, de csak megszorításokkal. Ez az jelenti, hogy amikor valaki belépett a *vita canonica* kötelékébe, akkor minden

⁹⁷ A püspöki iskola szándékosan követi a monostori iskolák példáját. Ez befolyásolja a székesegyházi káptalanok szervezeti formáját is.

PAULUS Diaconus, *Liber de episcopis Mettensibus*: MGH SS II, 268. o.

⁹⁸ BELDA INIESTA, Javier, *Del monasterium clericorum a los studia generalia. La educación católica en el ius antiquum*, In: *Vergentis* 5, 2017, 36–43. o.

⁹⁹ SEMMLER, Josef, *Chrodegang von Metz*, Stadt, 1966

CLAUSSEN, M. A., *The Reform of the Frankish Church: Chrodegang of Metz and the Regula Canonicorum in the Eighth Century*, Cambridge; New York, Cambridge University Press, 2004

javát vagy valamilyen egyházi intézménynek, vagy egy jó célra kellett felajánlania, de a haszonélvezet jogát megtarthatta. Ennek fényében a *vita canonica* törvényei megengedték, hogy adományt, ajándékot, misefelajánlást lehessen elfogadni.

Szent Chrodegang 34 fejezetes műben szabályozza a *vita canonicát*:¹⁰⁰

- Az 1. fejezetben az alázatosságot ajánlja a tagoknak.
- A 2. fejezetben elrendeli a *de ordine congregationis canonicorum* fogalmát, vagyis az ifjabb tisztelje az öregebbet főhajtással, helyátadással és megszólítással. Itt láthatjuk, hogy nemcsak ifjakat vettek fel a tagok közé, hanem gyermekeket is.
- A 3. fejezet a bentlakást, internátust mutatja meg számunkra: a tagok a hálóteremben külön ágyban alszanak, és oly módon vannak elhelyezve, hogy az ifjak az idősebbekkel legyenek.
- A 4. fejezetben az esti imáról, a kompletóriumról kapunk leírást. Az első jel, csengetés a figyelmeztetés, a második csengetés után a kápolnában vagy a templomban gyülekeznek, és ott végzik az imádságot. Az ima befejezése után a tagok szent szilenciumot tartanak, és böjtöt egészen másnapig, a prima végzetéig. Ha valaki elkésik, akkor a templomon kívül várakozzon, és ne zavarja az imádságot. Ha nem is jön vissza a városból, hanem ott marad, és erre fény derül, akkor első alkalommal megfeddik, majd 1 napig, később 3 napig kenyéren és vízen böjtöl. Ha ez többször előfordul, akkor testi büntetést is alkalmaznak.
- Az 5., 6. és 7. fejezetben a zsolozsma végzéséről rendelkezik, amelyet a regulában leírtak szerint rendel el.
- A 8. fejezet a mindennapi káptalanról szól, amit rendszerint a reggeli imádság után tartanak a capitulumban (ez egy szobát jelöl a gyülekezésre). Ekkor az előljáró püspök vagy főesperes beszédet is intéz hozzájuk, a Szentírásból és az egyházatyák írásaiból olvasva fel az adott napok szerint elosztva. Ekkor hirdeti ki az előljáró, hogy kinek mi a napi feladata, amit el kell végezzen, de sajátos esetekben az adott vétkesek büntetését is.
- A 9. fejezet a szellemi és fizikai munkáról ír, amelyet mindenkinek kötelező elkezdeni a káptalani eligazítás után.

¹⁰⁰ SCHMITZ, Wilhelm, *Regula S. Chrodegangi*, Pór Antal cikke a Kath. Szemle, VI. évf., 1892. I. füzetben

- A 10. fejezet azokról szól, akik nem a közösség értékei szerint élnek, és ezzel akadályozzák annak fejlődését.
- A 11. fejezet az isteni lelkületről beszél, amivel minden tagnak rendelkeznie kell a közösségben.
- A 12. fejezetben azt határozza meg, hogy a tagok egymást nem közösíthetik ki.
- A 13. fejezet szerint a tagok egymást az előjáró előtt ne védjék meg.
- A 14. fejezet a gyónás rendjét, rendszerességét írja elő: a jelöltek minden évben kétszer kötelesek gyónni: húsvét előtt, nagyböjtben, és augusztustól novemberig. Persze az, aki többször akar szentgyónáshoz járulni, megteheti, sőt buzdítja, hogy minél többször végezzék el azt. Előírja azt is, hogy a papság és a jelöltek is minden vasár- és ünnepnapon áldozzanak, de ezt mindig tiszta lélekkel tegyék. Ha pedig nem tiszta a lelkük, akkor menjenek el gyónni.
- A 15. fejezet a súlyosabb bűnök elleni büntetésről értekezik.
- A 16–19. fejezetek a közösség tagjainak elbocsátásáról szól.
- A 20. fejezet a nagyböjti előírásokra tér ki, és a böjti fegyelmet írja elő.
- A 21. fejezet a refektóriumban megtartott rendes ülés rendjét határozza meg. Ekkor hét asztalnál ülnek. Az elsónél a püspök a vendégekkel, majd a főesperes és mindazok a személyek, akiket a püspök hív az asztalához. A második a papok asztala, a harmadik a diakónusoké, a negyedik a szubdiakónusoké, az ötödik a kisebb rendeket felvett tagoké, a hatodik a szerzeteseké, a hetedik a kanonokoké, akik nem élnek együtt a közösséggel, vagyis a városban tartózkodnak, de vasár- és ünnepnapokon ők is a kolostorba jönnek.
- A 22–23. fejezet az ételekről szól.
- A 24. fejezet a konyhai szolgálatot taglalja, amit teljesen a regulából vesz át.
- A 25. fejezettől a különböző tisztségek leírása történik, ebben épp az főesperesé, majd a 26. fejezetben a gazdáé, a 27. fejezetben a kapusé.
- A 28. fejezet a betegekről és azok gondozásáról rendelkezik.
- A 29. fejezet a papság ruházatát írja le.
- A 30. fejezet az ünnepi rendet szabja meg.
- A 31. fejezet a kanonokok tulajdonáról és az arról való végrendelezésről ír.
- A 32. fejezet az adományokról és a szegények megsegítéséről rendelkezik.
- A 33. fejezet meghatározza, hogy a klérus a káptalanban és a szentmisén hogyan jelenjen meg.

– A 34. fejezet rendelkezik a matricularisról, vagyis az Egyház által támogatott szegényekről, és a templom körül szolgálatot teljesített személyekről.

E rendelkezések alapján a papneveldeknek már biztos alapjai lettek, hiszen nemcsak a papok voltak kötelesek ezeket betartani (vagyis a *vita canonica* szerint élni), hanem a jelöltek is, beleértve a kisebb rendeket felvevőket és a diakónusokat. Vagyis a *vita canonica* nemcsak püspöki iskola volt, hanem szeminárium is.

Chrodegang előírásait a helyi viszonyok szerint alakították, így a regulának számos változata jött létre. Az egyik ilyen recenziót Migne közli, akinél már nem 34, hanem 86 fejezet található, mivel ebbe a gyűjteménybe vette fel a zsinati határozatokat is, amelyek a papi életről és a papi nevelésről szólnak. (Ne ijedjen meg a kedves olvasó, nem fogom mind a 86 fejezetet bemutatni, de pár példát igen.)

Migne-nél a szentgyónást – érdekes módon – évi három alkalommal írja elő a 32. fejezet, sőt a szerzeteseknek minden hónapra. Viszont a 31. fejezetben arról a tényről is olvashatunk, hogy ha valaki csak gondolatban is vétkezett, akkor az már olyan véték, amit még szentáldozás előtt meg kell gyónni. A 48. fejezet azokról a gyermekekről szól, akik a *vita canonica* szerint nevelkednek azért, hogy később jó papok legyenek. (Ezután közli a IV. toledói zsinat határozatát, amiről még szó esik.) Láthatjuk, hogy ahogy Szent Benedek kolostoraiban, úgy a *vita canonicában* is vannak olyan gyermekek, akiket a világból már kora gyermekkoruk óta kiragadtak, mert az egyházi, papi pályára szánták őket. Itt találkozunk első ízben azzal, amit majd később a Trentói Zsinat rendelkezéseiben fogunk látni: ez pedig a kis- és a nagyszemináriumok elrendelése. Megjegyzendő, hogy a *vita canonica* nem mindenütt lett sikeres, hiszen voltak olyan esetek is, amikor a klerikusok ellenszegültek neki.

A II. toledói zsinat 1. kánonja szerint¹⁰¹ azokat a fiatalokat, akik már kamaszkoruk óta ilyen püspöki iskolában nevelkednek, a templomhoz tartozó és a templom melletti épületben kell nevelnie egy vagy több nevelőnek, de az adott megyéspüspök felügyelete alatt. Miután nagykorúvá válnak (vagyis a 18. életévük után), a püspöknek meg kell kérdeznie, hogy milyen életet szeretnének élni: vagyis házasságban vagy papságban szeretnék folytatni. Ha azt válaszolják, hogy a házasságot választják, akkor pappá szentelni csak előrehaladott korukban lehet őket azzal a feltétellel, hogy a feleségük ebbe beleegyezik, és abba is, hogy a papszentelés után önmegtartóztató

¹⁰¹ PL 84, col 335. A szöveg bekerült a *Decretum Gratianiba* is: D. 28. c. 5.

életet fognak élni. Ha a papságot választják, és leteszik a tisztasági fogadalmat, akkor a megyéspüspök 20 éves korukban szubdiakónussá szentelheti őket, majd 25. életévüket betöltve diakónussá.

A IV. toledói zsinat 24. kánonja¹⁰² megmutatja, hogy hogyan is néz ki a püspöki iskolákban a képzés: a püspök a fiatal klerikusokat egy olyan kipróbált, idősebb klerikusra bízta, aki a tanítómesterük volt, és aki nemcsak figyelt, hanem tanúskodott is a viselkedésükről.

Az akkori szentek életében is ezeket a képzési formákat látjuk viszont. Például Tours-i Szent Gergelyében (538–594), aki 7 éves korában kezdte el tanulni az írás-olvasást, majd a zsoltárokkal ismerkedett meg, s 25 évesen szentelték diakónussá.¹⁰³ Vagy Beda Venerabilis (673–735) életében is ezt látjuk, akit a szülei már 7 éves korában a yarrow-i kolostorba vittek, ahol az alapvető tantárgyakat sajátította el, majd 19 éves korában diakónussá, 30 évesen pedig pappá szentelték.¹⁰⁴

E tekintetben nagy fejlődést jelentett Nagy Szent Gergely korában a kántoriskolák megalakulása. Ezekben az intézményekben a gyermekek és a fiatal papságra készülő 19 éves korukig olyan fajta képzést kaptak, ami a papságra készítette elő őket (grammatika, szent zene és bibliai ismeretek). Ezek az intézmények nélkülözhetlenné váltak a papképzés szempontjából, hiszen nagyon sok esetben a klerikusok nem azon fiatalokból kerültek ki, akik rendelkeznek az alapképzéssel, vagyis tudnak írni-olvasni stb., hanem azokból, akik ezen intézményeket elvégezték, és akik már gyermekkoruk óta a papi hivatásra készülnek nemcsak egyénileg, hanem intézményes formában is.

A szerzetesi nevelésben egy nagyon érdekes dolgot találunk, hiszen amíg a püspöki iskolákban a jelölt 18 éves kora után dönthet a házasság és a papság között, addig a szerzetesi növendékek ezt nem tehetik meg. A IV. toledói zsinat (633) 49. kánonja a következőképpen rendelkezik:

„Szerzetessé vagy szülői felajánlás, vagy saját fogadalom révén válik az ember. Bármelyik is történik ezek közül, annak kötelező ereje van az érintett számára.

¹⁰² PL 84, col. 374. C 12 q. 1. c. 1.

¹⁰³ S. GREGORIUS TURONENSIS, *Vitae Patrum VIII*, 2: MGH SS rer. Merov. I/II, 242. o.

¹⁰⁴ CRÉPIN, A.–LAPIDGE, Michael–M., P.–ROBIN, Ph. (edd), *Bède le Vénérable, Histoire ecclésiastique du peuple anglais I–III*, Paris, 2005, III, 188. o.

Ezért elzárjuk előle a világba való visszatérés útját, és megtiltunk minden visszalépést a világba.”¹⁰⁵

Ebben az időben alakultak ki a „plébániai” iskolák is, amelyeknek feladata és célja volt a nem nős férfiak oktatása, előkészítése a papságra, illetve gyakorlott lelkipásztoroktól azon ismeretek átadása, amelyek által papi életükben jobban el tudnak mélyülni, és hatékonyabbak tudnak lenni. Ezekben az iskolákban tanultak meg írni-olvasni, hogy a Szentírás könyveit tudják olvasni és értelmezni, különösen a Zsoltárok könyvét. Ha már nagykorúak voltak, akkor ők is dönthettek arról, hogy papok vagy házasok szeretnének lenni. Jobbára Itália területén alakultak ki az első ilyen iskolák, később Galliában majd Hispániában is.

Ebben a korban olyan kánonjogi gyűjtemények jelentek meg, amelyek a diakonátusra, papságra való alkalmasság feltételeit próbálták meghatározni, és amelyek egyben ebben a témában a legkorábbi egyházfegyelmi összefoglalások voltak. Ilyen a *Vetus Gallica* (Lyon, 600 körül),¹⁰⁶ az *Excerpta Hispanae* (656–675)¹⁰⁷ és a *Collectio Hispana systematica* (675–681).¹⁰⁸

III. (Kis) Pipin 755-ben a következőket rendelte el:

„Aki felveszi a hajkoronát, vagyis a papi pályára szánja magát, az vagy a püspöki házban (vita canonica) vagy valamely kolostorban tartózkodjék. Ha ezt nem akarja megtenni, a püspök által megbüntetendő, sőt ha meg nem javul, kiközösítendő.”¹⁰⁹

Nagy Károly katolikus vallásossága nemcsak saját életében, hanem a papnevelés terén is megnyilvánult, hiszen nagy gondot fordított arra, hogy a birodalmában teológiailag művelt papok, püspökök legyenek. Ez nemcsak kérés részéről (mint ahogy nagyon sok uralkodónál látjuk), hanem ezért kész volt anyagi áldozatokat is hozni. Elrendelte, hogy a püspökök alapítsanak iskolákat, s a jelölteket ott tanítsák és műveljék a teológiai tanulmányokra. Mindezt a 813-ban tartott II. cabiloni zsinat III. fejezete határozza meg.¹¹⁰ De Nagy Károlynak nemcsak a papságra készülőkre volt gondja, hanem a felszentelt papokra is. A mai értelemben

¹⁰⁵ PL 84, col. 378

¹⁰⁶ Kiadása: MORDEK, Hubert (ed.), *Kirchenrecht und Reform im Frankenreich: die Collectio Vetus Gallica, die älteste systematische Kanonensammlung des fränkischen Gallien*. Studien und Edition, Berlin–New York, 1975

¹⁰⁷ DÍEZ, Gonzalo Martínez, *La Colección Canónica Hispana I–VI*, Madrid, 1966–2002, II/1, 93–216. o.

¹⁰⁸ DÍEZ, Gonzalo Martínez, *La Colección Canónica Hispana I–VI*, Madrid, 1966–2002, II/1, 277–426. o.

¹⁰⁹ Concillium Vernense 755

¹¹⁰ MANSI, Coll. Conc. XIV. 94.

véve egyfajta továbbképzésről beszélhetünk, hiszen elrendelte, hogy időközönként a felszentelt papok is gyűljenek össze a püspöki székhelyen, ahol a püspök oktatása által még jobban elmerülhetnek azokban az ismeretekben és erényekben, amiket a „szemináriumban”, a vita canonicában megszerezték. Nem érte be a rendeletben azzal, hogy az előjárók jó véleménynyel vannak a szentelendőről, vagyis nem elégedett meg kizárólag a lelki felkészüléssel, ezért a jelöltek a papszentelés előtt vizsgát kellett tennie az előírt tárgyakból, ami bizonyította, hogy tudományos szempontból is fel van készítve a papi hivatásra. Nagy Károly rendeleteiben az adott tantárgyak is meg voltak határozva, amik az alábbiak:

- a hitvallásnak, a Miatyánk imádságnak helyes magyarázata;
- a szentségek ismerete, a misekánonok tudása, és a különféle csendes misék ismerete;
- az ördögűzés szertartásai és menete;
- a haldoklónál végzett imádságok és azok menete;
- a penitenciális könyv (mai értelemben az erkölcsstan) ismerete;¹¹¹
- az egyházi naptár ismerete;
- a keresztség kiszolgáltatásának ismerete;
- az ünnepélyes mise bemutatása és a szent zsolozsma éneklésének ismerete;
- a vasárnapi perikópák magyarázata a szentatyák prédikációjának fényében;
- Szent Gelazius pasztorális leveleinek ismerete;
- Szent Gergely *Regula pastoralis* és *De officiis* művének ismerete;
- liturgikus könyvek ismerete és azok másolása.

Ez alapján következtethetünk is arra, hogy miből állt abban a korban a szeminárium tudományos-teológiai nevelés: Szentírás-magyarázat tanulása az egyházatyák írásai szerint, hittételek magyarázata és tanítása, penitenciális könyvek ismerete (vagyis a katolikus erkölcsstan ismerete és megértése), egyházi énekek és szertartások ismerete, pasztorális teológia (ami abból állt, hogy a jelöltek helyesen tudják a szentségeket kiszolgáltatni), és nem utolsósorban kánonjog, vagyis az egyházi szabályozás, az egyházi törvények ismerete.

Az iskola első tanítójának, Alcuinnak a munkái megmutatják, hogy milyen mó-

¹¹¹ Nemcsak a bűnök után járó gyónási elégtételeket jelentették, hanem a mai erkölcsstani alapelveket is. Öt részből áll: 1. A főbűnök és azok lelki gyógyítása, 2. A keresztény erények, 3. Bűnbánat szentségének általános szabályai, 4. Egyházi büntetések a laikusokra, 5. Egyházi büntetések a papokra

don és milyen mennyiségben tanították a növendékeket. Alcuin a hét szabad művészet oktatásával kezdte a tanítást,¹¹² hogy ezzel kialakítsa azt az alapot, amire majd a teológiai tudományokat lehet építeni. Az ő teológiai alapját a Szentírás ismerete és annak magyarázata jelentette, de itt nem állt meg, hanem igyekezett tanításait egy rendszerré felépíteni. Ezeket a tanításokat tartalmazza a *De fide sanctae et individuae Trinitatis* című műve, ami a kor nagyon értékes teológiai tankönyvévé vált. A mű három fejezetből áll, s a hittételek magyarázatában Szent Ágoston tanításait követi.¹¹³

Nagy Károly idején a papnevelés a következőképpen történt: a jelöltek megtanultak írni és olvasni, majd a latin nyelvet és a hét szabad művészetet ismerték meg. Ezután következett a Szentírás helyes értelmezése és magyarázata a szentatyák tanításai alapján, utána az egyházi ének, a szentségek kiszolgáltatásának ismerete és a penitenciális könyvek, vagyis az erkölcsstan tudása. Mindezek Alcuin teológiai rendszere alapján zajlottak.

Az aacheni zsinatot (816) Jámbor Lajos hívta össze, amelyen a vita canonicával is foglalkoztak. A zsinati határozatok első részét (ez a *De institutione canonicorum* címet viseli) az egyházatyák írásaiból állították össze, amelyek a papi karakter, élet, tevékenység, vagyis a papi szellem kialakításáról szólnak. A gyűjtemény azért lényeges, mert ez alapján tudunk teljes képét alkotni a vita canonicáról. Beszámol arról, hogy a jelöltek közösen étkeznek az ebédlőben, ami alatt nem egymással beszélgetnek, hanem a Szentírásból és a szentatyák tanításaiból olvasnak fel. A hálóban közösen alszanak, de külön, egyszemélyes ágyakban. A zsolozsmát, a szentmisét és az adott imádságokat a püspöki székhely melletti templomban, a püspöki székesegyházban végzik. A zsolozsma kezdetét csengő jelzi, s aki nem ér oda időben, annak külön helyen, egyfajta szégyenpadon kell végigimádkoznia a zsolozsmát. A napirendben szerepel a collatio, ami abból áll, hogy egy adott könyvből felolvasnak egy fejezetet, majd ezután mindenki bevallja azokat a hibákat és bűnöket, amiket elkövetett, végül az előljáró megfelelő büntetést vagy elégtételt szab ki. Ezután egy tanító a lelkipásztorkodásról tart rövid gyakorlati előadást, amiben lelkipásztori tapasztalatait adja át a növendékeknek. A napi program egyrészt tudományból (teológiát tanulnak, énekelnek, misekönyveket és egyéb liturgikus könyveket másolnak), másrészt kerti vagy templomi munkavégzésből áll. A cél az, hogy senki ne legyen tétlen, hanem egész

¹¹² SPECHT, Franz Anton, *Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland...*, 1885, 70–130. II.

¹¹³ WERNER, Karl, *Alcuin und sein Jahrhundert*, Bécs, 1881, 23–28. o., illetve 158–166. o.

nap foglalkozzon valamivel. A házat az előljáró engedélye nélkül nem hagyhatják el, sőt az adott tevékenységek sorát is az előljáró határozza meg.

A dokumentum szól az intézménybe felvett gyermekek és ifjak neveléséről is, vagyis azokról, akik még nem tartoznak a papjelöltek közé. Azt kéri ebben, hogy mindig ellenőrzés, vagyis fegyelmezés alatt legyenek, hogy még a bűnre hajló lelkületet is teljes mértékben elkerüljék. Ezt a korosztályt is egy idősebb, tapasztalt nevelő kell vezesse, de olyan lelkülettel, hogy kialakuljanak azok az erények, amik a későbbi papi jelöltséghez és élethez szükségesek. Vagyis a dokumentum már itt számításba veszi, hogy ezek az ifjak valamikor papok lesznek, és hogy erre jó előre nevelni kell őket. Az ifjak a káptalan épületében laknak egy káptalani tag felügyelete mellett, aki mindig fegyelem alatt tartja és a jóra buzdítja őket.¹¹⁴ Az ifjak tanulnak énekelni és rendszeres iskoláztatásban részesülnek, valamint mindegyiküket arra buzdítják, hogy a rendszeres oktatáson kívül foglalkozzon olyan dolgokkal is, amelyek őt jobban érdeklik, vagyis az adott témákba merüljön el bátran.

Láthatjuk, hogy már ebben a korban elkezdődött a papi életre való nevelés, a lelkület kialakítása azért, hogy később jó papok legyenek. Ennek első lépcsőfoka a világtól való teljes elzárkózás, a magány és a csend megtanulása volt, ami a papi karakter kialakításában segített. Azáltal, hogy a napi bűnöket megvallották, és ezért penitenciát, elégtételt kaptak, már gyermekkoruktól képesek lettek harcolni bűneik ellen, a lelküket a bűntől megtisztítani, és az igazi erények fejlődését elősegíteni. Később Loyolai Szent Ignác műveiben fogunk találkozni az examen fogalmával, ami a mindennapi lelkiismeretvizsgálatot jelent, de ennek gyökerei már a *vita canonicában* megjelentek. Mivel minden vasár- és ünnepnapra kötelezővé tették a szentáldozást, így az ifjak többször is a bűnbánat szentségéhez járultak. A folytonos lelki programok, a lelki élet gyakorlatai, a szentmiséken és az imádságokon való részvétel, az előljáró tisztelete és a neki való engedelmesség teremtette meg a papnevelés legfőbb eszközeit a *vita canonicában*. Általa a papnevelés nemcsak lelki, hanem tudományos alapokra is épült, amelynek következtében a papok képesek lettek a hívek életében a katolikus tanítást és életformát elhinteni.

Sajnos a *vita canonica* nem volt hosszú életű, mivel a 9. század végétől a 10. század elejétől egyre inkább hanyatlásnak indult, ami magával rántotta a papképzés

¹¹⁴ MANSI, Coll. Conc. XIV. 240.

elhanyagolását is. Ha az okokat keressük, akkor először egyfajta anyagi, javadalmi okot kell megjelölnünk. Chrodegang szabályzata engedélyhez kötötte a magánvagyon létét, így a tagok sok esetben a javadalmaik közepette meggazdagodtak, ami azt is magával hozta, hogy külön kezdtek élni és étkezni. A közösségi lét számukra már nem volt fontos vagy mértékadó. A különböző hivatalok, mint az archidiakonus, a portarius stb. már csak egyfajta méltóságokká váltak, így készítve elő a későbbi káptalanok megalakulását.

Ahogy a kezdeteknél láttuk, a *vita canonica* a fiatalok és papjelöltek képzését szolgálta. Ezt közösségben élve valósították meg. Ebben az időben a papnevelés a káptalani vagy a püspöki iskolába szorult, ami azt jelentette, hogy a káptalan vagy a megyéspüspök megbízott egy nevelőt, hogy a papjelölteket képezze a papságra. De ez a *vita canonica*hoz képest semmi sem volt. Több helyen székesegyházi iskolák jöttek létre, amelyekben a növendékek bentlakásban, internátusban éltek, és a székesegyházban különösen az éneklésben és a ministrálásban segítettek.¹¹⁵ Sok esetben azonban a bentlakás nem is volt megoldott, ezért a diákokat a város tehetősebb és nagyobb épülettel rendelkező plébániai és megyéspüspöki épületeibe osztották szét. Ezzel sérült a *vita canonica* egyik legfontosabb jellemzője, az együttlakás előírása.¹¹⁶ Ezekben az „új” intézményekben a tanításban csak az általuk legfontosabbnak vélt tantárgyak maradtak meg, úgymint a latin nyelv, a zsoltárok megtanulása, az egyházi énekek és szertartások, a fontosabb evangéliumi szakaszok megértése és magyarázata, a római naptár ismerete és a penitenciális könyvek. Az iskola tanítási óráin nem volt kötelező részt venni, s aki nem tudta vagy nem akarta ezt megengedni, tanulhatott a vidéki plébánosnál is, csak a felszentelés előtt kellett az adott tárgyakból vizsgát tennie.

Ennek ellenére Franciaországban voltak olyan székesegyházi iskolák, amelyek minden téren fel tudták venni a versenyt a kolostoriakkal. Van, aki csak 46 ilyen iskolát sorol fel,¹¹⁷ azonban más szerzők megjegyzik, hogy ez a szám nem valós,¹¹⁸ hiszen minden püspöki székhelynek (vagyis minden székesegyháznak) megvoltak a maga papnevelő intézetei. Természetesen ezen iskolák között – a tudományosságot és a lelki kategóriákat figyelembe véve – voltak különbségek, hiszen színvonaluk az adott megyéspüspöktől függött. Azt sem szabad elfelejteni, hogy közülük nagyon sok

¹¹⁵ BERNARD, Célestin, *De l'enseignement élémentaire en France aux XI. et XII. siècle*, Paris, 1894, 106. o.

¹¹⁶ BRAUN, Karl, *Geschichte der Heranbildung des Klerus in der Diözese Würzburg*, Würzburg, 1889, 31. o.

¹¹⁷ *Histoire littéraire de la France*

¹¹⁸ BERNARD, Célestin, *De l'enseignement élémentaire en France aux XI. et XII. siècle*, Paris, 1894, 102. o.

általános iskola, ahol csak a minimális egyházi tantárgyakat tanították meg a diákoknak. Az igazi papi tárgyakat sok esetben nem is ezen intézményekben, hanem más paptól, vagyis gyakorlati, magánúton tanulták meg a vidéki lelkipásztoroknál.

Német- és Franciaországban a 11. és 12. században a székesegyházi iskolák még csak alakulóban voltak, kezdetleges állapotban működtek. Sajnos az okokat a nagyvilági politikában kell keresni, hiszen a különböző uralkodói választások eredményeképpen az egyházi tisztségekbe olyan hivatalnokok kerültek, akiket csak a világi, anyagi javak és rangok érdekeltek. Így a püspökök, apátok, kanonokok javadalmaikat sok esetben nem a papnevelésre fordították, hanem inkább világi dolgokra, világi szórakozásokra. A harci idők is többször teljesen kiürítették ezeket az intézményeket. Aki pap szeretett volna lenni, az legtöbbször a vidéki lelkipásztortól tanulta meg a latin nyelvet és a kisebb tantárgyakat, hogy ezáltal a kisebb rendeket felvehesse, és némi javadalomhoz, megélhetéshez jusson. Ezután megtanulta a szertartást, hogy legalább a szentmisét és a szentségeket ki tudja szolgáltatni, de sajnos arra is találunk példát, hogy olyan papokat szenteltek fel, akik nemcsak a teológiában, hanem a szertartások terén is tudatlanok voltak.¹¹⁹

A kolostorok ekkor még őrizték a *vita canonica* szellemét, de az egyre inkább elvilágiasodó szerzetesrendek új szabályozásokat alakítottak ki. Akik reményt nyújtottak, azok nem mások, mint az igazi papi, püspöki egyéniségek, akik a *vita canonica*-ban nevelkedtek, és akik koruk meghatározó egyéniségeivé váltak, mint például VII. Gergely pápa.

3.2.1. A diakonátusra és a papságra való alkalmasság kritériumai

3.2.1.1. *Testi egészség*

Az előző fejezetek alapján látható, hogy a vizsgált kor sem változtatott a már tárgyalt fegyelmen. A kasztráltak, akik öncsonkítást végeztek magukon, nem lehettek az ordó tagjai (ez alól kivételek azok, akiket erőszakkal kasztráltak). Tiltották a zsinati rendelkezések azon személyek szentelését is, akik önkívületi állapotba estek: ezekről az adott kor úgy gondolkodott, hogy vagy pszichikai rendellenesség, vagy betegségből fakad, vagy egyenesen az ördög műve.

¹¹⁹ BRAUN, I., M 40 S K. II.

3.2.1.2. *Lelki és erkölcsi állapot*

Az 5. századi zsinati határozatokból nemcsak említések, hanem döntések is származnak az infámiáról, vagyis a jogbecstelenségről. A későbbi korokban infámiával sújtottak bizonyos egyházi jellegű bűncselekményeket is, de a színészi mesterség következménye is ez volt.

Egy szentelendő nem végezhetett semmilyen vezeklést. A szent rendbe való jelentkezés tisztaságot követelt meg annak ellenére, hogy a kor zsinati atyái tudatában voltak annak, hogy senki sem születik szentnek, viszont azzá kell válnia, különösen az ordó tagjainak.

A II. bragai zsinat 23. kánonja a vezeklőkkel mégis kivételt tett, és úgy rendelkezett, hogy azok a kisebb rendeket (vagyis az ostiariust és a lektorságot) felvehetik. A zsinat meg is magyarázta, hogy mit ért vezeklők alatt: azokat a személyeket, akik nagyobb bűncselekményeket vagy nagyobb bűnöket követtek el a keresztség szent ségének felvétele után.¹²⁰ Ebben a kérdésben is látszódik a brit-szigeteki szerzetesség gyakorlata, ahol a nyilvános vezeklés helyett inkább a személyes és többalkalmas vezeklés gyakorlatát vezették be, hiszen a lelki életben ezt látták gyümölcsözőbbnek. Ez sokkal „komolyabbnak” tűnik a nyilvános gyakorlathoz képest, hiszen a személyes vezeklés a lelki vezetést is feltételezte. Az elején a vezeklő megfelelő egyházi és jámborsági imákat végzett, esetleg egy olyan szerzetes vezetése alatt, aki nem is pap, csak testvér, amit később a feloldozás követett egy felszentelt személy részéről. E gyakorlat elterjedése miatt a szentelési akadály veszíteni tudott jelentőségéből, és így azok a személyek sem záródtak ki a jelöltek közül, akik esetleg ebbe a kategóriába tartoztak.

Az 549-ben megtartott orléans-i zsinat 9. kánonja szerint a szentelendő nem lehet frissen megtért, vagyis neofita. Ebben az esetben a jelöltről be kellett bizonyosodjon, hogy megfelelő katolikus egyházi képzettséget szerzett, és az élete is a keresztény értékrend megvallásáról tanúskodik. Itt szólnunk kell a nem mai értelemben használt „laikusokról” is, hiszen ők is ebbe a kategóriába számítottak, vagyis olyan személyek voltak, akik a szó szoros értelmében semmilyen vallási nevelésben nem részesültek, teljesen világi életet éltek, és így szerettek volna papok lenni. Sok esetben a laikus szó a neofita kifejezés szinonimája.

¹²⁰ ORLANDIS, José-RAMOS-LISSÓN, Domingo, *Die Synoden auf der Iberischen Halbinsel bis zum Einbruch des Islams (711)*, Paderborn–München–Wien–Zürich, Ferdinand Schöningh, 1981, 43. o.

Különös helyzet állt elő akkor, amikor a papságra jelentkező olyan ember volt, akinek nemcsak magas állami rangja volt, hanem a ranggal járó gazdagság is társult hozzá (például valaki ügyvéd, és arról a pályáról akart a papságra áttérni). Habár azt tapasztaljuk, hogy a középkor elején az ilyen hivatalnokok egyre ritkábban jelentkeztek a klérusba, mégis találunk olyan befolyásos személyeket, akik ebben a korban is püspökökké váltak. Tours-i Szent Gergely *História* című művében ír azokról a püspökökről, akik előtte világi tisztséget láttak el: szenátorok, referendáriusok vagy udvari tisztviselők voltak.¹²¹ (Ebben az esetben az volt a nagy kísértés, hogy a jelölt nem ment végig a papsághoz vezető fokokon, hanem rögtön pap vagy püspök szeretett volna lenni.)

Több zsinatnál is látjuk, hogy a tisztasági fogadalmat összekapcsolták a szentelésre való jelentkezéssel, vagyis a jelöltnek már a kispapi státuszba való lépéskor le kellett tennie ilyen fogadalmat. Ezt a III. orléans-i zsinat (538) 6. kánonja conversiónak,¹²² az epai zsinat (517) pedig religiónak nevezi.¹²³ A két zsinat határozataiból egy olyan példa látszik körvonalazódni, amit kimondottan azon jelöltek esetében alkalmaztak, akik magas társadalmi rangból jelentkeztek a klérusba. Ebben az esetben a Gelasius pápa által paphiány esetére bevezetett modell érvényesült. Ilyen szükség esetén nemcsak a szerzetesek, hanem a világi papság is 1 éves képzésben részesült, habár a szerzeteseké még egy kicsit hosszabb is volt. Ez az eset a kánonjogi előírásokat nem módosította, hiszen nem rendes, hanem rendkívüli esetről volt szó, a paphiány miatt. Hiszen azáltal, hogy a világi jelölt rögtön tisztasági fogadalmat tett, így olyannak számított, mintha belépett volna a szerzetesek kategóriájába.

Az arles-i zsinat (524) rendelkezéseiben is felfedezni véljük ezt, ami szintén a paphiányra mint nyomós indokra apellált, ezért az 1 éves időtartam ilyen esetben is alkalmazható volt. A különbség Gelasius pápa rendelkezéséhez képest annyi, hogy a pápa szerzetesjelöltekre gondolt, de a zsinati határozat laikusokról is szólt. Így rendelkezik a zsinat:

„Bár a világiakkal kapcsolatban a régi atyák hosszabb idő megtartását rendelték el, mégis mivel az egyházak számának növekedésével több klerikus felszentelésére van szükségünk, csakis a régi kánonok sérelme nélkül, magunk között úgy

¹²¹ MEZEI Mónika, *Tours-i Gergely élete és művei a történész szemszögéből*, In: TOURS-I Gergely, *Korunk története*, ford. bev., jegyz. MEZEI Mónika–ADAMIK Tamás, Pozsony, 2010, 44. o.

¹²² CCL 148A, 116–117. o.

¹²³ CCL 148A, 34. o.

*találtuk jónak, hogy egy metropolita sem adja meg semmilyen világinak a püspöki méltóságot, de a többi püspökök sem merészeljék megadni a presbiteri vagy a diakónusi tisztséget, hacsak az érintettek egy teljes évvel előbb nem tettek fogadalmat.*¹²⁴

A V. orléans-i zsinat (549) sokkal világosabban fogalmaz, amikor kijelenti:

*„A világiak közül senkit ne szenteljenek püspökké, ha (legalább) egy évvel korábban nem tett fogadalmat, ez alatt az év alatt pedig tanult és kipróbált férfiak-tól kapjon teljesebb oktatást az egyházi tanításról és szabályokról.*¹²⁵

Azt az eltérést is számításba kell vennünk, hogy a zsinat nem rendkívüli esetről beszél, hanem egy olyan tényről, ami általánosságban el van terjedve. Vagyis nemcsak szükségállapokra való tekintettel lehet alkalmazni (ami az előző esetben a pap-hiány volt), hanem általánosan minden esetben.

Az orléans-i zsinat (511) nagyon érdekesen úgy rendelkezik, hogy sem laikust, sem más világi személyt ne vegyenek fel a klérusba, kivéve ha a király így rendelkezik: vagyis királyi beleegyezéssel fel lehet venni. Viszont a klerikusok fiait és egyéb leszármazottakat a püspök mégis felveheti a klérusba királyi parancs nélkül is. Miért? Mert a klerikus már a püspök hatalma alatt áll, így annak leszármazottja is. A zsinat arról is rendelkezik, hogy az előbb felvázolt modellt nemcsak a papok gyermekeire tartja fenn, hanem a szabad emberekre is.

3.2.1.3. Műveltségi és társadalmi feltételek

Ebben a korban az Egyház az analfabetizmust már nem fogadta el olyan szempontból, hogy azon jelölteket, akik nem tudnak írni-olvasni, nem veszik fel a papnevelő intézményekbe. Már létfontosságú volt egy klerikus számára, hogy tudjon írni és olvasni, hiszen ekkoriban a Szentírás könyvei elnyerték végső formájukat, s a különböző zsinati határozatok nyomán az egyházfegyelmi, liturgikus és dogmatikus tételek is rögzítésre kerültek. A szentmise szövegeit sem tudta egy analfabéta teljes

¹²⁴ Et licet de laicis prolixiora tempora antiqui patris ordinauerint obseruanda, tamen quia crescente ecclesiarum numiro necesse est nobis plures clericos ordinare, hoc inter nos sine praeiudicio dumtaxat canonum constitit antiquorum, ut nullus metropolitanorum cuicumque laico dignitatem episcopatus tribuat, sed nec reliqui pontifices presbyterii uel diaconatus honorem conferre praesumant, nisi anno integro merit ab eis praemissa conuersio. CCL 148A, 43–44. o.

¹²⁵ Ut nullus ex laicis absque anni conversione praemissa episcopus ordinetur, ita ut intra anni spatium a doctis et probatis uiris disciplinis et regulis spiritualibus plenius instituat [U., G., instruat]: quod si hoc quisque episcoporum transcendere quacunq[ue] conditione praesumpserit, anno integro ab officio vel charitate fratrum habeatur extraneus. CCL 148A, 151. o.

mértékben megtanulni, hanem olvasásra volt szüksége. Érdekes, hogy ebben a korban mégis számoltak olyan személyekkel, akik ennek ellenére analfabéták. Ebben az esetben a klerikust, ha önszántából nem akart megtanulni írni-olvasni, akkor kényszeríteni kellett. Ha ennek ellenére sem akart, akkor két büntetést helyeztek kilátásba: a jövedelemtől való megfosztást vagy kolostorba zárást.

Egy jelölt a társadalmi szerepéből adódó privilégiumát sem vehette igénybe, hogy azzal előbb jusson püspöki székhez. Ugyanakkor bizonyos országokban (például Galliában) a püspök kinevezéséhez szükség volt a király beleegyezésére is.

A simónia ebben a korban is szentelési akadállyal számított, e kor kánonjogi gyűjteményei megismétlik ezt a tilalmat.¹²⁶

3.2.1.4. *Életkor, cölibátus*

I. Ince pápa (401–417) vezetésével egy római zsinaton gyakorlati kérdéseket tárgyaltak meg, és az ott született válaszokat a *Dominus inter* kezdetű levélben küldték meg a püspököknek.

A harmadik kérdésről, ami a papok önmegtartóztatásával és tisztaságával foglalkozik, így írt a pápa:

„A részegyházakban sok püspök emberi együttérzésből siettetni az atyák hagyományát megváltoztatni, és ezzel sötét herezisbe torkollnak, mert így az emberek megbecsülését Isten elé helyezik. Elsősorban le kell szögezni a püspökökkel, papokkal és diakónusokkal kapcsolatban, hogy azoknak, akiknek részt kell venniük az isteni áldozatban, akiknek keze által kerül kiszolgáltatásra a keresztség kegyelme, akik Krisztus testét mutatják be áldozatul, azokat nemcsak mi kényszerítjük a tiszta életre, hanem az isteni írások és az atyák is a testi megtartóztatás megtartását parancsolják nekik.”¹²⁷

Ezután a pápa az előbb idézet parancsot a Szentírásból és az atyák írásaiból nemcsak megindokolta, hanem alá is támasztotta. Végül érveként azt írta, hogy vallási érzületből sem szabadna a papi szolgálatot (vagyis Isten titkát) olyanokra bízni, akik nem élnek lelki, testi szent életet.

A pápa 404. február 15-én Roueni Victriciushoz,¹²⁸ 405. február 20-án Toulouse-i

¹²⁶ Vetus Gallica IV, 12.13a. 15: ed. Mordek, 373. o., 375. o., 380. o.; Conc. Toletanum VI (638), c. 4: PL 84, coll. 396–397. o.

¹²⁷ BRUNS, Hermann Theodor, i.m., II., 274; can. 3, 276–277. o.

¹²⁸ JAFFÉ, i.m. 286. – PL 20, 465–477. o.

Exuperiuszhoz¹²⁹ és a calabriai Maximushoz és Severushoz¹³⁰ írt három levelében megismételte az előbbi érveket a tisztaságról. Azt hangsúlyozta, hogy mindazokat, akik nem tesznek eleget a cölibátus törvényének, a papságból el kell távolítani.

Nagy Szent Leó pápa 456-ban így írt Narbonne-i Rusticus püspöknek:

*„A diakónusoknak írott önmegtartóztatás törvénye ugyanaz, mint a püspököknek szóló vagy a papokra vonatkozó. Amikor még laikusok voltak vagy lektorok, megengedetten köthettek házasságot, és adhattak gyermekeknek életet. Ám attól kezdve, hogy az említett fokozat egyikét elérték, tilossá vált számukra az, ami előzőleg megengedett volt. Ahhoz pedig, hogy a testi házasságból lelki kötelék legyen, szükséges, hogy bár feleségüket ne bocsássák el, de úgy legyenek, mintha nem volna asszonyuk, hogy a háztartási szeretet megmaradjon, de a házaselet megszűnjön.”*¹³¹

A pápa arról is rendelkezett, hogy mi történjen azon személyek feleségeivel, akik az ordóba léptek, és már nem élhetnek együtt házastársukkal. A rendelkezés szerint az Egyháznak kellett gondoskodnia az ilyen feleségekről, méghozzá vagy úgy, hogy lehetővé tették számukra egy női kolostorba való belépést, vagy ha ezt nem akarták, akkor egy olyan női közösségbe, amit az Egyház tartott fenn. Általános értelemben elmondható, hogy azon kéréseket, amelyek a fogadalom utáni együttélést kérték, rendszerint elutasították, hiszen a tisztasági parancs megszegésének veszélyét látták benne. A pápa a cölibátus követelményét a szubdiakónusi rendre is kiterjesztette.¹³²

E kor kánonjogi gyűjteményei is hangsúlyozták, hogy a diakónusszentelés után a felszenteltnek teljes cölibátusban kell élnie. Az agdei zsinat (506) egy nagyon sajátos helyzetben rendelkezett, hiszen itt az újráházasodottak felszentelését tiltotta.¹³³ A zsinat a kánoni korhatárokat a következőképpen határozza meg: diakonátushoz 25. életév, papsághoz 30. életév. És mindkét esetben – ha házas emberről beszélünk – a feleségnek a beleegyezése is kellett.

A későbbi zsinatok tovább szabályozták ezt a kérdést. Megtiltották mindazoknak a szentelését, akiknek szeretőtől gyermeke született, vagy akik a feleségük halála után

¹²⁹ JAFFÉ, i.m. 293. – PL 20, 495–498, l. m. Concilium Agathense a 506, n. 9 In: Corpus Christianorum 148. o., 196–199. o.

¹³⁰ JAFFÉ, i.m. 315. – PL 20, 605. o.

¹³¹ JAFFÉ, i.m. 544. – PL 54, 1199. o.

¹³² Thesszalonikai Anasztaszioszhoz írt levél 446-ból In: JAFFÉ, i.m. 411. PL 54, 666. o.

¹³³ CCL 148A, 193. o.

nyilvánosan együtt éltek valaki mással. Érdekes, hogy azoknak a férjeknek a felvételét is megtiltották, akiket a feleségük megcsalt. Ez a rendelkezés 600 után okafogyottá vált, hiszen akkor már minden felszentelt klerikus cölibátusban kellett élni. Kérdés, hogy ilyen esetben mi történt a feleséggel? A zsinati rendelkezések szerint a klerikus nem lakhatott egy szobában „volt” feleségével, de egy fedél alatt igen. Sok esetben akadtak olyan durvább rendelkezések is, amikor még egyazon házban sem lakhattak.¹³⁴ Ilyenkor a klerikus szobáját más, kisebb rendbe tartozó személlyel kellett megosztania.¹³⁵

Nagy Károly rendelete alapján a korhatárok a következőképpen alakultak: a jelölt 5 év után léphetett a lektorok és az exorcisták közé, újabb 4 év után lehetett szubdiakónus, újabb 5 év után diakónus, és utána végül áldozópap. A pappá szentelési kánoni korhatárt a 30. élet évben határozza meg, és kiemeli, hogy az előtt senkit se szenteljenek pappá, még akkor sem, ha már „készen van rá”. Mindaddig, amíg 30 éves nem lesz, tartózkodjon a püspök közelében.¹³⁶ Talán a mai szabályozás miatt túl szigorúnak tűnik ez a rendelet, de látnunk kell azt, hogy Nagy Károly szerette volna, hogy a jelöltek minél több időt tartózkodjanak a jelöltségük ideje alatt a püspök házában azért, hogy az minél jobban megismerje őket, és a jelöltek is bizonyítani tudják, hogy úgy lelkiileg, mint tudományosan kellőképpen fel vannak készülve a papságra, püspökségre is.

A *vita canonica* hanyatlása a cölibátus hanyatlásához, lazulásához vezetett, hiszen ezekben a századokban sok olyan pappal, püspökkel lehetett találkozni, akik ágyasságban éltek, és akiknek az a legnagyobb gondjuk, hogy családjuk és gyermekeik számára a lehető legnagyobb egyházi vagyont tudják megszerezni.

¹³⁴ CCL 148A, 232 o. Conc Lugdunense (583). Csak a püspöknek tiltja: Conc. Turonense (567) c. 14.

¹³⁵ *De ecclesiasticis officiis*, 11, 5, 15: PL 83, col 785

¹³⁶ MANSI, Coll. Conc. XIV. 83.

3.3. A papnevelés az egyetemek keletkezésétől a Trentói Zsinatig

3.3.1. A jelöltek tudományos képzése

Az egyetemek kialakulásában sokan a püspöki és a kolostori iskolák folytatását vélik felfedezni. Azonban ez egy nagyon téves feltételezés, hiszen az egyetemek a módszereik miatt különböznek az előbb idézett és tárgyalt intézményektől, amely tényt az első két egyetem (a párizsi és a bolognai) megalakulásában is fel tudjuk fedezni (a párizsi egyetem alapítása 1215–1231-re, míg a bolognai egyetemé 1252-re datálható).

A püspöki és a kolostori iskolákban nem a tudományosság volt a fontos, hanem a gyakorlatiasság. Vagyis minden tárgyat a gyakorlat szempontjából közelítettek meg, hogy a növendék a papszentelés után az adott tárgyat a gyakorlatban hogyan tudja majd használni. A tudományban való nagyobb elmélyedés abban az időben nem számított tudományosságnak, hanem inkább aszketikának. Egyfajta szorgalmi előírás volt azon diákok számára, akik valamivel többet szerettek volna tudni az adott témában.

A párizsi egyetemen Champeaux-i Vilmos (1100 körül) egészen új módszerrel kezdte tanítani a teológiát. Különösen Pierre Abélard (1079–1142) teljesítette be ezt a módszert, aki már az egyetem megalakulása előtt maga köré gyűjtötte azokat a fiatalokat, akik tanulni akartak. Abélard nemcsak a hitre, hanem a világra is nyitott tudósemler volt, aki a hit és a világ dolgainak összeegyeztetésén fáradozott. Nemhiába nevezik őt a korabeli források a „dialektika lovagjának”. *Sic et non* művében a különböző hittételekhez úgy a Szentírásból, mint az egyházatyák írásaiból pro és contra hoz fel érveket, hogy a diákokat gondolkodásra és érvelésre bírja.¹³⁷ Az egyetemi módszernek ez a kezdete: érveket felhozni vagy az adott tudományos tételt érvekkel elfogadni, illetve elutasítani. Ezáltal a teológiai téziseket még jobban meg tudják ismerni, így valamit nemcsak „bemagolnak” és visszaadnak a tanárnak a vizsgán, hanem érvekkel támasztják alá, tehát gondolkodnak a témán, ettől sokkal jobban magukévá tudják tenni az adott tételt.

¹³⁷ DENIFLE, H., *Chartularium Universitatis Parisiensis I*, Prologus XVII., Cambridge University Press, 2014

Petrus Lombardus *Libri sententiarum* című művében a teológiát Abélard módszere alapján rendszerezi, amiben az arisztotelészi filozófiai rendszer is segítségére van.

Itt kell megemlíteni Gratian mestert, aki az egyetemek megalakulásának kezdetén megszerkesztette kánonjogi gyűjteményét, ami az akkori papképzésre is nagy hatást gyakorolt, és ami azt megújította. Gratian mester a bolognai egyetem kánonjogi professzoraként 1140-ben állította össze *Concordantia discordantium canonum* művét, ami idővel a kánonjogi oktatás alapjává vált. Az idézett műben Gratian mester a klerikusokra és azok képzésére a következő fegyelmi előírásokat határozza meg:

- az első fő rész a szent rend fokozatainak elnyeréséhez szükséges kritériumokat tartalmazza (D 69 c. 1; D 78 cc. 1–5), illetve az engedelmesség kérdését vizsgálja a pap és a megyéspüspök viszonyában (D. 23, cc. 3,6);
- előírja, hogy a papok és a kisebb rendbe tartozók végezzék a napi zsolozsmát a különböző misekönyvekből;
- a papi erények közül a cölibátus fontos helyet foglal el, amire a növendéket a szemináriumi évek alatt kell nevelni;
- a papnevelést úgy kell megszervezni, hogy a jelöltben az a kötelességtudat alakuljon ki, hogy papi életében a rá bízott hívek üdvösségén és a papi élet megvalósításán kell fáradoznia oly módon, hogy papi hivatásokat is megnyerjen, legyen papi utánpótlás;
- fontos szempont, hogy a klerikusok hogyan öltözködnek, és milyen étkezési előírásaik vannak;
- VII. Gergely pápa levelét is idézi, amelyben az arról ír, hogy mely klerikusok nem kaphatnak egyházi hivatalt;
- azt a tényt is tárgyalja, hogy azokat a felszentelt diakónusokat, akik kitartanak eretnek nézeteik mellett, nem lehet a papság szentségében részesíteni;
- IV. Leó pápa levelét idézve beszél a simóniáról, amely miatt a szent rendek nem szolgáltatathatók ki, illetve az erre kiszabható penitenciáról és az adott akadály alóli felmentésről;
- a IV. toledói zsinat 24. kánonját felhasználva szól a papképzés fontosságáról. Az elvárások között szerepel az érett személyiség, amely egy adott életkor után érhető el, a Szentírás és az egyházi tanítás ismerete, a retorikai képesség, hogy

mindenről tanúságot tudjon tenni, illetve az előjárók és a közösség tanúságtétele, hogy a jelöltet méltónak találják a papi rend felvételére.

Az egyetemek alakulása a papnevelésre is igen nagy hatással bírt, hiszen a jelöltek is ezekre az egyetemekre mentek tanulni, illetve ezen egyetemek közelében létesültek papnevelő intézetek. A püspöki iskolákban csak a legszegényebb klerikusok tanultak, mert akiknek már volt egy kis vagyona, azok mind az egyetemekre mentek. Még a szegény szerzetesrendek is a nagy egyetemek közelében alapítottak kolostorokat, hogy növendékeik ezen egyetemeken nyerjenek minél jobb képzést.

Az egyetemek megalakulásának kezdetén a fő cél a teológia művelése volt. Ugyan itt is léteztek előkészítő „kurzusok”, de azok mind azt szolgálták, hogy a növendékek a teológiához előkészüljenek, és majdan minél nagyobb tudásszomjjal legyenek képesek a teológiát tanulmányozni. Salisbury János azt írja, hogy ha az egyetemen a növendék nem tanul jogot vagy teológiát, akkor az csak haszontalan időtöltés. Ezeken az egyetemeken sokkal szélesebb látókör nyílt meg, hiszen a teológiát tudományosan tárgyalták, érveket és ellenérveket sorakoztattak fel, és a filozófián keresztül az emberi értelemhez közelebb hozták az isteni igazságokat.

Az egyetemi teológiai oktatás első könyve Lombardi Péter *Quattuor libri sententiarum a theologia* című műve volt.¹³⁸ A korabeli papnevelés számára ez az első teológiai tankönyv, amiben rendszerbe foglalva lett leírva a teológia. Ezért érdemes pár mondatot írni erről az első tankönyvről is:

- az első rész a Szentháromságról szól;
- a második az angyalokról, a világ teremtéséről, az ember isteni megalkotásáról, a bűnbeesés előtti és utáni emberről, az emberi akarat és az isteni kegyelem viszonyáról ír;
- a harmadik Jézus Krisztus személye körüli, egyfajta krisztológiai mű, Jézus megtestesülése, az emberiség megváltása, és az ebből fakadó isteni erények;
- a negyedik könyv a szentségekről szól, egyfajta szentségtan, aminek a végén az eszkatológiát tárgyalja.

A mű tudományossága és egyben újszerűsége abban rejlik, hogy minden könyvben úgynevezett dinstinkciók találhatók, amelyek több kérdésre oszlanak. A módszere abban áll, hogy megfogalmaz egy adott hittételt, amit először a Szentírás, majd

¹³⁸ LOMBARD, Peter, *The Sentences Book*, Sarawasti Press, 2012

az egyházatyák írásai alapján bizonyít be, végül pedig a tétel körüli kérdéses pontokat igyekszik megmagyarázni. A könyvek az üdvtörténeti kontextusban zajlanak, hiszen Istennel kezd, és a végidők tanításával, vagyis az eszkatológiával zárja. A közbeeső tanokat is logikus, üdrendi sorrendben tárgyalja és magyarázza.

Ez a könyv vált a teológiai oktatás „prototípusává” olyan értelemben, hogy az ezt követő művek Lombardus tanítását magyarázták, és még érhetőbbé tették. *Commentari in libros sententiarum* cím alatt adták ki a korabeli teológiai tanárok az adott magyarázataikat.¹³⁹

A magyarázók közül ki kell emelni Alexander Halensist¹⁴⁰ (Hales, 1183 körül–Párizs, 1245. augusztus 21.) akit kortársai doctor irrefragabilisnek, fons vitae-nek, és doctor doctorumnak neveztek. *Summa universae theologiae*¹⁴¹ című művét tanítványai adták ki már halála után, 1252-ben. Halensis a teológiai módszerbe egy új elemet vont be: a bölcséletet, az arisztotelészi filozófiát. Ezáltal az adott teológiai kérdéseket sokkal apróbb részleteiben tudta tárgyalni, amihez több érvet kellett felsorakoztatni, így a teológiai tudományos látókör szélesedett, és a teológiai tudományos kutatás előbbre haladt. Módszere a következő: felállítja az adott tudományos kérdést, felhossa a pro és contra érveket, de nemcsak a Szentírásból és az egyházatyák tanításai-ból, hanem a filozófiából is, ezután megalkotja a véleményét, majd az adott pro és contra vélemények méltatását vagy elutasítását.

Még meg kell említeni Nagy Albertet, hiszen művével ő is mélyebben beírta magát az arisztotelészi filozófiába. Ő nemcsak a teológiai tételekhez, hanem az arisztotelészi filozófiai tételekhez is írt megjegyzéseket, és azokat egyre jobban összehangolta a teológia tudományával.

Az előző munkák ugyan nagyon fontosak a teológia rendszerezésében, de aki befejezte, az nem más, mint Aquinói Szent Tamás. Bár munkáit ő is a korabeli művek magyarázatával kezdte, de amit elődei csak egy adott kérdésben fogalmaztak meg, azt ő teljesen feldolgozta. Az arisztotelészi filozófiát teljesen behozta a teológiába, és nagyon hosszú, küzdelmes munkáka után egész rendszerét *Summa theologica*¹⁴² című

¹³⁹ Szerzők, magyarázók: Langhton István, Rigai Péter, Etherianus Hugó stb.

¹⁴⁰ BOKOR JÓZSEF (szerk.), *Halesi Alexander, A Pallas nagy lexikona*, Arcanum: FolioNET (1893–1897, 1998)

¹⁴¹ *Summa universae theologiae: P. 1–4. P. 1 mit Gedicht an den Leser „Doctoris irrefragabilis Alexandri...”*. P. 4: *Quarta pars, 4. kötet*, Johannes Antonius Birreta und Franciscus Girardengus, 1489

¹⁴² AQUINÓI SZENT TAMÁS, *A teológia foglalata*. Ford.: Tudós-Takács János, Gede Testvérek, 2002
AQUINÓI SZENT TAMÁS, *A Summa theologiae kérdései a jogról*. Ford.: Tudós-Takács János; Szent István Társulat, Budapest, 2011

művében írta meg. Ez az egyházatyáktól egészen Nagy Albertig minden tant, hittételt, dogmát (amit az egyházatyák tanítottak), minden kérdést megokol, és választ ad rájuk. És ezt nemcsak teológiai, hanem filozófiai-bölcseleti alapon is megteszi. A magyarázatokból arra tudok következtetni, hogy Szent Tamás minden kérdést teljesen értett és átlátott, így akarta megértetni az adott hitigazságokat a teológiát tanulóval. A Summa (melynek módszere megegyezik Alexander Helensisével) olyan nagy jelentőségű mű lett, hogy azt minden teológiai egyetemen és fakultáson tanították akkoriban, sőt azt is mondhatnánk, hogy ebben és a következő időkben is csak a Summát használták a teológiai oktatáshoz, hiszen ebben a műben egy rendszerben benne van az egész katolikus teológia.

A Summa három részből áll, itt csak a teljesség igénye nélkül soroljuk fel:

- az első részben Istenről, Istennek a teremtményekhez való viszonyáról szól;
- a második részben Isten és az ember kapcsolatát tárgyalja;
- a harmadik rész Krisztusról és az általa alapított szentségekről ír.

Azonban arról is szólni kell, hogy a jelöltek a teológián nemcsak filozófiát és dogmatikát tanultak, hanem továbbra is megmaradt a Szentírás magyarázata és a kánonjogi oktatás. Abban az időben a teológiai tanárok a szentírási könyvekről és a Summáról mint kánonjogi kérdésekről is tartottak előadásokat. A módszer az volt, hogy sorról sorra magyarázták a Szentírás könyveit, majd az adott témákat úgy Szent Tamás Summája, mint más misztikus írók művein keresztül magyarázták, így a misztikát és az aszkézist is belevonták a tanításba.

Ezek után egyértelmű kép rajzolódik ki előttünk, hogy milyen is volt ebben a korban a papképzés: a tanulmányok kezdetén a szabad művészeteket tanították, majd Arisztotelész munkáit értelmezték és fordították. Ezután jött a Szentírás tanulmányozása, a szent szövegek értelmezése. Végül pedig jött a Summa és a kánonjog tanítása.

Az előadásokon kívül egyes tanárok olyan „előadásokat” is tartottak, amelyek inkább disputák, tudományos értekezések, tudományos érvelések voltak pro és contra. Ezt a módszert Abélard *Sic et non* című művében ismerjük meg, amiből a disputa, vagyis a vitakozás művészete fejlődött ki. Itt az előadás nem elsőrendű, hanem inkább csak az adott témát adta meg, amiről a disputa indult, hiszen a középpontban az érvelés általi tanítás és tanulás volt. Az előadás abból állt, hogy a disputát vezető tanár lediktálta az adott hittételt vagy dogmát, amiről megy a disputa. Ezután megmagyarázta a

tételt, ami már a disputa módszerével zajlott, hiszen itt elmondta a pro és contra érveket, és ezeket a nehézségeket meg is oldotta az előadásban. Délután és este folyt a vitatkozás az adott tételen, ez csak vásár- és az ünnepnapok vigíliáján szünetelt, hiszen akkor a növendékek az ünnepre készültek.¹⁴³ A különböző tudományos fokozatok megszerzése (mint pl. a baccalaureat) is ilyen disputa formájában zajlott, hiszen ezáltal a vizsgáztató tanár meg tudott győződni arról, hogy a tudományos fokozatot elnyerni szándékozó mennyire tud majd a világban az adott hittételről tanúbizonyságot tenni.

A papjelöltek az alábbi időszakok szerint tanulták a teológiát és jutottak el a tudományos fokozatokra: az első két-három évben filozófiai bevezető volt, ahol leginkább skolasztikus filozófiával foglalkoztak. Negyedik és hatodik év között pedig teológiát, vagyis Szentírás-magyarázatot, Summát és kánonjogot hallgattak.

A teológiában három tudományos fokozat ismeretes:

- az első a *baccalaureátus*, amit a teológiai tanulmányok végén lehet elnyerni, és aminek a vizsgakövetelménye próbaelőadás és disputa megtartása, a dispután részt vevő tanárok meggyőzése.¹⁴⁴ Aki sikeres vizsgát tesz, az tanársegéd lesz, aki a kiadott házi feladatokat ellenőrzi, és a kisebb disputákat levezeti. Ezek sok esetben szakosodott tagok, akik filozófiára, dogmatikára, kánonjogra, vagy egyéb teológiai tárgyakra szakosodtak.
- a második a *licenciátus*, amit szintén vizsga és az azt követő disputa után adnak meg. A vizsgán és a dispután az egész tanári kar részt vehet, s mindenkinek jogában áll kérdezni. A licenciátus feltételei: 30 éves kor és legalább 8 egyetemi év, amiből minimum 5 évet a teológia tanulmányozásával kell eltölteni. A licenciátust megszerző növendék már taníthat egyetemen, de tanár felügyelete alatt.
- a harmadik tudományos fok a *doktorátus*, amit csak a licenciátust elnyert személyek kaphatnak meg, és ami egy igazi ünnep az adott egyetem számára. Bécsben ilyenkor megszólalnak a Stephansdom harangjai. A növendékek a székesegyházba vonulnak, ahol az egyetem vezetője köszöntőbeszédet mond, majd átadja a doktori fokot elnyert személynek a jelvényeket, aki ezután a pulpitusra lép és megtartja doktori beszédét. Ez a doktori dolgozatának rövid summázása. Utána egy nagy ebéd következik, amelyre a doktori fokot elnyert személy hívja meg nemcsak a tanári kart, hanem hallgatótársait is.

¹⁴³ ASCHBACH, Joseph von, *Geschichte der Wiener Universität*, Bécs, 1865, I. 83. 1.

¹⁴⁴ WAPPLER, Anton, *Geschichte der Theologischen Fakultät der K. K. Universität zu Wien*, Bécs, 1865

A szerzetesrendek is igyekeztek jelöltjeiket a legjobb egyetemekre beíratni, és az erre méltókat a legnagyobb tudományos fokozatig eljuttatni. A szerzetesek azonban nemcsak az egyetemektől várták el ezt a képzést, hanem arra törekedtek, hogy az adott kolostorban is az egyetemekhez hasonlóan legyenek teológiai kurzusok. Így keletkeztek a rendi iskolák, ahol szintén arisztotelészi filozófiát, Szentírás-magyarázatot, Summát és kánonjogot tanultak, valamint ezeket beszélték meg.

Sok forrás bizonyítja, hogy a cisztercieknek, az Ágoston-rendi kanonokoknak (különösen a premontrei kanonokrend), a domonkosoknak és a ferenceseknek számos ilyen rendi iskolája létesült vagy fejlődött tovább a 12–13. századtól. A felsorolt rendek közül kiemelkedik a premontrei közösség, melynek székesegyházi iskolái közül több egyetemi szintet ért el (vö. Laon), és a domonkos közösség, amely a studium generale rendszer kialakításával a legmagasabb szintű filozófiai és teológiai képzést tudta nyújtani.¹⁴⁵ Az egyetemek után ezek lettek a tudományos teológia másik fellegvái. Az egyetemi képzéshez hasonlóan itt is 4-5 évig tartottak a teológiai tanulmányok, ebből 2 évig arisztotelészi filozófiát tanultak, majd a maradék 3 évben a Szentírás magyarázatát, a Summát és a kánonjogot. A disputák itt is megvoltak, ahogy azt az egyetemekenél láttuk.

A rendi iskolák egyfajta irányzatokat is teremtettek az adott renden és kolostoron belül, de ezek az irányzatok az egyetemeken is megjelentek, amikor egy szerzetesnár kezdett ott tanítani. A ferencesek inkább Bonaventura műveit vették alapul, nem sokat foglalkoztak a filozófia és a teológia kapcsolatával, inkább a misztikusokat tanították. Az Ágoston-rendiek Egidius Romanus rendtársuk írását követték, hiszen a rend nagy káptalanja előírta, hogy őt kell követni a teológiában.¹⁴⁶

Azt gondolnánk, hogy a kolostori iskolákban csak a szerzetesjelöltek tanulhattak, de ez nem így történt, hiszen ezekben voltak nyilvánosak disputák, vagyis a szerzeteseken kívül világiak is részt vehettek ilyen az előadásokon.

¹⁴⁵ Itt köszönöm meg Prof. Dr. Szuromi Szabolcs Anzelmnek a szóbeli tájékoztatását saját alap kutatásai fényében, amelyeket 2013-tól a Commissio Historica Ordinis Praemonstratensis (Roma–Averbode–Regensburg) tagjaként a Premontrei Rend és a Ciszterci Rend Generális Házának levéltáraiban végzett.

¹⁴⁶ DENIFLE, H., *Chartularium Universitatis Parisiensis I*, Prologus XVII., Cambridge University Press, 2014

3.3.2. A jelöltek lelki képzése

Eddig a papképzés teológiai-tudományos részét tekintettük át az adott időszakban, de felmerülhet a kérdés, hogy vajon az egyetemek hogyan tudták a papi jellem, vagyis a jelölt lelki képzését megteremteni?

Az egyetemek az előző fejezetekben tárgyalt püspöki, kolostori iskolák nevelési gyakorlatával nem szakítottak; ezek engedelmességre, alázatosságra, de a világ dolgait elutasítva képzelték el a papi jellemet. Mindezt a bentlakás, az internátus teremtette meg, hiszen ezáltal a nevelő a jelölt egész napját tudta szabályozni és ellenőrizni. Vagyis a jelöltek elvonták (vagy ha úgy tetszik, elszigetelték) a világ zajától, így a világban található, a hivatásra nézve veszélyes dolgoktól. A gyakorlat a hosszas nevelés, hiszen az akkori nevelők tudták, hogy a keresztény életformát, a keresztényi és papi erényeket nemcsak elméleti szinten, nemcsak tudományos alapon kell megteremteni, hanem a hosszú nevelésen keresztül is, ami folytonos felügyeletet, ellenőrzést, vezetést és buzdítást jelent. Így a növendékek látva tanultak, hiszen előjáróiktól látták, hogy milyen papi jellemet kell vagy kellene magukban kialakítani. Ugyanakkor nemcsak ezt, hanem a lelki életet is megtapasztalták, hiszen az előjárók együtt imádkoztak a növendékekkel, emellett közös szentmiséik, templomi programjaik is voltak.

Ezeket a „régii” elveket az egyetemi papképzés is átvette, és minden jelölt számára biztosította a bentlakást, az internátust. Minden egyetemen tanuló hallgató internátusban kellett lakjon, ami alól csak nagyon rendkívüli esetben adhatott felmentést az egyetem rektora. Abban a korban nem kellett ehhez külön internátusokat építeni, hiszen ahogy már említettem, az egyetemek köré szerzetesi kolostorok létesültek, és ezekben meg lehetett megoldani az internátust is.¹⁴⁷ Azonban a kolostorok nem voltak elegendőek az összes jelöltet befogadni, ezért világi papok az egyházközségük mellé internátusokat alapítottak. Ehhez rektori engedélyre volt szükség, amit általában olyan személyek kaptak meg, akik maguk is elvégezték már az egyetemet. Az internátus nemcsak az alapító, hanem leginkább a rektor joghatósága alatt volt, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a rektor bármikor ellenőrizhette az internátust, ha benne olyan törvénytelenések történtek, amelyek ellenkeztek az egyetem törvényei-

¹⁴⁷ ALZOG, Johannes Baptist–KRAUS, Franz Xaver, *Handbuch der Kirchengeschichte*, Mainz, 1882, 808. o.

vel. Ilyenkor a vezetőt felelősségre vonhatta, sőt súlyos esetekben az internátust be is zárathatta.

Az internátusnak (vagy mai szóhasználattal élve: a kollégiumnak) saját szabályzata volt, amit szintén az egyetem rektora hagyott jóvá. Az internátusba belépni szándékozó növendéknek meg kellett ígérnie, hogy az adott bentlakás szabályzatát megismerte, és azt maradéktalanul be is fogja tartani. Egy adott internátusba csak bizonyos számú bentlakót lehetett felvenni, akik külön szobákban laktak, de közösen étkeztek, és az étkezések alatt nem egymással beszélgettek, hanem akár a Szentírásból, akár valamelyik egyházatya műveiből olvastak fel.

A kollégiumi rendben nagy hangsúlyt fektettek a repetícióra, az ismétlésre. Ez alatt vagy a kollégium igazgatója, vagy egy másik tanár elnökölt, ahol az egyetemen tanult tananyagot ismételték, és újra feldolgozták.

A kollégium szabályzatában az is benne volt, hogy ki hol és meddig tartózkodhat. A kollégium vezetője felelős volt azért, hogy mikor zárják be a kollégiumot, és hogy akkorra minden kollégiumi lakó otthon tartózkodjon. De azért is, hogy a növendékek milyen tanulmányi eredménnyel bírnak, vagy hogy az adott egyházi szertartásokon jelen legyenek.

Az egyetemi nevelésnek fontos szerep jutott a növendékek vallásosságának kialakításában. Ezért mindennap (az előadások előtt) szentmisét hallgattak a növendékek, sőt tanáraikkal együtt meg kellett jelenniük az egyházi szertartásokon, körmeneteken, valamint évenként 3-4 alkalommal (általában nagyobb ünnepeken) kötelesek voltak gyónni és áldozni.

Az egész egyetemi légkör teljesen vallásos, egyházas. Az egyetemeken az alapításuk utáni első századokban csak papok, szerzetesek vagy vallásos életű férfiak voltak, akiket nemcsak a tudomány szaktekintélyeként ismertek el, hanem emberi példaképek is voltak a hallgatók előtt. Az egyetemi előadások imával kezdődtek. A különböző tudományos fokozatot elnyert hallgatók köszöntése, avatása egyházi szertartások keretén belül történt. Az internátus azt a nagy célt szolgálta, hogy a benne nevelkedő tanulók ne csak tudományosságra jussanak, hanem a keresztény értékrendet is elsajátítsák, amit majd az egyetem elvégzése után a világban tudnak képviselni.

E szellem által újra a tudományban szaktekintélynek számító, a lelki életben elmélyült papok nevelődtek, ezáltal az Egyház ismét virágzásnak, fejlődésnek indult.

3.3.3. Hanyatlás és az ahhoz vezető okok

Sajnos ez a fejlődés nem állandósult, ezért hanyatlás állt be úgy a tudomány, mint a lelki nevelés terén.

Sok hallgató anyagilag nem tudta megengedni magának, hogy ilyen hosszú időt töltsön az egyetemen, ezért legtöbben csak 3 évig tanultak az egyetemi évek előtti képzésben, majd sok püspök úgy szentelte pappá a jelölteket, hogy azok mindössze 3 évet végeztek el, tehát nincs semmilyen teológiai végzettségük. Legjobb esetben az általunk megszokott „kis katekizmust” tanulták meg, amiben kérdések és válaszok formájában vannak megfogalmazva az alapvető hitigazságok.

Sajnos az egyetemi oktatás sem adott kellő garanciát arra, hogy a jelöltek „igazi” teológiában részesüljenek, hiszen az akkori tanárok az előbbieken bemutatott műveknek csak töredékét tanították, nem az egész rendszert. Vagyis ezeket a műveket egységesen és az egész művet kellett volna megtanítani, hogy a hallgató egy rendszerben fedezze fel a hitigazságokat.

A tanárok inkább sajátos, egyéni magyarázatokra törekedtek, hiszen ezáltal sokkal egyedibbnek tűnhettek. A tárgyalt tudományos művek arra törekedtek, hogy a teológiát és a filozófiát oly mértékben összehangolják, hogy az adott hitigazság az emberi ész számára egyre világosabb és megfoghatóbb legyen. Az azt követő tanárok pedig nem ezt az alapelvet valósították meg, hanem inkább saját okoskodásaikat tanították, ami sok esetben távol állt az alpművektől. Ezért nagyon szerették a *Libri sententiarum* első könyvét, illetve a Summa első részét, ami alapot adott saját okoskodásaiknak. Sok esetben belemerültek az Isten létéről, a Szentháromságról való túlzott bölcséleti okoskodásba, ami egy idő után útvesztőnek bizonyult. Ez azt a veszélyt rejtette magában, hogy az idő elszaladt, és a hallgatók sem a keresztény erkölcsstanról, sem a szentségekről nem hallottak.

Sok esetben az Istenről és a Szentháromságról való tanítás nem állt összhangban az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásával, hanem csupán egyes tanárok magánvéleménye volt. Vagyis a hallgatók sem tiszta egyházi tanítást nem kaptak, sem az idő szűke miatt más fontosabb teológiai kérdésekről nem hallottak. Többen teljesen jogosan azt hitték ezekről a tételekről, hogy mennyire értik és tudják, de ez igazából egy zsákutca volt, hiszen a hallgatók sajnos még az egyházi egyetemen sem részesültek tiszta egyházi tanításban.

A hanyatláshoz vezető másik ok lehetett az egyre inkább elterjedőben lévő humanizmus, ami az akkori egyetemi tudományosság, műveltség egyik jelszavává válva a 14. században sorra hódította meg az olasz egyetemeket. Így az egyetemek papjai, tanítói, de még a szerzetesek is ezt a divatot kezdték követni, és a skolasztikus tanok helyett (amelyek egy kicsit még szárazabbak is a humanista irodalomnál) inkább az antik költőkkel és szónokokkal kezdetek foglalkozni. Adott egyetemeken a skolasztikus előadásokat egyre kevesebben hallgatták, helyette inkább humanista költők műveit magyarázó tanárok társaságát és előadásait keresték.

A humanizmus a teológiában is megnyilvánult, hiszen az egyházatyák írásait és Szentírás-magyarázatait részesítette előnyben. Ez még nem jelentett nagy problémát, azonban a skolasztikus tanokat szembeállították a teológiai humanizmussal, ami azt is jelentette, hogy a teológia skolasztikus jellege háttérbe szorult. Ez oly módon is megnyilvánult, hogy sok akkori humanista teológus a skolasztikus teológiát kritizálta, sőt arra is akadt példa, hogy gúnyt űzött belőle. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy a skolasztikus teológia a 15. század végén, a 16. század elején az egyetemeken egyre kisebb jelentőséggel bírt. A kolostori iskolákban próbálták még tartani a skolasztikus frontot, de ezek hatása a teológiában alig volt érzékelhető.¹⁴⁸

A lelki nevelés területén is éreztette hatását a hanyatlás, hiszen a bentlakások csak addig hatásosak lelki értelemben, amíg ott fegyelem van. De ha az lazulni kezd, akkor épp a bűnök lehetősége lesz. Ez a bentlakásokban meg is történt, hiszen a fegyelem csak szóban (vagyis a szabályzatban) létezett, de annak betartatásán senki sem fáradozott. Sajnos a probléma itt is az anyagiakban keresendő, hiszen ezen kollégiumok fenntartása és működtetése nem kevés anyagi hasznot jelentett. Ha egy kollégiumvezető szigorú, oda kevés diák akar menni. És ha nincs elég diák, akkor a kollégium támogatást sem kap, így nem éri meg működtetni. Ezért a kollégiumvezetők inkább engedékenyebbek voltak, csak hogy anyagi haszonhoz jussanak, ami sajnos a fejlődés és a tudományosság rovására ment. Egyértelmű, hogy azok a kollégiumok lettek népszerűek, ahol a legnagyobb volt a szabadság. Ezekben a kollégiumokban nemcsak magyar, hanem más nemzetiségű diákok is tanultak, akik jó és rossz szokásaikat egyaránt magukkal hozták, bűneiket is, amiket egy ilyen szabadelvű kollégiumban kamatoztatni tudtak, így másokat is rosszra csábítottak. Sokszor az egyetem

¹⁴⁸ ACSAY Antal, *A humanisták és a skolasztikusok küzdelme a 16. század elején*, Budapest, 1895

rektorát is anyagi érdek motiválta arra, hogy bizonyos kihágásokat elnézzen a diákoknak. Sőt, az egyetem mint önálló, autonóm szervezet azon diákjait is meg tudta védeni, akiket esetlegesen valamilyen polgári kihágáson kaptak.

Ebben az időben is azok a kollégiumok tartották a lelki, egyházas frontvonalat, amelyeket pápák, püspökök, papok, szerzetesek létesítettek olyan szegény, de tehetséges tanulók számára, akik nagyobb százalékban készültek papi pályára.

A papnevelést a világias, bűnös gondolkodás teljes mértékben megnehezítette, hiszen a papnövendékek nem voltak elkülönítve azoktól a társaiktól, akik csak világi pályára készültek. A teológus, az orvostanhallgató és a bölcész együtt élt a kollégiumokban, és együtt jártak akár multságokba is. Sőt, olykor verekedésekbe keverednek. Ilyen közegben nagyon nehéz volt olyan papokat nevelni, akik nemcsak a tudományban vannak otthon, hanem jellemükben a papi erények is kialakultak. Így az a szomorú eset állt elő, hogy sajnos nem volt meg az a közeg, ahol ez a papi lelkület kialakulhatott volna.

Az 15. és 16. században a papság nagy része ily módon nevelkedett, és így jutott el (sok esetben komoly teológiai és lelki felkészültség nélkül) a papszentelésig. Talán egy kis reményt jelentett a püspöki iskolákban tanuló falusi papok esete, akik ugyan nagyon minimális teológiát tanultak, de a lelki nevelés ezekben az iskolákban talán még valamivel komolyabb volt a nagy egyetemi internátusokéhoz képest. Sajnos ilyen közegben a papság egyre inkább elvilágiasult, ezáltal az egyházi élet is hanyatlásnak indult.

Számos szerző ezekben századokban az Egyház romlását az egyetemek megalakulásában látta.¹⁴⁹ Más szerzők a *vita canonica* visszaállításán fáradoztak, s a Németalföldön tettek is arra kísérletet, hogy visszaállítsák. Gerard Groote a deventeri kaptalani iskola mellett szegény gyermekek számára is alapított egy iskolát, amiben a tanítást maga végezte, a klerikusok és a testvérek együtt éltek. Zwolléban alakult meg második közösségük. A 15. században ez annyira elterjedt, hogy 60 kollégium jött létre, ahol elsősorban középiskolai oktatással foglalkoztak, de ezzel párhuzamosan a papságra készítették fel a növendékeket. Ezekben az iskolákban a humanizmust összekapcsolták a teológiával és a szerzetesi misztikával. Sajnos a reformáció káros következményei ezeket az iskolákat is magukkal ragadták, így megszüntették őket.

¹⁴⁹ GIOVANNI, di G., *Historia seminarium clericorum*, Rieger, 1787

A kialakult helyzet nagyon jól mutatja, hogy olyan reformra volt szükség, amit az egész egyetemes Egyház tekintélyével kell meghozni. Megoldás a Trentói Zsinat 23. ülésén, 1563. július 15-én született, amikor is elrendelték a mai szemináriumok felállítását.

3.4. A Trentói Zsinat rendelkezései a papnevelésről

Ha végignézzük a Trentói Zsinati határozatait, akkor láthatjuk, hogy az egyetemes zsinat katolikus Egyházunk minden lényeges területére olyan határozatokat hozott,¹⁵⁰ amelyek nemcsak válaszként szolgáltak a reformáció kérdéseire, hanem ezek között olyanok is voltak, amelyek vagy újra kifejezésre juttatták és megerősítették Egyházunk lényegét, vagy olyan rendszert építettek ki, amelynek előjeleit az előző századokban találjuk meg.

Ide tartozik a papnevelés kérdése is, hiszen láthattuk az előző fejezetekben, hogy milyen „próbálkozások” voltak ezen a téren. A Trentói Zsinat erre is választ adott azáltal, hogy a szemináriumok megalapításáról határozott, és egy rendszert épített fel, amelyet ebben a fejezetben fogok röviden tárgyalni.

A zsinati munkát célszerű periódusokra bontani, hiszen maga a zsinat húsz évig tartott, s történelmi események miatt többször is megszakadt. Sőt, a zsinaton részt vevő főpapok is nagyrészt kicserélődtek.

Különösen érdekes a zsinat első kettő és harmadik ciklusa között különbséget tenni, hiszen míg az előbbiekben a protestáns egyházzal, vagyis az Egyházból kiszakadt „testtel” való párbeszédet tartották fontosnak (és azért mindent meg is tettek, hogy visszatérjen), addig a harmadik ciklusban egyértelműen látszott, hogy az nem fog megvalósulni. Éppen ezért az Egyház a saját dolgaira, vagyis a megújulást elősegítő egyházi reformra törekedett.

Az előbbi felvetés igaz úgy az egyházi rend szentségéről, mint a papnevelésről való tárgyalásra is. Az első két periódusban nagyon kevés az, amit a zsinat akár a papnevelés, akár az egyházi rend szentségét illetően határozott. A zsinati atyák ebben

¹⁵⁰ PIERRARD, Pierre, *Le prêtre français, du Concile de Trente à nos jours*, Paris, 1986

BLET, Pierre, *L'ordre du clergé au XVIIIe siècle*, In: *Revue d'histoire de l'Église de France* 54, 1968, 5–26. o.

TURRINI, M., *La riforma del clero secolare durante il pontificato di Innocenzo XII (1691–1708)*, in *Cristian nella Storia* 13, 1992, 329–359. o.

LAUNAY, Marcel, *Le bon prêtre: le clergé rural au XIXe siècle*, Paris, 1986

SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Az egyházi intézményrendszer története*, Budapest, 2017, 255–261. o.

a korban úgy gondolták, hogy az előző korok zsinatai „épp elég” határozatot hoztak a papneveléssel kapcsolatban, és bőven elég azokat a zsinati határozatokat újraalkalmazni.

Ennek egyik oka a túlzottan humanista papkép jelenléte volt a zsinaton, amit az adott főpásztorok testesítettek meg. A humanista papkép szerint a papság talán legfontosabb tulajdonsága az intellektus, amely szerint elég a teológiai tanulmányok komolyabban vétele, mert a szellemi-teológiai szint emelése magával fogja hozni azt a minőségi változást, amelynek következtében művelt papok képződnek. Ehhez az „elméleti” követelményhez később „gyakorlati” tulajdonságok is kapcsolódtak: ilyen a pap pásztor voltának hangsúlyozása, illetve a pap ima- és lelki életének, erkölcsiségének hangsúlyozása.

Az első két periódusban a papi ideált kidolgozó témák a következők voltak:

Prédikáció

A zsinat IV. szessziója megerősíti, hogy a Szentírás könyvei közül melyik kanonikus, vagyis a Vulgata ennek a bázisa, és hogy a Szentírás könyveit nem lehet a növendékeknek „maguktól” értelmezni, mert az csak az ezzel megbízott tanítók által lehetséges. Vagyis a zsinat előre meghatározta, hogy mi az, amit magyarázni és értelmezni kell, milyen módon és milyen törvényes hatóság közbenjárása által.

Az V. szesszió második dekrétuma pedig azt magyarázza, hogy az előző szesszió elfogadott Szentírást milyen módon kell olvasni és magyarázni, vagyis prédikálni róla. A papság „központi” feladata, hogy a Szentírás könyveit először is megértse, majd helyesen értelmezze és magyarázza. Hogy ez kialakuljon a növendékekben, ezért a zsinat úgy rendelkezett, hogy minden püspöknek gondoskodnia kell arról, hogy egyházmegyéjében mindez megvalósuljon (vagyis olyan tanárokról, akik ezt a felkészítést el tudják végezni). Mivel a tanároknak semmilyen más munkájuk és abból fakadó jövedelmük nem lesz, így az adott megyéspüspök köteles a fizetésükről is gondoskodni.¹⁵¹

¹⁵¹ In illis ecclesiis in quibus praebenda aut praestimonium seu aliud quovis nomine nuncupatum stipendium pro lectoribus sacrae theologiae deputatum reperitur episcopi archiepiscopi primates et alii locorum ordinarii eos qui praebendam aut praestimonium seu stipendium huiusmodi obtinent ad ipsius sacrae scripturae expositionem et interpretationem per se ipsos si idonei fuerint alioqui per idoneum substitutum ab ipsis episcopis archiepiscopis primatibus et aliis locorum ordinariis eligendum etiam per subtractionem fructuum cogant et compellant. Saltem magistrum habeant ab episcopo cum consilio capituli eligendum qui clericos alios que scholares pauperes grammaticam gratis doceat ut deinceps ad ipsa sacrae scripturae studia (annuente deo) transire possint. COD 667–668.

Rezidencia

A helyben lakás ebben a periódusban olyannyira a lelkipásztori szolgálat központi témájává vált, hogy egyrészt ezen időszakban két dekrétum is született, másrészt éppen a téma körül 1562–1563-ban kialakult polémia majdnem a zsinat végét jelentette. Az áldásos lelkipásztori munka csak úgy látható el gyümölcsözően, ha a püspök helyben lakik, hiszen ezáltal tudja teljes egészben a közösségnek és a hivatásának szentelni életét, amire a beosztott papjait is kötelezheti.¹⁵²

Püspöki hatalom

A Trentói Zsinat alapelve ebben a határozatban nyilvánvalóvá válik. Eszerint a megújulás nem alulról, hanem felülről jövő kezdeményezés, amiben az egyházi hierarchia fontossága is megfogalmazódik. Így minden püspök felelős saját egyházmegyéjében azért, hogy a zsinati határozatokat végre is hajtsák és hajtassák, melynek hatására a papságnak, és majd ezáltal a híveknek is szentebb élete lesz, tehát a világ erkölcsisége is javulni fog.

3.5. A Trentói Zsinat „papképe” és a növendékek ahhoz való nevelése

Ha a Trentói Zsinat adott kérdésének a tárgyalási előzményeit tekintjük, akkor igazából nagyobb vita és nézeteltérés a papi cölibátus körül alakult ki, de ez az elfogadott dekrétumokban még említés szintjén sem nyert hitelt. A papok nősülését a zsinat kategorikusan elvetette, sőt nem is ebben a témában tárgyalta, hanem a házasság szentségénél. Ott is úgy, mint olyan protestáns tanítást, ami elutasítandó. A zsinat kiemelte, hogy a cölibátus vagy a szüzesség sokkal magasabb állapot, mint a házasság, melynek látható jele a tonzúra, ami a papi rend első lépcsőfoka.¹⁵³

A zsinat a XXIII. szesszióban tárgyalta az egyházi rend szentségének kérdését, amit azért kell felsorolni nagyon röviden, mivel ezáltal alakította ki azt a papi ideált,

¹⁵² *Episcopis inferiores, quaevis beneficia ecclesiastica personalem residentiam de iure sive consuetudine exigentia in titulum sive commendam obtinentes, ab eorum ordinariis, quemadmodum eis pro bono ecclesiarum regimine et divini cultus augmento, locorum et personarum qualitate pensata, expediens videbitur, opportunis iuris remediis residere cogantur, nullique privilegia seu indulta perpetua de non residendo. COD 682–683.*

¹⁵³ VERMEERSCH, A.–CREUSEN, I., *Epitome iuris canonici cum commentariis ad scholas et ad usum privatum I.*, Brugis–Bruxellis, 1924, 132. o.

amire majd a szeminárium alapítása után a növendékeket fogják a püspökök és az előljárók nevelni.

A zsinat alapelveéhez tartozott, hogy a reformátori téves, eretnek nézeteket is megcáfolják, és az egyházi rend szentségének tárgyalásában is ez történt. Luther négy tétele a következő volt:

- az egyházi rend nem szentség, vagyis nem ordó, hanem hivatal (officium);
- a papi hivatás középpontja a prédikáció, és nem az áldozatbemutatás, vagyis ha egy pap nem prédikál, akkor nem is nevezhető papnak;
- minden igaz keresztény részesülhet a papságból;
- a püspöknek nincs joga az ordinációhoz.

1563. július 15-én ezekre a hamis, eretnek lutheri nézetekre és a XXIII. szesszió felsorolt eretnek nézetekre a következőket válaszolta a Trentói Zsinat:

1. A papság „lényege” az áldozatbemutatás, aminek isteni rendelése van úgy az Ó-, mint az Újszövetségben, és amelyet Jézus Krisztus alapított, rendelt és adott át az apostoloknak azzal a hatalommal, hogy testét és véréát átváltoztassák és kiozzák, illetve a bűnbocsánatra is. Így az áldozópap és a püspök Krisztusnak mint főnek a nevében mutatja be az áldozatot, vagyis „in persona Christi” cselekszik minden szentségkiszolgáltatásban.¹⁵⁴
2. Az egyházi rendnek fokozatai vannak, amiken keresztül el lehet jutni a papság szentségéhez, vagyis nem a keresztségből fakadó méltóság az, ami minden keresztényt megillet.
3. Az egyházi rend szentség, amely szavakkal és külső jelekkel kerül kiszolgáltatásra a püspök által. A papok feladata a szentmise bemutatása és a bűnbocsánat szentségének ünneplése, illetve a Szentírás magyarázata és tanítása, tekintettel az Egyház hagyományára.
4. Az egyházi rend felvétele, hasonlóan a keresztség és a bérmálás szentségéhez, eltörölhetetlen jegyet hagy a lélekben. Ilyen szempontból különbség van a laikus és a klerikusi állapot között.
5. Az egyházi rend felvételéhez szorosan hozzátartozik a felszentelés szertartása, amit a püspök vezet, és a szentséget ő szolgáltatja ki.

¹⁵⁴ BENEDICTUS XVI, M. P., *Omnium in mentem* (26 oct. 2009): AAS 102, 2010, 8–10. o.

6. Az Egyházban és az egyházi rend szentségében isteni alapítású hierarchia van, ami három fokból áll: püspök, áldozópap, szerpap (diakónus).
7. A püspök az egyházi hierarchia „csúcsa”, hiszen apostolutód, a római pápa választja ki. A püspök legnagyobb feladata a lelkipásztorkodás megszervezése, illetve az egyházi törvények betartása és betartatása.
8. A szenteléssel kapcsolatban azt tanítja a zsinat, hogy a felszenteléshez sem a népnek, sem más világi hatalomnak nem kell a beleegyezése, hiszen az az Egyház szuverén joga. Sőt, azt tanítja, hogy mindazok, akik a néptől vagy a világi hatalomtól meghívva akarják ezt a tisztséget gyakorolni, azok nem az Egyház szolgálói, hanem az adott hatalom megbízói fognak lenni, ezért *„aki nem a kapun megy be a juhok aklába, hanem máshonnan hatol be, az tolvaj és rabló”* (Jn 10,1).
9. Már itt, a zsinat dogmatikai megalapozásában beszél a növendékek iránti követelményről, amit az életszentség kifejezéssel lehet összefoglalni.

A papi életformát kialakító kánonok az egyházi rend szentségéhez szorosan íród-
tak, melyek megértetik velünk, hogy mit is jelent a gyakorlatban a trentói papi élet-
forma: az újból felfedezett lelkipásztorkodást, vagyis az Isten népéről való pásztori
gondoskodást. A zsinat ezt a következő feladatokban határozta meg: a szentmiseál-
dozat bemutatása, a szentségkiszolgáltatás, Isten igéjének olvasása, a róla való elmél-
kedése és tanítás, valamint hogy a pap ismerje a közösséget, gyakoroljon közöttük jó
cselekedeteket, gondoskodjon a szegényekről, nélkülözőkről, és a már említett hely-
ben lakás követelménye, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a lelkipásztor az adott
közösségben tudja mindezeket a szolgálatokat teljesíteni.

A kánonok foglalkoznak a pap és a püspök kapcsolatával is, mely a pap részéről
az engedelmisséget kell jelentse. A püspök felelős a lelkipásztoraiért, hogy a szolgál-
latukat a legjobban teljesíthessék, és ehhez minden segítséget meg kell adjon az alsó-
papságnak. (A későbbi idők kapcsán látni fogjuk, hogy ez a viszony már korábbról
ered, hiszen a leendő lelkipásztor a szemináriumi nevelésben találkozik munkatársai-
val, akiknek képzéséért is felelős.)

3.6. A Cum adolescentium aetas szemináriumi dokumentum eredeti fordítása és elemzése¹⁵⁵

*Mivel a fiatalember, hacsak nem oktatják helyesen, életkoránál fogva hajlik arra, hogy kövesse a világi élvezeteket, és hacsak serdülőéveitől kezdve nem nevelték jámborságra és vallásosságra, mielőtt hatalmába keríti a teljes embert a vétek állapota, soha nem fog tökéletesen, a legnagyobb és egyetlen mindenható Isten segítségével nélkül az egyházfegyelemben megmaradni.*¹⁵⁶

Azaz: a papságra való nevelést már fiatal, sőt gyerekkorban el kell kezdeni azon személyek életében, akikről úgy látszik, hogy papi elhivatásuk van. Ilyen szempontból nagyon lényeges, hogy a szülők a keresztségben vállalt lelki nevelésben részesítsék gyermeküket, és ebben a keresztszülők, sőt a nagyszülők is támogassák őket. Mindennek az az alapja és motivációja, hogy a világban található rossz és bűn a gyermeket ne csábítsa el, így el tudnak kerülni minden olyan káros befolyást, ami a későbbi szemináriumi, papi életére hatással lehet.

*A szent zsinat elrendeli, hogy minden székes-, metropolitai és ezeknél nagyobb egyház köteles az egyházmegyéje lehetőségei és az egyházmegye nagysága szerint bizonyos számú fiút saját városából és egyházmegyéjéből, vagy ha ott nem találhatóak, akkor az egyháztartományból az említett templomok közelében lévő kollégiumban, vagy a püspök által kiválasztott más alkalmas helyen ellátni, és vallásosan nevelni, az egyházi fegyelemre tanítani.*¹⁵⁷

Azaz: a zsinat minden egyházmegye székhelyére olyan, a szemináriumot megelőző kollégiumot kíván létesíteni, amelyben az előző gondolatban megfogalmazott nevelés kivitelezhető. Ha ez egyházmegyei szinten nem lehetséges, akkor akár met-

¹⁵⁵ A papnevelés történetéről, Seminaria Ecclesiae Catholicae, Citta de Vaticano, 1963;

GUASCO, Maurilio, *La formazione del clero*, Milano, Jaca Book, 2000;

Uő. *La formazione del clero: i seminari*, In: Storia d'Italia, annali 9. *La chiesa e il potere politico dal medioevo all'età contemporanea*, Torino, 1986, 629–715. o.

¹⁵⁶ Cum adolescentium aetas nisi recte instituatur, prona sit ad mundi voluptates sequendas, et, nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur, antequam vitiarum habitus totos homines possideat, numquam perfecte ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in disciplina ecclesiastica perseveret.

¹⁵⁷ Sancta Synodus statuit, ut singulae cathedrales, metropolitanae atque his maiores Ecclesiae pro modo facultatum et dioecesis amplitudine certum puerorum ipsius civitatis et dioecesis, vel eius provinciae, si ibi non reperiantur, numerum in collegio, ad hoc prope ipsas ecclesias vel alio in loco convenienti, ab episcopo eligendo, alere ac religiose educare et ecclesiasticis disciplinis instituere teneantur.

ropóliai, akár tartományi szinten, de meg kell valósítani. A kollégiumok helye a székesegyház mellett kell legyen, ahol maga a püspök is lakik, hiszen így a megyéspüspök jobban rá tud figyelni a szeminárium, illetve a szemináriumot megelőző kollégiumok működésére, az ott felmerülő problémákat egyszerűbben meg tudja oldani, és úgy az anyagi, mint a lelki támogatás is könnyebben jut el ezekbe az intézményekbe.

Ebbe a kollégiumba valóban olyanokat vegyenek fel, akik legalább 12 évesek és törvényes házasságból születtek, megfelelően megtanultak olvasni és írni, és akiknek jelleme és szándéka reményt ad arra, hogy az egyházi szolgálatban örökké megmaradnak.¹⁵⁸

Azaz: a zsinati határozat figyelembe veszi a családi hátteret is, otthonról milyen nevelést kaptak, a környezet mennyire volt vallásos, és ezáltal mennyire teremtette meg annak lehetőségét, hogy a papi elhivatás kialakuljon a fiatalban. Mennyire figyeltek oda a gyermek lelki nevelésére, amiben a szülők példája volt az elsődleges. Ezért kéri tehát, hogy a gyermek törvényes házasságból szülessen, vagyis a szülők az Egyház hitében kötötték a házasságot, és a gyerekeiket is ebben nevelték. A lelki nevelés mellett fontos, hogy meglegyen az alapvető tanulási elköteleződés is, amit az írás-olvasás tudásában látnak megtestesülni. A korhatárt is meghatározza a zsinat, ami a mai hatosztályos gimnáziumi nevelésnek felel meg, s aminek az alapjait már a zsinati határozatban látjuk megvalósulni. A zsinati rendelkezés kimondja, hogy már ebben az időszakban kezdjék el vizsgálni: a növendékben mennyire van meg vagy lehet meg a papi hivatás csírája, amit a nevelés által lehet majd teljessé tenni.

Bár [a zsinat] azt akarja, hogy főképpen szegények fiait válasszák ki, mégsem zárja ki a gazdagokat, de csak abban az esetben és oly módon, hogy őket saját költségükön lássák el, és nyilvánítsák ki, hogy a tanulást Isten és az Egyház szolgálatába állítják.¹⁵⁹

Azaz: a kiválasztás kritériumait is meghatározza, mely szerint elsődlegesen a

¹⁵⁸ In hoc vero collegio recipiantur, qui ad minimum duodecim annos et ex legitimo matrimonio nati sint, ac legere et scribere competenter noverint, et quorum indoles et voluntas spem afferat, eos ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros (esse).

¹⁵⁹ Pauperum autem filios praecipue eligi vult, nec tamen ditiorum excludit, modo suo sumptu alantur et studium prae se ferant Deo et Ecclesiae inserviendi.

szegényebb sorú gyerekeket válasszák ki. Miért? A szegény sorban élők szegénységükből adódóan jobban megtapasztalják a Jóisten működését életükben, az egyszerűbb életvitel jobban neveli a gyermekeket az Egyház parancsainak megtartására, másrészt már otthon megtanulják a fegyelmet az által, hogy a szükségét el kell viselniük. Itt a szegénység az Istenhez elvezető utak egyike, amit a szerzetesrendek életében tapasztalunk meg. A gazdagokat sem zárja ki, de meghatározza, hogy a képzési költségeket, vagyis a bentlakás és a taníttatás költségeit nekik kell viselni. A gazdagságban nevelkedett gyermekek lelkülete aggodalomra adhat okot, hiszen a jólét az sokszor a gyermeket is eltávolítja Istentől, nem beszélve arról, hogy az ilyen gyermeknek és szüleinek sokkal nagyobb az igénye akár a szemináriummal kapcsolatban, akár a későbbi plébániát illetően: egy gazdagságban nevelkedett gyermek sokkal nehezebben fog egy szegény plébánián szolgálni, vagy ha fog is, nem biztos, hogy ott jól érzi majd magát, ami a lelkipásztori életére is hatással lesz. Mindkét csoporthoz tartozó gyermekek kiválasztásánál a fő szempont, hogy fel lehessen fedezni bennük a papi hivatás csíráit, amit aztán a nevelés által lehet majd művelni és kiteljesíteni, de legalábbis nagy remény van erre.

Ezeket a fiatalokat a püspök – számuk, életkoruk és az egyházi fegyelemben való fejlődésük szerint – annyi különböző osztályba osztja, amennyibe jónak látja. Egy részüket – amikor neki alkalmasnak tűnik –, az egyháznak szolgálatra átadja, más részüket kollégiumi oktatásra megtartja, ismét másokat a kiképzettek helyére tesz úgy, hogy a kollégium Isten szolgálóinak szakadatlanul szemináriuma legyen.¹⁶⁰

Azaz: a zsinat nem határozza meg, hogy milyen módon kategorizálja a megyéspüspök az intézménybe jelentkező növendékeket, teljesen annak szuverén joga ezt kidolgozni és megtenni. Egy-két kategóriát meghatároz, de azt sem kötelező jelleggel. A zsinat számára az a lényeges, hogy a szemináriumi képzés alapelve, vagyis a papi hivatás ápolása és elősegítése megvalósuljon, a módját a megyéspüspök belátására és bölcsességére bízta.

¹⁶⁰ Hos pueros episcopus in tot classes, quot ei videbitur, divisos, iuxta eorum numerum, aetatem ac in disciplina ecclesiastica progressum, partim cum ei opportunum videbitur, ecclesiarum ministerio addicet, partim in collegio erudiendos retinebit, aliosque in locum eductorum sufficet, ita ut hoc collegium Dei ministrorum perpetuum seminarium sit.

*Hogy valóban az egyházi fegyelem szerint képezzék őket, mindig viseljék a tonzúrát és a klerikusi öltözéket, tanuljanak grammatikát, éneket, az ünnepek idejének kiszámítását, a szabadművészetek egyéb ágait, ismerjék meg a Szentírást, az egyházi könyveket, a szentek prédikációit, a szentségek kiszolgáltatásának módját, különösen azokat a dolgokat, amelyek a gyónás meghallgatásához látszanak hasznosnak, valamint a rítusok és a szertartások formáját.*¹⁶¹

Azaz: az intézménybe lépés után megkapják a klerikusi öltözetet és az elköteleződést jelképező tonzúrát is. Vagyis már a külső jelekben is láthatóvá válik, hogy milyen magasztos, nagy hivatásra készülnek, hiszen az öltözék által külsőleg Krisztust is magukra öltik. A ruházatról a megyéspüspöknek kell gondoskodnia. A tantervet a zsinat nem határozza meg, vagyis az adott tudományok egymásra épülésének rendszerét és a diákokat annyi osztályra osztja fel a megyéspüspök, amennyire csak gondolja. Az azonban előírás, hogy tanuljanak világi tudományokat: nyelvtant, írást-olvasást, és a szabadművészetekben is jártasak legyenek, másrésről teológiát: egyházi éneket, hogyan kell az ünnepeket kiszámítani (hiszen abban az időben ez is a plébános dolga volt), a Szentírást ismeretét, az egyházatyák erre vonatkozó tanításait, a szentek életét, akik a papi életben tudják segíteni példájukkal, hogy ezáltal méltó módon tudjanak felkészülni a legszentebb áldozat bemutatására, azon belül is az igehirdetésre és a szentségek méltó és ünnepélyes kiszolgáltatására.

*A püspök gondoskodjon arról, hogy mindennap részt vegyenek szentmisén, legalább havonta egyszer megvallják bűneiket (gyónjanak), és gyóntatójuk megítélése szerint vegyék magukhoz Urunk Jézus Krisztus testét, valamint az ünnepnapokon szolgáljanak a székesegyházban és a hely más templomaiban.*¹⁶²

Azaz: a zsinat a megyéspüspök részére előírja a növendékek lelki életi alapjainak megteremtéséhez szükséges mindennapi szentmishallgatást, a havonkénti szentgyóntást, a gyakori szentáldozást, illetve a püspöki székesegyházban vasár- és ünnepna-

¹⁶¹ Ut vero in eadem disciplina ecclesiastica commodius instituantur, tonsura statim atque habitu clericali semper utentur, grammatices, cantus, computi ecclesiastici aliarumque bonarum artium disciplinam discent; sacram scripturam, libros ecclesiasticos, homilias sanctorum, atque sacramentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac caeremoniarum formas ediscent.

¹⁶² Curet episcopus, ut singulis diebus Missae sacrificio intersint ac saltem singulis mensibus confiteantur peccata et iuxta confessoris iudicium sumant corpus Domini nostri Iesu Christi; cathedrali et aliis loci ecclesiis diebus festis inserviant.

pokon a püspöki szentmisék és liturgiák alatt való szolgálatot, hogy a növendék ezáltal a gyakorlatban is megtapasztalja az egyházi szertartások megvalósulását. A zsinat megengedi, hogy ezt ne csak a megyéspüspök székesegyházában tegyék meg, hanem más templomokban is.

Mindezeket és más, ehhez hasonlóan hasznos és szükséges dolgokat minden püspök két – maga által kiválasztott – idősebb és tekintélyesebb kanonok tanácsával határozza meg – aszerint, ahogy majd a Szentlélek vezetni fogja őt ebben –, és hogy ezeket mindig figyelemmel kísérik, gyakori látogatással végezzék feladatukat.¹⁶³

Azaz: a püspök ezen feladatok betartatását két előjáróra bízta, akik legyenek idősebb korúak, hiszen akkor már a papi hivatásban kellő tapasztalatuk van, hogy a rájuk bízott növendékeket a papi életbe bevezessék, és ott meg is tartsák. Az előjáróknak a növendékek fegyelme is kell figyelniük, amit gyakori „látogatással”, vagyis ellenőrzésekkel kell végezzenek.

A zsémbeseket, javíthatatlanokat és a rossz erkölcsök magvetőit szigorúan büntessék, sőt – ha szükséges – taszítsák ki őket, gondoskodva minden akadály elhárításáról, ami csak az oly kegyes és szent intézmény megtartásához és megerősítéséhez tartozni látszik.¹⁶⁴

Azaz: mindazokat, akik az szeminárium erkölcsi rendjét nem fogadják el, jó útra kell téríteni, ha ezzel együttműködik a bűnös növendékek. Amennyiben ezt nem teszi meg, vagyis javíthatatlanok, úgy el kell tanácsolni őket az intézményből, hogy tovább ne bomlasszák a közösséget. Azon növendékeket, akiknek bár bűnük van, de hajlandóságot mutatnak a jobb életre, az előjárók dolga segíteni, hogy bűneiket leküzdve a helyes úton tudjanak maradni.

Mivel a kollégium épületének felállításához, a tanárok és szolgálattevők fizetéséhez, az ifjúság táplálásához és más költségekhez biztos bevételekre lesz szükség

¹⁶³ Quae omnia atque alia ad hanc rem opportuna et necessaria episcopi singuli cum consilio duorum canonicorum seniorum et graviorum, quos ipsi elegerint, prout spiritus sanctus suggesserit, constituent, eaque ut semper observentur, saepius visitando operam dabunt.

¹⁶⁴ Dyscolos et incorrigibiles ac malorum morum seminatores acriter punient, eos etiam, si opus fuerit, expellendo, omniaque impedimenta auferentes quaecumque ad conservandum et augendum tam pium et sanctum institutum pertinere videbuntur, diligenter curabunt.

– túl azokon, amelyek más egyházakban és helyeken a fiúk tanítására és táplálására lettek rendelve –, ezeket fordítsák magára a szemináriumra, a püspök ugyanolyan gondoskodása mellett.¹⁶⁵

Azaz: a szeminárium anyagi alapjait a megyéspüspöknek kell megteremteni, de ez nemcsak az ő gondja kell legyen, hanem az egész egyházmegyéé is, hiszen nemcsak a megyéspüspök érdeke, hanem az egyházmegyének is az, hogy jó és képzett papjai legyenek, aminek anyagi költségei is vannak. A költségek között a zsinat rendelkezik a szemináriumi tanárok fizetéséről is, hiszen ők is részesülnek a szeminárium javaiból (pl. étkezés, mosás, lakhatás stb.), de az ezen túli életfeltételekhez anyagi javakra is szükségük van.

*Ugyanazon püspökök a káptalan két tagjának tanácsával – akik közül az egyiket a püspök, a másikat maga a káptalan választja – és a város papságából kettővel, akik közül az egyiknek a megválasztása hasonlóképpen a püspökre tartozik, a másiké pedig a klérusra.*¹⁶⁶

Azaz: a zsinat a szemináriumi vezetés módját határozza meg, mely szerint két tanács irányítja az intézményt:

- az első, négyfős bizottságból két főnek a káptalan tagjának kell lennie, az egyiket a káptalan választja, a másikat a püspök. További kettőnek a város papságából kell kikerülnie (de clero civitatis): az egyiket a megyéspüspök jelöli ki, a másikat a város papsága választja meg. Ez a tanács rendezi a megyéspüspökkel együtt a szeminárium anyagi ügyeit;
- a másik tanácsba két idősebb, tapasztaltabb püspök által kinevezett kanonok kerül, akik a szeminárium lelki ügyeiért felelősek: növendék felvétele, tanárok kinevezése, tanulmányi rend és adott osztályok meghatározása stb.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Et quia ad collegii fabricam instituendam et ad mercedem praeceptoribus et ministris solvendam, et ad alendam iuventutem, et ad alios sumptus certi reditus erunt necessarii, ultra ea, quae ad instituendos vel alendos pueros sunt in aliquibus ecclesiis et locis destinata, quae eo ipso huic seminario sub eadem episcopi cura applicata censeantur:

¹⁶⁶ iidem episcopi cum consilio duorum de capitulo, quorum alter ab episcopo, alter ab ipso capitulo eligatur, itemque duorum de clero civitatis, quorum quidem alterius electio similiter ad episcopum, alterius vero ad clerum pertineat.

¹⁶⁷ Pian, *De seminario clericorum. Discussio historico-canonicalis*, SZEREDY József, *Egyházjog I.* (első kiadás) 252–253. o.

A püspöki javadalom (mensa episcopalis) érintetlen jövedelmeiből és a káptalanéból, és minden lehetséges méltóságéból, személyiségéből, hivataléból, tisztviselőéből, részéből, apátságéból és perjelségéből, minden rendéből, a szerzetesrendekéből is, minőségtől vagy állapottól függetlenül, és a vendégházakéból, melyeket a Vianne-i Zsinat „Quia centizget” kezdetű konstitúciója szerint címül vagy igazgatásba adnak, minden lehetséges javadalomból, a szerzetesekéből is, akkor is, ha bárkinek a védnöksége alatt állók, akkor is, ha exemptek, akkor is, ha nullius egyházmegyék, vagy más egyházakhoz, monostorokhoz és vendégházakhoz, és bármely más kegyes helyhez, akár exempthez is vannak kapcsolva, az egyházak és más helyek műhelyeiből, valamint minden más egyházi jövedelemből vagy bevételből, a más kollégiumokéből is (amelybe azonban az egyházi közjó előmozdítására tanulók és tanítók szemináriumai nem tartoznak bele, mert azt akarta, hogy ezek exemptek legyenek, kivéve az azokról a jövedelmekről való számadást, amelyek fölösen gyűltek össze a szeminárium fenntartásához), akár testületekői, akár testvériségekői, amiket néhány helyen iskoláknak neveznek, és minden monostoréból, kivéve a koldulókat, a tizedekből is, bármiféle számadással a laikusok felé, amikből az egyházi segélyeket fizetik, és a katonák, akik bármiféle katonai szolgálathoz vagy renchez tartoznak (egyedül Jeruzsálemi Szent János testvéreit kivéve).¹⁶⁸

Azaz: a zsinat meghatározza, hogy a szeminárium felállításának és működésnek költségeit kinek kell viselnie: nemcsak az egyházmegye területén szolgáló civil, egyházmegyes papoknak, de a területi elvek alapján ehhez a szerzeteseknek is hozzá kell járulniuk. A kolduló rendek, mivel ők is szegények, mentesülnek, nekik nem kell a szeminárium fenntartásához hozzájárulniuk. De ugyanígy mentesülnek az adó alól a kórházak és más szociális, karitatív intézmények.

¹⁶⁸ ex fructibus integris mensae episcopalis, et capituli et quarumcumque dignitatum, personatum, officiorum, praebendarum, portionum, abbatiarum et prioratum, cuiuscumque ordinis, etiam regularis, aut qualitatis vel conditionis fuerint, et hospitalium, quae dantur in titulum vel administrationem iuxta constitutionem concilii Viennensis, quae incipit Quia contingit, et beneficiorum quorumcumque, c.praes.perf. etiam regularium, etiam si iurispatronatus cuiuscumque fuerint, etiam si exempta, etiam si nullius dioecesis, vel aliis ecclesiis, monasteriis et hospitalibus et aliis quibusvis locis piis, etiam exemptis, annexa, et ex fabricis ecclesiarum et aliorum locorum, etiam ex quibuscumque aliis ecclesiasticis redditibus seu proventibus, etiam aliorum collegiorum (in quibus tamen seminaria discentium vel docentium ad commune ecclesiae bonum promovendum actu non habentur; haec enim exempta esse voluit, praeterquam ratione reddituum, qui superflui essent ultra convenientem ipsorum seminariorum sustentationem) seu corporum vel confraternitatum, quae in nonnullis locis scholae appellantur, et omnium monasteriorum, non tamen mendicantium, etiam ex decimis quacumque ratione ad laicos, ex quibus subsidia ecclesiastica solvi solvent, et milites cuiuscumque militiae aut ordinis pertinentibus (fratribus sancti Ioannis Hierosolymitani dumtaxat exceptis).

Néhány részt vagy részt vonjanak el, és ezt az így megvont részt, továbbá néhány egyszerű javadalmat, akármilyen minőségű és méltóságú lett volna, vagy praestimoniákat vagy praestimoniális részeknek nevezetteket, akár már a megüresedés előtt is, az istentiszteletnek és az azokat birtoklóknak a sérelme nélkül, ezzel a kollégiummal egyesítsék és abba kebelezzék be.¹⁶⁹

Azaz: meghatározza a zsinat, hogy milyen épületeket kell megvonni vagy bekebelezni, hogy az adott szeminárium és kollégium működni tudjon.

Ezeket a helyeket birtokolja, még ha a javadalmak fenntartottak vagy gyengék is, és nem lehet sem ezeknek a javadalmaknak az egyesítését és egyesülését visszavonás által felfüggeszteni, sem semmilyen módon akadályozni, hanem teljes egészében, bármiféle – akár kúriabeli – késlekedés nélkül nyerjen végrehajtást, és minden ezzel ellenkező rendelkezés hatályát veszti.¹⁷⁰

Azaz: minden lehetőséget meg kell teremteni, hogy ezen ingatlanokat el tudják birtokolni, amikben a kollégium és a szeminárium zavartalanul tud működni.

A javadalmak, méltóságok, személyiségek és az összes és minden egyes fent említettek bitokosait e részeknek a kifizetésére nemcsak magukért, hanem a díjazásokra is, amelyeket talán más, már említett jövedelmekből fizettek volna, visszavonva mégis az arányos részt, amelyeket az említett díjazásokra nekik fizetniük kell; a helyi püspöknek egyházi cenzúrákkal és egyéb jogi eszközökkel, akár a világi karhatalmat segítségül hívva, ha szükségesnek ítéli, köteleznie kell őket, minden, az összes és minden egyes fent említettet illető kiváltság és exemptio, még ha különös módon követelne is eltörlést (módosítást?), szokás, még ha emberemlékezetet meghaladó lenne is, bármiféle fellebbezés vagy panasz ellenére, amely a végrehajtást akadályozná, hatályát veszti.¹⁷¹

¹⁶⁹ Partem aliquam vel portionem detrahent, et eam portionem sic detractam, nec non beneficia aliquot simplicia, cuiuscumque qualitatis et dignitatis fuerint, vel etiam praestimonia vel praestimoniales portiones nuncupatas, etiam ante vacationem, sine cultus divini et illa obtinentium praeiudicio, huic collegio applicabunt et incorporabunt.

¹⁷⁰ Quod locum habeat, etiamsi beneficia sint reservata vel affecta, nec per resignationem ipsorum beneficiorum uniones et applicationes suspendi vel ullo modo impediri possint, sed omnino, quacumque vacatione, etiamsi in curia, effectum suum coni.praes.impf. sortiantur, et quacumque constitutione non obstante.

¹⁷¹ Ad hanc autem portionem solvendam beneficiorum, dignitatum, personatum, et omnium et singulorum supra commemoratorum possessores non modo pro se, sed pro pensionibus, quas aliis forsan ex dictis fructibus solverent, retinendo tamen pro rata, quidquid pro dictis pensionibus illis erit solvendum, ab episcopo loci per censuras ecclesiasticas et alia iuris remedia compellantur, etiam vocato ad hoc, si videbitur, auxilio brachii saecularis; quibusvis, quoad omnia et singula supradicta, privilegiis, exemptionibus, etiam si

Azaz: nemcsak a szeminárium szigorú értelemben vett fenntartását, hanem a tanárok, vagyis a személyzet béreinek a hozzájárulását is ezekből a forrásokból kellett biztosítani. A zsinat számol azzal a sajnálatos ténnyel is, hogy lesznek olyan plébániák vagy egyéb egyházi intézmények, ahonnan ugyan követelhető a szeminárium fenntartási díja, de mégsem fizetik be. Ebben az esetben a megyéspüspök akár a világi hatóságok segítségét is kérheti, hogy a kívánt összeget be tudják hajtani az adott egyházi intézményen.

Abban az esetben, ha az egyesítés által a végrehajtást elnyerőket, vagy másképpen magát a szemináriumot egészen vagy részben ellátottnak találják, akkor minden egyes, a javadalmakból származó részt (ahogyan fentebb szó volt róla), amit a püspök elvont és bekebelezett, aszerint, hogy az a dolog mennyit nélkülöz, teljesen vagy részben küldjék vissza.¹⁷²

Azaz: a zsinat számol azzal a pozitív ténnyel is, hogy ha esetleges túlköltekezés lenne, akkor milyen mértékben kell a szemináriumnak az adott javakat az adományozók részére visszafizetni.

Ha a székesegyházak és más nagyobb templomok elöljárói (prelátusai) a szemináriumok felállításával és megőrzésével kapcsolatban hanyagok lennének, és a saját részük kifizetését visszautasítanák: a püspököt az érsek, az érseket és az elöljárókat a tartományi zsinat köteles élesen korholni, őket mind a fent említettekre kényszeríteni, és hogy ezt a szent és kegyes ügyet, ahol csak lehet előmozdítsák, arról buzgón gondoskodják.¹⁷³

Azaz: a zsinat azzal a sajnálatos ténnyel is számol, hogy mi lesz akkor, ha az adott egyházmegye püspöke mégsem alapítana szemináriumot, akár épülethiányra, akár anyagiakra, akár mindkettőre hivatkozva. Az ügy ellenőrzésére és sürgetésére a

specialem derogationem requirerent, consuetudine, etiam immemorabili, et quavis appellatione et allegatione, quae executionem impediatur, non obstantibus.

¹⁷² Succedente vero casu, quo per uniones effectum suum sortientes vel aliter seminarium ipsum in totum vel in partem dotatum reperiatur, tunc portio ex singulis beneficiis, ut supra, detracta et incorporata ab episcopo, prout res ipsa exegerit, in totum vel pro parte remittatur.

¹⁷³ Quodsi cathedralium et aliarum maiorum ecclesiarum praelati in hac seminarii erectione eiusque onervatione negligentes fuerint ac suam portionem solvere detrectaverint: episcopum archiepiscopus, archiepiscopum et superiores synodus provincialis acriter corripere, eosque ad omnia supradicta cogere debeat, et ut quamprimum hoc sanctum et pium opus, ubicumque fieri poterit, promoveatur, studiose curabit.

fellebbviteli egyházi szerveket jelöli meg, hogy a fontos zsinati rendelkezések megvalósulhassanak.

*Továbbá a püspöknek minden évben meg kell kapnia a szeminárium jövedelméről szóló számadást, a káptalan két tagjának és a város klérusának ugyanennyi költötte jelenlétében.*¹⁷⁴

Azaz: a fenntartó megyéspüspök a káptalan két tagjától kapja meg a szeminárium költségvetését és számadását, amiben részletesen elszámolnak a kapott összegekről. Az egyik tag a szeminárium, a másik a városi papság – vagyis a fentebb felsorolt két bizottság tagja – kell legyen.

*Hogy mostantól fogva az ilyen jellegű iskolák létesítéséről kisebb költséggel lehessen gondoskodni, a szent zsinat úgy határozott, hogy a püspökök, érsekek, primások és más helyi ordináriusok akár a jövedelmek csökkentésével is kényszerítsék és unszolják azokat, akik tanári javadalmakat birtokolnak (kanonokokat és másokat, akikre rábízták az előadás és a tanítás feladatát), hogy ezekben az iskolákban, ha alkalmasak rá, személyesen tanítsák azokat, akiket tanítaniuk kell, máskülönben alkalmas helyettesek által tegyék ezt, akiket ők maguk választanak ki, és akiket az ordinárius jóváhagy.*¹⁷⁵

Azaz: ahhoz, hogy a szeminárium költségvetése minél kevesebb legyen, a szent zsinat javasolja, hogy a szemináriumban tanító tanárok ne fogadjanak el a tanításért juttatást. Azért sem, hiszen a javadalmukból bőven telik a méltó, emberhez való életre.

*De ha a püspök megítélése szerint nem méltóak, akkor mást, aki méltó, nevezzenek ki, mindennemű fellebbezés kizárásával.*¹⁷⁶

Azaz: a püspök szuverén jogának a megmutatkozása, hogy kiválasszon olyan

¹⁷⁴ Rationes autem redituum huius seminarii episcopus annis singulis accipiat, praesentibus duobus a capitulo et totidem a clero civitatis deputatis.

¹⁷⁵ Deinde ut cum minori impensa huiusmodi scholis instituendis provideatur, statuit sancta synodus, ut episcopi, archiepiscopi, primates et alii locorum ordinarii scholasterias obtinentes et alios, quibus est lectionis vel doctrinae munus annexum, ad docendum in ipsis scholis instituendos per se ipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneos substitutos ab eisdem scholasticis eligendos et ab ordinariis approbandos, etiam per subtractionem fructuum cogant et compellant.

¹⁷⁶ Quodsi iudicio episcopi digni non fuerint, alium, qui dignus sit, nominent, omni appellatione remota.

tanárokat, akiket erre a tisztségre méltónak talál. Ehhez senki másnak a beleegyezésére nincs szükség az adott egyházmegyéből.

Ha ezt elhanyagolják, maga a püspök jelöljön ki (valakit). A fent említettek pedig tanítsák azokat a dolgokat, amelyeket a püspök hasznosnak talál.¹⁷⁷

Azaz: a kinevezés után szintén a megyéspüspök szuverén joga volt, hogy eldöntse, a kinevezett tanár mit tanítson a növendékeknek.

Mindazonáltal azokat a hivatalokat vagy méltóságokat, amelyeket tanítónak mondanak, csak doktorok, tanárok, vagy a Szentírásból vagy kánonjogból licenciával rendelkezők, és más alkalmas személyek tölthetik be, akik ezt a hivatalt személyesen látják el, a másképpen elrendelt betöltés semmis és érvénytelen.¹⁷⁸

Azaz: a zsinat meghatározza, hogy milyen követelmények mellett lehet ezen tanári hivatalokat betölteni. Milyen tudományos fokozatra van szükség a kinevezett tanárok részéről. A kinevezett tanár a betöltött hivatalt nem adhatja tovább, vagy ha mégis megteszi, akkor az semmis és érvénytelen.

Bármely ezzel ellentétes kiváltság és szokás – még az emberemlékezetet meghaladó is – hatályát veszti.¹⁷⁹

Azaz: a zsinati rendelkezés világossá teszi, hogy az előbb megfogalmazott határozatok lépnek érvénybe, bármilyen szokás alakult is ki az addig elmúlt időkben.

Ha az egyház valamely tartományában akkora szegénységben szenvednek, hogy ott nem lehet kollégiumot létrehozni, akkor a tartományi vagy metropolitai zsinat a két legrégebbi szuffragáneus segítségével gondoskodik arról, hogy a metropolitai egyházban vagy a tartomány más alkalmasabb egyházában – aszerint, ahogy előnyösnek ítéli –, amelyekben egyedileg kollégiumot megfelelő módon felállítani nem lehet, ott két vagy több egyház jövedelméből egy vagy több kollégiumot felállítsanak, ahol azoknak az egyháznak a fiait neveljék.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Quodsi neglexerint, episcopus ipse deputet. Docebunt autem praedicti, quae videbuntur episcopo expedire.

¹⁷⁸ De cetero vero officia vel dignitates illae, quae scholasteriae dicuntur, non nisi doctoribus vel magistris aut licentiatis in sacra pagina aut in iure canonico, et alias personis idoneis et qui per se ipsos id munus explere possint, conferantur, et aliter facta provisio nulla sit et invalida.

¹⁷⁹ Non obstantibus quibusvis privilegiis et consuetudinibus, etiam immemorabilibus.

¹⁸⁰ Si vero in aliqua provincia ecclesiae tanta paupertate laborent, ut collegium in aliquibus erigi non possit:

Azaz: a zsinat azzal a szomorú eshetőséggel is számol, hogy nem minden egyházmegyében lesz elég anyagi lehetőség szeminárium alapítására. Ebben az esetben több egyházmegye is összefoghat, hogy szemináriumot alapítson, ahol az adott egyházmegye növendékeit tudja nevelni.

A nagy egyházmegyékkel rendelkező egyházakban a püspököknek egy vagy több szemináriuma is lehet az egyházmegyében, aszerint, ahogy számára célszerűnek tűnik; azonban e szemináriumok mindenben teljesen függenek attól, amelyiket a városban (püspöki székhelyen) állítottak fel és alapítottak.¹⁸¹

Azaz: a zsinat azzal a pozitív ténnyel is számol, hogy vannak a világegyházban olyan nagy egyházmegyék, amelyek területileg és anyagilag is meg tudják engedni maguknak, hogy akár több szemináriumot is alapítsanak. A zsinat nem tiltja ezt a lehetőséget, de azt elrendeli, hogy a püspöki székhelyen található szeminárium legyen a „fő” szeminárium, a többi „vidéki”. A fő szemináriumtól fog függeni a vidéki, vagyis az alárendeltje lesz neki.

Végül ha az egyesítések, a részek értékelése, kijelölése, bekebelezése, vagy bármilyen más okból olyan nehézség merül fel, amely a szeminárium létrehozását vagy fenntartását akadályozza, zavarja, akkor a püspök a fent kijelöltekkel vagy a tartományi zsinattal együtt a város szokása, az egyházak és a javadalmak minősége szerint (a fent leírtak irányításával és gyarapításával) minden egyes dologról – amely szükségesnek és előnyösnek látszik a szeminárium szerencsés előmeneteléhez – döntsön és gondoskodjon.¹⁸²

Azaz: a zsinat a püspököknek minden joghatóságot megad, amin keresztül szemináriumot tud létrehozni.

synodus provincialis vel metropolitana cum duobus antiquioribus suffraganeis, in ecclesia metropolitana vel alia provinciae ecclesia commodiori unum aut plura collegia, prout opportunum iudicabit, ex fructibus duarum aut plurium ecclesiarum, in quibus singulis collegium commode institui non potest, erigenda curabit, ubi pueri illarum ecclesiarum educantur.

¹⁸¹ In ecclesiis autem amplas dioeceses habentibus possit episcopus unum vel plura in dioecesi, prout sibi opportunum videbitur, habere seminaria, quae tamen ab illo uno, quod in civitate erectum et constitutum fuerit, in omnibus dependeant.

¹⁸² Postremo si vel pro unionibus, seu pro portionum taxatione vel assignatione et incorporatione, aut qualibet alia ratione difficultatem aliquam oriri contigerit, ob quam huius seminarii institutio vel conservatio impediretur aut perturbaretur: episcopus cum supra deputatis, vel synodus provincialis pro regionis more, pro ecclesiarum et beneficiorum qualitate, etiam suprascripta, si opus fuerit, moderando et augendo: omnia et singula, quae ad felicem huius seminarii profectum necessaria et opportuna videbuntur, decernere ac providere valeat.

Határozat a következő ülés napjáról és az azon tárgyalandó anyagokról¹⁸³

*Ezenkívül ugyanezen szent Trentói Zsinat bejelenti közelgő ülését szeptember hónap 16. napjára, ahol majd tárgyalnak a házasság szentségéről és másokról, ha lesznek olyan, a hitletéteményhez tartozó dolgok, amelyeket kifejthetnek. Hasonlóképpen a püspökségek, méltóságok betöltéséről, és más egyházi javadalmak adományozásáról és a megújulás különböző cikkelyeiről.*¹⁸⁴

Azaz: a dokumentum végén a zsinat leszögezi, hogy a következő ülésen miről is fognak tárgyalni a zsinati atyák.

Előzetes megjegyzés a dokumentum értékelése előtt¹⁸⁵

A zsinati dokumentum létrejötte nagyon fontos volt az Egyház életében, azonban nagyon nehéz volt életbe léptetni.

A nehézségek abból adódtak, hogy a zsinati rendelkezés alapján a papságra készülőket külön bentlakásba, kollégiumba kellett elhelyezni. Eddig együtt voltak a világi tanulókkal, azonban a zsinat épp azt rendeli el, hogy ezekben a kollégiumokban azok tanuljanak, akik a papi hivatás legapróbb szikráját is érzik lelkükben, és azt tisztázni szeretnék. Nagyon sok anyagi terhet jelentett a megyéspüspököknek ezen rendelkezés betartása. Éppen ezért sok helyen azt a köztes megoldás hozták, hogy ugyan egyes kollégiumokban laktak az érintettek, így a világi tanulókkal együtt laktak a papságra készülő, csakhogy utóbbiaknak voltak papi előjáróik, akik figyeltek rájuk és lelki fejlődésükre. A szemináriumba csak a mai értelemben vett érettségi után, 18–20 éves korában lépett be a növendék.

A szemináriumalapítás másik nagy akadály a megyéspüspök által kiszabott adó

¹⁸³ Decretum super die futurae sessionis et materiis in ea pertractandis

¹⁸⁴ Insuper eadem sacrosancta Tridentina synodus proximam futuram sessionem in diem decimam sextam mensis septembris indicit; in qua agatur de sacramento matrimonii et de aliis, si qua erunt ad doctrinam fidei pertinentia, quae expediri possint. Item de provisionibus episcopatum, dignitatum aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum, ac de diversis reformationis articulis.

¹⁸⁵ A szemináriumi dekrétum szövege: Concillium Oecumenicorum Decreta. G. Alberigo et alii. Bologna, 1973, 750–753. o. Értékelése: DIANICH, Severino, *La teologia del presbiterato al concilio di Trento. La scuola cattolica*, 1971, 331–358. o.; JEDIN, Hubert, *L'importanza del decreto tridentino sui seminari nella vita della Chiesa*, Seminarium, 1963, 396–412. o.; JEDIN, Hubert, *Das Leitbild des Priesters nach dem Tridentinum und dem Vaticanum II.*, Theologie und Glaube, 1970, 102–124. o.; SCADUTO, Mario, *Seminari e collegi, In margine al centenario tridentino*, La Civiltà Cattolica, Roma, 1964, 343–352. o.; TÜCHLE, Hermann, *Das Seminardekret des Trienter Konzils und Formen seiner geschichtlichen Verwirklichung*, Tübinger Theologische Quartalschrift, 1964. 12–30. o.; A felvételi korhatárról részletesebben: GÁRDONYI Máté, *Nevelési kérdések a XVI. századi papi szemináriumokban*, In: A tünékeny moralitás. A kaposvári erkölcs, művészetfilozófiai és nevelési konferencia előadásai, 2001, Kaposvár, 2002, 146–151. o.

volt. Még az egyházi körökben is nagyon sokan nem szerettek adót fizetni a megyéspüspöknek, annak ellenére sem, hogy az élhetett volna azon jogával, hogy a világi hatóságokhoz fordul, hogy hajtsák be az adott egyházi személyen vagy intézményen. A legtöbb szeminárium nem is ilyen módon jött létre, hanem pápák, püspökök, módos emberek, különböző társadalmi rangú gazdag személyek támogatásán keresztül.

Legtöbb esetben a városi papság sem járult hozzá a szemináriumok alapításához, holott megtehetette volna, ezért a megyéspüspök nem hívta meg őket az adott bizottságokba, amik a szemináriumot kormányozták. Így sok esetben nem is létesültek szemináriumi bizottságok, hiszen épp azok tagjai tagadták meg az adót, amelyre alapozva a szeminárium megalakulhatott volna.

A szemináriumok így is létrejöttek, aminek azt lett a következménye, hogy a papnövendékek a világi tanulmányokat folytatóktól teljesen elkülönülve tudtak a szent szolgálatra készülni.

A dekrétum kiértékelése¹⁸⁶

Pozitívumok:¹⁸⁷

- Jelen dokumentum a papképzést központosítja, vagyis az már nem az adott megyéspüspök meglátására van bízva, hanem központi rendelkezés irányítja. Ezen központosítás korábbi hiánya azt eredményezte, hogy nem volt egységes program, nem volt fokozatosan felépített, egymásra épülő a papképzés. Pedig az egymásraépültség már akkor is segítette volna a papnövendékek lelki és tudományos fejlődését.
- Ugyanakkor a papnövendékeknek nemcsak tudományos-teológiai, hanem leginkább lelki értelemben is fejlődni kellett. Utóbbinak is megvannak a lépcsői, fokozatai, amiken keresztül a kívánt lelki fejlődés elérhető, de ez sem volt központosítva. Trentó előtt ezek leginkább az adott megyéspüspök elképzelésein alapultak, melyeknek az volt a hátránya, hogy nem személyre szabottak, illetve ilyesmit nem vettek figyelembe.
- Az előző gondolathoz szorosan hozzátartozik, hogy a spirituális fejlődésben is fontos volt a lépcsőzetes megoldás kialakítása. Sorrendben: először a fontosabb, alapvető imák megtanulása, majd a zsolozsma felfedezése és végzésének

¹⁸⁶ GÁRDONYI Máté, *A papi élet reformja a Tridenti Zsinat korában*, Budapest, 2001, 35. o.

¹⁸⁷ GÁRDONYI Máté, *A papság reformja a Tridenti Zsinaton*, In: *Teológia*, 1999, 108–114. o.

nemcsak elsajátítása, hanem mindennapossá tétele is, ezzel együtt a szentmisén való részvétel, majd az abban való fokozatos szolgálatvállalás, nem utolsósorban a szentségekbe való beavatás.

- A tudomány terén is nagyon fontos lépés volt, hogy a papnövendékek biblikus ismereteinek elsajátítása is egységes volt. Éppen a reformáció idejében láthatuk, Egyházunknak mekkora veszteséget okozott, hogy a szolgáló papság nem ismerte rendesen a Szentírást, vagy nem úgy, ahogyan azt Egyházunk tanítása megkövetelte. Ezen a problémán hivatott e rendelkezés változtatni.
- A biblikus ismeretek mellett a teológiaiak elsajátítása is fontos, de a fokozatot is észre kell vennünk, vagyis a biblikus ismeretekre épültek fel a teológiai, dogmatikai, erkölcsstani ismeretek.
- A tudományos ismeretek mellett szinte ugyanilyen fontossá vált a papnövendékek azon vizsgálata, hogy a szemináriumban tanult ismereteik mennyire teszik alkalmassá őket a pasztorális munka végzésére. Ezzel párhuzamosan a gyakorlati képzés is megindult, hiszen a leendő lelkipásztoroknak a gyakorlatba kell átültetniük a tudományosan elsajátított ismereteket.

Vegyes eredmények:

- Kritika tárgyát képezi, hogy ennek fényében egy zártnak tűnő intézményben a papnövendékek hogyan tudnak felkészülni gyakorlati módon a szeminárium utáni papi életre.

A felvetett kritika jogosnak tűnhet, azonban mégsem az. Ahhoz, hogy a pozitívumok között vállalt ismereteket elsajátítsák, el kell szakadniuk a világtól, hiszen a világban élve egyrészt nem lehet ezeket az ismereteket elsajátítani, másrészt a lelki életben sem lehet előbbre jutni. Mindez hasonlít a gótikus templomokra. Ha belépünk egy ilyenbe, akkor a gyönyörű tér és a díszablakok egy olyan hangulatot teremtenek, aminek következtében megszűnik a külvilág. Ebben a milióban a betérő sokkal jobban tud a saját életére koncentrálni, magába tekinteni, sokkal jobban át tudja gondolni az életét, és ha szemináriumi képzésről beszélünk, akkor sokkal jobban tudja hivatását tisztázni. A gótikus templomoknak a fala is vastag, aminek az a jó tulajdonsága van, hogy nem engedi be a „város zaját”, elkülönít a zsvajtól. Hasonlít a hegyre épült kolostorokhoz, melyekben a világtól való elszakadás az Istenhez való közelebb kerülést eredményezi, ahol a seminarista nagyon sok lelki kérdést tud magában tisztázni.

Ha egy ilyen templomban még gregorián zenét is hall, azáltal még inkább Istenhez tudja emelni lelkét, és világosan látja hivatását, papi küldetését. Ezzel mindenképpen egy olyan másik világba lép be a seminarista, amiben az elmélyülés a hivatása tisztázását eredményezi.

Ez azért nem jelentett teljes mértékű szeparálódást a világtól, mint amilyen mondjuk egy szerzetesi noviciátus alatt van, hiszen akkor is jártak sétálni a szabadidő alatt. A szemináriumi élet fizikai munkával kezdődött, még akkor is, ha az ide jelentkező származásából kifolyólag magas társadalmi rangú növendék volt.

A cél nem a szekuláris világtól való teljes szeparáció volt, hanem az, hogy a papi hivatás alappilléreit letegyék.

A papi hivatás három alappillére:

- az illetőnek van hivatása, vagyis a Jóisten meghívta az Ő szolgálatára;
- az illető felismeri a hivatását;
- az Egyház a szemináriumi képzés végén kiválasztja és felszenteli.

Ha bármelyik is hiányzik a seminarista életéből, akkor az nem lesz stabil hivatás. Különösen a második pontnál jelent nagy előnyt, ha a világtól el van zárva, hiszen a szemináriumi környezet segíti, hogy egyrészt felismerje a hivatását, másrészt tisztazza azt, hogy ténylegesen jól ismerte-e fel az isteni hívást. Ez a pont nemcsak a növendéket segíti, hanem az elöljárók számára is egyfajta tükör, hogy amikor a jelölt jelentkezett és felvették, akkor ők is helyesen ismerték-e fel a jelölt hivatását.

A mindennapos templomi lelkipásztori élettől való elszakítás annyiban helytálló, hogy a plébánián minden adott volt a kiegyensúlyozott lelkipásztori élethez. A növendék aktív közreműködése a plébánia életében egyfajta hivatástisztázás is volt.

Ebből a szempontból nézve csak az adott plébánia életével találkoztak. Nem szembesültek olyan negatív példákkal, hogy az adott plébánia vezetéséhez milyen teológiai és gyakorlati ismereteknek az elsajátítása szükséges. Ha a szemináriumi képzés jó, akkor ott felkészül a növendék, hogy nincsenek egyforma plébániák, és az adott helyen milyen speciális intézkedéseket kell tenni. A pasztorális teológia bevezetése ezt a nehéz kérdést feloldotta a szemináriumi nevelésben. A pasztorálteológia mellett a kazuisztika bevezetése is segítette e kérdés feloldását.

A szemináriumi képzés mellett szól az is, hogy a szeminárium napirendje különbözik a plébániáétól. A plébánia az adott közösség életének a szentség és szentelmény napi és heti rendszerét követi, valamint a templomi lelki programokat, s ezek nem

egyeznek a szeminárium napirendjével, nem is beszélve arról, hogy a különböző plébániák más és más struktúrában működnek.

A szeminárium napirendje belevésődik a papnövendék napi lelki és szentségigényeinek teljesítésébe. A gyakorlatban ez úgy néz ki, hogy meghatározott ideje van a konventmiséknek és az imádságok (zsolozsma, rózsafüzér) és a közös asztal, vagyis a három közös étkezés egy kiszámítható stabil szerkezetét biztosítja. Ez a nap minden szakaszát valamilyen imádsággal vagy szent cselekménnyel szenteli meg, biztosítja a rendszeres és egészséges étkezéshez való hozzászokást, és az ezt követő elfoglaltságok megfelelő keretben való elhelyezkedését. Vagyis egy olyan feszes napirend válik habitussá, amelynek legalább töredékes megtartása elengedhetetlen a plébániai tevékenység művelésében úgy, hogy a pap megmaradjon a hivatásában.

3.7. A trentói szeminárium újszerűsége

Mégis felmerül bennünk a kérdés, hogy mi volt a trentói szeminárium újszerűsége? Miben jelentett mást az eddigi intézményekhez képest?

Hatalmas lépés volt az Egyház részéről, hogy a püspököket szemináriumok alapítására kötelezte. A reformáció hatása megmutatta, hogy sok vidéken mennyire alulképzett a szolgáló papság, több esetben a püspökök is, akik hivatalukat nem „szent” életük következményeként nyerték el, hanem sok esetben politikai befolyás által. A Trentói Zsinat nemcsak elrendelte a szemináriumok megalapítását, hanem „intézményes” rangra emelte az egész egyetemes Egyházban. Ebben a képzésben nemcsak a tudományos-teológiai képzés vált fontossá, hanem az ugyanilyen rangos lelki, vagyis spiritualitás képzés is.

Láthattuk az előző korokat nézve, hogy a mérleg nyelve mindig elbillen valamelyik oldalra: vagy a tudományosság, vagy a spiritualitás kerül túlzott kihangsúlyozásra. A zsinat egyértelmű tanítása, hogy mindkettő végtelenül fontos az egyházmegyei papok képzésében.

Hubert Jedin¹⁸⁸ szerint a trentói szeminárium meghatározott céllal alakított kolégium, amit a püspök hoz létre azért, hogy ott az egyházmegyei papságot képezze.

¹⁸⁸ JEDIN, Hubert, *L'importanza*, 407–408. o.

Végső soron – írja Jedin – a trentói szeminárium, ami a zsinat egyik legnagyobb reformtevékenysége, ha nem is nyújtja az ideális és tökéletes megoldást, de válaszol arra a kihívásra és a történelemben megfogalmazott igényre, hogy hogyan képezzenek nagyobb számú egyházmegyes papot egy püspök által alapított szemináriumban, kollégiumban, hogy ezáltal a püspök gondoskodni tudjon arról, hogy elég szolgálattevő legyen az általa vezetett egyházmegyében.¹⁸⁹

3.8. A szemináriumi dokumentum elterjedése

3.8.1. Megvalósulás a világegyházban

Ahogy az előző fejezetben megállapítottuk: a szemináriumi dokumentum egy központi szabályozást teremtett meg az Egyházban. Ebben a fejezetben némi bepillantást adok abba, hogy a dokumentum hogyan valósult meg szerte Európában, hogyan is alakultak meg az első szemináriumok, végül a magyar viszonyokat tekintjük át. A teljesség igénye nélkül tesszük ezt meg, hiszen csak azt szeretném bemutatni, hogy a zsinati határozat milyen módon tudott megvalósulni.

Az első szemináriumot maga a Szentatya, IV. Piusz pápa alapította 1564-ben Rómában, amit 1565-ben nyitottak meg.¹⁹⁰ A nevelést a jezsuita rend végezte.¹⁹¹ Ők a Collegium Germanicum¹⁹² mintájára dolgozták át a szeminárium szabályzatát, sőt a növendék együtt hallgatták az előadásokat.

Nagy buzgalommal kezdett szemináriumalapításba Borromeo Szent Károly bíboros Milánóban, 1566-ban. Előbb megtekintette a Collegium Germanicumot, majd terveket készített, és megnyitotta saját szemináriumát. Az első ilyenbe 150 növendéket vettek fel, olyanokat, akikről úgy gondolták, hogy tehetséges papnövendékek, és a tudományok irányában is nyitottak. Ők aztán 3 évig filozófiát, 4 évig pedig teológiát tanultak.

Azok számára is alapított egy szemináriumot, akikről látta, hogy ugyan nagyon jó lelkipásztorok lesznek, mert imádságosak, jószándékúak, dolgozók, azonban a szent tudományokra nem annyira befogadóak. Ebben a szemináriumban a Szentírás

¹⁸⁹ GÁRDONYI Máté, *A pápi élet reformja a Tridenti Zsinat korában*, Budapest, 2001, 98. o.

¹⁹⁰ PIO, Paschini, *Le orogini del Seminario Romano*, Citta del Vaticano, 1933; PELLICCIA Guerrino, *La preparazione ad ammissione dei chierichi ai santi ordini nella Roma del secolo XVI*, Roma, 1946.; Il seminario Romano: Storia di istituzione di cultura e di pietá. Mezzadri, Luigi, Cinisello Balsamo, 2001

¹⁹¹ PIAN, *De seminario clericorum – Disquis historio-canonica*, I. kötet, 100. o.

¹⁹² STEINHUBER, Andreas, *Annali di seminario Romano*

ismeretével és a katolikus Egyház tanításával foglalkoztak, hogy az alapvető teológiai tudásuk meglegyen a lelkipásztorkodáshoz. Az ilyen szemináriumban tanult növendékek vagy lelkészek, vagy vidéki, ún. falusi lelkipásztorok lettek.

Egy harmadik típusú szemináriumot is alapított azoknak a már felszentelt lelkipásztoroknak, akik vagy tudatlanok voltak, vagy más hiányosságuk volt, ők tehát második szemináriumi képzésben részesültek.

Borromeo Szent Károly nemcsak mai értelemben vett nagyszemináriumokat alapított,¹⁹³ hanem tisztában volt azzal is, hogy a Trentói Zsinat előírta: a növendékeket már a középiskolában fel kell készíteni a papságra, különösen azokat, akik erre hajlandóságot mutatnak, és már ekkor kell vizsgálni szándékukat és elhatározásukat. Ezzel megteremtette a mai értelemben vett kishozmáriumok fogalmát. Három ilyen is alapított egyházmegyéje három esperesi kerületében: Brivo, Mariano, Jaccino.¹⁹⁴

Hat tartományi zsinatot tartott, melyeken a trentói határozatot tárgyalták meg, és amelyek következményeként az általa alapított szemináriumokban a mindennapi életben, azaz a gyakorlatban valósultak meg a zsinati határozatok.¹⁹⁵ Ő dolgozta ki a szemináriumi szabályzatokat a növendékek bentlakására, élelmezésére, a fenntartás költségeire és a tanulmányokra is. Szintén ilyen fontos volt az erkölcsi nevelés szabályainak kialakítása, hiszen ezek által a növendékeket a lelki, istenes életre nevelték.

A szemináriumban a nevelést konkrétan a jezsuitákra bízta, ami a bíborosnál magától értetődőnek tűnt, hiszen egyrészt IV. Piusz pápa, akinek az unokaöccse volt a bíboros, a római szeminárium nevelési feladatait is a jezsuitákra bízta, másrésztől Borromeo Szent Károly épp a jezsuitáknak köszönhetően tért meg, vagyis lemondva a római kúriában elfoglalt tisztségéről, az egyházmegye irányítását vette kézbe. A zsinat szemináriumi dokumentumának végrehajtása miatt a jezsuitákhoz fordult, hiszen ez természetes volt nála, azonban hamar nézeteltérésbe keveredett velük. Az ellentét abból fakadt, hogy a bíboros a maga egészében akarta megvalósítani a zsinati dokumentumot, aminek értelmében a megyéspüspöknek teljes joghatósága van a szeminárium irányításában. A bíboros minden részletre figyelt, ám a jezsuiták nem voltak hajlandóak lemondani az autonómiájukról, így a bíboros egy saját kongregációt

¹⁹³ RIMOLDI Antonio, *Le istituzioni di s. Carlo Borromeo per il clero diocesano milanese*, La Scuola Cattolica, 1965, 427–458. o.

¹⁹⁴ Joseph Ignaz von AH., *Von dem frommen Leben und segensreichen Wirken des Hl. Karl Borromäus*, II. kiadás, Einsiedeln, 1888, 100–104. o. II.

¹⁹⁵ *Acta Ecclesiae Mediolanensis*, Palaviae 1754, I. kötet 65. o.

alapított az egyházmegye számára, a Szent Ambrus Oblátusait, majd rájuk bízta a szeminárium vezetését, így már tudta gyakorolni a zsinat által előírt kontrollt. A növendékek továbbra is a jezsuita atyák előadásait látogatták, sőt a bíboros a jezsuita pedagógiai programot is megtartotta kisebb-nagyobb változtatásokkal.

Borromeo Szent Károly a tanulmányok tekintetében is nagyon következetes volt: az általa alapított első szemináriumban grammatikát, filozófiát, teológiát tanultak, a szemináriumot pedig a zsinat által előírt bizottságok vezették.

Az általa alapított szemináriumok mintái lettek az utánuk alakulóknak, hiszen ezeknél láthatóvá vált, hogy a zsinati határozatot hogyan is kell életbe léptetni, hogyan is kell a gyakorlatban megvalósítani. Sőt, hozzá is tett a zsinati határozathoz, hiszen arra is szép példát mutatott, hogy milyen módon kell felismerni már a kisszemináriumokban a hivatás csíráit, azokat komolyan venni, és úgy nevelni, hogy a növendékek ne csak a nagyszemináriumba, hanem a papságra is eljussanak.

A Borromeo-féle szemináriumnak, ahogy az előzőekben láttuk, vannak jezsuita gyökerei, hiszen a jezsuiták a nevelési programjukat és az általuk tartott előadásokat adták hozzá.¹⁹⁶ Ezen szemináriumokban a gyakorlatias papi ideál elérése volt a nevelés célja, ami bizonyos bürokratikus ideált is mutatott, hiszen a leendő lelképásztorokra nem mást bíztek, mint a plébánia becsületes vezetését, az Egyház javainak gondos és jó gazda módjára való kezelését, az iskolaügy elősegítését és megtartását, és a lelki életben való jó példa mutatását a keresztény erkölcsök megtartásával és megtartásával.

Német területen nehezebben tudott a zsinati határozat megvalósulni. Különösen az jelentett nehézséget, hogy a gimnáziumban tanult növendékeket hogyan tudják elkülöníteni a többi tanulótól.

A szemináriumok nem a plébániák megadóztatása révén tudták biztosítani fenntartásukat, hanem az adott püspök vagy fejedelem támogatásaiból. Így a létrejöttük ezen személyek adományaiból, illetve a jezsuita rend buzgólkodása által sikerül.

¹⁹⁶ Az első szemináriumokról: Storia della Chiesa. XVIII. A. Fliche – V. Martin Roma, Torino, 1979–1994. 102–108. o.; MEZZARDI, Luigi, *Storia della Chiesa tra medioevo ed epoca moderna*, III, Roma, 2000–2001. 163–172. o.; TOSCANI, Xenio, *Recenti studi sui seminari italiani in età moderna. Annali di storia dell'educazione e della istituzioni scolastiche*, 2000, 281–307. o.; GÁRDONYI Máté, *A XVI. századi papi szemináriumok pedagógiai programja. Újabb kutatási eredmények a korai szemináriumokkal kapcsolatban*, In: *Az erkölcs szépsége*, A kaposvári erkölcs-, művészetfilozófiai és nevelési konferencia előadásai 2003, Kaposvár, 2005, 292–300. o.

Az első szemináriumot ezen a területen Schaumberg Márton püspök alapította 1564-ben.¹⁹⁷

Nagyon szép példát látunk a zsinati rendelet megvalósulására Braunsbergben, ahol 1565-ben Hosius bíboros nemcsak szemináriumot alapított, hanem gimnáziumot is, amiben jezsuiták foglalkoztak a növendékekkel.¹⁹⁸

Bécsben 1759-ben alapították meg a Stephaneumot, ami a mai napig létezik.¹⁹⁹

Prágában a Klementinum 1566-ban nyílt meg, amiben már 6 osztályos gimnázium volt, s ahol filozófiát és teológiát tanultak a növendékek. A szemináriumnak 1584-ben 121 növendéke volt.

Würzburgban 1570-ben jött létre szeminárium, sőt 1589-ben egy másik is.²⁰⁰

Ingolstadtban 1582-ben alapítottak szemináriumot, amiben jezsuiták nevelték a növendékeket. Ugyanitt 1600-ban szegény papok számára jött létre a Seminarium Clericorum Sancti Hieronymi.²⁰¹

Fuldában 1584-ben XIII. Gergely pápa alapított szemináriumot.²⁰²

Nagyon szép kezdeményezés a trieri intézmény, hiszen ott 12 növendéknek hoztak létre szemináriumot, akik ingyenes ellátást kaptak. Különösen szegény sorban lévőknek volt ez egy nagy lehetőség, hiszen abban a korban nem sok ingyenes egyetem létezett.²⁰³

Münsterben szintén nagyon szép példát látunk arra, hogy az egyházmegyei papság azon része, amelyiknek javadalma volt, az támogatta a szeminárium ügyét.

A münsterit Bajor Ernő püspök 1558-ban alapította, és a nevelést a jezsuitákra bízta. A püspök utódja, Galen Kristóf Bernát az adót megemelte, hogy még jobban tudja fejleszteni az intézményt, azonban épp ez lett a szeminárium veszte, hiszen halála után a magas adók miatt az intézmény megszűnt. A ma is létező papnevelő intézetet 1776-ban nyitották újra.²⁰⁴

¹⁹⁷ STEINHUBER, Andreas, i.m. II., 416. o.

¹⁹⁸ *Kirchenlexikon* (II. kiadás) Hosius-cikk

¹⁹⁹ ZSCHOKKE, Hermann, *Die theologischen Studien und Anstellen der katholischen Kirche in Österreich*, Wien, 1894, 958 s.k. II.

²⁰⁰ BRAUN, Karl Guido, *Geschichte der Heranbildung der Klerus in der Diözese Würzburg seit ihrer Gründung bis zur Gegenwart* I., 149. és 312. o.

²⁰¹ *Kirchenlexikon* (II. kiadás) Ingolstadt; Schmidt, *Geschichte des Georgianums in München*. (München 1894). I. fejezetben

²⁰² Dr. KOMP, Georg Ignaz, *Die zweite Schule Fulda's und das päpstliche Seminar*, Fulda, 1877, 123–126. o.

²⁰³ Dr. REUSS, Peter Alexander, *Geschichte des bischöflichen Priesterseminars (Seminarium Clementinum) zu Trier*, Trier, 1890, 57–54. o.

²⁰⁴ *Kirchenlexikon*, II. Münster cikk benne: Hoberg i.m. 17. o.

Görögkatolikus szemináriumot is alapítottak 1775-ben, még hozzá Bécsben.²⁰⁵

Franciaországban a szemináriumok megalapítása kettős akadályba ütközött, hiszen a francia országgyűlés egyáltalán nem támogatta, hogy a zsinati határozatokat megvalósítsák, másrésztől azon plébánosok, akiknek bevételei és javadalmi voltak, nem akartak újabb adót fizetni, ilyen szempontból ők is a zsinati határozat megvalósulásának az ellenségei voltak.

Az első francia szemináriumot éppen a Trentói Zsinaton részt vevő Lotharingiai Károly bíboros, reimsi érsek alapította meg 1572-ben, de halála után a szeminárium „átalakult” a székesegyházban ministráló és éneklő gyermekek intézményévé.²⁰⁶

A bordeaux-i zsinat, amit 1582-ben tartottak, külön szabályozta a területen való szemináriumok megalapítását,²⁰⁷ sőt csodák csodája, maga III. Henrik francia király is kérte a blois-i nemzetgyűlésen, hogy a püspökök szemináriumot alapítsanak, de ezek csak szavak voltak, tettek nem követték, így csupán három helyen, Bordeaux, Rouen és Tours városában alapítottak szemináriumokat, és azok sem voltak hosszú életűek.²⁰⁸

A 17. század elején kedvező fordulat állt be Franciaországban, mivel akkora anynyi szeminárium alakult az országban, mint sehol máshol. Több kongregáció is létrehozta a magáét, hiszen a növendékek e nevelésen keresztül hatékonyabban fel tudtak készülni a lelkipásztori életre.

A dolgozat terjedelme miatt ezekből csupán néhány példát említek:

- az oratoriánusok több városban is olyan kollégiumokat alapítottak, amelyek kis- és nagyszemináriumokat foglaltak magukban, ahol filozófiát és teológiát tanítottak a növendékeknek. Szintén a 17. század elején a kisszemináriumok mellett gyermekszemináriumokat állítottak fel, vagyis már általános iskolás korban ráfigyeltek azon gyermekek életére, akikben a papi hivatás csírái felfedezhetőek voltak, és ennek figyelembevételével alakították a növendékek életét.²⁰⁹

²⁰⁵ STEINHUBER, Andreas, i.m. II. kötet, 421. o.

²⁰⁶ FAILLON, Étienne-Michel, *Vie de M. Olier, fondateur du Séminaire de S. Sulpice*, Quatrième édition, Paris, 1873, I. kötet, 420. o.

²⁰⁷ BERTRAND, Antoine-Louise, *Histoire des Séminaires de Bordeaux et de Bazas*, Bordeaux, 1894, I. 37. o. – A bordeaux-i zsinati dokumentumot egészében közli.

²⁰⁸ Uj. 111. o.

²⁰⁹ FAILLON Étienne-Michel, *Vie de M. Olier, fondateur du Séminaire de S. Sulpice*, Quatrième édition, Paris, 1873, I. kötet, 385. o.

- Eudes Szent János népmissziókat tartva tapasztalta meg, hogy a hívek mennyire ki vannak szomjazva az igaz tanításra, és ennek az okát is megtalálta: a papság nem volt valami képzett. Ezért elhatározta, hogy szemináriumot fog alapítani, hogy ezen a negatív tendencián változtatni tudjon. Ezekben az intézményekben a falusi lelkipásztorkodásra kívánta felkészíteni a növendékeket, hogy az isteni és egyházi tanítást egyszerű módon tudják átadni a híveknek. Úgy Richelieu bíboros, mint a francia király engedélyt is adott a szemináriumra, amit 1642-ben megnyitott Caenban. Az előző pontban említett oratoriánusok főnöke, Buorgoing az egész alapítást alaptalannak gondolta, azonban Eudes Szent János – barátai biztatására – nem engedett az elképzeléséből. Ezután 1643. március 19-én kiutasították az oratoriánus rendből. A szemináriumnak nemcsak az oratoriánusok, hanem a janzenista eretnekek is ellenségei voltak, és mindent megtettek, hogy a szemináriumok ne terjedjenek el. De mindez hiábavaló volt, hiszen 1644-ben öt új szeminárium alakult Coutancesban, valamint Lisieux-ben, Rouenban, Évreux-ben és Rennes-ben.
- Paulai Szent Vince 1625-ben alapította meg a lazaristák rendjét, akiknek fő tevékenysége szegények gondozása, népmissziók tartása, és nemcsak a papnevelés, hanem a papi továbbképzés megszervezése is volt. Itt találunk arra szép példát, hogy nemcsak a papság nevelése, hanem a szentelések előtti lelkigyakorlatok és a szemináriumi lelkigyakorlatok megtartása is bekerült a szeminárium programjában. Kimondottan e célból bizonyos francia egyházmegyékben a megyéspüspök külön lelkigyakorlatos házat hozott létre, ahol nemcsak a papnövendékeknek, hanem a felszentelt papoknak is tartottak lelkigyakorlatokat. Sok korabeli szerző ezen házakat is szemináriumoknak nevezi, azonban ezek inkább lelkigyakorlatos házak voltak. Szent Vince nemcsak ilyen lelkigyakorlatos házakat alapított, hanem igazi szemináriumokat is Annecyben, Alleth-ben és Párizsban. Az első két helyen alapított szeminárium úgy kis-, mint nagyszeminárium is volt, a párizsi csak kisszeminárium.²¹⁰
- A szulpiciánus rend a franciaországi igazi papi szemináriumok megalapítója. Ők azok, akik elkülönítik egymástól a kis- és nagyszemináriumokat. Előttük

²¹⁰ Uo. 426. o.

vagy csak kisszemináriumok voltak, ahol a növendékek világi tárgyakat hallgattak, vagy vegyesek, ahol a világi tantárgyak után filozófiát és teológiát is tanultak. A nagyszemináriumokból is kevés olyan volt, ahol a teológiai mellett csak lelkipásztori tárgyakkal foglalkoztak, és a lelkigyakorlatokon keresztül készítették volna elő a növendékeket a papságra. 1641-ben Vaugirard-ban alapították meg az első nagyszemináriumot, ahova csak azon növendékek nyertek felvételt, akik sikeresen elvégezték a gimnáziumot, ahol filozófiát is tanultak (vagyis elképzelhető, hogy kisszemináriumot kellett végezni), valamint akik már a felvételi időpontjában elhatározták, hogy a papi pályára szeretnének lépni. A rend 1642-ben Párizsban megkapta a Saint-Sulpice-házat, ahol megnyitották a párizsi nagyszemináriumot. A szulpiciánusoké lett a kor egyik legkedveltebb szeminárium, és az ebből az intézményből kikerült papok (de különösen püspökök) talán első intézkedése volt, hogy egyházmegyékben szemináriumokat építettek, alapítottak. Ezekben a szemináriumokban a párizsi mintájára alakították ki a tanári kart, és a szeminárium szabályzatát is, amiben nemcsak a növendékek, hanem az előjárók kötelességeit is lefektették. Ha párhuzamokat keresünk, akkor a szulpiciánus szeminárium olyan hatással volt a franci vidéken, mint a Borromeo Károly által létrehozottak Olaszországban. Az alábbi nagyszemináriumok keletkeztek a párizsi mintájára: Nantes (1649), Saint Flour (1650–1651), Viviers (1706), Limogeise (1652-ben alakul, de csak 1666-tól vezetik szulpiciánusok), Puy (1652), Aix (1652), Avignon, Clermont (1654–1656), Lyon (1655), Amiens (1659), Rodez (1677).

Azonban a nehézségek nem kerültek el sem a papság, sem a növendékek életét. Különösen a janzenizmus eretneksége igyekezett gyengíteni az akkori katolikus Egyházat, mint ahogy Eudes Szent János életében láttuk, hiszen ott a janzenista papok mindent megtettek, hogy Eudes Szent János művét besározzák, és úgy tűnt, hogy sikerül is nekik. De a Gondviselő másképp rendelkezett. Az igazi próbatétel a francia forradalom idején érkezett el: az akkori istentelen alkotmányra csupán négy püspök tette le az esküt. Sokkal beszédesebb szám, hogy ötvenezernél is több káplán, plébános, lelkész tagadta meg az eskü letételét, annak ellenére, hogy száműzetés, börtön, halál várt rájuk, nem is beszélve arról, hogy akiket életben hagytak, azoknak minden javadalmukat elkobozták.

Az angol, skót és ír területeken sajnos nem alakulhattak szemináriumok, hiszen azokon a vidékeken a katolikus hit és vallás gyakorlása felségárulásnak számított, és halálbüntetést vont maga után. Az első, angolok számára alapított szeminárium a franciaországi Douai-ben volt. Ez 1568. szeptember 29-én nyílt meg, de 1578-ban (az akkori politikai helyzet miatt) ideiglenesen Reimsbe került, majd 1592-ben vissza Douai-be. A szemináriumban 100 növendék volt, akik közül 75 még nem részesült a papi rendben, 25 viszont igen. A szeminárium különlegessége, hogy nem volt szabályzata, de a korabeli feljegyzések szerint nem is volt szükség erre, hiszen az itt tanulók olyan vidékről jöttek, ahol hitükben korlátozták őket, így már maga a hit gyakorlata egy öröm volt számukra. Azonban akkori források leírják e szeminárium teológiai képzését, aminek alapja Aquinói Szent Tamás Summa theologicája volt, ugyanakkor a Szentírás tanulmányozására is nagy gondot fordítottak. Utóbbival nemcsak az előadások alatt találkoztak, hanem a közös étkezések alkalmából is felolvastak belőle egy-egy fejezetet, így három-négy év alatt az egész Szentírást elolvasták. A felolvasás után a tanár magyarázta a hallottakat, így már az étkezések is jó teret biztosítottak a hallott szentírási rész diskurzusához, de külön vitaesteket is rendeztek, ahol a tanároknak lehetett kérdéseket feltenni, vagy adott biblikus kérdést megbeszélni, megvitatni. A gyakorlatra is nagy figyelmet fordítottak, ezért heti két órában az erkölcsstanból jól ismert kazuisztikai foglalkozásuk volt. Ez a szeminárium a nevelésben nagy figyelmet fordított arra, hogy a szentségekről és azok kiszolgáltatásáról pontos elméleti és gyakorlati ismerete legyen a növendékeknek, hiszen később nekik maguknak kellett a hívek részére kiszolgáltatni a szentségeket. A liturgikus ismereteket leginkább a gyakorlatból tanulták meg, hiszen az egyházi ünnepeket nagy igényességgel ülték meg, és az akkori egyházi szertartásokat különleges gonddal végezték. A szoros napirend ellenére minden növendék számára kötelező volt a zsolozsma, a rózsafüzér elimádkozása, a mindennapi elmélkedés és a lelki olvasmányok. Sajnos a szeminárium 1783-ban megszűnt, de 225 éve alatt 1 bíborost, 33 érseket és püspököt, 100 teológiai doktort, 169 egyházi író, 160 vértanút, megszámlálhatatlanul sok lelkipásztort és papot adott az angol katolikus egyháznak.²¹¹

1576-ban XIII. Gergely pápa – szintén angol növendékek számára – megalapította Rómában a Collegium Anglorumot.²¹²

²¹¹ BELLESHEIM, Alphons, *Wilhelm Cardinal Allen*, 430 s.k. II.

²¹² Uo. 433. o.

Spanyolországban három szeminárium állt az angol növendékek rendelkezésére: Valladolidban 1589-től, Sevillában 1592-től, Madridban 1598-tól.

A skótoknak – egészen a francia forradalomig – Párizsban volt szemináriumuk. VIII. Kelemen pápa 1600-ban a skótok számára Rómában alapított szemináriumot. Az 1633-ban Madridban alapítottat 1779-ben Valladolidba helyezték át.²¹³

Az írek számára inkább Franciaországban alakultak szemináriumok Toulouse, Bordeaux, Nantes, Douai, Lille, Anver és Löwen városokban.

Ebben a fejezetben vázlatosan áttekintettük, hogy Európa-szerte milyen módon alakultak a kis- és nagyszemináriumok, milyen pozitív eredményei voltak a Trentói Zsinat szemináriumi dokumentuma nemcsak létrejöttének, hanem megvalósulásának. Ne legyen senkinek sem hiányérzete: a magyar viszonyokkal most foglalkozom részletesebben.

3.8.2. A szemináriumok és a papnevelés kezdetei Nagy-Magyarországon

1552-ben, még a Trentói Zsinat határozata előtt Rómában a jezsuiták megalapították a Collegium Romanumot, majd ahogy láttuk az előző fejezetben, különböző nemzeti kollégiumok jöttek létre, ahol az adott nemzet papnövendékei laktak római tanulmányuk alatt.

1579-ben a több részre szakadt Magyarország növendékei számára megalakult a Collegium Hungaricum,²¹⁴ amely a kevés jelentkező miatt 1580-ban összeolvadt a német kollégiummal, és így a Collegium Germanicum–Hungaricum²¹⁵ nevet kapta. Itt együtt nevelkedtek nemcsak a német és a magyar növendékek, hanem a horvátok is. Közben a Trentói Zsinat rendelkezése kapcsán új szemináriumok kezdtek létrejönni, ahogy azt az előző fejezetben vázlatosan olvashattuk.

A magyar szeminárium megalakulását nagyban befolyásolta a hazai politikai, történelmi helyzet. A mohácsi vereség után a magyar főpapság nagy része hősi halált halt, és a vesztes csata következtében az ország nagy része török uralom alá került, ami nemhogy nem támogatta, hanem kimondottan ellenezte a katolikus hit terjedését és megtartását. A püspökök és a papság jobb esetben évente jutott el adott területekre. Verancsis Faustus a következő jelentést küldte XIII. Gergely pápának:

²¹³ BELLESHEIM, Alphons, *Geschichte der katholischen Kirche in Schottland*, II. kötet, 221. o.

²¹⁴ SCHMIDT, Peter, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker: Zur Funktion eines Römischen Ausländerseminars (1552–1914)*, Tübingen, Niemeyer, 1984

²¹⁵ STEINHUBER, Andreas, *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom*, Freiburg, 1895

„Mindazon része Magyarországnak, amely a török alatt található, teli keresztényekkel, többségében katolikusokkal, de vannak eretnekek és szakadárok is, kiknek sok szolgálja és görög rítusú papja van, szemben szegény katolikusokkal, kiknek sem püspökük, sem papjaik nincsenek. Meg aztán az is igaz, hogy kiknek püspöke van, az nem juthat el a székhelyére.”²¹⁶

Ebben a korban alakultak ki a licenciátusok egész Magyarország területén, ahol felszentelt pap hiányában világi emberek végeztek temetést, keresztelést, esketést, és a vasárnapi összejövetelek alkalmából ők olvasták fel a szentírási részeket és az evangéliumot is.²¹⁷

A katolikus Egyház helyzetét gyengítette a protestantizmus elterjedése, ami abban nyilvánult meg, hogy ahol az megerősödött, onnan a katolikus papságot elűzték, a templomaikat pedig protestáns templomokká alakították át. Nagy hűségre volt szükség szerte Magyarországon, különösen Erdélyben, hogy az igaz katolikus hitet az adott közösség megtartsa. Erre látunk kiváló példát Felső-Háromszék esetében, amit az ottaniak a mai napig „Szentföldnek” neveznek, hiszen ezen a vidéken a protestantizmus csupán annyira tudott teret hódítani, hogy némely katolikus pap megnőtt, de a hitet nem hagyta el. Ennek mai napig látható jele a Kézdiálmás és Lemhény falvak között lévő barokk vártemplom, ami jelenleg is a katolikus Egyház tulajdona, és ami egy nagyon szép szimbóluma ezen vidék Egyház iránti hűségének.

Ha már Erdélyről van szó, arról sem feledkezhetünk meg, hogy az erdélyi fejedelem folytonos harcban állt különösen azon magyar vidékek ellen, melyek hűségesek maradtak a Habsburgokhoz.

Ezek fényében a Trentói Zsinat szemináriumi határozatát nem is igazán hirdették ki Magyarországon, hiszen az előbb említett politikai akadályok nem tették lehetővé, de a zsinati határozat megvalósulása elindult.

Erre nagy szükség volt, mivel a magyar papság képzése minimális volt, nem is csoda, hogy olyan sokan átpártoltak az „új”, protestáns hitre, amit még súlyosbított, hogy a papok nem foglalkoztak a közösséggel, a szertartásokkal, csupán saját kényelmüket és anyagi jólétüket tartották szem előtt, amivel együtt járt, hogy erkölcstelen életet is éltek. Ezen a nagyon súlyos helyzeten csak a zsinati dokumentum gyakorlatba ültetése tudott segíteni.

²¹⁶ TÓTH László, *Verancsis Faustus csanádi püspök és emlékiratai*, Budapest, 1933, 59. o.

²¹⁷ SÁVAI János, *Missziók, mesterek, licenciátusok*, Szeged, 1997, 30–34. o.

Oláh Miklós esztergomi érsek ezt már a zsinati határozat előtt felismerte, amikor is a katolikus megújulást a papnevelés komolyan vételében látta. 1558-ban tett is egy kísérletet arra, hogy Nagyszombatban papi szemináriumot hozzon létre, de ez nem bizonyult hosszú életűnek. Azonban 1561-ben tíz jezsuita szeretettel mégis megindult a nevelés és a tanítás ebben az intézményben is.

A pápák leginkább zsinat kihirdetése után szorgalmazták minden országban a szemináriumok alapítását. Nem volt ez másképp Magyarország esetében sem. IV. Piusz pápa – Delphino Zacharias bécsi nuncius által – meglátogatta a magyar királyt, Ferdinándot, és a magyar püspököket és kérte, hogy a Trentói Zsinat szemináriumi előírását minél előbb hajtsák végre, hiszen csak ezen keresztül lehet megállítani a protestantizmus terjedését hazánkban.²¹⁸ Az esztergomi érsek nem jött zavarba a felkéréstől, hiszen – megelőzve a Szentatya kérését – már rendelkezésre állt a nagyszombati szeminárium, hogy ezáltal a Trentói Zsinat határozatát meg lehessen valósítani.

Azonban Ferdinánd magyar király és IV. Piusz pápa halála késleltette a szeminárium megnyitását, ezért az utódpápa, V. Piusz 1566. február 11-én kelt levelében szorgalmazta a szeminárium minél előbbi felállítását. A pápa nem felejtette el, hogy Oláh Miklós esztergomi érsek erre már tett ígéretet, éppen ezért kifejezte bizalmát, hogy a szeminárium minél előbb meg fog alakulni. Oláh Miklós a szeminárium vezetését a jezsuitákra akarta bízni, de a renddel a tárgyalások nagyon lassan haladtak. 1566. április 23-ára Oláh Miklós esztergomi érsek összehívta a nagyszombati egyházmegyei zsinatot, ahol felolvasták V. Piusz levelét, és egyben döntést is hoztak, hogy tíz fő számára megalapítják a szemináriumot. Az anyagi háttérét egyrészt az esztergomi káptalan javadalmainak megadóztatásából fedezték (ami 250 Ft volt), és az érsek ugyanennyit ajánlott fel a saját javadalmaiból. Az adót készséggel fizették be, sőt azt is elhatározták, hogy a papi végrendeletben is szerepel majd, ki mennyit fog a szemináriumra hagyni úgy anyagiakban, mint egyéb ingóság vagy akár könyvek formájában.

Az intézet alapítólevelét 1566. május 19-ei dátummal adták ki, amit Miksa magyar király jóváhagyott.

Az intézet vezetése két világi papra: Telegdi Miklós olvasókanonokra és Novák

²¹⁸ PÉTERFFY Károly, *Concilia Regno Hungariae*, II. kötet, 184. o.

Miklós főesperesre lett bízva.²¹⁹ A szeminárium tanárai a szombathelyi jezsuita kollégium tanárai közül kerültek ki mindaddig, amíg a kollégium Szombathelyen volt, vagyis egészen 1567. szeptember 15-ig. Ekkor a kollégium feloszlott egy tűzvész miatt, bár igazából a renden belüli ellenétek vezettek ide.²²⁰ Oláh érsek a jezsuiták távozása után közbenjárt a magyar királynál, hogy a jezsuiták által használt két javadalmat, vagyis a széplaki apátságot és a bényi prépostságot adományozza a szemináriumnak, hogy ezzel is hozzájáruljon a fenntartási költségekhez.

Oláh Miklós esztergomi érsek 1568. január 14-én bekövetkezett váratlan halála szinte a szeminárium halálát is eredményezte. A széküresedés alatt, ami minden egyházmegye életében válsághoz is tud vezetni, a bizottság nem volt hajlandó kifizetni azokat a javakat, amiket még Oláh érsek a szeminárium javára elrendelt, sőt a jezsuitáktól megszerzett széplaki apátságot és bélyi prépostságot is el akarta venni az intézménytől. Az esztergomi káptalan tagjai a magyar király közbejárását kérték e vitás ügyben, aki pedig elrendelte, hogy az összeget az érsekség fizesse ki, és a pápai követ révén megvédte a széplaki apátságot, valamint a bélyi prépostságot is, így az a szeminárium tulajdonában maradt, s e javadalmak hozzájárultak az intézmény fenntartásához.

A jezsuita tanárok távozása is megnehezítette a szeminárium életét, hiszen nem maradt olyan tanár, aki az adott tantárgyakat tanította volna. Ezt az akadályt hártotta el a szeminárium két vezetője, a már említett Telegdi Miklós olvasókanonok és Novák Miklós főesperes, akik maguk között osztották szét az adott teológiai tárgyakat, és azokat magas színvonalon tanították a növendékeknek.

1569-ben Verancsics Antal foglalta el az érseki széket, aki ugyan törődött az intézménnyel, de sok fejlesztésre ebben az időszakban nem kerül sor. 1573-ban bekövetkezett halála ismét negatívan hatott a szeminárium életére, hiszen 23 évig tartó széküresedés következett be az érsekségen, és ahogy az előző esetben láttuk, az ilyen széküresedések nincsenek jó hatással a szeminárium életére. A szeminárium első vezetője, Telegdi Miklós ekkor már pécsi püspök volt, és próbálva menteni a menthetőt, kanonoktársaival igyekezett az intézményben biztosítani a tanítást.

1588-ban a bécsi pápai követ azt a téves, hamis információt jelentette Rómába,

²¹⁹ FRAKNÓI Vilmos, *Az első magyarországi papnövelde*, Magyar Sion, Budapest, 1872

²²⁰ IPOLYI Arnold, *A nagyszombati iskola a XVI. században*, Katholikus Szemle, I. kötet, 44. o.

hogy Magyarországon nincs teológiai oktatás, ami alatt azt is érthetjük, hogy papnevelés sincs. A nuncius azt javasolta, hogy a túróci jezsuita kollégium tudná ezt az áldatlan helyzetet megoldani azáltal, hogy a kollégiumot áttelepítenék Kassára, így százan tudnának az intézményben tanulni. A növendékek egy része a hódoltsági területről, másik része a királyi országrészből jönne. Erre a szeminárium tízezer tallért igényelne, amit az egyházi javadalmak adományozása által lehetne biztosítani. Mivel ez az összeg nem állt rendelkezésre, így a szeminárium 1590-ben Nagyszombatban nyitotta meg újra kapuit, Cserődy Márk kanonok közbenjárására.

A szeminárium viszonyairól, szerveződéséről az 1598–1599. évi számadásból tudunk tájékozódni, ami a nagyszombati érseki levéltárban található. A leírás szerint a szeminárium pénzügyeit Ruber Pál esztergomi kanonok kezelte. A szeminárium másik vezetője Szőlősi István, akinek a fizetése 60 forint volt. Élelmezést az intézettől kapott, ezenkívül naponta egy pint bort és ruhamosást. A járandóságai között szerepelt, hogy a borbély évi nyolc alkalommal megmosta a haját, és a két szolgáját is a papnevelde élelmezte.

Az intézetben tizenkét növendék tanult: Zsolnai Dániel, Dejtei János, Csejke Máté, Vinodoli Tamás, Semberi István, Zabó István, Vasvári György, Pleskó Mihály, Szakolczai Gáspár, Zsolnai Gáspár, Gengesi Péter, Ioannes Baptista. Az évek során a növendékek sorában változások történtek, hiszen Zsolnai Gáspárt és Gengesi Pétert pappá szentelték. Dejtei János, aki mint énekes volt alkalmazva, a hazájába tért vissza. Zsolnai Dánielt a bécsi egyetemre küldték tanulni. Helyükre csak két új növendék érkezett: Gengesi Márton és Horosiczka György. Az intézményben az ellátás ingyenes volt azok számára, akik pályán szándékoztak maradni, az ő elnevezésük *seminaristae* volt. Ez a név különböztette meg őket attól a két növendéktől, akik az ellátásukért fizettek, de akik nem akartak egyházi pályára lépni. E két növendék neve: Jakab, aki egy orgonista fia volt, és Mészáros János. Fizetségként pontosan 72 forintot kaptak. Az ellátás nagyon egyszerű volt: hüvelyesek, főként borsó és lencse meg árpakása és marhahús bőséggel. Szárnyashús csak ünnepek alkalmából járt. De a sertéshús is ritkaság volt az asztalon. Viszont bort mindennap kaptak: hétköznaponként egy-egy meszely (4 dl), ünnepnapokon pedig egy icce (két meszelynyi) bor járt minden kispapnak. A szemináriumban nagy lakoma volt Nagyboldogasszony ünnepén, amikor az intézet védőszentjének alkalmát tartották. Ilyenkor az asztalon, ahogy a

számadás fogalmaz: „cukorral és fűszerrel készült ételek is voltak”, vagyis édességeket is felszolgáltak.

A növendékek ruházatáról az intézet gondoskodott: köpenyt, felső öltönyt, alsó öltönyt, nadrágot, cipőt, inget és kalapot kaptak. A növendékekhez évente nyolc alkalommal jött a borbély, amikor is megmosta a hajukat, és aki kérte, azt meg is borotválta.

Az intézetben az alábbi személyzet volt: kulcsár, alkulcsár, kertész, szakácsnő, kenyérsütő és pintér. A papnevelő intézetnek volt szőlője, így a bor ingyen volt, csak a pincér személyét kellett megfizetni.

A szeminárium jövedelme az alábbi volt: az érsektől 250 forint, a káptalantól 56 forint, a széplaki apátságtól 317 forint, a gerencséri és csehi tizedekből 50 forint. Ezek mellett az érsekségtől 350 mérő búzát kapott.

Sajnos a számadás nem tér ki a szeminárium belső életére, így nem tudjuk, hogy milyen volt annak napirendje.

A legtöbben itt fejezték be a szemináriumot, vagy ha jó tanulmányi eredményeik voltak, akkor Bécsbe, Rómába küldték őket. Utóbbi helyen ekkor már megnyílt a Német–Magyar Kollégium, ahol 12 magyar növendék tanulhatott.

Feltételezhető, hogy ebben a szemináriumban a képzés kettő, de legfeljebb három évig tartott, ami alatt liturgikus énekeket, szertartásokat, és némi teológiai ismeretet lehetett elsajátítani.

Pázmány Péter munkássága – A bécsi Pázmáneum rövid története

Pázmány Péter 1618-ban Bécsben megvásárolt egy házat, amiben 1619-ben szemináriumot szeretett volna létesíteni. Ebben az évben kiállította az alapító oklevelet, majd a szeminárium fenntartásához szükséges összeget is előteremtette. Azonban Bethlen Gábor erdélyi protestáns fejedelem sem maradt tétlen, és a harmincéves háború kezdetén megindult Kassa, majd Pozsony irányában. Emiatt Pázmány Péter külföldre kényszerült, és csak 1620-ban térhetett vissza.²²¹ Az 1622-ben tartott soproni országgyűlés alkalmából, ahol a magyar főpapok is részt vettek, Pázmány Péter megtanácskozta a szeminárium ügyét, majd az emlékiratot elküldte a pápának is. Ebből a dokumentumból négy pont a papnevelés fontos kérdésével foglalkozott.

²²¹ FRAKNÓI Vilmos, *Pázmány Péter élete*, Budapest, 1873., II. kötet, 127. o.

Pázmány eredeti elképzelése az volt, hogy a növendékek a jezsuiták intézményébe járnak majd, és a szemináriumot két esztergomi megyés áldozópap fogja vezetni. Azonban ezt a tervét megváltoztatta, és a teljes vezetést a jezsuita rendre bízta, hiszen attól tartott, hogy a papság között nem talál jobbat a jezsuita nevelőknél.

Az alapítólevélben Pázmány megszabta, hogy a szeminárium alapítványából származó összegeket csakis a szeminárium javára használhatják fel, ezért a szemináriumba annyi növendéket vegyenek fel, amennyit csak el tudnak tartani, vagyis a létszámot az anyagiakhoz szabja. Növendékeket csak Magyarországról vehetnek fel, és csakis olyan fiatalokat, akik papok szeretnének lenni.

A felvett növendékeket a szemináriumba lépés után, három hónap gondolkodási időt követően, esküre kötelezték, amiben meg kellett ígérniük, hogy:

- Fel fogják venni a papi rendet, s ha ezt a döntésüket megváltoztatnák, akkor a rájuk fordított anyagi javakat vissza kell téríteniük a szemináriumnak.
- Csakis az előljárók által ajánlott tudományokkal fognak foglalkozni.
- A papszentelés után legalább három évig az esztergomi egyházmegye szolgálatában állnak majd, és ott, ahová az érsek küldi őket, akár más megyében is.

A felvételi követelmények a következők voltak: a növendékjelölt legyen legalább 15 éves, és rendelkezzen alapműveltséggel. Ez alól kivételt jelentenek a hódolt-sági területről érkezők, vagyis az erdélyiek, a székelyek: őket akkor is fel kell venni, ha nem rendelkeznek alapműveltséggel.

Pázmány felismerte, hogy a lelkipásztorokra nagy szükség van Magyarországon, ezért azt kérte a tanári kartól, hogy csak a tehetséges növendékek tanuljanak 6 vagy 7 évig, a többiek csak az alapvető teológiai tanulmányokat sajátítsák el, hogy minél előbb a pasztorációban legyenek, és meg tudják menteni az eltévelyedett lelkeket. Ugyanis meglátása szerint leginkább buzgó és jámbor papokra volt szüksége a magyar Egyháznak.

Az alapító okiratot 1623. szeptember 20-án keltezték, amit VIII. Orbán pápa 1624. május 10-én brévéjével meg is erősített.

Ezt követően az intézmény megnyithatta kapuit. Az első tizenhárom magyar származású növendék 1624. május 25-én, pünkösöd előestéjén lépett be a Pázmáneumba. Név szerint: Jurkovics György, Jurkovics Márton, Haynik Márton, Jancsovcics Jakab, Poednik Márton, Apáthy Márton, Gallik Jeromos, Fejérváry Mihály (erdélyi),

Antonides Mihály, Gazdag János, Raskovszky Gáspár, Zavor Gábor (erdélyi), Kaszony János (erdélyi).

A belépés után nyolcnapos lelkigyakorlat következett, amit a növendékek életgyónással fejeztek be, vagyis lelkiükben tisztán kezdték a papságra való felkészülést. Ezután következett a már említett három hónapos próbaidő, ami alatt a növendék meggondolhatta magát, és anyagi következmények nélkül távozhatott a szemináriumából. Akik maradtak, azoknak három hónap eltelte után az eskütétel következett.

Pázmány Péter szabályzatában a következő rendelkezéseket hozta a növendékek számára:

- naponkénti szentmisén való részvétel;
- reggel, este félórányi imádság és lelkiismeret-vizsgálat;
- heti szentgyónás;
- az ünnepek alkalmából az ünnepélyes szent liturgián való részvétel a jezsuiták templomában;
- kötelező zsoltosma mindennapi elvégzése azok számára, akik szentelésben részesültek;
- kötelező rózsafüzérimádság elvégzése azok számára, akik a szentelés előtti években vannak;
- az előjárók engedélye nélkül senki nem mehet ki a városba;
- silentium religiosum, vagyis a szent csend megtartása, ami a belső lelki életet teszi lehetővé, így a reggeli ima előtt és az esti után egészen lefekvésig kell ezen szent csendet megtartani;
- vacsora után, valamint a vakációkban – hiszen ezen időszakokban is maradnak hátra az intézményben – a növendékek magyarul és németül társaloghatnak, más beszélgetések alkalmából a latin nyelvet kell használniuk;
- az intézményt maguk a növendékek tartják tisztán abban a beosztásban, amit az előjárók megszabnak nekik;
- pénzt és fegyvert senki nem tarthat magánál, ha van valakinek, azt a szemináriumba való belépéskor az intézmény vezetőjének, rektorának adják le, ő a kilépésükig megőrzi;
- a szentelésben részesülteknek kötelessége volt az esztergomi egyházmegyéért hetenként egy szentmisét felajánlani, és ugyanígy egyet a szeminárium jötevéiért is;

– azoknak a növendékeknek, akik nem részesültek még felszentelésben, ugyanilyen felajánlást kell tenniük, csak nem szentmise által (hiszen akkor még nem misézhetnek), hanem a rózsafüzér felajánlásával az adott szándékokra;

Pázmány a ruházatot is meghatározta, amiről természetesen az intézet gondoskodott. Az első rektor violaszínű reverendába szerette volna öltöztetni a növendékeket, de Pázmánynak ez nem tetszett, mert úgy vélte, ha a növendékek ebben a színben térnek haza otthonaikba, úgy a papság sem fogja már a fekete reverendát viselni. Ezért úgy határozott, hogy a reverenda gesztenyeszínű legyen kék gallérral, és kék köpeny lesz még a papnövendékek öltözete.

Pázmány 1625-ben megvásárolta az egyetem közelében levő Bursa liliorum névre hallgató házat, ami abban a korban a növendékek számára nagy segítség volt, hiszen az eredeti épületnek szűk helyiségei voltak, és messze is estek az egyetemtől, így a gyaloglás is sok időt elvett a növendékek életéből, habár a mindennapi testmozgás egészséges. Ebben a házban egészen 1900-ig laktak a növendékek.

A szeminárium folyamatosan fejlődött, hiszen 1627-ben 27, 1629-ben 36, 1631-ben már 40 növendék tanult az intézményben.

1625. június 13-án kelt brévéjében VIII. Orbán pápa megengedte, sőt azzal a privilégiummal ruházta fel az intézményt, hogy bizonyos esetekben azokat a növendékeket, akik befejezték tanulmányaikat, és előljáróik méltónak találják, a bécsi püspök az adott szent rendbe felszentelheti.

Pázmány mindig nagy gondot viselt a szeminárium sorsára. Ha Bécsben járt hivatalos ügyeket intézni, mindig meglátogatta az általa alapított szemináriumot is, és nemcsak jó szóval buzdította az ott tanuló növendékeket, hanem atyai szeretetének azon jelét is adta, hogy élelmet, finom falatokat hozott magával: gabonát, bort, halat, sajtot, vaját. Ennek következtében, ahogy erről már előbb is beszámoltam, a növendékek száma nőtt. Végül Pázmány azon növendékek költségeit is kifizette, akiket a szeminárium alapítványának a pénzéből már nem tudtak volna támogatni. Ezen túlmenően kérte a szeminárium rektorát, hogy levélben értesítse, és tájékoztassa, hogy mi történik a szeminárium falai között.

1630-ban tovább fokozta atyai szeretetét, hiszen nemcsak az esztergomi egyházmegyéből és Erdélyből jövő kispapoknak engedte meg, hogy a szemináriumban tanuljanak, hanem más egyházmegyék növendégeit is nagy atyai szeretettel fogadta, mivel úgy tartotta, hogy a papnevelés sürgető ügye minden főpásztornak a gondja

kell hogy legyen. Így 1631-ben már 40 növendék élt és tanult az intézményben, melyből hatan más egyházmegye kispapjai voltak.

1632-ben Rómából visszatérve (ahova a világegyház ügye szólította) megdöbbenve tapasztalta, hogy a szemináriumba olyan ifjakat is felvettek, akik nem is akartak papi pályára lépni. Ezzel a szemináriumi szabályzat több pontját is megszegték az előljárók. Az intézmény rektorának komoly és szigorú levelet írt:

„Inkább bármit elszenvedek, mintsem hogy megengedjem, hogy a papnövelde konviktussá alakuljon át. Sőt, később vagyok egy időre feloszlatni az intézetet, mint megengedni, hogy a papnöveldeekkel világi ifjak lakjanak együtt.”²²²

A levél hatására az előljárók eltávolították azokat a világi ifjakat, akik nem papi pályára készültek. Szükség is volt erre, hiszen a szeminárium létszáma egyre inkább növekedett. 1633-ban már 50, rá egy évre 63 növendéke volt.

1633-ban a szeminárium szabályzatában változás történt, különösen a tanulmányok tekintetében. Döntését azzal indokolta Pázmány, hogy a paphiány kérdése kezd megoldódni, így nincs szükség arra, hogy kispapok rövid időn belül az egyházi rendbe lépjenek. Az új reformok alapján Pázmány tudós papokat akart kinevelni, akik a teológiai tudományokban jártasak, esetleg tudományos fokozatokra is szert tesznek.

Az új szabályok a következők voltak:

- az intézetbe csak azokat a növendékeket lehet felvenni, akiket vagy a püspökük, vagy az érsekük, vagy a káptalanjuk küld a tanulmányuk elvégzésére;
- azon növendékeknek, akik az intézményben kezdik meg tanulmányaikat, azoknak ott is kell befejezniük, kivéve ha tovább nem küldik őket más, római intézetbe tanulni;
- a tanulmányok befejezése utáni hároméves egyházmegyei szolgálat kötelességei alól az érsek a felszentelt papot feloldhatja, akár a paphiányra való tekintettel, így más egyházmegyében kell a papnak szolgálatot teljesítenie, akár ha szerzetesrendbe szeretne lépni;
- a szünidők tekintetében (ami az enyhülés jele) a szabályzat megengedi, hogy a növendékek, ha a püspökük is úgy gondolja, rövid időre szüleikhez vagy rokonaikhoz látogathatnak;
- tanulmányok terén eltörlésre kerül az a rendelkezést, hogy csak a tehetséges

²²² FRAKNÓI Vilmos, i. m. III. kötet, 210. o.

növendékek tanulhatnak skolasztikus bölcseletet és teológiát (Pázmány kinyilvánította azon óhaját, hogy az intézetben tudós papokat szeretne nevelni, ezért buzdított minden növendéket ezen tárgyak hallgatására és tanulmányozására.); – a retorikai tanulmányok után a növendéket vegyék fel a szemináriumba, ahol rögtön logikát tanuljon.

Pázmány nemcsak élteben viselte szíven a szeminárium működését, hanem arra is gondja volt, hogy az halála után is fennmaradjon. Gondoljunk itt a római útjára, amiről 1632-ben tért vissza, és az intézmény falai között olyan növendékeket is talált, akik nem készültek papságra. Egészen biztos vagyok benne, hogy ezen rossz tapasztalat is arra sarkallta, hogy az általa alapított szemináriumról a halála utáni időkre is gondoskodjon. 1636. október 26-án az intézmény rektorát Pozsonyba hívatta, ahol október 28-án több tanú jelenlétében átadott neki egy zöld színű, bezárt ládát azzal a feltétellel, hogy a jezsuitáknál helyezze letétbe, és azt csak az ő (Pázmány) halála után nyissa ki, a ládában levő összegből pedig olyan birtokot vásároljon a szemináriumnak, ami biztosítja a jövőben felmerülő költségeket.

Pázmány halála után a zöld ládát ki is nyitották, s abban tízezer aranyat és tízezer ezüst tallért találtak, de a politikai helyzet miatt nem birtokot vettek a pénzen, hanem befektették, kamatoztatták.

A magyar papnevelés kezdetén kétségtelenül a Pázmáneumnak volt legnagyobb szerepe, hiszen sok jó papot nevelt a magyar katolikus egyháznak, másrészt olyan példa volt, amelyet a magyar főpapok többsége követni tudott, így sokkal könnyebben valósították meg a Trentói Zsinat szemináriumi dokumentumát az adott egyházmegyében. A Pázmáneum szabályzatát átvették az újonnan alapított intézményekben is. Sok főpásztor nevelkedett Bécsben, vagy a római Collegium Germanicum–Hungaricumban, ami hazánkban jó talajt teremtett az egyházas szellem megvalósulásához. Hogy a török hódoltsági időkben a katolikus hit meg tudott maradni, és hogy az egyházmegyék, valamint egyházközségek nem maradtak főpapok és papok nélkül, az ennek a két intézetnek, az ott folyó áldásos nevelésének volt köszönhető, legkiváltéppen Pázmány Péternek, aki felismerte az „idők jelét”: azt, hogy mekkora bajban van a magyar katolikus Egyház (hiszen nem voltak képzett papjai), és minden anyagi lehetőséget megragadott, hogy ezen a negatív tényen változtasson. Ahogy az előző fejezetben láthattuk, ez nagyon jól sikerült. Az isteni gondviselés küldte őt a magyar Egyháznak, hogy megmentse azt teljes a romlástól és megsemmisüléstől.

A nagyszombati szeminárium

Ahogy az előző fejezetben láthattuk, Pázmány Péter életében a papnevelés kérdése központi helyet foglalt el, hiszen tisztában volt azzal, hogy a megújulás csakis ezáltal sikerülhet. Hogy a papképzés hazánkban is minél hatékonyabb legyen, ezért egyházmegyei vagy helyi zsinatokat hívott össze, ahol az Egyház mindennapi nehézségei mellett a papnevelés kérdéséről is sokat tanácskoztak.

Az 1628-as pozsonyi zsinaton az összehívott püspökök, apátok, prépostok és káptalanok a magyar Egyház nem túl fényes helyzetéről, a papság szükségéről és a reformáció által megtépzott eredeti fegyelem visszaállításáról tanácskoztak. Amikor a zsinat a papnevelés kérdését érintette, megállapította: ahhoz, hogy a növendékeket nevelni tudják, intézmények alapítására, és ehhez anyagi háttérre van szükség. Ezért a zsinat elhatározta, hogy *„a javadalmas főpapok közül mindenki tehetsége szerint áldozzon e nemes célra, és célszerű volna, ha a kanonokok bizonyos meghatározott ideig jövedelmük tized részét növendékpapok nevelésére fordítanák”*.²²³ Vagyis a zsinat úgy döntött, hogy a kanonokok a jövedelmükből fizessenek tizedet, amit majd a papnevelésre fordítanak.

Az 1629-es nagyszombati zsinat szintén foglalkozott a papnevelés kérdésével. A zsinati határozat III. fejezetének 8. pontja szerint mindazok a javadalmas papok, akiknek ilyen bevételeik vannak, kötelesek annyi papnövendéket neveltetni, amennyit csak tudnak. Itt a zsinat „szabad kezet” engedett a javadalmas papoknak, ám arra is figyelmeztette őket, ha ezt valamilyen okból kifolyólag elmulasztanák, akkor a következő zsinat fog erről rendelkezni.

Az 1630-ban Nagyszombatban megtartott nemzeti zsinat elhatározta három szeminárium alapítását. Bécsben ugyan ott volt már Pázmány által alapított intézmény, de abban csak esztergomi megyés kispapok tanultak. Pázmány erre a célra saját házát is felajánlotta, de ezt a zsinat nem fogadta el, így a ház a bécsi Pázmáneum tulajdonává lett.

A második szemináriumot Győrbe tervezték. A jelenlevő győri főpapok megígérték, hogy jövedelmükből legalább egy kispap tanítási költségeit fogják támogatni. Sajnos ez a terv sem valósult meg, ugyanis a győri egyházmegyei kispapok a bécsi Pázmáneumban nevelkedtek.

²²³ PÉTERFFY Károly, *Consilium Hungaricum*, II. kötet, 228–231. o.

A zsinati döntés értelmében a harmadik szemináriumot Nagyszombatban kívánták létrehozni, ami tulajdonképpen a „régí”, Oláh Miklós-féle szeminárium életre keltése, újjászervezése volt. Pázmány Péter itt is megmutatta, hogy milyen fontos számára a papképzés, és felajánlotta, hogy egy házat vásárol ott, amit saját költségén be is fog rendezni. A zsinaton részt vevő püspökök is elhatározták, hogy mind maguk, mind utódaik támogatni fogják e nemes ügyet. A zsinati határozat részletesen felsorolja a megjelent főpapok nevét, és hogy mennyi részt vállaltak magukra a szeminárium fenntartásából.²²⁴ A Pázmány által ígért ház 1630-ban elkészült, a berendezésekkel együtt. Még ebben az évben a királyhoz fordult, és azt kérte, hogy a Budafölvéizi apátságot adományozza a szemináriumnak, amiből a fenntartási költségeket tudja fedezni. Így ír Pázmány: „*Oly nagy szükség a papokban, hogy ha még egyszer annyival rendelkeznék, mint amennyivel bírunk, sem lenne elég. Én ugyan lehetőleg számos ifjakat nevelek az egyházi pályára, de a szükség nagysága erőmet felülmúlja.*”²²⁵ Kérése a királynál meghallgatásra talált, így még inkább biztosítva voltak a szeminárium fenntartási költségei.

A szemináriumot Szent Istvánról nevezték el, és a Boldogságos Szűz Mária oltalmába ajánlották. A névválasztás hűen követte azt a magyar, Szent István-i örökséget, amivel első szent királyunk az országot a Boldogságos Szűz Máriának ajánlotta fel. A szeminárium neve Seminarium Sancti Stephani lett, vagyis röviden Stephaneum, a növendékeket pedig stephanitáknak nevezték el. A szeminárium vezetését a mindenkori esztergomi érsekre és a káptalanra bízta. Az első rektor Széchenyi György lett. Feladata volt, hogy negyedévenként jelentést tegyen az esztergomi káptalannak arról, hogy a szeminárium élete és a növendékek fejlődése milyen irányban halad. Az intézmény szabályzata a bécsi Pázmáneumé alapján készült el. A felvétel itt is az érsek vagy a káptalan joga volt. Akiket az intézménybe felvesznek, azok elköteleződnek a papi pálya mellett, és a felszentelésük után az esztergomi érseket fogják az egyházmegyében szolgálni.

Pázmány szándéka az volt, hogy az ebben az intézetben tanult növendékek első-

²²⁴ A kalocsai és az egri érsek 100-100 Ft, a szepesi káptalan évi 150 Ft, a szepesi prépost 100 Ft, a váci püspök 25 Ft, a pannonhalmi főapát 32 Ft, a pozsonyi prépost 12 Ft, a leleszi prépost 10 Ft, a fejevári prépost 10 Ft, a jászói prépost 20 Ft, az óbudai prépost 25 Ft, a vasvári prépost 5 Ft, a felhévizi 10 Ft, a türjei 2 Ft, a tapolcai 10 Ft, a pilisi 10 Ft, a bakonybéli 10 Ft, a háromkúti 8 Ft, a lekéri 5 Ft, a jáki apát 5 Ft, Szent László altarisztái 5 Ft.

²²⁵ TÖRÖK József – LEGEZA László, *350 éves Központi Papnevelő Intézet*, Budapest, 1998, 12. o.

sorban lekipásztorok legyenek. Ezért nem akarta, hogy skolasztikus teológiát tanuljanak az itteni növendékek, hanem csak olyan tárgyakat, amik a lekipásztorkodáshoz szükségesek: liturgiát, egyházi éneket, cazusokat, amiken keresztül a lekipásztor a gyakorlati tudást megszerzi. Azon növendékek, akik mélyebben el akartak merülni a teológiai tudományban (vagyis volt remény arra, hogy tudós lekipásztorok lesznek), azokat Bécsbe vagy Rómába küldte továbbtanulni.

A napirend, a lelki élet, a fegyelem előírásai is mind a Pázmáneum szabályzatát követték.

Az, hogy a szemináriumban nemcsak az esztergomi megyés kispapok, hanem az egriek, a váciak, a nyitraiak és az erdélyiek is tanultak, jól mutatja a Pázmáneuméhoz hasonló szemléletet, miszerint megerősödött az az eszme, mely szerint Magyarországon lennie kell olyan szemináriumnak, amely több egyházmegyéből tud fiatal papnövendékeket befogadni, és lelkileg, valamint tudományosan olyan magas szinten képzett papokat küld vissza, akik az adott egyházmegyében nemcsak kiváló lekipásztorokká válnak, hanem akik maguk is előbbre tudják mozdítani a papnevelés ügyét, amire abban a korban nagyon nagy szükség volt.

A nagyszombati egyetem alapítása

Pázmány Péter a papnevelés terén nagy érdemeket szerzett a szemináriumok alapításával. Azonban nemcsak a papságra gondolt, nemcsak az lebegett szeme előtt, hogy a papok szemináriumban tanuljanak, képzetek legyenek. Egyúttal a világiakra is gondolt, hogy számukra is legyen olyan lehetőség, olyan egyetem, ahol a tudományban el tudnak merülni. 1620-ban a következőket írta:

„Állítom, hogy jövedelmeimnek egy harmadát sem fordítottam saját személyemre, kétharmadnál sokkal többet szenteltem papnevelő intézetek, kollégiumok és szegényápoló házak létesítésére.”²²⁶

Pázmány 1635-ben alapította meg az egyetemet, amiről II. Ferdinánd magyar király csodálkozóan mondta: „hasonlót Magyarország soha nem látott.”²²⁷ S ahogy a királyi levél nevezte, „az érseki egyetemet” felruházta mindazokkal a jogokkal, amik szükségesek az egyetem számára, hogy tudományos fokozatokat adományozhasson azoknak, akik ezt tanulmányaikkal elérik.

²²⁶ Uo. 12. o.

²²⁷ Uo. 12. o.

Pázmány Péter még ebben az esztendőben meg is teremtette az egyetem anyagi háttérét. (Ahogy arról már szó volt: 1630–1632 között többször is járt Rómában a világegyház gondjai miatt, s ennek költségeit is maga állta.) A király 40 000 Ft kötelezvényt küldött neki, amit Pázmány 60 000 Ft-tal egészített ki, s ez képezte az egyetem indulási alaptőkéjét.

Pázmány nem kis aggodalommal látott neki az egyetem megszervezéséhez. Tudatában volt, hogy Magyarországnak nagyon nagy a lemaradása a tudomány tekintetében, és nem volt egészen biztos benne, hogy ezt a lemaradást sikeresen be tudja pótolni. Annak is tudatában volt, hogy az egyetem anyagi háttérének megteremtésével csupán a gondok egy részét oldja meg, ugyanis éppen ilyen nagy gond a megfelelő tanári kar megtalálása, ami abban az időben nem kis feladat volt. Csak nagyon kevesen tudtak külföldi egyetemeken tanulni. Pázmány nagy segítsége itt is a jezsuita rend volt, az élén Dobronoki Györggyel, aki egyben az egyetem első rektora is lett. Ő hozta az egyetemre azokat a világi tudományokban is képzett jezsuita atyákat, akik az első tanárok voltak. A jezsuitákat nemcsak a katolikus, hanem a protestáns világ is tisztelte, hiszen látták, hogy az ellenreformáció alkalmával milyen sok áldozatot hoztak a katolikus Egyházért. Még maga a protestáns hitre áttért, református Bethlen Gábor erdélyi fejedelem is elismerte munkájukat, pedig nem igazán rokonszenvezett a jezsuitákkal.

Az 1599-ben magyar jezsuiták nyomán kiadott *Ratio studiorum* is megmutatta eredményét, ami az egyetemnek egy segítséget jelentett az adott tudományok tanításának megszervezésében.

Az egyetem alapítólevelében aggodalom mutatkozik meg:²²⁸

„Mi Pázmány Péter, Isten kegyelméből a Szent Római Egyháznak Illyriai Szent Jeromosról nevezett presbiter bíborosa, az esztergomi főegyházmegye érseke és ugyanezen helynek örökös grófja, a magyar birodalom prímása, az apostoli Szentszék született Követe, Főszekretárius és Kancellár és a Szentséges Császári és Királyi Felség Belső Tanácsosa stb.

Gyakran aggódva fontolgattuk magunkban, hogyan tudnánk a katolikus hitet Magyarországon elterjeszteni és a nemes magyar nemzet méltóságának is szolgálni. Minden más eszköznél előbbrevalónak tűnt föl előttünk, hogy Tudományos

²²⁸ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Szovegyujtemeny-szovegyujtemeny-1/magyar-barokk-8CE/pazmany-peter-1570-1637-8D0/a-nagysombati-egyetem-alapitolevele-1635-A24/>

Egyetem emeltessék, ahol a harcias nemzet lelkiülete megszeliüljön és az egyházkormányzásra és az állam szolgálatára alkalmas emberek képeztessenek. Nem is hiányzott belőlünk sem a kedv, sem az igyekezet e dologra, de a hazaszerencsétlensége és más sürgősen szükséges alapítások mindezideig visszatarítottak, hogy kívánságunknak eleget tehesünk. Most azonban, minthogy – Isten áldásából, aki igyekvéseinket égi kegyelmével kísérte – némi anyagi eszközök állnak rendelkezésünkre, úgy látszik, tehetünk valamit, ha nem is éppen a dolog nagyságához, de mindenesetre a lesújtott haza helyzetéhez illőt.”

Egy egyetem alapítólevele sokkal nagyobb ünnepélyességgel szokott kezdődni, azonban ezen egyetemeket legtöbbször pápák, királyok alapítják, nem olyan személyek, mint Pázmány is, aki egyetemi tanár.

Ő ezzel az alázatos méltósággal fogalmazta meg az alapítólevelet, hiszen nagyon is tudatában volt annak, hogy ezen feladat hatékony elvégzéséhez alázatosnak kell maradnia.

„Elvégeztük azért a nagyon tisztelendő Vitelleschi atyával a Jézustársaság általános főnökével, hogy beleegyezzék a jézustársasági atyák nagyszombati kollégiumában egyetem emelésébe és annak minden gondját és kormányzását a Társaságra vállalva, az alant következő feltételekkel és módokon lássa el. Midőn tehát a Generális atya az Isten dicsősége és a hit ügyének előmozdítása iránti buzgalmából ajánlatunkat az egész Társaság nevében elfogadta, mi is a már előbb megtett és minden részében érintetlenül maradó nagyszombati kollégiumi alapítványon, valamint azokon a jövedelmeken kívül, amelyeket a nagyszombati kollégium eddig bírt, Dobronoky György tisztelendő atyának, a Jézustársaság nagyszombati kollégiuma rektorának, egyszersmindenkorra kezéhez szolgáltatunk 60.000 magyar forintot. Ezenfelül császári kötelezvényt adtunk át ugyan ezen Rektor atya által a Társaságnak 40.000 forint folyósítandó összegről, hogy így egészben 100.000 forintnyi summa keletkezzék. Akarjuk tehát, hogy a Társaság először ezt az összeget Magyarországon kívül biztos helyen vagy hasznos javak vételére, vagy kamatoztatásra fordítsa úgy, hogy ezen összeg gyümölcseiből a kollégiumnak az iskolákkal együtt alapjaiból való felépítését siettetni és a szükséges professzorokat alkalmazni lehessen. Miután pedig a kollégium és iskola számára szükséges épület megépült és az egész 100.000 forint tőke kamatra vagy javak vételére teljesen kihelyeztetett, azután annak kamataiból évenként

1000 forintot szegény tanulók ellátására kell fordítani az általunk Nagyszombatban emelt Szent Adalbert-otthonban (akkor is, ha a mondott otthon helyváltoztatás következtében más városba kerülne). Ez a költség azonban, amint előrebocsátottuk, csak abban az esetben kötelezi a Társaságot, ha a mondott építkezések befejeződnek és ha a hátralevő 40.000 forintot is (mert egyedül ebből akarjuk ellátni a Szent Adalbert-otthont 1000 forint költséggel) Ő Császári Felségétől megkapják és kihelyezik.”

Nagy kérdés az egyetem létrehozásával kapcsolatban, hogy Pázmány kiknek is alapította azt? Vagyis kik járhattak oda? Az akkori kor az egyetemekre csak azokat a fiatalokat engedte be, akik egyrészt ki tudták fizetni az egyetemmel járó költségeket, ezek pedig a nemesség tagjai voltak. De az alapító okirat előbb idézet sorai éppen azt bizonyítják, hogy Pázmány nemcsak azt gondolta, hogy a nemes világiak képzése tudja megoldani az ország művelődését, hanem a szegényebb sorú fiatalokat is számításba vette, ezért kérte a támogatást a Szent Adalbert Otthonra, hogy ezeket az ifjakat is el tudja ott helyezni.

„És ha idő multával (ha Isten Magyarországot a török igtától megszabadítja), alkalmasabb város találkoznék az Egyetem számára, szabadságában álljon a Társaságnak ezt a mi alapításunkat az Egyetemmel együtt máshová átvinni, úgy azonban, hogy az esztergomi egyházmegyén kívül ne kerüljön és a nagyszombati kollégiumnak előbbi alapítványa érintetlen maradjon. Ha pedig (amitől a kegyelmes Isten óvjon) az Egyetem Magyarországon nem állhatna fenn tovább, hanem külső vagy belső ellenség erőszakából megtörténnék, hogy a Társaság atyái távoznának, és minden reménység elveszne hamaros visszatérésükre; ez esetben köteles legyen a Társaság a föntnevezett tőke kamatát és gyümölcsét Magyarországon kívül magyar kispapok használatára fordítani, úgy, hogy belőle papságra alkalmas ifjak neveltessenek és kötelesek legyenek fölszentelésük után Magyarországra visszatérni. Abban az esetben, ha a Társaság atyái távoznának Magyarországról, de reménység lenne, hogy csak néhány évig lesznek távol, azt akarjuk, hogy időközben az egész kamat megőriztessék a kollégium kárainak a visszatérés utáni jóvátételére (mert efféle mozgalmakban ilyenek be szoktak következni), vagy pedig az elköltöző személyek ellátására fordítsák a kamatpénzt. Ha pedig akárhány év eltelte után a Társaságnak ismét szabad lenne Magyarországra visszatérni és az Egyetemet folytatni, változatlan akaratumk, hogy ha a kispap

nevelés megszűnik a tőlünk átruházott összeg gyümölcseit a Társaság atyái az Egyetem előbbi használatára fordítsák és az Egyetem folytatódjék.”

Az alapító okirat nagyon is számolt azzal a ténnyel, hogy zavaros a politikai helyzet. Ismertette azokat a lehetséges szituációkat, amelyek a történelem színpadán bekövetkezhetnek, és a lehetséges megoldásokat is meghatározta, tehát hogy milyen módon tud az egyetem fennmaradni, vagy milyen módon tudja az eléje gördülő akadályokat úgy átlépni, hogy ha be is kell zárnia, milyen módon lehet a nehézségek elmúltával visszatérni. Számolt továbbá azzal a ténnyel is, hogy Magyarország egyszer megszabadul a török igtától, és akkor az ország szívében az egyetem tudja tanítani a fiatalokat a tudományokra.

Az alapító okirat számításba vette az Erdélyben történeteket is, ahonnan a jezsuita rendet 1588-ban kitiltották (később Magyarországon, az 1609-ben tartott országgyűlés is erre tett kísérletet). Elrendelte az alapító okirat, hogy a megnevezett összegeket a külföldön tanuló papnövendékekre kellene fordítani, vagyis nem a köz, hanem az Egyház javára.

„Köteles lesz a Társaság arra is, hogy Nagyszombatban még ebben az 1635. évben egy filozófiai kurzust kezdjen, a következő években pedig állandóan három filozófiai kurzus legyen etikával és matematikával együtt, a skolasztikus teológia két professzorával. Legyen azonkívül ezen az egyetemen egy Szentírás-magyarázó tanár, egy professzora az Eseteknek, egy a Vitáknak, hasonlóképpen a szent nyelvnek és az akadémiai fokozatokra emelések a máshol szokott módon történjenek.”

Az alapító okirat meghatározta az egyetem tanrendjét is. Az első tanévben összesen 23 fő tanult az egyetemen. Ekkor még nem kezdték el a skolasztikus teológiát, hanem csak a filozófiát, majd a teológiát.

Az egyetem megnyitása 1635. november 13-án történt, amin részt vett Eszterházy Miklós nádor, Homonnai országbíró, Pázmány Péter, számos főpap és világi méltóság. Az előadások 1636. január első napjaiban kezdődtek.

Egymásra épülő tanulmányi rendet alakítottak ki, amelynek első részét a három évig tartó filozófiai tanulmányok tették ki. Az első esztendőben logikát, a másodikban fizikát, a harmadikban pedig etikát és metafizikát tanítottak még.

A hittudományokkal foglalkozó fakultás csak a három évig tartó filozófiai kurzusok után indult el. Ugyan a 1636/1637-es évben is folytak teológia kurzusok, de

igazából csak 1638. november 3-án kezdték meg annak tanítását. A hittudományokat pedig csak a papságra készülő fiatalok tanulhatták.

Az egyetemnek kezdetben hat katedrája volt: két scholastica teologia, egy casuistica, egy controversaria, egy biblikus és egy héber nyelvi.

„Esztergomi érsek utódainknak és az érseki szék megüresedése idején az esztergomi káptalannak semmi más jogot nem akartunk ugyan engedélyezni ezen általunk emelt Egyetemet illetőleg, mint amit a közjog engedélyez az egyes helyek egyházi előjáróinak, mégis ugyanezen utódainknak és az érseki szék megüresedése idején az esztergomi káptalannak felhatalmazást adunk, hogy ezen levelünkben meghatározott és a Társaság atyáitól elfogadott kötelezettségek szorgos betöltésén és teljesítésén örködjenek, sőt ez kötelességük is legyen. Kivéven azonban mindenben a professzorok háborítatlanságát, kivéven még az előadások menetét és azt a módot, amelyet a Társaság, Institutiója szerint, az akadémiák kormányzásában használ. Ugyancsak utódainknak és az érseki szék megüresedése idején az esztergomi káptalannak ezt az egyetemet melegen gondoskodásába ajánljuk és gyarapítását s előbbre vitelét nagy szeretettel szívünkre kötjük.”

Az okirat meghatározta, hogy ki vagy kik az egyetem ellenőrző szervei, akik a jezsuitákat ellenőrzik, hogy az egyetem abban a szellemben és módban működjön, ahogy az alapító oklevél azt leírja.

„Végre amint mi mindezeket a katolikus hit előmozdításának tiszta és őszinte szándékából és a drága haza felemelésére tesszük, akként a jóságos Istent lelkünkől kérjük, vegye kegyelmesen a jóakarát ez áldozatának illatát és alapításunkra árásszon bőséges áldást, hogy az ő nagy Neve dicsértessék és dicsőíttessék mindörökké.”

Az alapító okirat zárógondolata megvilágította, hogy miért történt az egyetem alapítása, mi volt az alapító szándéka, miért szeretné, hogy a magyar papság, nemeség és fiatalság ezen egyetemen tanuljon, és hogy mindezt a magyar katolikus Egyház felemelkedéséért teszik, hogy általuk Isten neve megdicsőüljön a társadalomban és az egész magyar földön.

Lósy Imre munkássága

Pázmányt halála után a primási székben Lósy Imre követte, aki 1633-tól egri püspökként tevékenykedett. Ha a papi pályájára tekintünk, akkor láthatjuk, hogy már

kispapként felismerte tehetségét püspöke, és a római Collegium Germanicum–Hungaricumba küldte, ahol hét évig tanult. Neki mint egri püspöknek sem volt ismeretlen a papképzés kérdése, hiszen a szent zsinat határozatait ő is végrehajtotta, vagy legalábbis nekikezdett végrehajtani azt, amiről majd az egri szeminárium megalakulásának fejezetében fogunk részletesen is olvasni.

A prímási szék elfoglalása után 1638-ban tartományi zsinatot hívott össze Nagyszombatba, ahol legfontosabb a papnevelés kérdése volt. A prímás emlékeztette az összegyűlt főpapokat azon kötelességükre, amit a Trentói Zsinat elvár minden főpásztortól, történetesen, hogy szemináriumot alapítson az egyházmegyéjében, sőt arra is emlékeztetett, hogy mindezek finanszírozását a püspök saját vagyonából kell hogy biztosítsa. Nem véletlenül tett így, hiszen azok nem igazán akartak túl sokat áldozni erre a nemes ügyre. A prímás még a felfüggesztést is kilátásba helyezte azok számára, akik ezen zsinati határozatot nem akarják megvalósítani, vagy nem akarnak anyagi áldozatokat hozni a papnevelésért.

A zsinat olyan bizottságok létrehozásáról is döntött, amelyeket azért állítanak fel, hogy ellenőrizzék, az adott rendelkezéseket a főpásztorok mennyire tartják be.

A prímás arra is javaslatot tett, hogy hozzanak létre egy közös szemináriumot, ahol az adott egyházmegyéék papnövendékeit tudnák nevelni. Jó példával járva a főpapok előtt, erre a célra 20 000 Ft-ot adományozott.²²⁹

Pozsonyban a jezsuitáknak nagyon jól működő kollégiuma volt, ahol tehetséges diákok, papi hivatásra nyitott fiatalok is tanultak. Az esztergomi érsek nagyon sokat tartózkodott ebben a városban, és tudtak a fiatalokra is figyelni, ezért tizenkét fiatal számára a róla elnevezett Emericanum névvel kisszemináriumot alapított.

Lósy idejéből találunk két olyan rendelkezést, ami a kispapokról vagy a szentelés előtt állókról, és a plébánosok megvizsgálásáról rendelkezik, megmutatva, hogy már ebben a korban sem csak a kispapokról gondoskodtak, hanem a plébánosok útját is figyelemmel kísérték.

A rendelkezés értelmében a papnövendékek a különböző rendeket az eltelt évek függvényében vették fel. A rendek felvétele előtt egy hónappal az adott jelöltek névsorát kihirdették a templomban, hogy akinek bármilyen panasza van valamelyik növendékkal kapcsolatban, annak legyen ideje elmondani az adott elöljárónak. Ez után a

²²⁹ PÉTERFFY Károly, *Concillium Hungaricum*, II. kötet, 369. o.

jelöltet egy bizottság vizsgálta meg (akkor is megvizsgálták a jelölt erkölcsi életét, ha semmilyen panasz vagy meglátás nem érkezett rá), hogy milyen gyakran áldozik, állhatatos-e, mennyire szereti az egyházi dolgokat, mennyire teljesíti az adott rendben a szolgálatát, és ezeket a szolgálatokat mennyire lelkiismeretesen végzi. Ezért a bizottság az adott jelöltről információkat kellett szerezzen.

De nemcsak a lelki életét nézték, hanem a tanulmányi eredményeit is. És nem kizárólag az alapján, hogy adott vizsgákon hogyan szerepelt, hanem az instrukció azt is kérte, hogy a bizottság tegyen fel a jelöltnek kérdéseket, és majd az azokra adott feleletekből meg tud bizonyosodni az illető tudományos-teológiai felkészültségéről is.

A plébánosok megvizsgálása pedig olyan célból történt, hogy az adott személy sikeres vizsga esetén javadalmakat szerezhessen. Ez a vizsgálat már sokkal részletesebb és kiterjedtebb volt. Megvizsgálta a bizottság, hogy az adott lelkipásztor mennyire ért jól latinul, sőt mennyire tud szépen beszélni latinul. Mennyire ismeri a szentmise szertartásait, az egyházi énekeket. Mennyire buzgó a zsolozsma imádkozásában, mennyire érti a zsolozsma végzésének módját. Mennyire ismeri az egyházi naptár szabályait, az adott ünnepeket ki tudja-e számítani.

Vizsgálták még, hogy a szent liturgia alkalmából hogyan magyarázza az evangéliumot, vagyis hogyan tud prédikálni. Sőt, az is el volt rendelve, hogy a bizottság adjon egy-egy szentírási részt a vizsgázónak, majd az a bizottság előtt készüljön fel, és tartson prédikációt. Fontos vizsgálati szempont volt a különböző casusok és dogmák ismerete Toletus²³⁰ és Navarrus²³¹ könyvei alapján. Toletus műve a lelkipásztorok számára készült, és azokat a fontos információkat tartalmazta, amiket minden lelkipásztornak tudni kellett, természetesen latin nyelven. Navarrus műve pedig a gyóntatás és a penitenciák kézikönyve volt, amiben a szentgyóntásban található eseteket vizsgálta, és gyakorlati tanácsokkal látta el a gyóntatót.

Érdekes módon a rendelkezés nemcsak az adott lelkipásztor tudását vizsgálta, hanem a könyvtárát is. Ugyanis az adott plébánosjelölt könyvtárában az adott könyveknek kellett meglenniük: misekönyv, breviárium, Szentírás (amit a katolikus Egyház jóvá hagyott), Római katekizmus, tartományi és megyei zsinatok határozatainak

²³⁰ HURTER, Hugo, *Nomenclator Literarius Theologiae Catholicae Theologos Exhibens Aetate*, III. kiadás, Innsbruck, 1892, 92. o.

²³¹ Uo. 126–127. o.

gyűjteménye, Esztergomi rituálé, a Trentói Zsinat határozatainak gyűjteménye, Tole-tus és Navarrus (előbb említett) művei, vasárnapi szentírási részeket magyarázó könyvek, bibliai kommentárok.

Sajnos Lósy Imre már nem tudta mindazt véghez vinni, amit Pázmány Péter és ő maga is célul kitűzött, történetesen egy, az egész országot szolgáló papnevelő intézet létrehozását. Azonban Pázmányhoz hasonlóan végrendeletében ő is tetemes összeget, mintegy 21 000 Ft hagyott ezen cél megvalósítására, ami utódjának, Lippay György-nek sikerült is.

Lippay György munkássága

Lippay György 1621–1625-ig szintén a római Collegium Germanicum–Hunga-ricum növendéke volt, ahova maga Pázmány Péter küldte.

Ő 1648-ban nemzeti zsinatot hívott össze, ahol szeptember 14-én nemcsak a pa-pokról, hanem a különösen fontos papnevelés kérdéséről is rendelkezett, vagyis foly-tatta azt a munkát, amit elődjei ugyan elkezdtek, de megvalósítani nem tudtak. Pedig erre nagy szükség volt, mert számos plébánia állt üresen, ahova lelkipásztorokat kel-lett küldeni, hiszen a közösség számára ez nagyon fontos volt. Azonban az a nagyon szomorú tény állt fenn, hogy azért nem volt elég pap, mert nem volt hol nevelni őket.

A zsinat – figyelembe véve a Trentói Zsinat szemináriumi dokumentumát – el-határozta, hogy Nagyszombatban létesítenek egy olyan szemináriumot, ahova min-den főpásztor el tudja küldeni a növendékeit. A nevelést a jezsuita rendre bízták. Az-zal tisztában voltak, hogy a Trentói Zsinat határozatát a magyar viszonyokra le kell fordítani. Ugyanis nem lesz lehetősége minden megyéspüspöknek szemináriumot ál-lítani az egyházmegyéjében, egyfelől anyagi források hiányában, másfelől (és talán ez volt a nagyobb ok) nincs annyi képzett pap, hogy tanári karokat tudjanak kiállítani az adott szemináriumoknak. Ezért úgy döntöttek, hogy a Lósy Imre által kezdemé-nyezett szeminárium fog megvalósulni.

A szeminárium anyagi hátterét a következőképpen határozták meg:

- A két nagyszombati szeminárium egyikét beolvasztják ebbe a „központi” sze-mináriumba.
- A királyi rendelet értelmében az óbudai prépostság javai a szemináriumhoz fognak tartozni, és a veszprémi egyházmegyes kispapokat fogják nevelni be-lőle.

- Lósy Imre 21 000 Ft hagyatéka.
- Más főpapok hagyatécai, pl. Nagyfalvay váci püspöké.
- Telegdy-féle hat alapítványi hely, a Poklostóy sághi prépost, a leleszi prépost és Baxay Nagy Mihály alapítványai.²³²

Lippay érsek megvette a Pyber-féle házat, hiszen közel volt az egyetemhez, és annak templomához is.

A szeminárium 1649. július 31-én, Loyolai Szent Ignác ünnepén nyitotta meg kapuját, neve pedig Seminarium vagy Collegium Generale lett. Az intézmény első rektora Keresztes István jezsuita atya volt, aki csak hat növendéket vett fel az intézménybe: négyet a Stephaneumból, kettőt az Albertinumból. Az intézmény alapszabályzatát a Collegium Germanicum–Hungaricumtól vette át, ami magát értető volt, hiszen úgy Lósy Imre, mint Lippay György abban az intézményben tanultak. A növendékek, hasonlóan a római intézmény viseletéhez, vörös reverendát viseltek fekete cingulummal. Ezért is nevezték őket viseletükről vörös reverendásoknak, de a szeminárium második neve is innen ered: Seminarium Collegium Rubrorum.

A szeminárium létszáma a következő években tovább gyarapodott, hiszen a jezsuita atyák elérték, hogy ne csak az egyházmegyes papok, hanem a szerzetes papjelöltek is itt nyerjenek elhelyezést. A második évben már 11 növendéke volt az intézménynek, ami a következő években is tovább gyarapodott.

A szeminárium belső életét a kezdetek óta írt Diariumból ismerhetjük meg.

Az újonnan belépett növendékeket, vagyis a *novitiiket* hospitalitás várta, ami azt hivatott bemutatni, hogy a növendékek és az előjárók között testvéri szeretetkapcsolat volt. Ennek egy nagyon szép jele a nagycsütörtöki liturgiára alapozva az, hogy a felsőbb évesek megmosták az alsóbb évesek lábát, méghozzá az előjárók jelenlétében.

E napok után következett a nyolcnapos lelki gyakorlat, majd pedig a három hónapos próba- vagy gondolkodási idő, amely alatt a növendékek dönthettek, hogy szeretnének-e maradni. De el is mehettek minden következmény nélkül.

Akik maradtak, azok letették az esküt, a *professio fideit*, amivel arra kötelezték el magukat, hogy:

²³² ZALKA János, *Memoria Basilicae Strigoniensis*, Pestini 1856, 93. o.

- a szeminárium előírásait elfogadják, és azokat maradéktalanul be is fogják tartani;
- tanulmányaikat a legnagyobb áldozatok árán és legjobb tudásuk szerint igyekeznek elvégezni;
- az előjáróknak engedelmeskedve az egyházmegyében legalább három évig fognak szolgálni, és bárhova is helyezték őket, nem fogják ezt a szolgálatot megtagadni;
- amennyiben nem akarják magukat pappá szenteltetni, úgy a rájuk fordított összeget vissza fogják fizetni, hogy abból más olyan ifjút tudjon az intézmény nevelni, aki Isten népét szolgálja majd a papi renden keresztül.

Mindezt nagy ünnepélyességgel és a dokumentumot saját kézjegyükkel hitelesítve. Az előbb felsorolt esküt 1625 óta (kisebb-nagyobb követelményekkel) minden nagyobb szemináriumban leteszik a papnövendékek, de a lényegén nem változtatva.

A Collegium Generale szabályzatában a legfontosabb cél a jámbor papi lelkület kialakítása volt, ami a gondos és rendszeres lelki élet következménye.

A papnövendékeket nemcsak a lelki életre, hanem a társadalomban betöltött szerepükre is fel kellett készíteni. Ebből a szempontból kettős volt a feladat, hiszen az alacsonyabb társadalmi rétegből érkező ifjakat előbb a jó modorra kellett megtanítani, ugyanis azt otthonról nem hozhatták magukkal. Gondoljunk arra, hogy a szemináriumban jobbágyok, mesteremberek fiai is tanultak. A növendékeket nem lehetett társadalmi rétegekre bontani, hiszen ott egy közösséget kellett alkossanak. De ne gondoljuk, hogy csak az alacsonyabb társadalmi rétegből érkezőket kellett nevelni: a nemes származású fiakat is, hiszen nekik az alázatosságot kellett megtanulni, amit nem biztos, hogy mindig hoztak magukkal otthonról.

Egy papnak abban időben minden társadalmi rendben kellett tudnia mozognia, ezért fontos volt, hogy a szemináriumi nevelés mindenre felkészítse őket. Ennek érdekében mindenki számára kötelező volt a tanulmányok mellett a fizikai munka. Szombati napokon az általuk lakott helyiségeket mindenkinek a beosztás szerint kellett takarítania: felsöpörni, majd felmosni. Elképzelhető, hogy egy nemesi származású ifjúnak ez nagyon nehéz feladat volt, hiszen a kastélyban ezt a szolgáló végezte el, így számára egyenesen megalázó volt az ilyen munka. Azonban a papság nem társadalmi rangot jelentett, hanem a krisztusi alázat megvalósítását. A szabályzat a testi tisztaságra is kitért.

Azt is meghatározta, hogy a kispapoknak a városi séták alkalmával milyen módon és milyen kéztartásban sétáljanak: a kezüket a mellükön keresztbe kellett tartásuk, hogy a séták alkalmából nehegy széles mozdulatokat tegyenek.

Az alázatosságra való nevelés egy ékes kötelessége és példája volt, hogy a növendékeknek Mária-ünnepek előtt minden előjárót végig kellett látogatniuk, és őket térden állva meghallgatniuk, amikor is az előjáró azokat a kifogásokat, panaszokat mondta el, amelyeket az adott szeminarista életében megtapasztalt. Ezt pedig nem abból a célból tette az előjáró, hogy lelkileg ártson a növendéknek, hanem sokkal inkább azért, hogy az illetőben tudatosodjanak a hibák, amelyeket ki kell vagy kellene javítania.

A növendékek között tilos volt a pártoskodás, a klikkesedés, még azok között is, akik akár egy egyházmegyéből, egy szerzetesrendből, vagy különböző nemzetiségekből származtak. A szemináriumban az igazi *communio* megvalósulását tűzték ki célul. Azért volt erre szükség, hogy a papjelöltek már ott megtanulják, hogy hatékony lelkipásztori munkát csak úgy tudnak végezni, ha az egyéni érdekeiknek fölébe helyezik a közösségi érdekeket.

A szemináriumi neveléssel párhuzamosan zajlott a tudományos, akadémiai nevelés az egyetemen.

A Collegium Generale nagy szolgálatot tett a magyar katolikus Egyháznak, hiszen az ország minden püspöke küldhette ide a növendékeit, akik a jezsuita atyáktól úgy a tudomány, mint a lelki élet szempontjából nagyon jó nevelést kaptak, amit a papszentelés után egyházmegyéjükbe visszatérve kamatoztatni tudtak nemcsak a hívek, hanem az ott szolgáló papság javára is.

1667. január 2-án Lósy Imre és Lippay György végakarátának eleget téve, és a végrendeletben meghagyott összegeket felhasználva megnyílt a harmadik fakultás, vagyis a jogi kar.

Szelepcsényi György szemináriuma

Lippay György után Szelepcsényi György került az érseki székre, aki szintén a római Collegium Germanicum–Hungaricumban tanult. Ő 1678-ban Nagyszombat városában egy újabb szemináriumot alapított, aminek neve Seminarium Marianum lett, későbbi neve Seminarium Mariano-Szelepcsianum. A szemináriumot a Boldog-

ságos Szűz Mária oltalmába ajánlotta, innen kapta az nevét. Az előjárók az esztergomi káptalanból kerültek volna ki, de végül a jezsuitákra bízta. A szeminárium célja kettős volt: egyházi és világi pályára készülő ifjak katolikus hitben való nevelése, hiszen a világi pályán is fontos volt, hogy legyenek katolikusnak nevelt ifjak, akik a hitet a világi életben is tudják képviselni és terjeszteni.

A szeminárium anyagi háttérét a bozóki prépostság jelentette, amit saját pénzéből vásárolt meg világi birtokosától, és rendelt a szeminárium költségeinek fedezésére.

Az érsek a szemináriumot azok számára alapította, akiket a családjuk azért tagadott ki, mert visszatértek vagy hűségesek maradtak a katolikus hithez, vagy olyan családok sarjai voltak, akik megtértek az eretnekségből. De itt tanulhattak az érsek rokonságába tartozó ifjak is, akik nem feltétlenül papi pályára készültek. A világi pályát választó ifjaknak is olyan nevelésben volt részük, mint akik a papi pályára készültek, azzal a kivétellel, hogy a papi rendekben nem részesültek.

Jogos a kérdés, hogy miért is volt szükség erre a szemináriumra, hiszen Nagyszombat városában ez lett a harmadik ilyen. Nos, szükséges volt, hiszen a Pázmány Péter bíboros által visszatérített nemesi családok példája hatott a nemesi osztályra, így fiataljaik nevelésére megoldást kínált ezen szeminárium létrehozása, ami lehet, hogy az akkori ifjak számára (a túlzott szigor miatt) nem annyira volt vonzó, de a lehetőséget megadta, hogy a vállalkozó kedvűek itt tanulhassanak.

Szelepcsényi azt is megengedte a jezsuitáknak, hogy ha veszély állna fenn, akkor az intézményt a biztonságos Bécs városába vigyék, de ott is csak magyar fiatalok tanulhattak az intézmény falai között, illetve csak magyarok nyerhettek felvételt.

Budavári szeminárium

Esztergom 1683. október 27-ei, majd Buda 1686. szeptember 2-ai török alóli felszabadítása után a papnevelésben is pozitív változás következett be, hiszen Széchényi György érsek Budán új szemináriumot alapított.

Széchényi Györgyöt 1631. március 15-én szentelték pappá. Három hónapig káplán volt Vágsellyén, majd 1632. február 7-étől esztergomi kanonok. 1643. november 20-án csanádi, 1644-ben pécsi, 1648-ban veszprémi, 1658-ban győri püspök lett, majd 1668. április 18-án kalocsai érsek, és egyúttal a győri püspökség adminisztrátora. 1674-ben tagja volt a protestáns prédikátorok ellen létesített pozsonyi vértör-

vényszéknek. 1681-ben Bécsben I. Lipót király jelenlétében tartotta meg aranymiséjét. 1685. március 21-én lett esztergomi érsek. Általa istápolts unokaöccsét, Széchényi Györgyöt, 1687-ben érdemeiért Szentgyörgy, Egervár és Pölöske várak kapitányává nevezték ki.²³³

1687-ben Budán, a Mátyás-templom melletti épületben alapított akadémiát, nemesi kollégiumot és szemináriumot. 1687. március 19-én Pozsonyban írta alá az alapító okiratot. Itt is megmutatkozik, hogy nem hiába volt a Pázmány Péter által alapított, Szent Istvánról nevezett szeminárium első rektora, hiszen az alapító okiratban a bécsi Pázmáneum szabályzatát követte. Eszerint:

- A növendékek szemináriumban töltött első három hónapja a noviciátus.
- Három hónap után vagy szabadon elhagyják a szemináriumot, vagy esküt tesznek a rektor kezeibe, hogy a felszentelésüket fogják kérni, majd pedig három évig (akár a török hódoltság területén) ott fognak lelkipásztori munkát végezni, ahova az esztergomi érsek helyezi őket.
- A három év eltelte után sem kívánnak más egyházmegyébe lépni engedély nélkül, ami által lehet, hogy számukra könnyebb és jövedelmezőbb papi életet tudnak biztosítani.
- A növendékek öltözete a kék reverenda és az ugyanilyen színű köpeny.
- Ami az étkezést illeti: ebédre három tál étel és egy icce bor jár, figyelembe véve az adott böjti vagy ünnepi időszakot.
- A tanulmányi és teológiai jártasságot vizsgák abszolválásával lehet igazolni az előjárók felé.
- A növendékek mindennap kötelesek az alapítóért egy egész rózsafüzérimádságot felajánlani. Ha pappá szentelik őket, akkor az újmiséjüket, illetve minden évben egy szentmisét kellett felajánlani akár az alapítóért, akár annak lelki üdvéért.
- Azok, akik a tanulmányaikat megszakítják és nem is fejezik be, kötelesek a költségeket visszafizetni, hogy helyettük olyan növendék tanuljon, aki eljut a papságig, és méltón fogja szolgálni az Anyaszentegyházat.
- A rendelkezés szerint a szeminárium neve: Seminarium Széchényianum, és a szeminárium homlokzatára tegyék ki a Széchényi-címert.²³⁴

²³³ [https://hu.wikipedia.org/wiki/Széchényi_György_\(érsek\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Széchényi_György_(érsek))

²³⁴ VÁROSY Gyula, *A katolikus iskolaiügy Magyarországon II.*, Kalocsa, 1882, 4–10. o.

Széchenyi György a szeminárium anyagi forrásainak alapjaként a saját pénzen vásárolt kőszegi birtokot adományozta.²³⁵

Széchenyi a szeminárium alapításával egy olyan változás előkészítését alapozta meg, ami 1777-ben a jezsuiták feloszlatása után valósult meg, amikor is a nagyszombati szemináriumot Budára helyezték át.²³⁶

A csanádi egyházmegye szemináriuma

Leginkább ez az egyházmegye érezte a török elnyomás súlyát, pusztítását. Szinte az egész vidéken megszűntek a katolikus közösségek, egy-két bátor ferences atya merészkedett csak ide, hogy gyóntasson, és legalább évi egyszer misézzen adott közösségeknek. A ferenceseken kívül licenciátusok segítettek itt a lelki szükségleteken.

A római kollégiumban ebből az egyházmegyéből 1700-ig két növendék tanult, a 18. században egy sem. Ugyanúgy a bécsi Pázmáneumban sincs említés egyetlen itteni kispapról sem.

A későbbi időkben a nagyszombati szemináriumba Dolny István megyéspüspök három növendéket küldött tanulni. Az egyházmegyének a 19. század elejéig nem volt szemináriuma.

A 18. században jezsuiták telepedtek le Temesváron, ahol iskolát nyitottak. Elképzelhető, hogy a papjelölteket a jezsuita atyák ebben az intézményben készítették fel a papságra.

A kalocsai egyházmegye szemináriuma

A kalocsai egyházmegye története a 17. századik török hódoltságához tartozik. A székesegyház akkoriban romokban hevert, főpásztorok és hívek két évszázada nem találkoztak. Itt is a ferences atyák és a licenciátusok segítettek életben tartani a katolikus hitet. A római kollégiumban a 16. század végén egyetlen kalocsai megyés kispap volt, a 17. században pedig kettő nevelkedett ezen intézmény falai között. A bécsi Pázmáneumban sem találkozunk kalocsai kispapok neveivel, csupán azzal, hogy Pisky János kalocsai érsek és a győri püspök saját pénzükön taníttattak kispapokat, akik végül győri megyés papok lettek. Telegdy János kalocsai érseknek és a nyitrai

²³⁵ CSESZKA Éva, *Az esztergomi érsekség birtokainak a helyzete Széchenyi György alatt*, Magyar egyháztörténelmi vázlatok, Budapest, 2003, 1–2. kötet

²³⁶ PAULER Tivadar, *A budapesti magyar kir. tudomány-egyetem története*, I. kötet, 115. o.

püspökség adminisztrátorának a nagyszombati szemináriumban hat kispapja volt, de azok sem kalocsai megyés papok, hanem nyitrai kispapok, majd felszentelt papok lettek.

Csáky Imre kalocsai érsek 1718-ban arra kérte III. Károly királyt, hogy egy, Kalocsán létesítendő szeminárium számára alapítványt adományozzon az anyagi háttér megteremtéséhez.

Patacsich Gábor érsek életútjára tekintve láthatjuk, hogy nemesi családból származott, és a szemináriumot ő is a római kollégiumban végezte 1719–1722-ig. A teológiai doktorátus megszerzése után a lateráni bazilikában szentelték pappá 1722-ben. Egy évvel később a horvátországi Varasd plébánosa lett. Rövid időn belül zágrábi kanonoki kinevezést kapott. Ebben az időszakban nemcsak egyházi, hanem világi feladatokat is ellátott. 1729-ben, 30 évesen lett szerémi püspök, de az elhúzódó konk-lávé miatt csak 1731-ben szentelheték fel. Az egyházmegyét csak 1733-ig tudta kormányozni.

A szerémi egyházmegye birtokbavétele után egészen elemi gondokkal kellett megküzdjön, hiszen az egyházmegyének nagyon nem voltak papjai, sem székesegyháza, székesegyházi káptalanja vagy püspöki rezidenciája, ahol a hivatalát elhelyezhette volna, és persze ahol lakhatott volna, de nem volt ezen munkálatok végrehajtásához anyagi forrása sem. Ezen hiányosságok pótlására a családi jövedelmeit használta fel, illetve az adott egyházmegye prépostágainak jövedelmeit. A püspököt ez rosszul érintette, hiszen úgy érezte, hogy az udvar kegyvesztettje, mivel a világi hatalomtól semmilyen anyagi forrást nem kapott ezen hiányosságok elvégzésére és pótlására.

1733. február 6-án III. Károly Kalocsa-bácsi érsekké nevezte ki. Ott ugyanazt a munkát kellett elvégeznie, amit a Szerémségben abbahagyott.

Patacsich Gábor fontos mérföldköve a kalocsai egyházmegyének, hiszen ő volt az az érsek, aki Kalocsán kívül nem volt több egyházmegyének is adminisztrátora, így ez megteremtette azt a lehetőséget, hogy Kalocsán rendezze be rezidenciáját. 1526 óta nem volt olyan főpap, aki Kalocsán rezidiált volna.

Patacsich Gábor érsek feladata az egyházmegye vezetése volt, csak erre az egyházmegyére fordíthatta minden figyelmét és gondját, amit a megérkezése után el is kezdett. Hogy milyen állapotok fogadták, azt egy szemtanú így mondta el:

„Nincs székesegyháza, nincs káptalana, sem semmilyen jövedelme. A plébánia-templom egész klérusa két személyből áll, a plébánosból, aki egyben általános helynök is, valamint egy káplánból.”²³⁷

Az érsek számára a legnagyobb és legsürgetőbb feladat a szeminárium felállítása volt, hiszen a török hódoltság legsúlyosabban ezen egyházmegyét érintette, ahol a papok elfogytak, és nem volt, aki a lelkipásztori feladatokat elvégezzék.

Patachich Gábor a szemináriumot Borromeo Szent Károly ünnepén nyitotta meg, és az ő oltalmába ajánlotta 1733. november 4-én. Beszédes az a történelmi tény, hogy ezen a napon vette birtokba kánonilag a kalocsai egyházmegyét is, bizonyítva, hogy a papnevelés kérdése ebben az egyházmegyében ugyancsak sürgető tény, amire minél előbb megoldást is talált.

A szeminárium megnyitásának megerősítését Róma²³⁸ 1735-ben, míg Bécs²³⁹ 1738-ban tette meg. Azonban a megerősítések ellenére nagy gondot jelentett a szeminárium anyagi forrásainak megteremtése.

A szemináriumot a székesegyház és a plébánia közelében alakította ki 10 növendékkal és három tanárral. Utóbbiak közül az egyik filozófiát, a másik morálist, a harmadik pedig egyházi éneket és szertartást oktatót.

Patachich Gábor érseknek nemcsak anyagi és lelki gondja volt a szemináriumra, hanem maga is jó példát mutatott a kispapoknak a vallásosságra és a papi jellemre vonatkozóan. Hogy ez mennyire így volt, bizonyítja az a történet is, mely szerint két jezsuita atya Kalocsán missziót tartott, ahol az érsek is részt vett. A részvétel mellett maga is kifejezte alázatát és buzgalmát a kispapokkal együtt, hiszen a bűnbánat jeleként töviskoszorúval a fején, mezítláb vitte Krisztus keresztségét az általa tartott körmenetben.²⁴⁰

A szemináriumnak Patachich Gábor adott regulát is, a nagyszombati és a római szemináriumok szabályzatát véve alapul.²⁴¹

Az új szeminárium és a benne folyó papnevelés meghozta a jó gyümölcsöket, hiszen évenként több fiatal szenteltek pappá. Azonban – bármilyen furcsán is hangzik – az egyházmegyei papság fejlődését és gyarapodását nem mindenki nézte jó

²³⁷ *Luzsánszky István László, váradi püspök vallomása az 1733-as processzus során*, ASV Arch. Conclst., Processus Conclst., 119, fol 199r.

²³⁸ KFL VIII. 1. b) II.) Róma, Santa Maggiore, 1735. november 30.

²³⁹ Uo. Bécs, 1738. november 28.

²⁴⁰ KATONA István, *Historia Colocensis Ecclesiae*, II. kötet, 228. o.

²⁴¹ KFL I.1.a. Nagyszeminárium a., házirend, *Leges seminarii*, Kalocsa, 1735. november 5.

szemmel: a bosnyák ferencesek nem szívesen adták át a plébániákat a kalocsai érseknek, aki ez ügyben III. Károly királyhoz fordult, és a felterjesztése eredményes volt.

Egy példa a kialakult helyzetre: Gara első plébánosát Patachich Gábor 1735. augusztus 5-én akarta beiktatni a plébánosi tisztségbe. Előtte a plébániát a bajai ferencesek látták el. A nép nem akarta az egyházmegyes plébánost – csak szégyenkezve merem feltételezni, hogy a ferencesek nyomására –, és kifejezte azon akaratát az érsek felé: továbbra is azt szeretnék, hogy a ferencesek lássák el a lelkipásztori feladatokat. Közben az alázatot elfelejtő ferences szerzetesek is megérkeztek Garára, és ők is tiltakoztak az érseki intézkedés ellen. Patachich Gábor hiába mondta nekik, hogy nemcsak az érsek elvárása ez, hanem a király parancsa is, a nép hajthatatlan volt. Az érsek egy tervet eszelt ki erre. A falu véneit meghívta és vendégül látta az érseki palotában. A meghívottak poharaiba bort töltött, majd újra figyelmeztette őket: „A lelkeket a világi papság iránti jóakarátának megszerzése érdekében.”²⁴² Az alkohol megtette hatását, és a leittasodott meghívottak ellenállása eltűnt, majd nagy örömmel kiáltották a következőket: „Éljen a mi plébános urunk!”²⁴³

1776-ban Patachich Gábor unokaöccsét, Patachich Ádámot nevezték ki kalocsai érseknek, az ő feladata lett, hogy a nagybátyja által elkezdett szeminárium alapítását befejezze és tökéletesítse.

Patachich Ádám 1735–1739-ig tanult Rómában. Abban a megtiszteltetésben volt része, hogy 1738-ban a Szentatya jelenlétében tarthatta mindenszentek ünnepi prédikációját. Megszerezve a doktorátust 1739-ben pappá szentelték a lateráni bazilikában. Ugyanezen évben visszatérve Rómából a Verbovec családi birtok plébánosa lett egészen 1741-ig. Zágrábban kanonoki kinevezést kapott, s ezt a tisztséget aztán 1741–1759-ig látta el. Az egyháziak mellett világi feladatai is voltak, hiszen a horvát-oszmán határon katonai parancsnokként működött. 1751-ben a bécsi udvari kancellária egyházi tanácsosa lett, majd novi választott püspökévé nevezték ki. Abban a korban a választott püspöki rangot Róma nem ismerte el, csak a magyar királyság, így nem járt püspökszenteléssel sem.

1759-ben váradi püspökké nevezték ki, 1760-ban fel is szentelték püspöknek. Tizenhét évig vezette a váradi egyházmegyét, miközben folytatta a székesegyház építését, és a püspöki palotát is elkezdte építtetni. A klérus képzésére is voltak tervei. A

²⁴² KFL I.1.e.A.) *Protocollum determinatorum venerabilis consistorii colocensis 1733–1745*, 27–30. o.

²⁴³ Uo.

kultúra nagy elkötelezettje volt, hiszen több művészetnek lett a mecénása: személye köré költőkből és zeneszeretőkből álló csoport alakult ki. Palotaszínházat és korabeli zenakart is működtetett, azonban a 1760-as évektől kezdve inkább az olvasásnak szentelte életét, mivel könyvtárában 7825 kötetet gyűjtött össze.

Váradai távozásáról a mai napig olyan legendák élnek, amelyek azt próbálják megindokolni, hogy miért kellett Kalocsára távoznia úgy, hogy az általa építtetett püspöki palotában csak egy éjszakát töltött el:

- Erről a történetről jómagam is kalocsai látogatásom alkalmából hallottam. Az elbeszélés szerint a püspöki kastély átadóán Mária Terézia túlságosan is nagyra találta az épülete, ezért csípősen megjegyezte az érseknek: „Nagy ól ez egy disznónak, excellenciás uram!” A főpap sem volt rest a válaszadásban, és ezt mondta: „Ketten is elférünk benne, fenség!” Erre jött a megtorlás Mária Terézia részéről a kalocsai kinevezés formájában.²⁴⁴
- Egy másik történet szerint az idézett pompás kulturális élet keltett megbotránkozást sokakban.²⁴⁵
- A legvalószínűbb történet szerint egyházkormányzati kérdés áll a kinevezés hátterében. A váradai görögkatolikus hívek nagy számban voltak jelen az egyházmegyében, és így külön bizánci szertartású egyházmegyét szerettek volna alapítani, amit az érsek nem támogatott, mert azzal híveinek háromnegyedét veszítette volna el. Mária Terézia a kalocsai széküresedést használta ki, hogy ezt a nehéz kérdést megoldja, és az akadékoskodó püspököt eltávolítsa. A terve sikerült, hiszen Patachich Ádám Kalocsára érkezése után tíz nappal ki is nevezte az első váradai görögkatolikus püspököt.²⁴⁶

Már érsekké való kinevezésekor (1776. március 8-án), és a rá következő évben apró módosításokat hajtott végre a kalocsai szeminárium szabályzatán. Nála is azt látjuk, hogy a papnevelés kérdése annyira fontos volt számára, mint nagybátyjának, hiszen első érseki rendelkezései között ott szerepelt a szeminárium ügye, annak tökéletesítése.

²⁴⁴ FODOR József, *Nemcsak a bor vidámítja az ember szívét, Papi anekdoták*, Nagyvárad 2006, 131. o.

²⁴⁵ ADRIÁNYI Gábor, *Patachich Ádám korának egyháztörténete*, 14. In: *Patachich Ádám érsek emléke*. Zajezdai báró Patachich Ádám kalocsai érsek (1776–1784) halálának 220. évfordulója alkalmából rendezett konferencia és kiállítás emlékkönyve, Kalocsa, 2004. november 17., Kalocsa, 2005, Szerk. Lakatos Adél (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 4.), 11–14. o.

²⁴⁶ BUNYITAY Vince – MÁLNÁSI Ödön, *A váradai püspökség története alapításától a jelenkorig*, Debrecen, 1935, IV. 335. o.

Sajnos II. József²⁴⁷ idejében, minden tiltakozás ellenére, a kalocsai szemináriumot be kellett zárni. Patachich Ádám a szeminárium újrainvitását nem is érte meg, hiszen az csak halála után hat évvel történt következett be.

A szemináriumba nemcsak a magyarországi területekről érkeztek kispapok, hanem sok esetben a határon túlról is. Az intézmény nagy feladata volt, hogy a különböző területekről felvett növendékeket – akik különböző anyanyelvvvel, erkölcsi fel fogással, értelembeli különbséggel rendelkeztek – egy közösséggé formálja és nevelje. A multikulturális jelenség több pozitív hozadékkal is járt, hiszen a papnövendékek megismerték egymás kultúráját, és megtanulhatták egymás nyelvét is, amivel a pasztorációban egészen biztosan találkoztak, és akkor könnyebbé jelentett a lelkipásztori életben ezen információk és nyelvek ismerete.

Az 1778-as adatok alapján a kalocsai szemináriumban tizenhat növendék tanult, ebből hatan származtak a főegyházmegye területéről. Volt köztük két bajai, illetve egy-egy kispap érkezett Akasztóról, Kalocsáról, Adáról és Zomborról. Kilencen más magyar területről érkeztek, sőt a szemináriumban még egy cseh kispap is tanult. Ha a nyelvi tudást nézzük, akkor a tizenhat növendékből mindegyik legalább két nyelvet beszélt valamilyen szinten (magyar, német, horvát, illír, szlovák, cseh).²⁴⁸

A szemináriumi nevelés ugyan tökéletes volt, és a nevelők igyekeztek mindent megtenni, hogy a növendékeket a legjobban felkészítsék a lelkek üdvösségének szolgálatára, azonban mégis tapasztaltak negatív élményeket, s ezek jól bizonyítják, hogy a papnevelés abban az időben sem volt könnyű feladat.

A történet egy olyan, történetesen Patachich Gábor érsek által a főegyházmegye számára elsőként felszentelt papról szól, akinél már egy év után jelentkeztek a gondok, ezért át kellett helyezni másik egyházközségbe.²⁴⁹ Csátaljáról a Kalocsa melletti Fajsza került, de ott a gondok újra jelentkeztek a plébánosnál, ezért a hívek közössége 1739-ben panaszt tett a kalocsai érseknél. A feljelentés szerint ordítózott a templomban, alig vezette a litániát, helyette szívesebben töltötte idejét vadászattal, szenteltvíz helyett rendes vizet használt, egy haldokló asszonyt nem akart az utolsó kezzel ellátni, míg az egyházi adót be nem fizeti a család, sőt egy másik haldokló öreget sem akart meglátogatni, aki végül a szentségek nélkül halt meg. A tanács azt a

²⁴⁷ WINKLER Pál, *A papnevelés története a kalocsai egyházmegyében*, Kalocsa, 1934, (Árpád könyvek 47.) 23 sk.; Vö. KFL I.1.a. Nagyszeminárium a., II. József rendeletei.

²⁴⁸ KFL I.1.a. A Nagyszeminárium, információ a növendékekről 1778

²⁴⁹ KFL I.1.e.A.) 1. *Protocollum determinationum venerabilis consistorii colocensis 1733–1745*, 111 sk.

döntést hozta, hogy „alkalmatlan és romlott lelkipásztor”, aki nem méltó a papi feladatok ellátására, ezért örökre kitiltották az egyházmegye területéről. Ennek ellenére később Akasztóra helyezte az érsek, de a gondok ott is jelentkeztek. 1743-ban végleg elbocsátották a szolgálatból. A történetben semmilyen eljárásról nem olvasunk, sőt arról sem, hogy a lelkipásztor az ellene felhozott vádakra mit válaszolt, vagy egyáltalán biztosított-e fórumot az egyházi hatóság, hogy ezek ellen védekezni tudjon. A történet tehát jól mutatja be, hogy a papképzésbe is csúszhattak hibák, sőt a lelkipásztori újjászervezés sem ment zökkenőmentesen.

Az erdélyi szemináriumok

Az adott források a kolozsvári egyetem és szeminárium alapításával kapcsolatban Báthory István erdélyi király, későbbi erdélyi fejedelem nevét emlegetik, azonban a szervezőmunka pár évvel korábban, 1579 végén elkezdődött, amikor Báthory Kristóf fejedelem és Sunyer lengyelországi jezsuita tartományfőnök javaslatot tett a „seminario di ungari in Colosvár” megalapítására.

1579 és 1581 között Báthory Kristóf, a jezsuiták, Caligari lengyelországi követ és Ptolomeo Gali bíboros levelezésében többször felbukkant a kolozsvári szeminárium gondolata, ám ez inkább csak tervezgetés volt, hiszen Rómából erre az alapításra az a választ érkezett, hogy előbb szülessen meg a jezsuitákat megerősítő pápai dokumentum. Teljesen logikus az intézkedés, hiszen amíg nincs meg a jezsuiták pápai engedélye, addig sem az egyetemen, sem a szemináriumban nem tudnak tanítani.

Báthory István erdélyi fejedelemmel a tárgyalások 1581, 1582 körül váltak komollyá. Ezekről annyit tudunk, hogy két szemináriumot akartak létrehozni: egyet a nemesek, egyet pedig a nem nemesek részére. A szeminárium anyagi hátterét pápai támogatásból akarták megoldani, így nem kellett volna az erdélyi egyházmegyének visszaszolgáltatni azokat a javakat, amiket a szeminárium fenntartására kívántak fordítani. Végül egy szemináriumot hoztak létre.

1583. február 5-én elkészült XIII. Gergely pápai alapító okirata, amit Báthory István fejedelem február 13-án írt alá. A létrehozott pápai és királyi szeminárium anyagi háttereként a fejedelem évi 1000 magyar aranykoronát adományozott a szász papok dézsmájából, míg a pápa is 1200 tallérnyi összeget ígért meg 15 éven keresztül. A király Possevino jezsuita szerzetest küldte el Erdélybe, hogy a terveket megvalósítsa.

A Kolozsvárra érkező jezsuita komoly akadályokkal találta magát szemben. 1582 februárjában ugyan azt a levelet írták, hogy a szenátorok támogatják a pápai tervet, sőt XIII. Gergely pápának még köszönőlevelet is írtak, azonban a szervezőmunkát fenntartásokkal fogadták, és nem mindenben támogatták. Nehezen fizették ki a király által megígért összegeket, és azt is úgy intézték, hogy a király által felajánlott pénzt a városi tanács kezelje, az is rendelkezzen felette. Possevino jezsuita szerzetes ezt nem fogadta el, hiszen akkor a városatyáknak beleszólása lett volna abba is, hogy a szemináriumba kit vegyenek fel és kit ne. A intézményépület helyéről is nagy vita támadt, hiszen a város olyan romos házat ajánlott fel, hogy a szervező jezsuita atya úgy vélte, ez még istállóknak sem volna jó, nemhogy papi szemináriumnak. Possevino az unitáriusok által elfoglalt domonkos kolostort követelte a szeminárium számára, mondván, hogy az amúgy is katolikus intézmény volt, és visszajárna az Egyháznak. Ezután egyeztek meg egy elfogadható épületben, amibe ideiglenesen beköltözött a szeminárium, amíg a király által ígért épület fel nem épül.²⁵⁰

A jezsuita szerzetes nagyon jónak találta a régi domonkos kolostort, ezért újra és újra előhozakodott vele Báthory István fejedelemnek, de ő mindig elutasította a jezsuita ezen kérését.²⁵¹ Azt azonban sikerült a fejedelemnél elérni, hogy a jezsuita kolégiummal szemben megkapják azt a nagy telket, ahova 1585 végére olyan házat építettek, ami megfelelt a szeminárium számára.

A szeminárium 1589 elejéig, a jezsuiták elűzéséig, illetve korábban, az 1586-os nagy pestisjárvány miatt az intézmény működése szünetelt, mivel a seminaristák a járványveszély elől az közeli erdőkbe menekültek, és ott éltek. Arról nincs pontos információnk, hogy a szeminárium szüneteltetése idején akár a lakosság, akár a fejedelem világi célokra visszafoglalta volna az épületet. Ladó Bálint 1591 elején írott leveleiből megtudhatjuk, hogy a szeminárium kulcsait két világi pap kapta meg, akik szintén ennek az intézménynek voltak a növendékei.

Sokkal többet tudunk a szeminárium átmentésének terveiről. Antonius de Puteo bécsi pápai követ 1589 februárjában azt az elképzelést fogalmazta meg, hogy a szemináriumot valahol külföldön, de Erdély közelében kell megszervezni, hogy abban

²⁵⁰ BÍRÓ Vencel, *A római katolikusok helyzete és hitélete Erdélyben a jezsuiták első betelepülése idején*, In: *A kolozsvári piarista gimnázium értesítője*, 1914, 3–25. o.

²⁵¹ PIRNÁT Antal, *Arisztotelianusok és antitrinitáriusok*, In: *Helikon* (17) 1971, 363–392. o.; KAPRONCZAY Károly, *Báthory István iskolaalapítási törekvései*, In: *Magyar Pedagógia*, 1976, 253–261. o.

az intézményben csak erdélyi papnövendékek tanuljanak. Campanus lengyel tartományfőnök úgy vélte, hogy a szemináriumot Lublinban vagy Jaroslavban kellene újraindítani, és ott az erdélyi kispapok mellett moldvai növendékek is tanulhatnának. Azt is javasolta, hogy a szemináriumot éppen arra kellene felhasználni, hogy a jezsuiták visszatérhessenek, hiszen a pápa arra is hivatkozhatna, hogy nem kevés anyagi áldozatot hozott, hogy a szeminárium létrejöhsen, és benne jezsuita szerzetesek taníthassanak. Azonban Rómában ezen elképzeléseket nem támogatták. Carillo 1591-ben kijelentette, hogy a szemináriumot Gyulafehérvárra kell áttelepíteni. VIII. Kelemen pápa erre ígéretet is tett, de ezen terv kivitelezésének részletei újabb vitákat generáltak. Ezek pedig arról szóltak, hogy a gyulafehérvári szeminárium alapítása nem állítja vissza a pápa eredeti elképzelését, miszerint Kolozsváron legyen a szeminárium, másrészt a jezsuitákat sem lehet a tanításba bevonni.

Az 1592-es levelezésekben már az eredeti tervről, vagyis a kolozsvári szeminárium visszaállításáról olvasunk úgy a pápai követ, mint a fejedelem leveleiben. Utóbbi nem is akart hallani róla, hogy a szemináriumot Lengyelországba „menekítés” át, s azzal érvelt, hogy ott nem jó az éghajlat, és az étkezés elviselhetetlen egy erdélyi ember számára.

Az alkudozások 1592. év végére holtpontra jutottak, de a pápai követ decemberben írott jelentése fordulatot hozott. Eszerint a szemináriumot vissza lehet állítani az eredeti helyére, vagyis Kolozsvárra.

Az 1593. és 1594. évi levelezésekben nem találjuk az adott témát.

Az 1595 májusában tartott országgyűlés a jezsuita rendnek megengedte a tevékenységet Erdélyben, aminek következtében már részükről is megindultak az előkészületek a szeminárium újraindítására. 1595. december 6-án kelt levelében a pápai követ azt írta, hogy a sikeres brassói hadjárat után a fejedelem a szeminárium újraindításával fog majd foglalkozni. Sőt, a levél arról is beszámolt, hogy nemcsak Kolozsváron, hanem Gyulafehérváron is felállítanak egyet.

Bármilyen furcsán is hangzik, a kolozsvári szeminárium sajnos állami intézetté alakult át, ugyanis az ígért római támogatás a Szentatya részéről soha nem érkezett meg. A római jezsuita rendfőnök még a vatikáni államtitkárral, Aldobrandini bíborossal is tárgyalt, azonban csak arról tudott beszámolni, hogy a Szentszék húzza és halasztja a támogatás folyósítását. Végül az erdélyi fejedelmi támogatással a szeminárium egészen a fejedelem 1598-ban történt lemondásáig tudott működni. Sőt,

ugyan nagyon nehéz körülmények között, de a szeminárium azt követően még további öt évig működött, azonban a történelem viharai és Erdély protestáns hitre való áttérése miatt 1603-ban végleg bezárta kapuit.

A szemináriumban zömével erdélyiek tanultak, amit a fennmaradt intézményi listák tanúsítanak.

A szemináriumi szabályzat²⁵² alapja az 1583. március 18-án megfogalmazott *Ratio seminarum caludiopolitani administrandi*, illetve az ugyancsak 1583-ban megjelent *Leges seminariorum pontificiorum*.

A nagy kérdés, hogy a felvételnél milyen vallású fiatalokat lehetett felvenni a szemináriumba. Possevino *Rationes seminarum pontifici Ville instituendi* című dokumentuma kifejezi, amit a szeminárium szabályzata is átvesz, hogy elsősorban eretnek gyermekeit kell felvenni, akik enélkül nem látogatnák a jezsuita iskolákat. Ezt a vallási ellentétek miatt szinte lehetetlennek tűnt megvalósítani.

1583. április 13-án Báthory Istvánhoz írt levelében Possevino közölte a fejedelemséggel, hogy az általa elkészített kolozsvári szeminárium szabályzatába – amit a szenátoroknak is elküldtek – nem fogalmazták bele, hogy a hitvallási esküt is le kell tenni a szeminaristáknak. A korabeli források arról is beszámoltak, hogy éppen ezért nagyon kevés jelentkező volt a szemináriumba. Más források épp ennek az ellenkezőjéről számolnak be, tehát a szeminárium növendékei nagy lelkesedéssel vallják meg és terjesztik a katolikus hitet, sőt a szülők és a rokonok megtérítésében is nagyon sokat segítenek, eredményes térítőmunkát végezve. 1597-ből olyan esetről is olvashatunk, hogy az evangélikus apa hiába akarta kivenni a szemináriumól fiát, az nem törődve a család elvárásával, Beszterceből visszautazott a kolozsvári szemináriumba.

A jelentkezők papi pályán való maradását is szorgalmazták. Ugyan sokuk kapott egyházas nevelést, mégsem akartak a papi pályán megmaradni. Aztán az évek során kezdtek kialakulni azon szűrőrendszerek, amelyek segítségével csak a papi pályára készülő, és azon megmaradni szándékozó növendékeket vettek fel.

A szemináriumba jelentkezőknek a felvételük előtt három hónapot kellett úgy eltölteniük, hogy az iskolát ugyan látogatták, de saját költségükön a szemináriumon kívül kellett lakniuk. Vagy akiknek erre nem volt lehetősége, azok lakhattak a szemi-

²⁵² VERESS Endre, *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig*, In: Művelődéstörténeti tanulmány, Kolozsvár, 1906 és In: Erdélyi Múzeum (23) 1906. 169–193. o., 249–263. o., 319–320. o.

náriumban, de nem számítottak növendékeknek, vagyis oda felvettnek. Ebben a „próbaidőszakban” figyelték meg a tanárok a diákok erkölcsét, viselkedését, így döntöttek felvételük vagy elutasításuk mellett.

A szabályzat meghatározta a növendékek öltözködését és életmódját is, külön a papi, külön a világi pályára készülőkét. A köztudatban is elterjedt a szeminárium e kettős nevelése, hiszen olvasunk olyan szombatista vallású családról, mely azért adta gyermekét szemináriumba, hogy ott a diplomáciai élethez szükséges műveltséget szerezzen. Ez akár 1592-ig megmaradt, hiszen Carillo is azt állította, hogy nemcsak katolikus papokra, hanem katolikusnak képzett nemesekre is szüksége van Erdélynek.

A tanulmányokról az adott források sajnos nagyon keveset írnak. A 15 éves korban bekerült fiatalok a jezsuita gimnáziumban tanultak, de ezekben a tanulmányokban speciális, a papi pályára felkészítő tárgyak is voltak. Ebbe enged bepillantani az 1585 januárjában Braunsbergben készült irat, ami az 1583-as törvények megismétlése mellett felsorolja azokat a tárgyakat, amelyeket a szeminaristáknak el kellett sajátítaniuk. Ezek a következők:

- *Studia ad pietatam pertinentia ea hic voto, quar singulis sunt ad vitam christianam necessaria. Quo in genere discere debent.*
- *Modum mane et vespere orandi.*
- *Modum tum confidendi, concinandi, missam audiendi.*
- *Modum examinis cinscientiae.*
- *Modum benedicendi mensam.*
- *Modum servviendi missam, et si quae sint similia.*
- *Modum cum fructu aidiendi concionem.*
- *Modum meditandi es rosarii orandi.*
- *Item parvum Catechismum Canisii.*
- *Studia ed disciplinas liberales prtinentia, partim sacra sunt partim profanaIn profanis: grammatica, humaniores literae, rethorica, dialectica prout apud nos leegitur.*
- *Item scite et pulchre scribere: lingva germanica, lingva polonica, lingva greace.*
- *In sacris vero: Romanus Catechismus, Ratio administrandorum sacramentorum, casus conscientiae.*
- *Solutiones controversarium ad singulorum populorum ex quibus oriundi sunt alumni necessitates accomodatae, exempli Schismaticorum vel Haereticorum.*

- Modus cum proximus agendi et in scholis docendique.
- Adde Musicam.
- Comptum Ecclesiasticum.
- Praeter haec si quis vel philisophiae plenus vel theologiiae studere debeat, id iam non nsotri est seminarii.

A felsorolás figyelembe veszi, hogy Erdély különböző vidékein milyen eretnek-ségek alakultak ki, így a növendékeket ezek ellen is fel kell készíteni. A német és a lengyel nyelvvel kapcsolatban megjegyzi, hogy jó lenne, ha minden növendék megtanulná ezt a két nyelvet, hiszen a mindennapi életben nagy hasznát fogja venni.

1601-ben Paulus Boxa, lengyelországi jezsuita tartományfőnök-helyettes hangsúlyozta a felvételi követelmények szigorú betartását, és arra is kitért, hogy jó volna a képzés gyakorlatiasabbá tételére is odafigyelni, ehhez pedig gyakorlati javaslatait is megtette. Szerinte a növendékeknek nem elég, ha ünnepnapokon csak prédikációkat hallgatnak, maguknak is anyanyelvükön kellene prédikálniuk, másrészt szükség volna arra, hogy a plébániákra is kijárjanak, ott a krisztusi igazságokban még inkább el tudnának mélyülni.

A paphiány miatt a képzés gyakorlati jellege nagyon lényeges volt a kolozsvári szemináriumban, nemhiába olvashatunk arról is, hogy a növendékek kijártak a közeli plébániákra, és ott tanítással segítettek a lelkipásztorkodásban, tanítva az eretnekekkel szembeni igaz tanokat.

Rövidesen Erdély egészen a protestánsok kezébe került, így 1603-ban Székely Mózes ki is űzte a jezsuitákat Erdélyből, intézményeiket pedig a nép lerombolta. Ennek egy sajnálatos következménye volt, hogy a 18. század közepéig erdélyi püspök nem rezidiálhatott ott. A papok ki voltak téve a protestánsüldözésnek, és csak titokban tudták lelkipásztori munkájukat végezni. Akadtak vidékek, ahol a protestánsok nem tudtak terek hódítani, így például a Felső-háromszék térséget a mai napig „Szentföldnek” hívják, hiszen ott sem a hívők, sem a papok nem tértek át a protestáns hitre, így a vártemplom is a katolikus Egyházé maradt. De Erdély nagy részén sajnós az üldöztetés volt jellemző.

A római magyar kollégiumban 1600-ig hét, 1600–1655-ig hat, 1700-ig kettő, 1700–1782-ig szintén hat növendék tanult.

Pázmány Péter is nagy gonddal fordult az erdélyi kispapság irányába, hiszen az általa alapított bécsi Pázmáneumban mindig volt hely számukra.

A nagyszombati szemináriumban is rendszeresen volt egy-két erdélyi diák, akiket tanulmányaik elvégzése után pappá is szenteltek.

Illés András erdélyi püspök, aki Pozsonyból irányította az erdélyi egyházmegyét, végrendeletében pozsonyi házát és kertjét a nagyszombati és az Olmützben tanuló erdélyi kispapok nevelésének támogatására hagyta, ezenkívül 8500 forintot hagyott a nagyszombati szemináriumban tanuló kispapok támogatására.

A gyulafehérvári szeminárium

Az előző fejezetben érintőlegesen szó volt arról, hogy a reformáció következtében Erdély nagy része a protestáns hitre tért át, ami azt jelentette, hogy a katolikus hit Erdély nagy részében megszűnt. A templomok a protestáns hitre áttért egyházaké lettek, sokszor a plébánossal együtt. Zsigmond János fejedelem azt a rendelkezést is hozta, hogy az erdélyi katolikusoknak nincs joguk helyben lakó püspökhöz, sőt az egyházi javakat is át kellett adniuk a fejedelemség részére. 150 évig nem volt, aki az erdélyi katolikusok hitét helyben igazgassa. A 17. században a református hitre tért fejedelmek ugyan megengedték, hogy katolikus vikariátus jöjjön létre, de ők nem hozhattak létre papneveldéket, és papokat sem szentelhettek. A nehéz helyzetet a szerzetesek igyekeztek megoldani úgy, hogy iskoláikban továbbra is katolikus hitre nevelték a gyermekeket, ám sok esetben összetűzésbe kerültek a protestáns fejedelmekkel. Így ezekben a vészterhes időkben a papnevelés a külföldi papnevelő intézetekben folyt, ahol a jelölteket pappá is szentelték, így már teljesen kinevelt papok tértek haza Erdélybe, hogy ott a katolikus hívek pasztorálásával foglalkozzanak.

1750-ben Sztojka Zsigmond püspök foglalta el az erdélyi püspöki széket, akinek lehetősége volt arra, hogy Gyulafehérváron szemináriumot alapítson. 1753-ban létre is hozta a Testté lett Bölcsességről, Jézus Krisztusról elnevezett papnevelő intézetet. És nemcsak Gyulafehérváron, hanem Kolozsváron is tervezett oktatási intézményt nyitni. Gyulafehérváron a papi szeminárium mellett kisszemináriumot, vagyis gimnáziumot is tervezett. Kolozsvárra, a bencések kolostorába pedig szintén gimnáziumot és akadémiát kívánt alapítani a jezsuiták vezetésével.

Szemináriumának szabályzata meghatározta a tanulmányi rendet, a tantárgyakat, és az azokat tanító tanárok neveit is tartalmazta:

- Kósa Ferenc lett az intézmény első rektora, aki a jogot, az egyháztörténelmet és az irodalmat tanította, 1756-tól pedig cantus magisteri kinevezett lett;

- Lukács János szentháromsági plébános 1754. április 25-től a hittani tudományok tanárának (canonicus theologus) nevezte ki;
- Csűrös János örkanonokot a szeminaristák lelki atyjává, azaz spirituálissá nevezte ki.

A növendékek öltözete bő fekete talár volt. Később, 1822-től a bő talárokat a szűk reverendák váltották fel, és a fekete helyett 1854-től kéket viseltek. Az öltözéket az intézmény bocsátotta a szeminaristák rendelkezésére.

Itt is megtaláljuk azt az esküt, amit a szeminaristák a felvételük után három hónappal tesznek le, s amiben azt vállalják, hogy tanulmányaik befejeztével pappá szenteltetik magukat, és a legalább három évig az erdélyi egyházmegyében fognak szolgálni. Ellenkező esetben a rájuk fordított költségeket kötelesek visszafizetni, hogy azt olyan diák tanulmányaira szánják, aki hajlandó a papságig eljutni, és utána az egyházmegyében szolgálni.

A növendékek az itteni tanulmányaikat első évben a püspöki palota udvarán és az éneklő kanonok házában kezdték el. Az étkezést a püspöki palotában oldották meg. A szemináriumi képzés, ahogy Mária Terézia rendelete kérte, négy évig tartott.²⁵³

A szeminárium történetében az első vitát 1754. április 17-én tartották hittudományból és kánonjogból.

Az alapító püspök az előljáróknak 10, a növendékeknek 18 pontos szabályzatot készített. Eszerint a növendékek szünidőben sem utaznak haza, hanem együtt maradnak az előljárójukkal, ugyanakkor nemcsak tanulmányokkal, hanem kötetlen programokkal, kirándulásokkal és plébániák látogatásával, vagyis tapasztalatok gyűjtésével telnek e hónapjaik. A növendékek az intézményben fizikai munkát is végeznek, vagy abban segítenek.

A szeminárium alapkövét 1756. április 19-én helyezték el. Abba Sztojka Zsigmond a következő szöveget íratta pergamenre:

*„Q.F.F.S. Domus huius tradendae coelstis sapientiae, Incarnatae Sapientiae dedicatae fundamentalem primum lapidem, Maria Teresia Auugusta regnante, Sigismundus Antonius Antistes posuit, Anno salutis humanae MDCCLVI. XII. Kal. Maii.”*²⁵⁴

²⁵³ MARTON József, *Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig*, Studia Theologica Budapestinensia 5., 1993

²⁵⁴ 1756-ban tévé le a fejevári növendékház talpkövét, azalatt pedig saját lakában tartá s nevelteté a növendékpapokat. LÁNYI Károly, *Magyarföld egyháztörténetei*, III. kötet, Pest, 1844, 162. o.

Ahogy akkor nevezték, a papnevelde két év alatt épült fel, így végre biztosítani tudták a nagy létszámú papképzést. Sajnos 1758. július 18-án egy nagy tűz keletkezett, ami a székesegyházat, valamint az érsekség és a papnevelő intézet negyedét megsemmisítette. Az újjáépítésig a kispapok a papneveldei kertbe költöztek.

Sztojka püspök a leégett épületeket helyrehozatta ugyan, de a munkába már egy kicsit megfáradt, ami egészségi állapotát is érintette. Ezért lemondott a püspöki székről, amit nagyobb hezitálás után Mária Terézia el is fogadott.

Sztojka püspök 1759. január 30-án, nem sokkal lemondása előtt sörházat, gyógyszerárt és szőlőket hagyományozott a papnevelő intézetre, hogy ezek is biztosítani tudják anyagi hátterét, fennmaradását.²⁵⁵

Utóda a püspöki székből Batthyány József lett, de csak egy fél évig tartott a püspöksége, mivel Mária Terézia 1760. május 2-én kalocsai érsekké nevezte ki.

Batthyány utóda Bajtay József Antal lett, aki Mária Terézia fiának nevelője volt, vagyis szoros kapcsolatban állt az uralkodói házzal. Így sikerült megszerezni a *lusicatus fundust*. Ennek a fundusnak az összege kezdetben 437 305 Ft volt, amit egy bécsi bankban helyezett el, s kamataiból a kis jövedelmű plébánosokat, a templomok építését, a papnevelést, és más fontos egyházi ügyeket támogatt.

A papnevelést 1769-ben szervezte újjá Gyulafehérváron. Tovább folytatta a szeminárium „finomhangolását”, hiszen az azt alapító Sztojka püspöknek nem mindenre volt lehetősége. A papnevelés ekkor még kicsit kaotikus volt, hiszen a történelmi idők miatt is a papnövendékek nagyobb része külföldön tanult, akik meg itthon maradtak, azok Kolozsváron tanultak, hiszen a gyulafehérvári épület elég kicsi volt a nagylétszámú papnevelés számára.²⁵⁶

Új kanonoki széket alapított, ahova volt káplánját, Szabó Mihályt nevezte ki. Feladata a hittudomány tisztább oktatása, ami mentes minden spekulációtól, illetve hetenként olyan köröket kellett szerveznie, ahol vitákat lehet tartani az adott hittudományi témákban.

Tanulmányi téren is fontos változások léptek életbe. Év végén nemcsak a szokásos vitákat rendezte meg, amelyekben a diákok tanulmányát tudták felmérni, hanem bevezette a vizsgákat is. Bizonyos tantárgyakból viszont írásos dolgozat volt a követelmény, hiszen ezáltal a papnövendék az adott témával behatóbban foglalkozott,

²⁵⁵ BEKE Antal, *Az erdélyi káptalan levéltára*, Budapest, 1892, 204. o.

²⁵⁶ MISKOLCZY István, *Bajtai József Antal*, Budapest, 1914, 40. o.

vagyis kutatott benne. A tanároktól azt kérte, hogy hetente számoltassák el a növendékeket az adott tudományokból, mivel így nemcsak tanulásra tudják őket sarkallni, hanem azt is meg tudják majd vizsgálni, hogy milyen módon haladnak a tudományban.

A szabályzat még előírta, hogy az étkezések alatt felolvasás legyen a Szentírásból vagy más egyházatyák, lelki írók műveiből.

Nagy változás volt az eredeti rendelkezéshez képest, hogy a szünidők alatt a növendékek hazautazhattak szeretteikhez.

Minden tanév lelki gyakorlattal kezdődött. Emellett különösen a lelki élet terén voltak változások, hiszen a szabályzat előírta, hogy a szemináriumban ne csak egy spirituális legyen, hanem mellette legyen egy gyóntatópap is, aki nemcsak a bűnbánat szentségét szolgáltatja ki a növendékeknek, hanem elmélkedéseket is tart a papi érelyekről.

1779-től a szeminárium követte más egyházi intézmények szabályzatát, így a negyedik esztendő végén minden tantárgyat le kellett adniuk a növendékeknek. Az intézkedést azért kellett pontosítani, mert az erdélyi szeminárium szabályzata addig nem követte mindenben más szemináriumokét, és ezekből akkor voltak kellemetlenségek, amikor egy növendék máshonnan jött, vagy Gyulafehérvárról ment egy külföldi intézménybe.

A gyulafehérvári szemináriumban három állandó, más szóval „főállású” tanár volt, akiknek a püspök maga biztosította a fizetésüket. Ez a három tanár szentírási tanulmányokat, filozófiát, történelmet, erkölcsöt, hittudományt és kánonjogot tanított.

Bajtay püspök jó kapcsolatban volt az uralkodóházzal, amit Mária Terézia ki is használt. Konkrétan a püspöknek a pandúr szerepe jutott, ugyanis az uralkodó a protestánsokkal szembeni kényes intézkedéseket mindig vele intéztette el, ő maga pedig háttérben maradt. Mindezek után Bajtay a saját elképzelését sajnos nem tudta megvalósítani, hiszen a regnáló hatalmat kellett kiszolgáltatnia. A hálátlan szerep is és a betegsége is arra az elhatározásra juttatta, hogy 1772. október 3-án lemondjon a püspöki székről. 1773 januárjában hagyta el egyházmegyéjét. A Pozsony fele tartó úton, Aradon lett rosszul, majd halt meg 57 évesen, 1773. január 15-én.²⁵⁷

²⁵⁷ TEMESVÁRI János, *Őt erdélyi püspök rangemléke*, In: 283. o.

Bajtay utódja Manzador Pius püspök lett, akit 1773. május 25-én nevezett ki Mária Terézia. Tizenöt hónapig volt az erdélyi egyházmegye élén, ami alatt feloszlatták Erdélyben a jezsuita rendet. Ez súlyos paphiányhoz vezetett, hiszen a növendékek nevelését nagyrészt a jezsuiták végezték. A püspök úgy próbálta ezen hiányokat pótolni, hogy „öt egyházmegyés papot és tizenhét szerzetes papot állított az Úr oltárának a szolgálatába.”²⁵⁸ Ő maga püspökként is egyszerű szerzetes maradt. 1774. augusztus 30-án, 69 éves korában hunyt el.

Utódja a nagyváradai prépost, gróf Kollonitz László lett. Az ő püspöksége idején a papnevelés sok változáson ment keresztül.

A jezsuiták feloszlata utáni nehéz helyzetet úgy oldotta meg, hogy a piaristákat kérte meg, végezzék el azt a munkát, ami a jezsuitáké volt. Kolozsváron a teológiai oktatás mellett megmaradt a filozófiai is, ahol piarista tanárok tanítottak, és ahol hét kispap mellett világiak is tanultak. A teológiai kar képzése ötéves volt, ahol dogmatikát, héber nyelvet, egzegézist, egyháztörténelmet, egyházi irodalmat, kánonjogot, pasztorális tárgyakat és erkölcsstant tanultak napi három órában. A püspök szándéka az volt, hogy ne két helyen (Kolozsváron és Gyulafehérváron) tanuljanak a kispapok, hanem egy helyen, hiszen így elég számukra csak egy nevelői kar, ezért a Kolozsváron tanuló kispapok egy részét Gyulafehérvárra, a többieket Rómába, Bécsbe küldte tanulni.

Azonban nemcsak a kispapok elhelyezése jelentett gondot, hanem a tanároké is: a püspök a korábban a jezsuiták által lakott szerzetesházba helyezte őket. A tanári kar tagjai: Szabó Mihály teológus kanonok, Lukács János mesterkanonok, Barcsay József iskolás kanonok, valamint Burján Mihály és Béla József rendes tanárok.

A jozefinizmus nemcsak a gyulafehérvári, hanem a Habsburg Birodalom teljes papképzését is negatívan érintette, ugyanis a hatalomnak az volt a célja, hogy az Egyház világi szerepe csökkenjen, a vallásosságot a templom falai közé szorítsák.²⁵⁹ II. József trónra lépése után igyekezett is a róla elnevezett eszmét megvalósítani. Ennek lényeg az volt, hogy az egyházakat az állam szolgálatába szerették volna állítani, vagyis az Egyház rendelődjön alá az állam törekvéseinek.²⁶⁰ Az igyekezett is az Egyház anyagi hátterét (ami a papképzésnek is az alapja) törvényekkel ellehetetleníteni.

²⁵⁸ TEMESVÁRI János, *Manzador Piusz élete és irodalmi működése*, Budapest, 1931, 14. o.

²⁵⁹ VANYÓ Tihamér Aladár, *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786*, Budapest, 40. o.

²⁶⁰ BENDA Kálmán, *Mária Terézia királynő a magyar történetírásban*, In: *Történelmi szemle*, 1981/3, 491. o.

Sok egyházi intézményt államosítottak, és az egyházi nevelésben is az állam törvényei lettek mérvadóak. Ugyan az egyházi oktatási intézmények megmaradtak az Egyház „irányítása” alatt, de itt is érvényesült a jozefinista elv, vagyis Mária Terézia 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* rendelete igyekezett az állam érdekeit képviselni, ezen intézményeket így irányítani.²⁶¹ A papnevelést is törekedtek megújítani, ezen belül olyan képzett papokat álmodtak meg, akik az adott közösségekben nem az Egyház, hanem az állam érdekeit képviselik. Ezért egységes szellemet, tantervet hoztak létre, amit nem kifejezetten egyházmegyei szemináriumokra alakítottak ki, hanem központiként kezeltek. II. József ettől azt remélte, hogy a papok igazi támaszai lesznek a kormányzásban és az államérdekek képviselőiben. Úgy tartották, hogy „talán nem túlzás az a megállapítás, hogy a császár a jó lelkipásztorkodás érdekében körültekintőbben, sokoldalúbban, buzgóbban, aprólékosabban intézkedett, mint korának bármely püspöke.”²⁶²

Egyházunkban a jozefinizmust úgy szoktuk tárgyalni, mint egy szükséges rosszat a magyar Egyház életében. Minthogy minden rosszban van valami jó is, a jozefinizmusban is volt, hiszen a nép és a papság felemelkedése megindult, eltűntek a társadalmi osztálykülönbségek, a jó értelemben vett egyenlőség kezdett jelen lenni a társadalomban. Új egyházmegyék, új templomok, új plébániák, tudományos nevelés terén is előrelépés volt, és növekedett a vallási tolerancia is.²⁶³

Azonban a pozitív folyamatok ellenére is azt mondhatjuk, hogy a jozefinizmus nagyon negatívan hatott Egyházunk életére. Ugyanis célja nem annak hitéleti megújítása volt, hanem hogy úgy, olyan mértékben és területeken újítsa meg az Egyházat, ahogy, amennyire és ahol az az államhatalom érdekeit szolgálja. Szomorú példa erre azon szerzetesrendek megszüntetése, amelyeket az állam nem gondolt hasznosnak, vagyis amelyek nem tudták az állam érdekét szolgálni. Az ilyen egyházi értékekre már nem volt szükség, mert az állam így gondolta. Mindezek az intézkedések egy diktatórikus, abszolutista államot akartak megteremteni, amihez az Egyházat használták fel.²⁶⁴ A bécsi nunciusok, akik rendszeresen küldtek jelentéseket Rómába a magyar viszonyokról, beszámoltak arról, hogy a magyar papképzés botrányosan

²⁶¹ KATUS László, *A magyar katolicizmus a XVIII. és XIX. században*, In: *A katolikus egyház Magyarországon*, Budapest, 1991, 62. o.

²⁶² VANYÓ Tihamér Aladár, i. m. 48. o.

²⁶³ KATUS László, *A magyar katolicizmus*, i. m. 64. o.

²⁶⁴ KOSÁRY Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest, 1983, 283. o.

gyenge. Azt is megjegyezték, hogy a „papság elhanyagolja az egyházi kötelességeit, életmódjuk kifogásolható, növekszik az aposztáziák száma. A hívek alig járulnak a szentségekhez. A szemináriumok többnyire csak ismereteket közölnek, igazi papi lelkeség kialakítására, lelkipásztorok nevelésére nem alkalmasok.”²⁶⁵ Sajnos a szerzetesség sem állt jobban, hiszen a teológián és az egyházi intézményekben tanító tanárok a tudomány szempontjából nagyon felkészültek voltak, ismerték az adott tárgyat, de a hit aprópénzre váltásában, vagyis a hitélet gyakorlásában nem jeleskedtek.²⁶⁶

Batthyány Ignác, a jozefinista kezdetek erdélyi püspöke 1781. augusztus 11-én, mindössze 39 évesen foglalta el püspöki székét Gyulafehérváron.²⁶⁷ Fialat kora ellenére nagy tudásszomj volt benne, s nemcsak a teológiai tárgyak, hanem a világi tudományok művelőjeként is.²⁶⁸ Gyulafehérváron (később róla elnevezett) 20 000 kötetes könyvtárat alapított.²⁶⁹ Számára a hit melletti hűség jelentette a legnagyobb tanúságtételt, különösen a jozefinizmus korában. Nem volt rest szavát felemelni az Egyházat negatívan érintő törvényekkel szemben.

Püspöki munkájában papjaira támaszkodott. Már széke elfoglalása idején a kispapok, papok számára fordított és nyomtatott ki prédikációs könyveket, hogy segítse a homíliára való felkészülésüket. Papjaitól elvárta a helyben lakást, az anyakönyvek gondos vezetését, és a könyvek gyűjtését, olvasását.

A kispapokat külön figyelemben részesítette, hiszen tudta, hogy a püspöki munka szolgálata a jó papok nevelésétől is függ. Az 1871/1872 iskolai év elején maga vezette a tanév előtti lelkigyakorlatot.

A papnövendékek száma abban az időben nagyon csekély, mindössze tizenhat volt. Ennek javítása érdekében Kolozsváron (saját költségén) intézményt hozott létre hat kispappal, akiket a kolozsvári plébános vezetésére bízott. A növendékek a kolozsvári egyetemen szerezték meg a teológiai ismereteket, a plébánostól pedig a lelkipásztorkodáshoz szükséges gyakorlati tudást.

Fejedelmi rendelet értelmében a szeminárium 1783. április 22-én Kolozsvárra költözött, majd onnan 1786-ban vissza Gyulafehérvárra.

²⁶⁵ KATUS László, i. m. 64. o.

²⁶⁶ KATUS László, i. m. 65. o.

²⁶⁷ VESZELY Károly, *Batthyány Ignác élete*, In: Gyulafehérvári füzetek, Kolozsvár, 1861, 66–72. o.

²⁶⁸ JAKÓ Zsigmond, *Batthyány Ignác, a tudós és tudományszervező*, In: Erdélyi múzeum, 1991, 1–4. füzet, 84. o.

²⁶⁹ VANYÓ Tihamér Aladár, *A bécsi pápai követség*, i. m. 79. o.

A püspök a megújulást a tanári karral kezdte, hiszen a jó nevelőktől függ a növendékek fejlődése. A másik két hittanár mellé kinevezte Boros Józsefet és Mártonffi Antalt jogtanárnak, Cserei Imrét egyháztörténelem- és szertartástantanárnak, Ferenczi Pétert a bibliai nyelvek, vagyis a görög és a héber tanárának. Ők olyan mértékű fizetést kaptak, hogy minden gondjukat az általuk tanított tárgyra tudták szentelni.²⁷⁰ A tanításban Aquinói Szent Tamás tanításait, valamint a Szentírás és az Egyház tanítását helyezte fő helyre. A többi vitát, a csupán elméleti gyakorlattól mentes tárgyakat nem szerette és nem is alkalmazta a szeminárium életében.

A kispapokkal szemben is komoly elvárásai voltak: étkezéseknél ne az üres feleség folyjon, hanem komoly teológusok kiváló munkáit olvassák fel. És nemcsak a buzgó papi életet várta el, mert meglátása szerint a pap legyen a tudományban is felkészült. Ezzel az volt a szándéka, hogy képzett, a kultúrára nyitott papokat neveljen, akik a teológiai képzés után is olvasnak, művelődnek, világnyelveken beszélnek. Az egyházi szolgálathoz szükséges nyelvek elsajátítása mellett elvárta a növendékektől, hogy németül is tudjanak, sőt szorgalmazta, hogy franciául is megtanuljanak.

Az évvárók után az alábbi buzdítást adta a kispapoknak:

„Mindenki köteles honléte alatt az illetékes lelkésznek, mint egy neveldei előjárónak engedelmessé válni, vasár- és ünnepnap karingben megjelenni, egyébkor rendes papi öltönyt viselni. Minden vasár- és ünnepnap gyónjanak és áldozzanak, elmélkedéseket tartsanak, hasznos olvasmányaikról jegyzetet készítsenek, illetlen társaságot gondosan kerüljenek.”²⁷¹

A hazabocsátás feltételeit is megszabta:

„Senkit haza bocsátani mindaddig nem lehet, míg ki nem mutatja, hogy ellendő tartózkodási helyén szentségekkel élhet és az istentiszteleteken részt vehet.”²⁷²

A szemináriumban már a lelkipásztori életre kell felkészülni, annak feladatait kell előkészíteni. Ezért a kispapoknak – mai fogalmainkkal élve – házi dolgozatokat kellett készíteniük a fontosabb szentírási részekből, és a jelentősebb egyházatyák írásaiból, hogy ezek által úgy a hitoktatásra, mint a homíliára fel tudjanak készülni olyan helyen is, ahol esetleg nem lesz könyvtár vagy adott homíliás könyvek.

Egyébiránt minden kispapnak három könyve kellett legyen:

²⁷⁰ BEKE Antal, *Az Erdélyi Egyházmegyei papnövelde történeti vázlatja*, In: Egyházi és Iskolai Hetilap, Gyulafehérvár, 1870, 27. szám, 219. o.

²⁷¹ BEKE Antal, i. m. 28. sz. 227. o.

²⁷² BEKE Antal, i. m. 28. sz. 297. o.

- az elsőbe az adott olvasmányok kivonatát kellett írni;
- a másodikba saját meglátásait és észrevételeit az adott művekkel kapcsolatban, illetve a szebb idézeteket;
- a harmadikban pedig „*erkölcsi, szónoklati és egyéb lelkipásztorkodásban szükséges anyagokat.*”²⁷³

Mindezek ellenőrzésére a püspök egy „neveldei négytagú Bizottmányt” szervezett. Feladatuk az volt, hogy ellenőrizzék a kispapokat, betartják-e a püspök kívánalmait, és nemcsak a gyulafehérvári szeminárium növendékei, hanem minden erdélyi kispap, bárhol is tanuljon. Emellett a papnevelde anyagi ügyeit is intézték. Ez a bizottság egészen az 1822-es egyházmegyei zsinatig állt fent, hiszen szerepét az előjárók vették át.

II. József halála pozitív változást hozott a papnevelésben. Megszűnt a jozefinizmus által megálmodott központosítás, s mindazok a negatív rendelkezések, amelyek miatt Egyházunk szenvedett. A császári elképzelés sem valósult meg a maga teljességében, hiszen a papság testi, lelki, szellemi felemelkedése csak részben történt meg. A történetírók azt tartják, hogy „*a szép elgondolás 1790-ben csúfos bukással végződött*”.²⁷⁴

II. József utóda, II. Lipót császár 1790. április 30-án kelt királyi rendeletében megszüntette a központosított szemináriumi intézményeket. Azt kérte a püspököktől, hogy a papnevelés nehéz kérdéséről nyújtsák be javaslataikat, amit majd az országgyűlésben fognak megtárgyalni. Az országgyűlés továbbra is az állami jogot kívánta elérni a szemináriumok tekintetében, de Batthyány József prímás tiltakozott ez ellen. Végül az alábbi döntés született: a püspökök alapítsák meg az egyházmegyei szemináriumokat, ahol négy tanár tanít, s akik kötelesek a helytartótanács előtt vizsgát tenni.

A négyéves szemináriumi képzés az alábbiak szerint alakult:

- minden évfolyamban napi egy óra van dogmatikából, morális és pasztorális tárgyakból;
- harmadéven heti három óra van szentírástudományokból;
- harmad- és negyedéven heti három óra van héber és görög nyelvből;
- negyedéven heti három óra egyházjog és egyháztörténelem tárgyakból.

²⁷³ BEKE Antal, i. m. 28. sz. 227. o.

²⁷⁴ VANYÓ Tihamér Aladár: i. m. 50. o.

Az 1790/1791-es tanévben elkezdődtek a tanfolyamok a szemináriumokban. Pestről 22 kispap tért haza Gyulafehérvárra, akiknek az elhelyezése akadályokba ütközött, hiszen a jezsuita épületeket katonai célokra foglalta le az állam, és csak részben adták vissza az Egyháznak. Ide sikerült ezt a 22 papnövendéket elszállásolni.

1792-ben Batthyány püspök elérte, hogy a szeminárium egy olyan épületkomplexumba költözzön, ahol az összes növendék együtt tud lakni, és az előadásokat is kényelemesen tudják nekik megtartani. Ez eredetileg trinitárius rendház volt, később erdélyi főurak lakása, miután II. József feloszlatta a rendet. A zárda lett a szeminárium épülete, mellette a könyvtár pedig biztosította a tudományos felkészülést a papságra, ami abban a korban nagy kincsnek számított.

Az erdélyi nép igénye segítette a papnevelés kérdésének pozitív változását. Batthyány püspök nagyon jól látta, hogy az erdélyi protestánsokkal szemben csak egy jól felkészült papság tudja felvenni a harcot, ami az ő idejében sajnos nem állt rendelkezésre. Rudnay Sándor beszámolója ezt így fogalmazza meg: „*A nép ámbár háttör, többnyire sértetlen erkölcsű s az isteni és emberi törvényeket annyira megtartja, hogy papjaiban sem tűr meg semmiféle hibát.*”²⁷⁵

Batthyány utóda tanácsadója, Mártonffi József lett. Ahogy elődje, ő is nagyon komolyan vette a papképzést az egyházmegyében. Különösen védelmezte a papnevelést biztosító alapítványok tevékenységét, hiszen azok teremtették meg azt az anyagi háttérrel, amelyből a papnevelést tudta támogatni. Felélénkítette az elődje által létrehozott Bizottmány munkáját, ami azt is magával vonta, hogy a gyengén tanuló kispapokat az intézetből elbocsátotta. Talán itt találkozunk először a szemináriumból való elbocsátás kérdésével, amit nem erkölcsi, hanem tanulmányi okok miatt léptek meg az elöljárók.

És az is most bukkan fel első alkalommal, hogy a kispapok egészségügyi állapotára is oda figyelnek. A Bizottmány külön ajánlja, hogy speciális orvosi vizsgálatoknak is vessék alá a kispapokat, de ezt a püspök elveti, s arra hivatkozik, hogy Gyulafehérvár, különösen a várban való lét sok esetben az egészségre káros, no meg mocsaras, lápos vidék a környezete, ami a fertőzések melegágya, ezért a megbetegedett kispapokat sokszor hazaküldik gyógyulni, már csak a levegő minősége miatt is. Egy másik érdekes kérdés: a szemináriumban tanuló növendékek dohányozhatnak-e vagy

²⁷⁵ VANYÓ Tihamér Aladár, *A püspöki jelentések*, 134. o.

sem? Különösen a könyvtár miatt volt ez nagyon veszélyes, hiszen könnyen tűz keletkezhetett. A püspök a dohányzó növendékek számára „pipatóriumot” hozott létre, de abban csak azok a növendékek dohányozhattak, akik orvosi igazolást hoztak arról, hogy a dohányzás nélkül egészségi állapotuk „szervedni fog”. A püspök döntése szinte forradalmi volt az akkori szemináriumok életében, hiszen más intézményekben szigorúan tilos volt a dohányzás.

A püspök más újításokat is hozott, már ami a szemináriumi előljárók megszólítását illeti. A vezetőt nem igazgatónak-direktornak, hanem rektornak nevezte. A gyulafehérvári szemináriumban az alapítás óta a vezetőt praefectus seminarinak, vagyis a papnevelde igazgatójának hívták.

Emellett bevezette a ductori tisztséget is, vagyis a felsőbb éves növendékek gondjaikba vették a kisebbeket, és figyelték lelki életükre, valamint tanulmányi előmenetelükre. Így a szeminárium újoncai már az első években megtanulták az engedelmességet.

Mártonffi püspök azt is elrendelte, hogy a szemináriumban legyen zongora, hiszen a teológiai mellett fontos a zenei műveltség is. Kérte, hogy aki tud, az tanuljon meg a hangszeren játszani, hiszen a zongorajáték egy nagyon szép kikapcsolódás a lelkipásztor számára.

Mártonffi püspök nagy érdeme volt, hogy a szemináriumban nemcsak latin, hanem örmény rítusú kispapok is tanultak. Az erdélyi egyházmegyében négy örmény plébánia is volt, és ezek az örmény papok nagyon sokat segítettek a latin rítusú papok lelkipásztorkodásában is, így számukra előnyös volt, ha ismerték azt. Az örmény rítusú kispapoknak két évvel hosszabb volt a képzési idejük, hiszen miután elvégezték a gyulafehérvári szemináriumot, a szamosújvári pap két évre Bécsbe küldte őket, hogy ott megtanulják az örmény nyelvet és a liturgiát.

A jozefinizmus jelei már ebben a korban látszottak kibontakozni. A székesegyház azon kanonokjai, akik azért kapták tisztségüket, hogy tanítsanak, nem végezték el munkájukat, helyette másokat bíztak meg a tanítással, akiknek jóval kevesebbet, 200 Ft-ot fizettek.²⁷⁶

A püspöknek keményen fel kellett lépnie ezen személyekkel szemben, ahogy írja

²⁷⁶ VANYÓ Tihamér Aladár, *A püspöki jelentések*, 128. o.

az egyik jelentésében: „*Bizonyos plébánosok erkölcsi eléggé siralmasok, akik ivásnak, henyélésnek, és más ebből származó bűnnek adták át magukat.*”²⁷⁷

Sajnos a szerzetesekkel kapcsolatban sem volt jobb a helyzet. Ahogy 1803. november 25-én tett jelentésében írta: „*az elmúlt években a szerzeteseknek és maguknak a szabályoknak a megvetése fokozódott.*”²⁷⁸

Ebből kifolyólag a szemináriumi élet is fellazult. A püspök halála után a rektor a tarthatatlan helyzete miatt lemondott. Utóda, Bede József csak határozottságának köszönhetően tudta a „régí” rendet visszaállítani.

Rudnay Sándor számára a papnevelés központi kérdés volt, mivel tizenkilenc évnyi papsága alatt nemcsak plébánosként, hanem szemináriumi rektorként is működött, így nagyon is tisztában volt azzal, hogy a papképzés mennyire fontos az általa vezetett egyházmegye életében.

„*Minthogy mindjárt kormányzása idején látta a paphiányt, s mivel jó az embernek, ha ifjúsága óta viseli az igát, minden törekvésével azon volt, hogy a kispapok számát ötvenre emelje fel, s a szemináriumba a filozófiai tanfolyamot is bevezesse.*”²⁷⁹

Püspöki működésének elején 12-14 növendék számára filozófiai kurzust vezetett be. A kitűzött célt is sikerült elérnie, hiszen a kispapok száma 27-ről 50-re emelkedett. Az atya gondoskodását mutatta, hogy a növendékek tudományos életét személyesen is követte, hiszen a vizsgák alkalmából ő is jelen volt.

Rudnay püspök úr utódja Szepesy Ignác egri kanonok lett, akit VII. Piusz pápa 1819. szeptember 20-án nevezett ki, és aki 1820. május 20-án foglalta el a püspöki széket.

Témánk szempontjából fontos az 1822. április közepére meghirdetett egyházmegyei zsinat, ami – az egyházmegye fontosabb ügyei között – a papnevelésről is rendelkezett.

Sajnos a *Statuta* megelőzte korát, hiszen a Rendkívüli ügyek kongregációja a negatív értékelés miatt nem engedélyezte, sőt – ahogy a pápai levél fogalmaz – ez lett Szepesy püspök „kimozdítója” a püspöki székből. Pedig nagyon sok rendelkezése

²⁷⁷ Uo.

²⁷⁸ Uo.

²⁷⁹ VANYÓ Tihamér Aladár, *A püspöki jelentések*, i. m. 132. o.

szinte profetikus volt, hiszen a liturgiát érintően olyan rendelkezései is voltak, amelyek a II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* konstitúciójában valósultak meg. Ez is bizonyítja, hogy az egyházmegyei zsinat bő 100 évvel megelőzte korát. A Szent-szék azt kérte, hogy a püspök vonja vissza a zsinati határozatokat, és másik egyházmegyei zsinatot hirdessen meg. A bécsi nuncius azt javasolta megoldásul, hogy Szepesyt egy üresen álló püspöki székbe helyezték, így az új zsinat megtartásának kötelezettsége nem hárul utódjára sem.

Szepesy 1827-ben azt javasolta az egyházmegye papjainak és kispapjainak, hogy tanulmányozzák a Statutát, és azt kövessék is:

„Szívemnek nincsen nagyobb kívánsága, és nem is volt, minthogy a növendékek a szent szolgáltra megfelelőképpen előkészítettessenek és bevezettessenek a teológiai és más szükséges tudományokba, a lelkiességbe és az erkölcsös életbe. Azért, hogy a betöltendő feladatoknak kellőképpen megfeleljenek, a következőket rendelem el:

- Az általam előírt szemináriumi szabályokat kegyelettel tartsák meg. A legközelebbi napon a rektor ismertesse, hogy senki se hivatkozhasson feledékenységre.*
- A templomba énekeskönyvet vigyenek.*
- Mindenkinek legyen lelki könyve, elmélkedéseik gyümölcseit és jóféléteiket mindennap leírják és a rektornak bemutatassák.*
- Ebéd és vacsorán kívüli időben csak kenyeret és vizet szabad használni, a böjti napon kenyeret sem szabad.*
- Gyümölcsöt és bort kaphatnak.*
- Házat elhagyni csak a Rektor által kijelölt társsal lehet.*
- Ha valaki valamiben vétett, először a Rektor figyelmeztesse, másodszor két osztálytárs jelenlétében a prefektus által, harmadszor az idősebb klérus által a kápolnában intessék meg. A büntetések az elkövetett vétséggel arányos kell legyenek.”²⁸⁰*

A rendelkezés, ami igazából Szepesy hatyúdala, a hívektől való búcsú előtt történt, de még ebben a nehéz helyzetben is gondja volt a papjaira és a kispapjaira.

Szepesy távozását az egyházmegye papsága és hívei nagy veszteségnek élték meg, hiszen számukra a püspök személye olyan áldás volt, amit lehet, hogy másik

²⁸⁰ Gyulafehérvári Püspöki Levéltár 537/1827. április 20.

püspök nehezen fog pótolni, nem beszélve arról, hogy őt szerették volna ajánlani a primási székbe is.

A Statuta körüli vitát Róma a püspök áthelyezésével „oldotta meg”.²⁸¹ A mostani idők fényében kijelenthetjük, hogy a püspök egyáltalán nem volt engedetlen vagy makacs, hiszen csak az egyházmegye érdekeit nézte és tartotta szem előtt, sokkal inkább volt Róma által meg nem értett főpásztor, akiben a nyájról való pásztori gondoskodás nagyon is jelen volt.

Milyen intézkedések voltak a Statutában, amelyek a papság, a papnevelés kérdését illetik?

- Elrendelte a papoknak a helyben lakás kötelezettségét, illetve azon egyházi személyek, akik este 9 óra után a plébánián kívül tartózkodnak, püspök által kirótt büntetés alá esnek.
- A pap semmilyen más öltözetet nem viselhet, csak sarokig érő, fekete, bő reverendát. Hidegebb időkben sűrű kabátot viselhet, de nem előkelőt.
- A papok, kispapok sem szakállt, sem hosszú haját nem viselhetnek.
- A pap és a szerzetesek számára kötelező a papi tonzúra viselése.
- A szerzetesek a megyéspüspök alá tartoznak, és ha egy kolostorban ketten vannak, akkor együtt kötelesek a zsolozsmát végezni. Ez a végzése szembemegy a pozsonyi nemzeti zsinattal, ahol a szerzeteseket a primás alá rendelték, és ezzel csökkentették az adott megyéspüspök hatalmát a szerzetesek irányában.
- A kanonokoknak és a főespereseknek jogot biztosított arra, hogy ha a püspök megszegi az egyházi törvénykönyvet, akkor figyelmeztessék erre.
- A püspökkel misézzenek, koncelebráljanak a papok fehér albában és stólában. Azt kérte a koncelebráló papoktól, hogy nevüket kora reggel adják át a ceremóniáknak, hogy az megfelelő mennyiségű bort és ostyát készítsen elő a szentmisére. A mise közbeni párhuzamos, mellékoltároknál végzendő misézést megtiltotta, mint ahogy később a II. Vatikáni Zsinat is. (Ezt a rendelkezést emiatt profetikusként vélem.)
- A teológiai oktatással kapcsolatban azt kérte, hogy azokat a tankönyveket, amelyekben eretnokségek találhatók, egyszerűen dobják ki, hiszen mentesíteni

²⁸¹ Schematismus Dioeces. Trans. a. 1848.

kell az oktatást a múltban található tévedésektől. Ezért új tankönyvek beszerzésével szentesítette ezen rendelkezését.

- A teológiai tanároktól elvárta, hogy kiváló papok legyenek, akik nemcsak az általuk tanított tudományok mesterei, hanem példás életű lelkipásztorok is. A tanároknak tisztességes fizetést adott, sőt az intézményt saját forrásból oly mértékben támogatta, hogy minél több papnövendéket tudjanak befogadni.
- Megszüntette a négytagú Bizottmányt, azonban elrendelte, hogy a szeminárium elöljárói havonta tárgyalják meg az ügyeket.
- A szeminárium növendékeinek azokat a szabályokat is be kellett tartani, amit a püspök a papjaitól elvárt.
- Az étkezések tekintetében senkinek sem volt szabad külön ételt és italt igényelnie, meg kellett elégedjen azokkal, amiket a szemináriumban kapott.
- Sétálni menni egyedül tilos volt, csak kettesben, csendesen, nem kiabálva. (Ebben az időben a többi szemináriumban még a kettesével való sétát is kizárással büntették.)
- A tantárgyakat a következő tanmenet szerint kellett tanítani: 1. egyháztörténelem és egyházjog; 2. erkölcszociológia és pasztorális; 3. dogmatika, 4. keleti nyelvek és Szentírás-magyarázat.

Szepesy püspök megszervezte a bevezető filozófiai oktatást, ami egyfajta előkészítő tanfolyam a teológiai tanulmányokhoz. A cél az volt, hogy a hivatást érző fiatalokat elősegítse a teológiai tanulmányokra. Meghatározta a különböző tantárgyakat és azok idejét is: I. évfolyam, 1. félév: Logika, metafizika, algebra, 2. félév: metafizika, etika, geometria, trigometria, II. évfolyam mindkét félévében: általános történelem, fizika, városi közigazgatás. Az oktatáshoz két tanárt nevezett ki: Szabó Lajos a bölcsészeti és történelmi, illetve Szelle Sámuel a mennyiségtani és a természet-tani tárgyakat oktatta.

A Statuta I. részének 8. fejezete a szemináriumi belső élet előírásait és szabályait tartalmazta:

- A szemináriumot a rektor vezeti, a gazdasági vezető a vicerektor, a lelki vezető a spirituális, a fegyelmi és tanulmányi vezető a prefektus. Az elöljárókat a ki-nevezett kispapok segítik: a múzeumok duktorai, az énekmagiszter (cantus magister), a tisztaságra felügyelő (prefectus munditiei), a szertartásfelelős (pra-

effectus ceremonarium), a betegszobás (infirmarius), a kápolnafelelős (sacellanus).

- A szeminárium napirendje: 5.00 ébresztő, 5.30 ima és elmélkedés, 6.00–7.30 stúdium, 7.45–8.45 előadás, 9.00 szentmise a székesegyházban, 10.00–11.00 előadás, 11.00–11.30 szabadfoglalkozás, 11.30–12.00 Szentírás-felolvasás és -magyarázat, 12.00 ebéd (alatta az első szemeszterben a nagyobb évesek mondanak szentbeszédet, a másodikban a filozófusok katekéziseket tartanak). Ebéd után hálaadás a kápolnában, majd 13.30-ig szabadidő, 14.00–16.00 előadások, 16.00–16.30 szabadidő, 16.30–18.30 stúdium, 18.30–19.00 a Szentírás olvasása és magyarázása, 19.00 vacsora (alatta felolvasás), 19.30–20.30 szabadidő, 20.30 esti ima, 21.00 a dormitorban (hálóban) való előkészület, 22.00 lefekvés. (Csütörtöki napokon nem voltak előadások, hogy a tanulmányokra jobban fel tudjanak készülni.)
- A papképzés kétéves filozófiai előkészítőből és négyéves teológiai tanulmányokból állt. Mivel év végén mindig voltak, akik elhagyták a szemináriumot (akár rossz tanulmányi eredmény, akár nem megfelelő viselkedés miatt tanácsolták el őket), ezért a püspök minden év végén felvételit hirdetett meg.

Szepesy püspök számára nagyon fontos volt a hivatások ápolása, amit nemcsak a papoktól, hanem a kispapoktól is elvárt. Ezt különösen a személyes jó példával és a teológiában való jártassággal kívánta elérni. Ennek köszönhetően a kispapok száma ebben az időszakban 70-80 főre emelkedett.²⁸²

A végzős kispapoktól elvárta, hogy a világ dolgaiban is jártasak legyenek, így a világi jogban is, hiszen a lelkipásztornak jól kell ismernie a kor társadalmi viszonyait, és azokban jól kell tudnia tájékozódni. Ezért a végzős növendékeket a kolozsvári jogi egyetemre küldte, hogy egy év alatt ezt a szükséges ismeretet megszerezzék.

A nagyobb rendeket felvett kispapoktól elvárta, hogy a vásár- és ünnepnapi szentmiséken a székesegyház hívei számára hitbeszédet tartsanak, hogy ezzel is gyakorolják a prédikációt.

Bevezette a román nyelv tanulását is, hogy papjai a közéletben ne szenvedjenek semmilyen hiányt, és ezzel a közösség sem.

A papokat arra kötelezte, hogy végrendeletükben a vagyonuk negyedét hagyják

²⁸² Gyulafehérvári Teológiai Irattár – Információs lapok alapján az adat

a papnevelő céljaira és a papi nyugdíjalapra. Ez az anyagi biztonság tette lehetővé, hogy a szeminárium anyagi háttere biztosítva legyen.

Csak négy körmenetet engedélyezett, de azokat mérhetetlen nagy ünnepélyességgel kellett tenni.

Elrendelte a papi breviárium újbóli összeállítását. Azt kérte, hogy a szövegeket ne a Vulgata fordítása szerint vegyék, hanem az eredeti nyelvből. Minden nap imádságainak a feljánlása bizonyos célra történjen. Az olvasmányok a zsinati atyáktól, az egyházatyáktól, a dogmatikai és morális szövegekből, illetve a szentek életéből legyenek, hogy a breviáriumot végző pap ne csak lelkiekben, hanem a tudományban is fejlődjön. A breviárium négy kötetből állt.

Szepesy utódja a püspöki székben Kovács Miklós lett, aki folytatta elődje papnevelői munkáját. Az 1830-as években szemináriumi élet a maga rendjében zajlott, az anyagi források megvoltak a szeminárium működéséhez, csupán az előjárók tisztsege körül akadtak gondok. Ezek arra késztették a püspököt, hogy a rektor és a pro-director tisztségét tisztázza. Ebben az évben az anyagi krízis elérte a szemináriumot is, de annak fenntartásában a püspök mellett a papok és a hívek is segítettek, így a veszély elhárult.

A püspök kérése volt a kispapok felé, hogy a tanulmányok ideje alatt jegyzeteket vezessenek, amiket a papszentelés után is tudnak használni a lelkipásztorkodásban. Elvárta, hogy a növendékek a lelkigyakorlatok alatt is jegyzeteljenek. 1828-ban azt kérte a rektortól, hogy a tanulmányok rendjébe iktassák be a homiletika tantárgyat, ami egyaránt legyen elméleti és gyakorlati kurzus.²⁸³

1848. szeptember 4-én Kovács püspök összehívta a nemzeti zsinatot, ahol a papnevelés kérdéséről is tárgyalni kívánt. Egy bizottságot szervezett a gyulafehérvári papokból, akiknek az volt a feladata, hogy a szemináriumi reformot kidolgozzák.²⁸⁴ A bizottság négy téma köré építette az elképzeléseit:

- Fegyelem: *„A túlcsigázott szigor nem teremtheti meg azon tiszta erkölcsöt, melynek egyedül való helyes indítóoka a lélek szabad elhatározása, az többnyire csak azon nemét eredményezi az erényességnek, melynek mint belső léleknességet nélkülöző, erőltetett, kicsikart külsőségnek sem Isten, sem az*

²⁸³ Gyulafehérvári Püspöki Levéltár, 89/1828. január 23.

²⁸⁴ Közművelődés, Gyulafehérvár, 1906. 47. szám, 5. o.

*ember előtt becse nincs, melynek mint üvegházban felnőtt növénynek, sem természetes szépsége, sem tartandó élete nem lehet [...] Legyen a fegyelem atyai, a keresztény szeretet szelleméből kifolyó, amelynek alkalmazása az ifjú papban a jó rend és a tiszta erkölcsösség iránt szabad és nemes elhatározásból eredő szeretetet felkeltse, és úgy szoktassa nemes viseletre és törvénytiszteletre, hogy azt akkor is megtegye, amikor már előljárói szárnyai alól a nagyvilágba került.*²⁸⁵ Abban a korban ez a felfogás nagyon liberálisnak tűnhetett, hiszen akkor mindenki a nagy szigorban vélte a pedagógiai elvek megvalósulását, különösen egy papi szemináriumban.

- Tanárok és előljárók: A bizottság válassza ki a püspök jelöltjeiből a szeminárium előljáróit. Továbbá a tanár ne saját jegyzeteiből, hanem az egyházmegyei hatóság által kiadott tankönyvből taníthasson. Azt is kérték, hogy a kispapokat felvételi eljárással vegyék fel. Valamint javasolta a bizottság, hogy a négyéves tanulmányok után egy bizottság előtt vizsgát tegyenek. A felszentelt papokat pedig olyan könyvekkel lássák el, amelyeket a pasztorációban is tudnak használni.
- A szerzetesnövendékek is a Fehérvári teológián tanuljanak, ne valami „zugteológiának” mondott intézményben.

Itt is szó esett a központi szemináriumok témájáról, amit ha elrendelnek, akkor azt a Gyulafehérváron hozzák létre.

A szabadságharc miatt ezen zsinati határozatok sajnos nem valósultak meg, hiszen a papság egy része a szabadosság talajára lépett, azonban a többsége hű maradt hivatásához. A szabadságharc idején a papneveldét bezárták. A papnövendékek közül sokat elragadott a szabadságharc szele, fiatal papok, akik részt vettek a szabadságharcban, elvesztették hivatalukat. A papnövendékekről a következőket írják:

*„Papnövendékeink míg a neveldei életet a külső küzdelmekkel fel nem cserélték, hazafias érzületüknek azzal is kifejezést adtak, hogy nemzeti színű kollárét viseltek.*²⁸⁶

A papnövendékeket – akik közül sokan részt vettek a harcokban is – 1849. november 11-re hívta vissza a szemináriumba, de csak november 19-én tudtak a várba

²⁸⁵ FORSTER János, *A püspökmegyei zsinat*, Gyulafehérvár, 1907, 135–136. o.

²⁸⁶ P. Kozma Döme közlése, aki ezen időben ferences zárdában élt. In: *Közművelődés*, 1902, 6. szám., 42. o.

bejutni, mivel a várkapitány kizárólag a püspök által kiállított igazolványokkal engedte be őket.

Bizonyos kispapok után csak nyomoztak, de némelyek megtorlásban is részesültek. Ezért a kispapoknak „purifikáltatniuk” kellett magukat, vagyis szüleiktől olyan igazolást kellett beszerezniük, hogy nem vettek részt a szabadságharcban. Még 1853-ból is találni ilyen iratot, ami arra enged következtetni, hogy a megtorló hatóság milyen aprólékos nyomozást végzett a vétkesek felkutatásáért.

Az új püspök Haynald Lajos lett, aki a szabadságharc okozta pusztításokat el tudta hárítani. Anyagi nehézséget az jelentett, hogy a befektetett pénzek kamatait helytelenül használták fel, de a legszükségesebb dolgokat is elő tudták teremteni. Sőt, a végzős növendékeknek nemcsak anyagi juttatást tudtak adni, hanem könyvekkel és a lelkipásztori életben szükséges dolgokkal is el tudták őket látni.

Haynald megalapította a teológiai könyvtárat is, amit püspökelődjei az elhunyt teológiai tanárok könyveiből alakítottak ki. Ezt tovább bővítette a Battyányeum könyvtárában található duplikált könyvekkel.

A papi hivatások ápolása is nagyon fontos volt számára, ezért olyan alapot hozott létre, amiből azokat a gimnazistákat támogatta, akik papi hivatást éreztek, de a szülei nem tudták volna megengedni maguknak a taníttatásukat.

A püspök nagyon kedvelte a természettudományokat, a botanikát, a növényeket, a természetet. Ezeket igyekezett a növendékeivel is megszerettetni, ezért kirándulásokat szervezett a természetadta csodák felfedezésére.

A kispapokat személyenként is figyelemmel kísérte, hiszen érdekelte, hogyan haladnak tanulmányaikban, ezért a vizsgáikon megjelent. A tehetségesebbeknek a bécsi Pázmáneumban biztosított négy helyet, hogy komolyabban elmélyüljenek a teológiai tárgyakban, és tudós papként térjenek vissza Erdélybe.

A püspök a megtorlások éveiben is ugyanúgy kiállt papjai mellett, nem függesztette fel őket, ahogy az osztrák államhatalom elvárta volna tőle. 1863. október 13-án kelt levelében ezt írta Crenneville Lajos altábornagynak: „mint papjaink független bírója, bizonyítékokra szorulok”, s a politikai értelemben vett bűnösöket nem volt hajlandó felfüggeszteni vagy felmenteni hivatalukból. Ezért az „ellenálló”, de számkra példamutatóan hazafias, és a papok mellett kiálló magatartásért Bécs felszólította, hogy adja be a püspöki székről való lemondását. IX. Piusz pápa 1864. szeptember 22-én mentette fel az erdélyi egyházmegye főpásztori kötelezettségei alól. A

pápa Rómába rendelte, és a rendkívüli egyházak kongregációjába nevezte ki. A ki-egyezés után kalocsai érsek lett, majd a király koronázásakor a primással együtt társkoronázó.

Gróf Mikó Imre, „Erdély Széchenyije” így búcsúzott a távozó püspöktől:
„Rövid vala együttszolgálatunk ideje, de arra elég, hogy én nagyméltóságodban a magyar alkotmánynak egy rendületlen jellemű bajnokát ismerjem meg és tiszteljem. Én részemről azon küzdelmek napjaira, melyet hazánk szent igazáért egy téren vívtunk, mindig örömmel fogok emlékezni. S az emlékezet sugaraiban a nagyméltóságod neve kétségtelenül első helyen fog mindenkor ragyogni. Nagyméltóságod egy nagy és erős vallás főpásztorához illő bátorsággal védte az alkotmány ügyét.”²⁸⁷

Haynald püspök úr személyes példája és helytállása követendő magatartássá vált az egész erdélyi egyházmegye papsága és kispapsága számára.

Magyarországi szemináriumok alapítása

Ebben a részben néhány jelentősebb szeminárium alapítását említem meg informális jelleggel:

Egri egyházmegye

Itt 1665-ben alapítottak szemináriumot Seminariuma S. Ladislai Kisdianum névvel. Az alapítólevél a Kisdi-alapítványokat sorolja fel, és rögzíti, hogy azok kamataiból annyi papnövendéket neveljenek, amennyit csak lehet. A szeminárium Kassán alakult meg, ahova a püspök ideiglenesen tette át székhelyét. Az intézmény szabályzata a bécsi Pázmáneuméra hasonlított. A növendékek fekete reverendában és köpenyben jártak. Ebédre három tál étel és egy korsó sör járt nekik. A püspök engedélye nélkül a kispapok szerzetbe nem léphettek, és a felszentelés után 3 évig az egyházmegye szolgálatában kellett állniuk. A szemináriumi év itt is lelkigyakorlattal kezdődött, majd három hónap próbaidő után eskütétel következett, amiben elköteleződtek az irányban, hogy a szent rendeket felveszik, s ha kilépnének, a rájuk fordított összeget visszafizetik. Illetve: a szentelés után három hónapig az egyházmegye szolgálatában maradnak. A püspöki nagymisék alkalmából a kispapok a liturgián segítettek. A

²⁸⁷ Havi Közlöny, XIV. évfolyam, Temesvár, 1891. 587. o.

végzős felszentelt papok a szemináriumtól ellátmányt kaptak köpeny és breviárium formájában.

Telekessy István érsek 1699-ben lett egri püspök. Első püspöki intézkedései közé tartozott, hogy a püspöki székvárosban szemináriumot alapítson. A királynál, I. Lipótnál elérte, hogy a szeminárium anyagi hátterét a király által adományozott Triumfontum apátság biztosítsa. A királyi okirat 1700. október 17-ei keltezésű. A szeminárium épületének a püspök Svorz mészáros házát vette meg, amit átalakított oly módon, hogy abban az intézmény működni tudjon. Az első évben a szemináriumnak hat növendéke volt. A többi szemináriumhoz hasonló módon kezdődött a tanév: lelkigyakorlat, három hónapos próbaidő, majd vagy maradás az intézményben, vagy onnan való kiköltözés, ha a növendék meggondolta magát. Amennyiben marad, esküt tesz. A tanításhoz a jezsuiták segítségét kérte, és meg is kapta, ők a morálist tanították a papnövendékeknek. Így tanárok hiányában az első években csak morálist és liturgiát tanultak.

Telekessy utódja, Erdődy Gábor a szemináriumot kétszintessé alakította át, és a teológiai tanárok sorát is tudta gyarapítani jezsuita atyákkal, sőt konyhakertet és kapcsolódásra való kertet is vett.

1740-ben Foglár György kanonok az intézményben kánonjogi tanszéket alapított, ahol vitákat is tartottak a püspök és a kanonokok bevonásával.

1754-ben Barkóczy Ferenc egri püspök a jezsuita tanárok helyett saját egyházmegyéje papjaira bízta az oktatást, és egyben a filozófiai előkészítőt is elindította. A tanításban összesen négy kanonok vett részt, akik mindennap egy órát tartottak dogmatika, morális, szentírástudomány és egyházjog témákból, végig a négy éven keresztül.

Idővel a Kisdi-féle szemináriummal csak a gondja volt az egri egyházmegyének, hiszen az épületek omladoztak, a szemináriumnak adósságai lettek, és a kispapok sem érezték jól magukat ott. A helyzeten Barkóczy püspök változtatott 1760-ban. megszüntette a kassai szemináriumot, pontosabban összevonta az egrivel. Kassáról még abban az évben 26 kispap érkezett Egerbe.

A papnevelde mellé 1785-ben Eszterházy Károly püspök gimnáziumot épített, ahol kényelmesen folyt a teológiai tanítás is, és a tanárok is kényelmes lakásokat kaptak.

Győri egyházmegye

Ez egyike azon egyházmegyéknek, ahol a kispapok külföldi intézményekben tanultak, és nevelődtek a papságra.²⁸⁸ A Trentói Zsinat szemináriumi határozatát Széchenyi György püspök hajtotta végre, aki megalapította a győri szemináriumot, amihez egy emeletes épületet építtetett. A szemináriumban a nevelést a jezsuitákra bízta, akik számára kollégiumot is alapított és építtetett.

A szeminárium mai, tágas és kényelmes épületét Zichy Ferenc megyéspüspök adományozta. Kezdetben ebben a szemináriumban nevelkedtek a szombathelyi egyházmegye kispapjai is.

Nagyvárad egyházmegye

A nagyvárad egyházmegyét a történelem viharai többszörösen is sújtották. Török hódoltsági terület volt, ami azt jelentette, hogy a papság egyre inkább csökkent, a kispapok – ha voltak is – csak külföldi szemináriumokban tudtak nevelkedni, a püspök nem tudta az egyházmegyét a székvárosból vezetni, hanem csak külföldről. Mindezeket a történelmi csapásokat a protestantizmus térhódítása nehezítette, így nagyon sok pap tért át református, evangélikus, unitárius hitre.

A szemináriumot Csáky Imre püspök hozta létre, aki szintén a római kollégiumban tanult. A szemináriumi képzés négy évfolyamos volt. Ehhez vezette be Patachich Ádám, a székesegyház és a püspökség építtetője a kétéves filozófiai tanulmányokat, amelyek a teológiai tanulmányok előtti bevezetésként szolgáltak.

Nyitrai egyházmegye

A szeminárium alapításának kezdeti lépéseit Mattyasovszky László, nyitrai püspök tette meg, aki 1702-ben piaristákat hozott az egyházmegyéjébe. Nekik elsősorban a gimnáziumban kellett tanítaniuk, de már itt felvillantotta annak valószínűségét, hogy majd az esetleges szemináriumban is kell tanítási szolgálatot vállalniuk.²⁸⁹

1704-ben kelt végrendeletében egy olyan alapítványt hozott létre, ami nyolc kispap befogadására és taníttatására volt elegendő, akik tanulmányaik mintegy kiegészítésként hallgattak, tanultak költészetet, retorikát, a székesegyházban segítettek a liturgiák és a szentmisék alkalmából, és ha elegendő tudást szereztek, akkor a külföldi

²⁸⁸ Dr. BEDY Vince, *A győregyházmegyei papnevelés története*, Győr, 1937, 11. o.

²⁸⁹ A nyitrai püspöki levéltár 402. I.

szemináriumok valamelyikében, Bécsben, Rómában, vagy éppen Nagyszombatban tanultak tovább.

Az első szemináriumot Erdődy Ádám László püspök építtette fel 1715-ben. Utódja Gusztinyi János püspök lett, aki a szeminárium anyagi hátterét biztosító forrásokat gyarapította, majd egy új, tágas, kényelmes szeminárium építtetett fel.²⁹⁰ Ettől fogva 30 kispap tanult és nevelkedett az intézményben. A szeminárium a nevelést és a tanítást nem a piaristákra, hanem saját papjaira bízta, a dogmatika kivételével, amit a piaristák kollégiumában hallgattak a növendékek.

Pécsi egyházmegye

Ez a terület teljesen török fennhatóság alatt állt, így a templomok és plébániák elpusztultak, a papság pedig vagy más vidékre vándorolt, vagy közben meghalt. A papképzés ebben a nehéz időszakban a külföldi szemináriumok valamelyikén történt, Rómában, Bécsben, Szombathelyen.

Radonay Mátyás pécsi püspök 1700-ban így írt az egyházmegye állapotáról:

*„Magamnak az én pécsi püspökségemben kívántatnának mostan háromszáz hatvanhárom plébánosim, de hol vegyiem és taníttassam, immár tizen négy egész esztendeigh engem heában üldöző ellenségeim miatt sokszor egy falat kenierem nem lett volna, ha isten ő szent fölsége dicsőséges szent Péter apostollal s több mennyei Pátronusimmal csodálatos képpen sokszor nem tartottak volna.”*²⁹¹

Radonay káptalanjával elhatározta, hogy elkezdik a szeminárium anyagi alapjait megteremteni, hogy évenkénti összegeket tesznek félre. Sajnos a terv hosszú ideig nem valósult meg a szűkös anyagiak miatt. Így a szeminaristákat, különösen a 18. század elejétől, Grazba, Nagyszombatba, Lorettóba, Rómába küldték.

1740-ben a jezsuiták Pécsen elkezdtek filozófiai bevezetőket tanítani azoknak a növendékeknek, akik a kollégiumukban laktak. A teológiát pedig a ferenceseknél tanulták a kispapok. Ezt abból tudni, hogy a szeminárium levéltárában talált régi számlák tanúskodnak róla, hogy a ferencesek évi 100 forint tiszteletdíjat kaptak a szemináriumtól.

Berényi Zsigmond püspök – aki maga is a római német–magyar kollégium növendéke volt, és ott is szerzett tudományos fokozatot – 1739-ben lett pécsi püspök.

²⁹⁰ Dr. Dudek János nyitrai teológiai tanár szíves közlése alapján

²⁹¹ KOLLER, Joseph, *Historia episcopatus Quinqueecclesiarum*, Pest, 1812, VII, 185–186. o.

Számára fontos kérdés volt a papnevelés ügye, különösen azon a vidéken. 1742-ben tették le a szeminárium alapkövét, majd rá négy évre, 1746. szeptember 4-én áldották meg az elkészült új intézményt. A szeminárium szabályzata a római német–magyar kollégiumét követi, amiben a püspök is nevelődött. 1779-től négy tanár oktatta e szemináriumban a teológiát.

Váci egyházmegye

A szeminárium előkészületei több püspök nevéhez fűződnek: Kollonich Zsigmond (1708–1717) tette meg az első lépéseket, a nevelést és a tanítást a piarista rendre bízva.²⁹² Althan Miklós Károly püspök (1734–1750) egy kisebb házat vásárolt a szeminárium számára, ezen felül évenkénti összeggel is támogatta azt.²⁹³ A piarista rend dokumentumai is tanúsítják, hogy a szeminárium tanárai piaristák voltak, akik pénzösszeget is kaptak a püspöktől a munkájuk után.²⁹⁴

A szeminárium megalapítója Migazzi Kristóf bécsi érsek, aki 1762–1786-ig a váci egyházmegye adminisztrátora volt. A szemináriumot a kisebb házból egy tágas, nagy épületbe költöztette, és a fenntartáshoz újabb egyházi javadalmakat csatolt. A szemináriumi képzésben elindította a két év filozófiai bevezetőt, ami után a négyéves teológiai kurzusok következtek. Egy érdekes rendelkezése is volt, már ami a felszentelt papokat illeti: felszentelés után nem a plébániákra helyezte ki a papokat, hanem egy-két évig a szemináriumban kellett maradniuk, ahol a liturgián használt szertartásokat és a szentmise végzését is gyakorolták, így tapasztaltabban vehettek részt az adott plébániák liturgikus cselekményeiben.

A szeminárium 1780. szeptember 4-én nyílt meg, ahol a dogmatikatanár, dr. Beniczky Károly mondott nagyon felemelő és a lelkekhez szóló beszédet.²⁹⁵

Veszprémi egyházmegye

A veszprémi egyházmegye százötven éven át török fennhatóság alatt volt. Ennek következményeként a székesegyház szinte egésze még 1720-ban is romokban állt. Az egyházmegye papságát 6 kanonok és 16 plébános jelentette. A papok mellett licenciátusok végezték a lelkipásztori feladatokat, akik kereszteltek, eskettek, temettek. A

²⁹² Csaplár Benedek kanonok közlése, aki szerint piaristák tanítottak 1717-ben.

²⁹³ Uo.

²⁹⁴ Uo.

²⁹⁵ Uo.

püspökök sem az egyházmegye területén laktak, hanem Pozsonyban vagy Nagyszombatban.

A szeminárium megalapítása Volkra János püspök nevéhez köthető, aki 1711–1718-ig volt veszprémi püspök. 1716-ban a piaristákat Veszprémbe hívta, tudtukra adva, hogy elsődleges feladatuk a gimnáziumi oktatás lesz, de azt is meghagyta nekik, hogy az általa alapított Szent Anna szemináriumban morálist tanítsanak a papnövendékeknek.²⁹⁶

A szemináriumlétesítés tervét Bíró Márton püspök valósította meg,²⁹⁷ aki az intézménynek új épületet is emeltetett.²⁹⁸ A szemináriumban az első években tizenkét kispap tanult. A képzés változó volt. Valakit három, mást kettő, de arra is találunk példát, hogy egy év után pappá szenteltek.

Utódjának, nagymányai és aranyosmaróti Koller Ignácnak is igen nagy gondja volt a szeminárium ügyére. Nemcsak új épületet tervezett erre a célra (amire ráadásul tetemes összeget hagyott végrendeletében), hanem személyesen is látogatta az intézményt, többször kimutatva ezzel atyai támogatását kispapjai iránt. Az írásos dokumentumok arról is szólnak még, hogy a szemináriumban 1782-ig a piaristák tanították a teológiát.

Jelen fejezetben a Trentói Zsinat szemináriumi rendeletének megvalósulására tekintettünk rá, már ami abból a szemináriumokat illeti. Rácsodálkozhattunk, hogy egy-egy szeminárium megalapítását nemcsak az anyagi nehézségek, hanem a történelmi, politikai áramlatok is befolyásolták. Azt is megtapasztalhattuk, hogy az Egyházunk egyetemessége hogyan valósult meg az által, hogy szemináriumok jöttek létre, ami nemcsak a komoly papképzést tette lehetővé, hanem azzal a pozitívummal is járt, hogy a képzett papok gyógyírt jelentettek a közösségek számára, hiszen katolikus Egyházunk egyetemes módon, egységesen tudta a krisztusi küldetést magvalósítani.

A zsinati határozat nemcsak a nagyszemináriumokról, hanem a kissetemináriumokról is rendelkezett, hiszen azok révén a gimnazista korú fiatal, akiben már motoszkálhatott a papi hivatás csírája, még inkább ki tudta ezt teljesíteni, vagy legalább

²⁹⁶ VÁROSY Gyula, *A katolikus iskolaügy Magyarországon II.*, Kalocsa, 1882, 13–18. o. (alapító okirat)

²⁹⁷ RÓKA János, *Vitae Vesprimiensium praesulum*, Pozsony 1779, 485–486. o.

²⁹⁸ PAUER János, *Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében*, Székesfehérvár, 1847, 348. I.

tisztázni. A következő fejezetben azt nézzük meg, hogy ez a papnevelés kérdését hogyan is segítette.

A gyulafehérvári küsszeminárium

A Trentói Zsinat szemináriumi határozata ugyan elrendelte az ún. „gyermekszemináriumok” megalapítását, de ez a magyar területeken nem történt meg, helyükbe szerzetesi fenntartásban levő intézmények, vagy olyan egyházmegyei alapítású gimnáziumok léptek, amelyeknek célja az volt, hogy a fiatal már ebben a korai korban a papságra neveljék, vagy tisztázzák a papi hivatás kérdését az illetőben. Ezen gimnáziumok legtöbb esetben internátussal, azzal bentlakással voltak egybekötve, vagyis nemcsak a tudományos tanítás, hanem a vallásos nevelés is jelen volt. Ezen gimnáziumok célja a papi hivatás tisztázása és ápolás mellett az volt, hogy növendékeiket megtanítsák a vallásos életre, hogy a világba kilépve akár papként, akár civil emberként a hitről hiteles tanúságot tudjanak tenni. Így ezen intézményekben minden egyházi ünnepet megünnepeleltek, aminek a célja az volt, hogy ezekbe az ünneplésekbe a vallás is bevonódjon, így megtartották az adventi és a nagyböjti időszak lemondásait, böjtjeit, de a karácsony, húsvét, és a nagyobb ünnepek emelkedett hangulatát is átélték. A nevelés fő célja az volt, hogy a szentségi életet komolyan vegyék, de ne csak az által, hogy ismerik a hét szentség teológiáját és egyházi tanítását, hanem úgy is, hogy a szentségekkel élnek. Ezért a legtöbb ilyen gimnázium a nevelési szabályzatában előírta a havonkénti szentgyónást, és buzdította a növendékeket a gyakori szentáldozásra.

A jezsuiták által fenntartott gimnáziumokban az idézett nevelési munkát segítette a Mária Kongregációk léte, hiszen általuk már a gimnáziumban nagyon sok fiatalban ébredet fel vagy tökéletesedett a papi hivatás, ami által nemcsak a szemináriumba, hanem a szent rendek felvételére is eljutottak. A kongregáció által az ifjak még komolyabban vették a vallásosságot, és a mindennapi életben az erényességet, ami igazi életszentséget eredményezett az életükben.²⁹⁹

Az első magyar Mária Kongregációt Dobokay atya alapította 1602-ben Vágselylén, és Forgách Ferenc bíboros primás nyitotta meg ugyanazon évben. Később, 1612-ben Zágrábban, 1615-ben Nagyszombatban alakultak Mária Kongregációk.

²⁹⁹ WEISER, Friedrich S.J., *Die Marianischen Kongregationen in Ungarn und die Rettung Ungarns 1686–1699*, Regensburg 1891; BONITZ Ferenc, *Néhány szó a Mária kongregációról Magyarországon*, In: Szabad óra, 1892, Budapest, 50–85. o.

A kongregáció élén a rektor állt, aki választás útján nyerte el a tisztségét. Sok esetben a gimnáziumi tanárok közül került ki, de arra is látunk példát, hogy az adott egyházmegye püspöke vállalta ezt. A rektor feladat volt, hogy az általa vezetett kongregáció tagjait számontartsa, és felvétel által bővítse is soraikat. Különösen a lelki életben kellett igazi példaképnek lennie az általa vezetett közösség előtt, úgymint példát nyújtani a Mária-tiszteletben, gyakorolni a Boldogságos Szűz Mária erényeit, a felebaráti szeretetet, és képviselni a kongregációt a világban. Joga volt, hogy helyettest nevezzen ki, aki ebben segíti őt.

A kongregációba olyan példás lelkületű fiatalokat vettek fel, akik ezen erényeket birtokolták vagy gyakorolni szerették volna. Ebben segítettek a kongregáció által tartott gyűlések, ahol a tagok olyan lelki buzdításokat kaptak, amelyeken keresztül könnyebb volt nemcsak az erények megélése, hanem a kongregációról való tanúságtétel is. A kongregáció tagjai nemcsak a gimnázium által kért előírásokat valósították meg, hanem ezek mellett gyakrabban járultak szentáldozáshoz, és nemcsak a böjti időszakokban, hanem azon kívül is önmegtagadó gyakorlatokat végeztek. Ilyen volt az, hogy a puszta földön aludtak, egész éjjel a templomban imádkoztak, sőt olyanról is tudunk, hogy önmagukat ostromozták vagy különböző bűnbánóöveket viseltek. A jótékonykodás is jelen volt az életükben: háborúban a sebesülteket ápolták, békés időkben a kórházakban segítettek, akár ragályos betegeket is ápoltak, sőt látogatták a katonákat és az eretnekeket is, nem megvetették, hanem az igazi hitre tanították, és buzdították őket, hogy térjenek vissza a helyes útra.

A kongregáció tagjai között ezen vallásos életforma nagy buzgalmat keltett, és nagyon sok fiataalt vonzott kívülről a közösségbe. Különösen abban az elvadult világban volt nagy gyógyír a lelkek számára. A jezsuita nevelők így akarták megmenteni ezen ifjakat a világ vadságától, az önmegtagadás és a böjtök által, ami nemcsak a testet, hanem a lelket is szépen formálta. Amikor sikerült a lelki magasságokra eljutni, akkor a tagok mint törekeny cserépedényt őrizték meg lelkük kincseit a hetenkénti szentgyónás és a gyakori szentáldozás által. Társalgásaikkal is ezt a lelkületet erősítették; támogatták és buzdították egymást az erényes életre. De nemcsak egymást, hanem a világba kilépve azokat is, akik még nem voltak elég közel sem Krisztushoz, sem a katolikus Egyházhoz, így tettek tanúságot hitükről, és vezettek el minél több bűnöst a megtérés útjára.

A korabeli források a kongregáció tagjait úgy tartják számon mint az első keresztényeket. Nem is érdemtelenül, hiszen minden áldozatot megtettek és meghoztak, hogy a társadalmat, de különösen a szegény embereket támogassák, sok esetben úgy anyagiakkal, mint lelkiekben, akár tanácsokkal, beszélgetésekkel, akár közbenjáró imáikkal.

Azt is feljegyezték róluk, hogy a béke követői voltak. Ha egy családban nézeteltérés támadt, és ez a kongregációi tagok tudomására jutott, akkor felkeresték a családot, és próbálták az áhított békét visszaállítani.

Abban az időben nagyon elterjedt volt a káromkodás, amit igyekeztek mindenhol kiirtani, és helyette az isteni, szép beszédet terjesztették saját életük példájával.

Külön öröm volt számukra, ha egy eretnekkal tudtak beszélni, és volt lehetőségük arra, hogy felkínálják számára a megtérés lehetőségét. Abban a korban nagyon sok ember – nem egy esetben tudatlanul, vagy akár „divatból”, az újdonság miatt – tért át a protestáns hitre. A kongregáció tagjai segítették ezen eltévelyedetteket abban, hogy megismerjék az egyház igazi tanítását, és visszatérjenek a helyes útra.

Az ebben a mélyen vallásos életben és közegben való lét nem volt következmények nélküli, hiszen nagyon sok fiatalban ébredt fel vagy tökéletesedett az isteni hívás a papságra. Ezért a tagok közül többen a szerzetesi és a papi pályára tértek.

A fejezet második részében a mai nevén gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly kisszeminárium történetét mutatom be, ahol én is tanultam, és ahol saját magamon tapasztaltam meg, hogy milyen módon alakítja egy ilyen intézmény a papi hivatást a növendék életében.

A gyulafehérvári püspöki székhelyen a középkor óta van iskola. Az Egyház az iskolára mint veteményeskertjére tekint, amin keresztül a hit tovább tud élni, és abban fejlődni, kiteljesedni képes.³⁰⁰ A kisszeminárium elődjét, ami egyben az erdélyi iskolák legrégebbjének számít, már a középkori káptalani iskolákban kell keresnünk. Ebbe az intézetbe nemcsak a városból, hanem a környező és távolabbi vidékekről is jöttek tanulni fiatalok.³⁰¹ Ebben az intézményben ők nemcsak a megfelelő világi tudáshoz jutottak hozzá, hanem az iskola speciális jellegéből kifolyólag a papi hivatásra

³⁰⁰ BITAY Árpád, *Az erdélyi róm. kath. status gyulafehérvári „Majláth” főgimnáziumának megalakulása*, „Vasárnap” Irodalmi és Nyomdai Műintézet, Arad, 1930., 5. o.

³⁰¹ MARTON József, *Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története*, Gyulafehérvár, 1993, 74–75. o.; MARTON József, *Márton Áron korának és életének legfőbb adatai*, In: *Márton Áron emlékkönyv*, Kolozsvár,

is készülhettek.³⁰² Ez biztosította számukra azt az előképzettséget, amit akkor minden szeminárium megkövetelt a növendékeiktől.

Gyulafehérvár a reneszánsz kultúra fellegvára volt, ahol nagy kulturális élet zajlott.³⁰³ Báthory István fejedelem az erdélyi katolikus oktatással nem sokat törődött, míg XIII. Gergely pápa erélyes levelét meg nem kapta, aki arra szólította fel a fejedelmet, hogy a katolikus nevelés érdekében szíveskedjen lépéseket tenni. Possevino Antal jezsuita szerzetes határozott fellépésének köszönhetően meglett az eredmény, hiszen 1579. október 1-jén tízen meg is érkeztek Gyulafehérvárra, ettől számítjuk a katolikus nevelés reneszánszát. Gyulafehérvári Leleszi János személyében egy „törekeny, beteges testű, de erős lelkű magyar jezsuita” került oda, aki az ottani oktatás meghonosítója lett.³⁰⁴

1579–1607 között tehát a jezsuiták segítségével zajlott az oktatás. A 17. századtól, pontosabban 1694-től létrejött a fiúnevelő is, miközben a gimnázium további szervezése is zajlott.

1716-ból van egy nagyon jó forrásunk a gyulafehérvári iskola ügyében, ugyanis az akkori igazgató, Pecz Lőrincz azt kérte III. Károly királytól, hogy szolgáltatassa vissza a jezsuitáknak azokat a javakat, amelyek mindig is az övék voltak, sőt ezen felül kárpótolja azokért a területekért is, amelyeket a vár építése miatt sajátított ki tőlük.³⁰⁵

A kérés nem talált meghallgatásra, így 1749-ben újabb érkezett Mária Teréziához Meltzl Zsigmond igazgatótól, aki megismételte elődje, Pecz igazgató kérését a jezsuitákkal kapcsolatban. Ennek már volt fogamatja. Meltzl Zsigmond nemcsak a jezsuita javakat szerezte vissza, hanem 1753-ban felépíttette az új gimnáziumot is, ami egészen a 1848/1849-es szabadságharcig állt az oktatás szolgálatában.

1762-ben Bajtay Antal, erdélyi püspök arra szólította fel az iskolát vezető jezsuitákat, hogy számoljanak be az iskola állapotáról, anyagi helyzetéről. Ebben a beszámolóban a jezsuiták leírták a püspöknek, hogy számukra az intézményben a legfontosabb a növendékek vallásos, hitbéli, keresztény értékrenden nyugvó nevelése, különös tekintettel a latin nyelvre, hogy azt helyesen tudják használni, vagyis írni és

1996, 231. o.

³⁰² MÉSZÁROS István, *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon*, Budapest, 2000, 21. o.

³⁰³ KÖPECZI Béla (szerk.), *Erdély története*, I. kötet, Budapest, 1988, 515–522. o.

³⁰⁴ Bzenszky Rudolf jezsuita atya nagyszabeni katonai lelkész kézírata a 17. század végéről. Gyulafehérvári Battyány könyvtár kézíratai közt, Bzenszky Rudolf, *Prologomena Daciae medditeraneae* cím alatt.

³⁰⁵ FLESER, Gheorghe, *Gyulafehérvár – Képes várostörténet*, Ghimbav, 2009. 30. o.

olvasni, hiszen ez a nyelv szükséges, hogy az életben, de különösen a tudományokban boldogulni tudjanak. Céljuk nem más, mint olyan ifjak nevelése, akik Istent, a katolikus Egyházat szolgálják, és akik jó hazafiak is lesznek. Az iskolában az elemi osztályok mellett három grammatikai osztály is volt. A latinon kívül görög nyelvet is tanították, és történelmet is verses formában.

Összesen 100 fiatal tanult ebben az időben az intézményben, 10 a felsős, 15 a középiskolai és 75 az elemi osztályokban. A növendékek között voltak nemesek, polgári és falusi származásúak, de nagyjából szegény családok gyermekei, ami abból is látszik, hogy az alapítványi helyekre, melyeket szegény családok gyermekeinek tartották fenn, 50 fő is pályázott, holott csak 26 ilyen hely volt az intézményben.

A jezsuita rend megszűnése szinte az iskola végét is jelentette volna, ha a közönség nem fog össze a folytatás érdekében. Mária Terézia rendelete azt kívánta, hogy az iskola költözzék Kolozsvárra, a jezsuiták ott lelkészkedjenek, és a világi iskolákban humanista osztályokban tanítsanak. A város értelmiségi emberei ebbe a rendeletbe nem nyugodtak bele, és mozgalmat indítottak, hogy az iskolát meg tudják védeni. Azt kérte ez a mozgalom, hogy a gimnáziumot hagyják Gyulafehérváron, és itt egészítsék ki a gimnáziumot humanista osztályokkal. A káptalan is támogatta ebben a város lakosságát. A felterjesztés sikerrel járt, Mária Terézia engedett a kérésnek, így a gimnázium megmenekült a megszűnéstől.

1777-ben Mária Terézia kiadta a *Ratio Educationis*-t, ám ezt Erdélyben, annak speciális helyzete miatt nem lehetett végrehajtani, hiszen olyan egyedi vallási-társadalmi környezete volt. Ezért a rendelkezést átdolgozták az erdélyi viszonyokra, majd II. József 1781-ben adta ki *Norma Regia* néven.

Még ebben az évben elkezdték a rendelet megvalósítását az intézményben, ami ekkor már a *Gymnasium Regium* nevet viselte. Itt, különösen a gimnáziumban, a középiskolai oktatás öt évfolyamon keresztül zajlott, amit öt osztályban végeztek. A feljegyzések arról is szólnak, hogy a gimnáziumban az öt osztályban öt tanár tanított, amit úgy kell értenünk, hogy az öt osztály mindegyikének egy tanára volt, aki az összes tárgyat tanította.

A gimnáziumban „deákul”, vagyis latin nyelven folyt az oktatás, az alsó osztályokban azonban magyar nyelven. Az 1786-os császári rendelet értelmében a középiskolában használt latin nyelvet németre cserélték.

II. József 1783-ban és 1786-ban is járt Gyulafehérváron. Első látogatása alkalmából az iskolát is meglátogatta, az ottani állapotokat és a tanítási rendszert megvizsgálta. 1785. szeptember 20-án kelt rendeletében nemcsak a szemináriumokat, hanem ezt az intézményt is megszüntetni rendelte, amiből arra következtethetünk, hogy a látogatás alkalmából az intézmény nem nyerte el tetszését. Ennek az okát sajnos nem tudjuk.

Batthyány Ignác püspök nemcsak a szemináriumot rendezte be a mai formájában, hanem a gimnáziumra is nagy gondja volt, így elérte, hogy a kisszeminárium visszakapja a régi épületét, ahova vissza is költözött az intézmény. Ha a tanulók életkorát nézzük, akkor az nagyon hullámzó, hiszen 15–22 év közötti növendékeket találunk a nyilvántartásokban. Erdély nemzetiségei közül szinte mindenhol voltak tanulók, így magyarok, németek, szászok és románok is. A vallási megoszlás is érdekes, hiszen nemcsak katolikusokkal és görögkatolikusokkal találkozunk, hanem protestáns vallásúakkal is, de azokkal csak nagyon kis számban, mivel többségük a közelben levő nagyenyedi református kollégium falai között tanult.

1817-ben I. Ferenc király és felesége meglátogatta a gimnáziumot és a bentlakást is. Ekkor az igazgató a gyulafehérvári kanonok-plébános volt, egészen a szabadságharc kitöréséig.

1842-ben a tanítás nyelvében történt változás püspöki rendeletre: ugyan a latin nyelv ismerete szükséges maradt, különösen a középiskolában, de a többi tárgy tanítási nyelve a magyar lett.

A szabadságharc ideje alatt az intézményt bezárták, sőt az 1849. június 24-ei várostrom alatt találat érte, a lángok martalékvá vált. A nehéz helyzetet Haynald Lajos püspök oldotta meg, aki támogatta, hogy újra felépülhessen a gimnázium, ami öt év alatt készült el, és 1853-ban újra megnyitotta kapuit. Ekkor az intézményben nyolc osztály volt, ahol tizenkét tanár tanított. A megtorlás éveiben elvárás, sőt előírás volt, hogy az oktatás nyelve a német legyen, de az intézmény hazafias szelleme miatt továbbra is magyarul tanultak és tanítottak.

Haynald püspök úr nagyon is tisztában volt azzal, hogy ahhoz, hogy a növendékek boldoguljanak a mindennapi életben, nemcsak a magyar nyelvet, hanem a románt is ismerniük kell, ezért azt mint rendkívüli tárgyat kezdték el tanítani az intézményben. Sőt, a tanári karnak az volt a kérése, hogy legyen kötelező tárgy, ezáltal minden

növendék egyre jobban és tökéletesebben tudja azt hétköznapi élete során is használni.³⁰⁶

A két intézmény rövid történetét azért tartottam fontosnak bemutatni, hogy látható legyen: a papnevelés kérdése nem a szemináriumban kezdődött el, hanem – a Trentói Zsinat határozata értelmében – igazából a szemináriumban tökéletesedett. Amikor a szent zsinat elrendelte a „gyerekszemináriumok” létrehozását, azzal azt akarta sugallani és tanítani, hogy a papi hivatásra már nagyon korán oda kell figyelni, és ha mód van rá, már a szemináriumi felvételi előtt, lehetőleg intézményes formában ezzel foglalkozni. A gimnázium azt a lehetőséget teremtette meg a tanulmányokkal, a bentlakással és az ott folyó lelki neveléssel, hogy a növendék megvizsgálja, mennyire komoly az isteni meghívása, és erre a meghívásra ő milyen választ, feleletet tud adni.

A későbbi fejezetekben, amikor a jelenkor tárgyalásához érek, akkor fogom ezt a tényt a személyes példámon keresztül bemutatni, hogy hogyan is segíti a küsszeminárium intézménye a papi meghívás tökéletesedését, és ad pozitív választ a növendék életében.

3.8.3. Szerzetesek nevelése Erdélyben

Tárgyalt témánknak a szerzetesi papképzés egy különálló, speciális része. A szerzetesrendek papképzését az adott szerzetesrend szabályzata határozta meg. Eszerint a noviciátus ideje után saját intézményben vagy egy meglévő papnevelő intézetben folyt a szerzetes papok képzése, esetleg olyan formában, hogy az adott teológián a tudományos tanításban részt vesznek, és saját rendházukban zajlik szerzetesi papnevelésük.

A számomra oly kedves Erdélyből azt mutatom be, hogy az erdélyi ferencesek az idők folyamán hogyan is nevelték szerzetes papjaikat.

1640. február 3-án VIII. Orbán pápa rendelete alapján felállították az Erdélyi Örseget, ami azt is jelzi, hogy a ferences rend megerősödött Erdélyben.³⁰⁷ Ez szükségessé tette, hogy a ferences papképzés is meginduljon ott, hiszen szerzetes papjaik egyre inkább bekapcsolódtak a lelkipásztori életbe.

Az első időkben úgy a noviciátus, mint a papképzés kijelölt rendházakban zajlott,

³⁰⁶ BITAY Árpád, *Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében*, Kolozsvár, 1926, 10–11.

³⁰⁷ KÁJONI János, *Fekete könyv*, Szeged, 1991. 74. o.

ahol filozófiát, teológiát, erkölcsant és szertartást tanítottak. 1706-ban 12 ferences papot szentelt pappá Oxendius örmény püspök, így ebben az időszakban összesen 37 ferences pap volt Erdélyben.³⁰⁸

A ferences közösség egyre csak gyarapodott, ezért fr. Johannes Soto 1729. június 12-én kelt dekrétumában a közösséget Szent Istvánról nevezett önálló rendtartományra rendelte.³⁰⁹ A jozefinizmus hatása a rendben is megtalálható volt, bár akkora gondot nem okoz, mint máshol: „*Erdélyben nem találkozunk akkora felfordulással, mint más rendtartományokban.*”³¹⁰ A jozefinizmus hatására itt is érvényesült a központosítás, amelynek értelmében először Kolozsvárra, majd Pestre kerültek. Az állandó költözésnek negatív hatásai is voltak, hiszen a renden belüli fegyelem kezdett meglazulni,³¹¹ amit az is tetőzött, hogy a noviciátus is néhány évig be van tiltva.³¹² A fegyelem lazulásának megvoltak a következményei egyrészt a tudományokban (hiszen egyre több növendék hanyagolta el a tudományos fejlődést elősegítő tanulást), másrészt a lelki életben (mivel úgy a Szentírást, mint a lelki olvasmányokat is mellőzték).³¹³ A szerzetes papokat 1814-ben Nagyszébenbe rendelték, hogy ott a teológiai tárgyakkól vizsgát tegyenek.

Rudnay megyéspüspök vizitációja alkalmából észrevett káros hatásokat, és a jelentésében a következőket írta: „*a ferencesek mindkét tartományában a fegyelem meglazult s a lelkipásztorkodás tana a kolostorokból szinte száműzve lett.*”³¹⁴ Hogy ezt a káros irányt megállítsa, a szerzetesek számára Gyulafehérváron szerzetesi szemináriumot alapított, ahol a noviciátus után a növendékek nemcsak az előljárók, hanem a püspök felügyelete mellett is filozófia bevezetőt, majd a kispapokkal teológiát tanultak. A püspök nemcsak a tanulmányokra figyelt oda, hanem a lelki és az erkölcsös papi életre való nevelésre is. 1819-től jöttek az első növendékek Gyulafehérvárra, akik a várban levő ferences kolostorban laktak, és a teológián tanultak. Ennek a fajta képzésnek köszönhetően a ferences papok teológiában is képzettek lettek, aminek az lett a következménye, hogy hatékonyabb lelkipásztori munkát tudtak végezni az egyházmegye területén.

³⁰⁸ KARÁCSONYI János, *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*, Budapest, 1924, II. kötet, 254–257. o.

³⁰⁹ GYÖRGY József, *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*, Kolozsvár, 1930, 101. o.

³¹⁰ BOROS Fortunát, *Az erdélyi ferencrendiek*, Kolozsvár, 1927, 152. o.

³¹¹ Uo. 152. o.

³¹² Uo. 128. o.

³¹³ Uo. 158. o.

³¹⁴ Uo. 132. o.

Rudnay, aki közben esztergomi érsek lett 1819. november 20-án Róma felé tett jelentésében a következőket írta. „*Egy magyar egyházmegyének sincs annyi szerzetese, mint az erdélyinek, amelyben 35 szerzetesház van. Közülük 2 piarista, 22 stefanita rendtartományi ferences, 3 bulgurita ferences, 6 minorita, 1 mechtarista, 1 orsolya.*”³¹⁵

A ferences növendékek a szabadságharc kitöréséig, 1848-ig a gyulafehérvári intézményben nevelkedtek, így képzett szerzetes papokkal gyarapodott a tartomány. A szabadságharc után újból kolostorokba kényszerültek, de voltak arra kezdeményezések, hogy a szabadságharc előtti formát alkalmazzák. Fogarasy Mihály püspök 1865-ben kimondottan kérte, hogy állítsák vissza a régi nevelést, hiszen az nagyon jó, ha a szerzetes és a világi papság egy szemináriumban nevelődik, mivel a szentelés után egy egyházmegyében kell dolgozzanak.³¹⁶ Arra is emlékeztetett a püspök, hogy bár a ferencesek nem sokan vannak az egyházmegyei pasztorációban, azonban vannak olyan tekintélyes, nagy plébániák, amelyek igenis igénylik, hogy a plébános és az ott szolgálatot teljesítő papság legyen teológiai értelemben képzett.³¹⁷ Ennek köszönhetően beindult a szerzetesi papképzés Gyulafehérváron, de nem sokáig, mivel 1875-ben Kolozsvárra vitték a növendékeket, ahol újra a kolostori neveléssel próbálkoztak. Ott László Polikárp és Boga Konstantin hat növendékkal kezdte meg a képzést. Fogarasy püspök azt kérte, hogy a teológiai rendtől ne térjenek el, hanem ugyanúgy tanítsák, mint ahogy az intézményben elő van írva. Azt is kérte, hogy a vizsgán ne csak a tanár legyen jelen, hanem egy másik képviselő is, egy külsős teológiai professzor, aki az adott intézetben azt a tárgyat tanítja.

A kolozsvári szerzetesképzés az idők folyamán elég sok helyre költözött, Csíksomlyóra, Fogarasra, Vajdahunyad városába. Ezekben az időkben kolostori iskola formájában nevelték a növendékeket, és a megfelelő képzettség után részesültek az erre alkalmas jelöltek a szent rend fokozataiban, és a szerzetesi fogadalmakban.

³¹⁵ Uo. 133. o.

³¹⁶ Gyulafehérvári Püspöki Levéltár, 1415/1865. július 22. szám

³¹⁷ Egyházi és Iskolai Hetilap, Gyulafehérvár, 1868. 3. szám, 18–20. o.

4. A Ratio atque institutio studiorum Societas Jesu (1599) elemzése³¹⁸

Az első tanulmányi terv, ami a dokumentum létrehozását befolyásolta, a Messinai Egyetemé volt, ahol nemcsak jezsuita diákok, hanem világiak is tanultak. A jezsuitáknak ez a helyzet sem volt ismeretlen, hiszen a Gandiai Egyetemen és Kollégiumban már tapasztalatot szerezhettek a „világi” tanulók oktatásában. A Messinai Egyetemet tekintik minden egyetemek prototípusának, hiszen a jezsuita rend itt szerzett olyan tapasztalatokat, amelyek az adott dokumentum kialakulásban döntő fontosságúak voltak.

A Messinai Egyetem tanulmányi tervének szerzője Jerome Nadal volt, s terve szinte futótűzként terjedt el, nagyon közel állva ahhoz, hogy ezt véglegesítse a jezsuita rend. Maga Szent Ignác is mérlegelte, hogy kiterjessze az egész jezsuita rendre, azaz bevezesse a rend összes iskolájában és kollégiumában. A római jezsuita kollégiumra is nagy hatással volt a szabályzat, aminek következtében 1588-ban megjelent a *Ratio studiorum collegii romani*, ami mintává vált a rend többi iskolája számára. Ebben a római kollégiumban a legjobb professzorok, teológusok, filozófusok tanítottak, és itt született meg a Ratio is.

Jerome Nadal volt az, aki leginkább hozzájárult a jezsuita pedagógia elterjedéséhez a renden belül. Ő terjesztette is abban a korban, és különösen azokban az iskolákban, ahol nem volt jó pedagógiai program, vagy ahol más program volt, különösen Spanyolországban és Portugáliában. A vezérelv ezekben az intézményekben a *modus docendi*, a jezsuita tanítási módszer volt. 1554-ben Nadalt a Jezsuita Társaság általános helynökévé nevezték ki, vagyis Szent Ignác jobbkeze lett a rend kormányzásában. A következő évben, 1555-ben ő hirdette ki a rend szabályzatát Olaszországban és Ausztriában, de az utazásai alkalmából terjesztette a tanítási módszerét is, ami a Ratióban köszönt vissza. 1562-ben Németországba küldték, hogy ott is készítse elő a tanulmányi tervet, ami *Ordo studiorum Germanicus* címen jelent meg, ez nem más,

³¹⁸ A Ratio studiorum 1599-es eredeti latin szövege a korábbi tervezésekkel együtt megjelent a *Monumenta paedagogica Societatis Jesu* V. kötetében, szerkesztője: Lukács László S.J. (Institutum Historicum Societatis Jesu, 1986). A Ratio angol fordítása is megjelent: *The Jesuit Ratio Studiorum of 1599*, fordította, valamint bevezetéssel és magyarázattal ellátta Allan P. Farrell S.J. (The Jesuit Conference, Washington, D. C. 1970); *Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Jesu*, Bernhard Duhr S.J., A Hofman and Comp, Berlin, 1894.

mint a római program adaptációja a német viszonyokra. 1564-ben újra Rómában volt, ahol új tanulmányi rendszeren dolgozott. Jerome Nadal joggal tekinthető a jezsuita pedagógia megalapítójának, mivel lefektette az alapokat, amelyekre az egész jezsuita oktatási rendszer felépült.

Nadal a terv megírásához a Messinai Egyetemre átültetett párizsi módszert követte (*modus Parisiensis*), hiszen ez volt a legpontosabb és leghasznosabb. A párizsi egyetem döntő fontosságú a jezsuiták életében, hiszen Szent Ignác leírja önéletrajzában, hogy Salamancába ment tanulni, de ott az egyetem nagyon szervezetlen volt, ezért úgy döntött, hogy Párizsban fog tanulni, mivel az ottani intézménynek jó híre volt, és maga az egyetem is jól felkészítette a hallgatókat. Az első jezsuiták a párizsi egyetemen tanultak, ahogy ezt a jezsuita rend alapítóbullája is megemlíti: a rendtársak a művészetek mesterei, és a párizsi egyetem volt növendékei voltak. A jezsuiták nagyon szép emlékeket őriztek a párizsi egyetemről, amelyet mindig is az *alma mater*üknek tartottak.

Szent Ignác 43 évesen fejezte be a párizsi egyetemet, és nagyon hálás volt annak, mivel általa sokat tanult és fejlődött a tudományban. Amikor a testvére tanácsot kért, hogy hova vigye a fiát továbbtanulni, egyértelmű választ adott Szent Ignác: Párizsba. Válaszát meg is indokolta: a párizsi egyetemen négy év alatt fogja azt a tudást elsajátítani, mint más egyetemeken hat év alatt sem.

Ezen személyes történések és fejlődések fényében megértjük, hogy a jezsuita rend miért használja a Ratióban is a párizsi módszert. Miből is állt az?

- A tanulmányok helyes és jó rendje, ahol a tudomány megfelelő szisztematikus és progresszív formában van előadva.
- A tantárgyak szétválasztása és a fokozatosság elvének követése.
- A tanfolyamoknak meghatározott időtartama van, és a tananyag elsajátítását a vizsgák abszolválásával kell bizonyítani, melynek során a vizsgakövetelményeknek kell megfelelni.
- A jó alapok megteremtése és megkövetelése az, amire a tudományt építeni lehet.
- A tanulók osztályokra való bontása tudásuk és képességük szerint.
- A gyakorlatiasság a tudományban, vagyis nemcsak az elméletre, hanem a gyakorlatra való figyelés is.
- Szigorú fegyelem és a diákélet pedagógiai megtervezése.

– A világban található tudományok oly mértékű tanulmányozása, különösen a humanista és reneszánsz műveké, amiben felismerhetőek a keresztény-katolikus értékek.

A párizsi egyetemen nemcsak jezsuiták tanultak, hanem protestáns és más világi hallgatók is voltak. Ők is megismerkedtek a párizsi egyetem módszerével, és ők is ezt a módszert vezették be a protestáns iskolákban. Így Strasbourgban, Genfben, Nims-ben.

A jezsuita rend az előbbi dokumentumot 14 év gyakorlat után adta ki, de még így is látszott, hogy azt egységesen nem tudják minden egyetemen bevezetni, ezért a Ratio utolsó mondata arról is rendelkezett, és azt az engedményt tette az egyetemet vezető rektorok felé, hogy a kisebb dolgokban (pl. órarend, ismétlések, szünidők, viták) el is térhetnek a Ratio rendelkezéseitől.

Hamarosan találkozunk a Ratio olyan kiadásaival, amelyeket helyi igényekhez igazítva fordítottak le, hogy ezáltal a rendelkezéseket a maguk módján és sajátos formájában tudják megvalósítani. Témánk szempontjából fontos megemlíteni a Grazi Egyetem által lefordított normát, amely később a nagyszombati egyetem szabályzatának az alapját is képezte.

A Ratio előírásai azokban a tanári tapasztalatokban gyökereztek, amelyeket a tanárok a tanítás folyamatában éltek át, és amelyeket más egyetem számára is át akartak adni, hogy ott már ne a saját hibáikon keresztül jussanak el erre az útra, hanem a rendelkezések megtartása alapján. Így is voltak pedagógiai hiányosságai, mint ahogy minden rendelkezésnek vannak, de úgy látszik, hogy az egyetem ügyét nagyon szépen szolgálták, még hozzá másfél évszázadon keresztül.

A Ratio általános elve nemcsak az volt, hogy a növendékek az adott tudományt ismerjék, vagyis okosak legyenek, hanem emellett egy nagyobb cél lebegett: okosak és vallásosak is legyenek. Vagyis már a bölcséleti tárgyak utasításaiban ajánlja az előírás, hogy az elsődleges cél a vallásos nevelés az adott kurzuson keresztül.

A dogmatikát tanító tanároknak is azt ajánlotta, hogy ugyan a hit ismeretét tanítsák a diákjaiknak, de azt úgy tegyék, hogy a tudomány mellett a buzgalom is emelkedjen a lélekben, vagyis minden tanítási órának legyen egyfajta spirituális háttere is. Ezért kérte a Ratio, hogy a tanórák előtt és után is imádkozzanak. Buzdította a tanárt, hogy imádkozzon a hallgatóiért, és a hallgatók is a tanáraikért, hogy a közös úton ne csak a tudományban, hanem a lelki élet útján is előbbre tudjanak haladni.

A Ratio óvatosságra intett a disputa, a vita tekintetében, ahol is a tanár a saját véleményét adhatta elő, aminek természetesen egyeznie kellett az Egyház tanításával. Abban az esetben, ha a véleménye különbözik az elődje véleményétől, akkor azt diszkrétan adja elő, és olyan módon, hogy ne sértse meg a volt tanár hírnevét. Az indoklásban ne csak a saját véleményét adja elő, hanem azt neves szerzők munkájával támassa alá, lehetőleg olyan módon, hogy azon szerzők műveit és munkáját ismerje is. Nagyon „meredek” tételek előadása előtt kérje ki az előjárója véleményét, és csak az után adja elő a diskurzusban a tételeit.

A felvilágosodás korában nagyon sok kritika érte a jezsuita egyetemeket, ami a jegyzetelést illeti. Ezért a Ratio előírta, hogy minden tanár biztosítson diákjainak egyegy Summát, Szentírás-magyarzatot, a Trentói Zsinat rendelkezéseit, Szentírást, és esetleg egy-két fontosabb egyházatyá munkáját. Az előadásokat ezekre építve alakítsa ki, hogy a diákok az adott művek alapján az otthoni készülékben könnyebben sajátítsák el a tananyagot.

A diákok az első időkben a tanóra után készítették el a jegyzeteiket, azonban ez nagyon sok időt vett igénybe, ezért a Ratio úgy határozott, hogy az előadások alatt is lehessen jegyzetelni, sőt a fontosabb mondatokat a tanár szó szerint diktálja le. Ha diktál, akkor ne szavakat, hanem mondatokat mondjon, s azokat többször ismétlje el. Ha nem diktál, akkor olyan módon adja elő az órát, hogy a diákok könnyen tudjanak jegyzetelni, és abból majd fel tudjanak készülni a vizsgákra. Az előadások után a tanár ne siessen el az óráról, hanem még negyedóraig maradjon a teremben, hogy azon diákok, akiknek kérdése van, fel tudják tenni, és arra adjon világos válaszokat. A bidelus, aki az évfolyam tanulmányi felelőse, érdeklődjön, hogy mennyire halad az évfolyam az általa tanított tanulmányokban. A Ratio azt kérte a tanártól, hogy ne legyen személyválogató, minden diákot igyekezzen segíteni a tudományban.

A Ratio céljai megvalósulásának felelőse az adott egyetemeken az egyetemi hatóság volt. A jezsuita egyetemeken a rendház rektora volt egyúttal az egyetem Rector Magnificusa. Így volt ez a nagyszombati egyetemen is. A rektor nem tanított, de tudományos fokozata kellett legyen teológiából vagy filozófiából. A rektort a római generális nevezte ki, de a provinciális hirdette ki az adott egyetem kápolnájában, és egyben megbízta a tisztség betöltésével. A tanári kar többi tagját is és a dékánt is a provinciális nevezte ki. Úgy a rektor, mint a dékán tisztsége a provinciálistól függött,

vagyis addig maradtak hatalmon, míg ezt a provinciális jónak és hasznosnak gondolta.

A rektor közvetlen segítőtje az egyetem kancellárja volt, aki csak tanulmányi ügyekben volt kompetens. Tisztségének lényege:

- Felügyelt a tanárookra, a tankönyvekre és a tanmenetre.
- A nagyobb, pl. licenciavizsgákat felügyelte, és ő adott engedélyt, ha sikeres volt a vizsga.
- A vitákat, disputákat is ő rendezte, azok lebonyolítását megszervezte.
- A tanárok óráit személyesen is látogatta, sőt belenézett a diákok előző órai jegyzeteibe, a tanár nem tanít-e olyan tanokat, amelyek az Egyház tanításával nem egyeztethetők össze. A dékánokat is ő ellenőrizte.
- Az egyetem leckekönyvében csak ő végezhetett törléseket, és a bizonyítványokat is ő állította ki.
- A könyvtárt is ő kezelte, és arról is gondoskodott, hogy minden fontosabb könyv elérhető legyen a diákok számára. Egy érdekesség, hogy III. Károly 1721-ben a nagyszombati egyetem kancellárját országos könyvcenzorrá nevezte ki, a helyettesét ő határozhatta meg.

Az adott egyetemi kar élén a dékán állt. A Ratio az ő feladatait és kötelességeit nem határozta meg, de a Grazi Egyetem szabályzatában ezeket a témákat már kidolgozták a dékán tekintetében. Az a szokás alakult ki, hogy a dékán a tanári kar egy idősebb tagja, aki délelőtt az egyetemen ad elő.³¹⁹

Kötelessége volt az egyetem pecsétjét, pénzét, hivatali könyveit, jelvényeit őrizni. Ezek mellett őrködött a tanárok és a diákok fegyelme felett, és a tanulmányokat is ellenőrizte. A felvételi vizsgák alkalmából a hallgatókat ő vette fel az egyetemre. A vizsgák tekintetében is nagy szerepe volt: a baccalaureatusi vizsgán ő volt az elnök, a doktori szigorlaton a kancellár. A doktori avatás szertartását nemcsak megszervezte, hanem le is vezette, és az avatást is maga végezte.

A tanári karban a legrangosabb tanári katedra a skolasztikus teológia tanárainak, vagyis a dogmatikaprofesszoroknak jutott, akiket teológiai tanárok címmel találunk meg a későbbi forrásokban is. A jezsuitáknak a dogmatika újkori születésében nagy

³¹⁹ GRABMANN, Martin, *Die Geschichte der katholischen Theologie seit dem Ausgange der Väterzeit*, Herds Theologische Geschichte, Freiburg, 1933, 146–169. o.

szerepük volt, hiszen legnagyobb teológusaik nagyszerű cikkekkel és művekkel segítették a megújulást, és azt is, hogy a Ratióban lefektetett eszméket, előírásokat hogyan tudják tartalommal megtölteni.

A Ratio a dogmatikatanároknak újra kezébe adta Aquinói Szent Tamás Summáját, azzal a kitételrel, hogy a tanár legyen tekintettel az azóta született teológiai művekre is, vagyis ne csak a Summa legyen az irányadó a dogmatikaoktatásában. A Ratio kikötötte, hogy a Summának a szeplőtelen fogantatásról és az ünnepélyes fogadalmról való nézetét nem kell követni, de más esetekben is el lehet tőle térni, ha a professzor más véleményen van. A tanár nem vallhat olyan tant, ami az egyházi hagyománnyal ellentétes, vagy a hallgatókban megbotránkozást okozna, sőt ha az egyetemet befogadó ország lakosságát sértené, szintén elhagyható.

A Ratio nem is követte a Summa sorrendjét, és egyben az anyagnak egy új rendszerét mutatta be azzal a céllal, hogy felesleges ismétlések ne legyenek, hiszen nem biztos, hogy a rendelkezésre álló négy év másképp elég lesz az egész Summa tárgyalására és elsajátítására. A Ratio kötelezte a tanárt, hogy minden év végén legyen legalább egy hónap, amikor az előző év tanulmányait ismétlik el, és az adott évben előírt anyagot ne vigye át másik évre. Hogy ezt elérjék, így az adott témára kell koncentrálni az ő tárgyában, vagyis a dogmatikában, abba ne vigyen bele például filozófiai problémákat, erkölcsstani, biblikus kérdéseket vagy erkölcsstani eseteket, kázusokat. Sőt, a világban fellelhető eretnokségeket sem kell hosszasan tárgyalni, hanem csak skolasztikus módszerrel, és legfeljebb két-három érvet felhozva az adott tétel megcáfolására.

Az öregebb tanárok délelőtt, a fiatalok pedig délután adtak elő.

A szentírási tudományok előadásában kimondottan tiltotta a Ratio a skolasztikus módszert. Itt is az volt a cél, hogy a tanár minél rövidebb idő alatt tudja leadni a tantárgyhoz szükséges legfontosabb információkat. Ne töltsön időt a kronológiai, földrajzi és más kérdésekkel. De azzal sem, hogy más tanításokat, pl. a protestáns tanokat megválaszolja, hiszen az nem az ő feladata.

A Ratio a szent nyelvek közül a hébert preferálta, a görögöt a facultas linguarumon, vagyis a nyelvi egyetemeken tanították.

A héber nyelvet tanító tanár az első leckékben a héber nyelv alapjait, alapfogalmakat, írás-olvasást adott elő, majd a szövegeket kezdték olvasni és elemezni: ekkor

kellett a szövegek alapján a bonyolultabb nyelvtani szabályokat is megtaníttatni Belarmin nyelvtana alapján. Az első időkben nem a szöveg értéke volt fontos, hanem a nyelvtani szabályok megtanulása.³²⁰

A későbbiekben vita alakult ki, hogy a héber nyelv tanára hova is tartozik? Voltak egyetemek, ahol a hittudomány tanári karába sorolták, máshol meg nem, hanem a nyelvi egyetem tanárai közé. Ebben a kérdésben az adott egyetem szabályzata volt a döntő, hiszen pl. az osztrák provincia a nyelvi fakultások közé sorolta, a nagyszombati egyetem szabályzata pedig a hittudományi kar tanárai közé. A Ratio megengedte, hogy a héber és görög nyelvet jezsuita hallgató is előadhassa, akinek még jártas kellett lennie a különböző keleti nyelvekben is.

Az egyetem négyéves teológiai-skolasztikus kurzusait csak azok végezték el, akik valamilyen tudományos, akadémiai fokozatot szerettek volna kapni. Számukra az erkölccsant a Summa fényében adták elő, amiben már dogmatikus és morális kérdéseket is vizsgáltak. Különösen a kánonjog egyetemi bevezetése után jelent meg a kazuisztika, ami az előbb felsorolt tárgyak gyakorlati alkalmazását segítette elő, de itt még nem volt a tudománynak olyan rendszere, mint a többi teológiai tárgynak.

Azok a hallgatók, akikről az előljárók azt állapították meg, hogy kevésbé tehetségesek, vagy nem akartak akadémiai fokozatot szerezeni, azok az egyetem kétéves „tanfolyamát” végezték el, akkori nevén *casus conscientiae*. Ez a tanfolyam nemcsak a kazuisztika azon eseteit vizsgálta, amelyek egy lelkipásztor számára fontosak voltak, hanem azt a tudást is magában hordozta, amely a plébániai élethez alapvetően szükséges volt. A Ratio a kazuisztikát úgy határozta meg, hogy annak az a célja, hogy jó lelkipásztorokat képezzen a vizsgált eseteken keresztül. Ugyan Pázmány Péter a nagyszombati egyetem alapítólevelében úgy rendelkezett, hogy a kazuisztikát csak egy tanár tanítsa, a nagyszombati egyetemen is két tanár oktatta az adott tárgyat.

A Ratio szerint a két tanár feladata megoszlott:

- Az egyik tanítja két év alatt az összes szentségeket, a pap állapotbeli köteleseégeit, az egyházi cenzúrákat, az isteni és egyházi parancsolatokat. Bizonyos dolgokat ugyan kell tanítani, de nem nagy részletességgel: a klerikusi állapottól való megfosztást, az áthelyezést, a helyben lakást, a mágiát, a szentségi karaktert, a halálos-bocsánatos bűnök fogalmát, az akaratit beleegyezést.

³²⁰ Monum. Germ. Paed. V. k. 234–294. o.

– A másik tanár az elméleti tudás kibontására vonatkozó gyakorlati, tapasztalati értekezést adja át a különböző kázusok vizsgálásán keresztül.

Magyar vonatkozású kérdés, hogy Pázmány Péter *Kalauzát* a hitvédelmi kurzusok, előadások alkalmából előadták-e? A hitvédelem nem is szerepelt minden jezsuita egyetemen, csupán azokban az országokban, ahol a protestánsok egyre nagyobb teret hódítottak meg, és szükség volt a helyi papság jó felkészülésére, hogy a reformátorok kérdéseire katolikus választ tudjon adni.

A Ratio a végső kiadásában sem beszélt róla, azonban a Grazi Egyetem szabályzata, ami alapja a nagyszombati egyetemnek, szintén intézkedett erről. A Grazi Egyetem annyit mondott az idézett műről, hogy úgy a *casus conscientiae*, mint a négyéves egyetem hallgatóinak elő kell adni napi háromnegyed órában, lehetőleg délután háromtól háromnegyed négyig. Ugyanígy a nagyszombati egyetemen is.

A négyéves egyetemi képzésben nemcsak előadásokat hallgattak ebből a műből, hanem készültek azzal kellett bizonyítaniuk, hogy latin és magyar nyelvű hitvédelmi beszédeket tartottak.

A Ratio úgy rendelkezett, hogy a tanár módszere a következő legyen: adja elő az eretnekséget vagy a tévtant, majd azt cáfolja meg, amit a Szentírással, az Egyház tanításával, és a fontosabb egyházatyák írásaival támasszon alá. A súlyosabb, Egyházat érintő tévtanításokat hozza elő, de azokból is csak azokat, amelyek abban a korban jelen vannak, tehát azokat cáfolja, de ne az elején, hanem a végén, mindegyik tételt külön-külön.

A Ratio az egyházjog tantárggyal kapcsolatban az alábbi rendelkezést hozta: napi kétszer háromnegyed óra legyen két éven keresztül, lehetőleg az utolsó két évben. Az első évben a személyekről, peres eljárásokról és büntetésekről szóló kánonokat elemezzék. A második évben a *de rebus*ról szóló anyagot adják elő. A világi jogi kérdéseket annyiban érintsék, amennyiben szükséges az adott kánonjogi probléma megértéséhez, illetve az Egyház világban elfoglalt jogi ügyleteihez, ami majd az adott lelkipásztor életében is jelen fog lenni. A tanítási módszer legyen gyakorlatias, amiben az adott jogi eseteket mindennapi példák segítségével világítsa meg.

A Nagyszombati Egyetemen 1667-ben nyitották meg a jogi kart, ahol a világi jog mellett a jezsuita atyák kánonjogot is tanítottak.³²¹ Ezzel teljessé vált a jogi képzés az

³²¹ ECKHART Ferenc, *A jog- és államtudományi kar története*, Budapest, 1936, 113–126. o.

egyetemen. A kánonjogot a legtöbb egyetemen jezsuita atyák oktatták, akiket a legtehetségesebb növendékek közül választottak ki, de akiknek kánonjogi doktorátus megszerzését a rend nem engedélyezte.

Az is előfordult, hogy kánonjogi katedrát állítottak fel, például a Dillingeni Egyetemen, ahová azok jártak nagy számban, akik már elvégezték a teológiai képzést.

A Ratio az egyháztörténet szempontjából semmilyen előírást nem tartalmazott, de még az osztrák egyetemeken sem, ami mintha arra engedne következtetni, hogy az egyháztörténet írása a teológiai fakultásokon nem volt annyira fontos, mint a protestáns oldalon.³²² A német történetírásnak a protestantizmus adott lendületet.

A Ratio az egyetemi tanárképzésről úgy rendelkezett, hogy a négy év befejezése után a tanulmányi prefektus és a tanárok meghallgatását követően a rektor jelölje ki azt a két-három tehetséges hallgatót, akik még két évig tanulnak és készülnek a szigorlatra. A provinciális engedélye után ezeket a tanárokat doktorrá lehetett avatni, de ez a provinciális szokásokat kellett kövesse.

A Ratio elrendelte, hogy a tanárok doktorrá avatása a helyi szokásokhoz kell igazodjon. Bizonyos helyeken csak a teológiában fontos tárgyakat tanító tanárok részesülhettek ebben a tudományos fokozatban, ahogy a nagyszombati egyetemen is történt, ahol csak a skolasztikus teológiát tanító professzorokat avattak doktorrá, ezzel is mutatva az általuk tanított tárgy fontosságát. Bizonyos esetekben a tanév elején volt a doktorrá avatás, de olyat is találunk, hogy az év vége felé történt ez az esemény.

A Ratio nagyon megbecsülte azon tanárokat, akiket doktorrá avattak. A dogmatika oktatása abban az időben a teológia csúcsát jelentette, itt a tanári pálya beteljesedését. Ezt a beteljesedést úgy érték el, hogy közben más tárgyakat is tanítottak, és fokozatosan jutottak el a dogmatikai tárgy oktatására. Sok esetben filozófiai egyetemről jöttek, vagyis előbb filozófiai doktorok voltak, és aztán az idők során váltak teológiai doktorokká.

A Ratio szerint a dogmatikatanárok az állandóságot kellett jelentsék. Ezért az itt tanító professzorok több lépcsőt megjárva előbb professor pomeridianusok, aztán később professor matutinusok lettek, és olyanokról is tudunk, akik dékáni fokozatot értek el, miközben 5–10 évet is eltöltöttek az adott tanszéken tudományos munkában és tanításban tevékenykedve.

³²² SCHERER, Emil Clemens, *Geschichte und Kirchengeschichte an den deutschen Universitäten*, Freiburg, 1927. 86. o.

A Ratio a tanítás módját is meghatározta, ugyanis átvette azt a középkori egyetemi rendszert, amelynek értelmében a hallgató tudományos életében a cél nem az volt, hogy a kutatást elősegítse, hanem hogy a meglévő tudásanyagot átadja, és azt számonkérje.³²³

A Ratio az alábbi órarendet javasolta az egyetemek számára:

– Délelőtt:

7.00–7.45 Kánonjog

7.45–8.30 Tertia lectio

8.30–9.30 Skolasztika teológia és kazuisztika

9.30–10.00 Szentírás-magyarázat

– Délután:

14.00–15.00 Skolasztika teológia és kazuisztika

15.00–15.45 Skolasztika repetíciók (ismétlések) és circulusok

16.00–16.45 Controversaria kazuisztika

17.00–17.45 Circulusok kazuisztika

A dogmatika fontosságát hangsúlyozta, hogy az órákat minden körülmények között meg kellett tartani. Azok nem maradhattak el soha. Ha esetlegesen valami előre látható nehézség volt az adott napon, akkor az elmaradt anyagot pótolni kellett. Olyannal is találkozunk, hogy a tanárnak több órát kellett előre megtartania.

Az egyetemi órarendben a csütörtök a teljes szünnapot jelentette a tanításban, azonban nem a tudományos munkában. Hiszen ezen a napon készültek fel a növendékek az adott órákra, vagy az adott tárgynak a könyvtárban olvastak utána, mélyítették tudásukat. A nagy nyári melegek alkalmával csak délelőtt volt tanítás, amikor is a fontosabb tárgyakat tartották meg, úgymint dogmatika és kazuisztika. A többi olyan tantárgyat, mint a jog, a Szentírás-magyarázat fél órában tanították. Ebben az időszakban a disputa is elmaradt, sőt a legtöbb gyakorlat is.

A Ratio elrendelte, hogy az adott egyetemeken a védőszent ünnepén tanítási szünet mellett ünnepélyes liturgia és szentmise legyen.

A Ratio megszabta a disputák módját is. Két-három fajta volt ilyenből:

– Az egyik minden szombaton, a délutáni órákban megtartott (disputatio sabatina), ennek időtartama két óra volt.

³²³ PAULSEN, Friedrich, *Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten*, Leipzig, 1869, I. kötet, 32. o.

- A másik a havi disputa (disputatio menstrua), ezen az egész tanári kar és a hallgatóság is részt vett, erre délelőtt és délután két-két óra volt. Ezeken csak a tanári kar által kiválasztott tehetséges diákok vehettek részt, akik megfelelő tudással és felkészültséggel rendelkeztek. Ezek a havi viták június és december között voltak, így évente öt-hat ilyenre került sor. Ebbe a kategóriába tartoztak a doktori dolgozatokat megvédő viták is.
- Megemlíthetjük még a heti vitákat is, de azok inkább az ismétlést szolgálták, illetve a tananyag elmélyítését.

A Ratio a viták levezetésére a kancellárt, vagyis a tanulmányi felügyelőt jelölte meg, aki nemcsak levezette, hanem meg is szervezte az eseményeket. A Ratio szerint úgy kellett moderálnia a vitákat, hogy azok érdekesek legyenek, ne fulladjanak unalomba, de sokáig se tartsanak, vagyis legyen egy időbeli korlátjuk.

A Ratio rendelkezett az akadémia fokozatokról is: baccalaureatus, licenciatus és doctoratus.

A baccalaureatusi fokozathoz legalább három év skolasztikus teológiára volt szükség. A középkorban ez a cím a tanár és a hallgató között állt, és birtokosának az volt a feladata, hogy a diákok ismétlését és gyakorlását vezesse. Az újkori egyetemi gondolkodásban és a Ratio előírása alapján a doktori fokozat egy lépcsője volt. Az adott egyetemek azt is megszabhatták, hogy milyen életkorban érhető el az adott cím, egyfajta „kánoni” kort határozhattak meg. A baccalaureátust legkorábban 22, a doktori fokozatot 25 évesen lehetett elérni.

A fokozatok előtt a jelölteket vizsgálatnak vetették alá, amely után az illetékes szavazatok kétharmada kellett, hogy a növendéket szigorlatra bocsássák. Az életkor mellett vizsgálták a törvényes születést (katolikus, szentségi házasságban élő szülőtől származik-e), az egyházi rend szentségére való alkalmasságot, ha világi volt, akkor a megélhetése meglétét. A baccalaureatusi fokozathoz a kisebb egyházi rendek felvétele kellett, a doktorátushoz a pappá szentelés mellett az illő papi ruha viselése, az intézet által előírt előadások lehallgatottsága, a szükséges gyakorlatok elvégzettsége, a doktorátushoz pedig a filozófiai magiszteri végzettsége megléte. Ezek mellett a személyes példa is fontos volt, ezért azt is vizsgálták, hogy milyen az erkölce és a katolikus hitben való elmélyülése. Ha mindent rendben találtak a jelöltekkel kapcsolatban, akkor kihirdették a neveket, és a kancellárnak bemutatták.

A pozitív szavazat után következett a kettős szigorlat. Ennek egyik része a vita,

vagyis a disputáció volt, ami a baccalaureátusi fokozatban Aquinói Szent Tamás Summájának 20 pontja a kar hallgatói előtt két órán keresztül. Az utolsó tétel a Szentírásból volt.

A hallgató doktori fokozatban az egész teológiából volt kötelező 50 tételt tudni, és azt megvédeni úgy délelőtt, mint délután két-két órában. A vitában nemcsak a tanárok, hanem az adott kor doktori fokozattal rendelkező tanárai, professzorai is felléphetek opponensként.

A vita után következett az examen, vagyis a vizsga. A baccalaureátusi fokozatban egy tételt kellett megvédeni egy órában, ami az adott tétel részletes kifejtését is jelentette.

A doktorátusi vizsga két órán keresztül tartott. A kancellár egy tetszés szerinti helyen kinyitotta a Summa mind a négy kötetét, és az adott tételeket kellett megvédeni. Úgy a vizsgázónak, mint az opponenseknek egy napja volt felkészülni.

A sikeres vizsga után a jelöltek bizonyítványt kaptak, a doktori felavatás pedig rá egy hétre következett.

A baccalaureátusi fokozatot az egyetemek dísztermében adományozták. Az adott napon a szentmise alkalmából a jelöltek letették a hitvallást. A szentmise után az aulaiba vonultak át, ahol a diákok képviselője előadta az avatást végző tanárnak a kérelmet. Ez után a dékán vagy más dogmatikatanár felszólította a jelölteket, hogy tegyék le az esküt olyan formában, ahogy a jogtanár előolvasta, a jelöltek elismételték. Az eskü után baccalaureusoknak nyilvánították őket, majd felvehették a tisztséghez illő öltözéket. Ez után következett a probléma megvitatása, amit az eseményt vezető dékán vagy dogmatikatanár döntése fejezett be, végül hálaadó imával zárták az eseményt, vagyis hálát adtak az elért fokozatért.

Az egyetemek egyik legnagyobb ünnepe a doktorrá avatás volt. A nagyszombati egyetemen először 1693-ban avattak kilenc jelöltet.³²⁴

Az avatás előtt három nappal meghívták az előkelő vendégeket, majd az egyetem által használt templomba mentek ünnepi kíséretben, amiben az egyetem vezetése, a doktoranduszjelöltek, és az egyetem hallgatói haladtak. Az avatás előtt ünnepi szentmise volt, majd a kancellár megadta a licenciaengedélyt. Ez a cím a régebbi korokban feljogosította a birtoklóját, hogy egyetemi előadásokat is tartson, itt azonban a doktori

³²⁴ A doktorrá avatás szertartása a Promotiós könyvben 1697., 1700., 1714. éveknél

fokozat megszerzésének második lépcsőfoka volt, ami jelen esetben a doktori jelvények átvételére adott felhatalmazást. Ezt követően a jelöltek letették a doktorátushoz szükséges esküt, ami után doktorrá avatták őket. Az avatás után feladták rájuk a vörös színnel szegélyezett lila doktori ruhát, a vörös színű doktori birétumot, és az újukra felhúzták a fokozattal járó doktori gyűrűt.

Az avatás után, a baccalaureátushoz hasonlóan, következett a probléma megvitatása. A vitát követően az előkelőbb vendégeknek ajándékokat osztottak ki: egy pár kesztyűt és egy könyvet. A templomi szertartás a Te Deum hálaima eléneklésével zárult. Ezt követően a doktorandusok meghívott vendégei az egyetem ebédlőjébe vonultak, ahol ünnepi ebéd következett a doktorandusok költségére. Nekik ezenfelül fizetniük kellett még a katalógusnak, a vitatételek nyomtatásának, az ajándék könyvnek és a kesztyűknek a költségeit. Ezek nagy összegek voltak, habár az egyetemek rektorai igyekeztek a doktorandusokat az egyszerűségekre biztatni.

Mindkét vizsga alkalmával találkozunk a megvitatásra kerülő problémával. A korabeli források számomra nagyon meglepő állítást tesznek: eszerint a két vizsga disputája egyfajta külsőség volt. A komolyabbak a havi vagy a heti disputák voltak, hiszen ott a meglévő tudományos anyag elmélyítése volt a cél, vagy éppen annak a feltárása, hogy milyen hiányosságok vannak a hallgató tudásában, amit pótolni kell. Ezekre a vitákra mindkét félnek komolyan kellett készülnie, úgy a problémára, mint az arra nyújtott megoldásra is.

Az említett két fokozat vitáiban olyannal is találkozunk, hogy ékes szóvirágokkal, vagy éppen fölényeskedő stílusban vitatkoznak egymással. Itt a problémát nem mindig sikerült megoldani, csupán egyfajta felszínes választ adni rá.

A nagyszombati egyetemen 29 problémát találunk, amelyek teológiai szempontból nagyon változatosak voltak, hiszen a teológia minden tárgyából vannak köztük tételek.

Az 1697-es baccalaureátusi vizsgán a következő tételről vitatkoznak: „*Vajjon Krisztus többet tett-e a lelkekért 18 éves elrejtett életével, mint 3 éves nyilvános működésével vagy megfordítva?*” Az egyik jelölt azt válaszolta, hogy Krisztus a tetteivel is nagyon sokat tanított, sőt az ő tettei többet érnek, mint a szavak. Az ellenfél azt cáfolta, hogy a kettő együtt tökéletes, mint drágakő a gyűrűben.

1727-ben egy érdekes biblikus kérdés került megvitatásra: „*Vajjon a paradicsomkert megvan-e még?*”

Az 1735-ös baccalaureátusi vizsgán patológiai kérdés szerepelt: „*Szent Jeromos eredeti művei vagy fordításai használtak-e jobban az egyháznak?*”

Az 1740-es baccalaureátusi vizsga kérdése: „*Szent Ágostonnak nagyobb dicsőségére vannak-e a Confessiones vagy a Retractationes.*”

Az 1749-es doktori fokozat kérdése az ősegyház történetével, kérdésével foglalkozott: „*Az apostolok írásaikkal vagy igehirdetésükkel terjesztették szélesebb körben az evangéliumot?*”

Az 1752-es baccalaureátusi vizsga kérdése: „*Salvianus írásai életszentsége vagy tehetsége mellett bizonyítanak-e inkább?*”

Érdekes volt 1706-ban a baccalaureátusi vita történelmi kérdése. „*Vajjon a nagyszombati hittudományi kar hozott-e nagyobb dicsőséget egykori tanítványaira azzal, hogy tudást adott nekik, vagy megfordítva, a tanítványok apostoli buzgósága a karra?*” A kérdés igazi vitát gerjesztett az egyetemen, amin nemcsak a felek, hanem a tanárok is részt vettek. Az egyik fél azt állította, hogy mindez a lelkipásztoroknak köszönhető, és a saját példáját hozta fel, hogy alig kapta meg a fokozatot, máris az egyeteme ellen kell beszélnie, hiszen úgy gondolja, hogy a tudomány nem sokat érne, ha az itt tanult papnövendékek azt nem vinnék a világba, és nem harcolnának a krisztusi igazságokért. Így a papnövendékek, akik azóta papok lettek, a tanúságtételük és a lelkipásztori életük révén törlesztették a kapott tudást. A vitapartnere megfeddte, és azt kérte tőle, hogy ne legyen hálátlan az egyetemnek, hiszen annak köszönheti a tudást, amit a világban fel tud használni. Ahogy a dokumentum leírja, az érvelés egyfajta „enyelgésszámba” ment át, amit a vitát vezető professzor szakított meg, aki történelmi visszatekintésében azt vázolta, hogy a régebbi időkben a teológia tudományát még az egyházi tekintélyek sem művelték, akik a tudásban utolsók voltak, és eszük nem a könyveken, hanem a fegyvereken járt. Ha valaki egy kicsit is tudott latinul, vagy valamelyik külföldi egyetemen megtanult valamit a jogból, az már nagy szakmai tekintélynek számított idehaza. Ezen a negatív állapoton segített Pázmány Péter, és itt a dolgozatban is leírt történelmi tényekkel foglalkozik.

A magyar egyháztörténet tekintetében is találkozunk tétellel, történetesen az 1709-es baccalaureátusi vizsgán, ahol a kérdés a következő volt: „*Az ország vagyonát kisebbitették vagy növelték-e az egyháznak jutott adományok?*” Az egyik azt válaszolta a feltett kérdésre, hogy a pogány Róma akkor lett szegény, amikor sokat költött az istenekre, és jelenleg Magyarországon is sok panasz van arra, hogy a két érsekség,

a tizenegy püspökség és számos szerzetesház nagy bőséggel van adományozva az állam részéről – ezt csak a vita kedvéért provokálta. A másik azt válaszolta erre, hogy a Római Birodalmat nem a császárok istenekre költött pénze tette tönkre, hanem sokkal inkább az a pompa, amiben éltek, és amit az adott császárok és uralkodók életvitel alapján mutatott be. Magyarország pedig éppen akkor élte aranykorát, amikor az Egyháznak sokat adományoztak, amely összegeket az adott közösségekre és a magyar nép fejlődésére szentelték.

Világi egyháztörténelmi kérdéssel is találkozunk az 1750-es baccalaureátusi vizsgán. A jubileumi szentévről vitatkozott a két vizsgázó. Az egyik szerint VIII. Bonifácól ered, a másik pedig az ősegyházig vezette vissza.

1718-ból egy aszketikai kérdés: *„A testi vagy lelki ellenségek fölötti győzelem dicsőségesebb-e?”*

Talán meglepő, hogy dogmatikai kérdésekre kevés a példa. Ez nem véletlen, hiszen a szigorlaton dogmatikából már vizsgáztak, így nem volt értelme ezeken a vitákon is dogmatikus témáknak szerepelniük.

A legtöbb kérdés a gyakorlati lelkipásztorkodás feladataiból volt. 1693-ban és 1703-ban szinte ugyanarról a kérdésről vitáztak a doktorandusok: *„A lelkek vezetéséhez mi szükséges inkább, erény-e vagy tudás?”* A vitát vezető promotor véleményét ismerjük, aki szerint jó, ha mindkettő megvan a vezetőben, mégpedig egyenlő mértékben, de előnyösebb, ha minimális erények mellett a tudományban tűnik ki a lelkipásztor, hiszen a bölcsesség minden jónak, helyes tanácsnak és mindenfajta erények is szülője. Sok tételben tér vissza ez a kérdés, és a felelet mindig a tudomány fele hajlik, azt részesíti előnyben.

Az 1700. évi baccalaureátusi vizsgán arról vitatkoztak, hogy lehet-e a protestánsoknak arra jogcímük, hogy a katolikusokat kiűzzék az országukból? Az erdélyi fejedelmeket hozta fel az egyik fél, aki amellet érvelt, hogy lehet, hiszen ezáltal a vallási békét és egyensúlyt szeretné megteremtteni. A másik fél ezt a tételt tagadja, és jogtalanának tartja.

1723-ban a vita arról szólt, hogy a katolikus ember üdvössége eretnek vagy katolikus környezetében biztosabb? Az érvelők szerint egyértelmű, hogy katolikus környezetben.

1727-ben két baccalaureátus azon vitatkozott, hogy *„az Egyház tekintélye a régi, fenntartás nélkül hívő korszakban volt-e nagyobb, vagy a mai kritikus időkben?”* A

témánk szempontjából érdekes, és annál fontosabb válasz érkezett az egyik vitázótól, aki a kritikus idők mellet érvelt, hiszen e nélkül a Trentói Zsinat sem valósult volna meg.

A korszakot meghatározó kérdésekkel is foglalkoztak. Az 1732-es doktori disputa alkalmából a kérdés a következő volt: „*Kik okoztak az Egyháznak nagyobb kárt, a régi eretnekek, vagy Luther és Kálvin? Vagy az 1734-es baccalaureátusi disputa: „a protestantizmus által okozott sebek voltak-e súlyosabbak, vagy a küzdelemből származó haszon nagyobb?”* Az egyik fél rámutatott arra, hogy a protestantizmus milyen nagy szenvedéseket okozott akár a Mária-tiszteletben, akár az erdélyi unitárius vallás terjedése által. Említést tett a protestánsok által okozott erőszakos cselekedetéről Tokajban, Szolnokon és Füleken. A másik fél azzal érvelt, hogy ez a sok szenvedés termelte ki a szenteket és a katolikus megújulást, az egyetemeket és a nagy hittudósokat. Azokat, akiket elvesztettünk a világi missziókban, majd pótolni tudjuk a világ másik végén megnyert hívőkkel.

Az 1736-os baccalaureátusi vizsga tovább feszegette az előbb tárgyalt témát: „*Vajjon az eretnekeket rábeszéléssel, tanítással, igehirdetéssel kell megtéríteni, vagy a hatalom erejével?*” A védő arra emlékeztet, hogy az erőszak nem vezet sehova, hiszen ott nincs szívbeli elköteleződés, ezért törekedni kell az ellenfelet intelligens ember módjára meggyőzni, és nem legyőzni. Egy hétköznapi példát is említett: a tanító sem veréssel, hanem inkább szelíd intellemmel tud célt érni. A válasz a felvetésre történelmi eredetű, hiszen a vitapartner azt bizonygatta, hogy úgy II. Ferdinánd Ausztriában, mint III. Károly Erdélyben, a hatalom szavával elérték, amit akartak. Azt is így, hatalmi szóval és nem prédikálással lehetett elérni, hogy a város a katolikusokat is befogadja, sőt most már kénytelenek beengedni a közösségeket szolgáló katolikus papokat és szerzeteseket. A vitát vezető arra hívta fel a felek figyelmét, hogy a kettő együtt jár. Azt javasolta, hogy míg beosztottak, vagyis nincs egyházi hatalmuk, addig valóban tanítással, rábeszéléssel, jó szóval igyekezzenek az eretnekeket meggyőzni, de ha már lesz egyházi tekintélyük is, akkor arra is szükség lesz.

Látható, hogy ezekben a vitákban olyan korabeli kérdésekkel foglalkoztak, amelyek most olvasva is gondolkodásra készítenek bennünket, másrésről a disputák nagyon szépen megmutatják, hogy egy feltett kérdésre milyen pró és kontra válaszok születtek. Másrésről a vitát vezető véleménye megadta a korabeli tudományos választ az adott kérdésekben.

A Ratio révén olyan jezsuita iskolahálózat jött létre, amelynek ereje a közös szellemiségen és az ebből kialakult pedagógiai elveken alapult. Ezek az elvek a megélt és megvalósított tapasztalatokon alapultak, és a sok eszmecserén keresztül állandó fejlődésben voltak. Ez egy olyan egységes pedagógiai rendszer volt, amelyet a világ előtte nem látott.

Kétszáz évig fejlődött a Ratio pedagógiai rendszere, majd 1773-ban hirtelen és tragikusan ért véget. Egy pápai rendelet feloszlatta a jezsuita rendet, aminek következtében Európában, Amerikában, Ázsiában és Afrikában a 845 intézményből álló iskolarendszer teljesen megsemmisült. Csak Oroszországban maradt fent néhány intézmény, ahol nem voltak hajlandóak a pápai rendeletet végrehajtani.

1814-ben VII. Piusz pápa azzal állította vissza a jezsuita rendet, hogy „a katolikus Egyház újból előnyt meríthessen a jezsuiták nevelői tapasztalataiból.”³²⁵

A jezsuiták oktatói, nevelői munkája is újra elkezdődött, aminek egyik gyümölcse a Ratio studiorum átdolgozott, 1832-ben megjelent kiadása lett.

³²⁵ Idézet az 1814. augusztus 7-én kiadott „Sollicitudo omnium ecclesiarum” kezdetű pápai bullából, amely az egész világon visszaállította a Jézus Társaságát.

5. A Ratio atque institutio studiorum Societas Iesu és újabb kiadása (1814, 1832)

A Ratio studiorumban újítások váltak szükségessé, különösen a tanítással kapcsolatban. Ezeket P. Roothaan János rendfőnök kellő alaposággal végezte el, majd a provinciáknak 1832-ben szétküldte a javított kiadást. Az eredeti Ratióhoz képest annyiban új helyzet alakult ki, hogy a több országban levő jezsuita és katolikus iskolák kénytelenek voltak az adott ország tanrendjéhez is alkalmazkodni, így az 1832-ben kiadott Ratio a maga tiszta elképzelésében sehol nem tudott megvalósulni, hiszen ott mindig tekintettel kellett lenni az adott ország intézményi, pedagógia előírásaira is.

Az új Ratio is előírta a tiszta profilú iskolatípusokat, mégpedig azt, hogy pontosan meghatározott tantervvel és szerkezettel kell rendelkezzen ez az iskola. Mindezeknek a követendő példája a görög gymnaszion, ami sportpályát jelent, vagy más jelentése edzőterem. Egy másik szimbólum az athéni kert, ahol az Akademosz antik félisten szentélye is volt, s ahol Platón nagyon sokat beszélgetett, diskurzusokat tartott.

Gimnázium és akadémia: ezt a két fogalmat az új Ratio is meghagyta, ami az egész európai tanrendben egyet jelentett a következővel:

- a gimnázium öt évfolyamos, de az elsőt két részre osztják, így hatosztályos, aminek az alaptantárgyai a latinus tanulmányok, tekintettel arra, hogy a latin nyelvet kell legtökéletesebben megtanulni, valamint a matematika és a hittan-erkölcsstan;
- az akadémia az kéttagozatos: az egyik két évfolyamos, bölcslelettudományokkal (logika, etika, fizika, metafizika). Az akadémia második, vagyis felső tagozata négy évfolyamos, aminek a tárgya a teológia a maga tárgyaival együtt.

Az új Ratióban is felismerhető a régi Ratio alapelve, mely szerint a tananyag határozza meg az iskolatípus szerkezetét, a tananyagrendszer teremti meg az adott oktatási rendszer szerkezetét. Vagyis ha egy új tananyagot akarunk a rendszerbe bevinni, akkor ugyanannyit ki is kell venni belőle, hiszen az új tananyag miatt nem lehet túlfeszíteni sem a tantervet, sem az adott intézmény pedagógiai keretét. Másrészt pedig az új Ratio szigorúan meghatározta, hogy az adott intézmény milyen kritériu-

moknak kell megfeleljen, benne milyen tanítás, tananyagelsajátítás kell érvényesülni, hogy az adott iskolarendszerbe besorolást nyerjen.

Az új Ratio is megtartotta, hogy az adott iskolatípus profilja mindenütt azonos kell legyen. Ez csak úgy érhető el, ha központilag meghatározzák a tananyagot, ami azt tartalmazza, hogy az adott tantárgyakat milyen évfolyamon és hány órában kell tanítani, mindezt osztályokra lebontva. Az új Ratio is meghatározta úgy a gimnázium, mint az akadémiai fokozatok részletes tananyagát. Mit is jelentett ez a gyakorlatban? Ha egy jezsuita tanár Rómában hétfőn ránézett az órára, ami 10 órát mutatott, akkor tudhatta, sőt biztos lehetett abban, hogy a világ összes jezsuita vagy más katolikus iskolájában, ahol a Ratio volt az irányadó, az ötödik osztályban épp Cicero retorikájának harmadik fejezetéből a második alfejezetet elemzik, az akadémia első fokán, vagyis a bölcsélettanulmányokban a második évfolyamban a villámlás okait tanulják fizikából. Ez a módszer alkalmazkodott az Egyház egyetemes struktúrájához, amit jelenkorban a katolikus Egyház katekizmusa foglal össze, megteremtve a tanításban való egységet. A szemináriumok tekintetében is lényeges vonás volt, hiszen az ezekben az intézményekben végzett gimnazistákkal, vagy akár az akadémiai fok után szemináriumba jelentkező növendékekkel kapcsolatban az előjárók teljesen tisztába voltak vele, hogy milyen lelki, értelmi szintet tudott elérni ezen intézményekben. Ha mégsem tudta volna, akkor épp a Ratio áttanulmányozása segítette az előjárót, hogy az adott növendéket fel tudja venni a szemináriumba. Mindezt nyugodtan megethette, hiszen a Ratio biztosítékot jelentett arra vonatkozóan, hogy úgy lelkieken, mint tudományokban az adott szint abszolválása után a növendék milyen szinten van, vagy épp mennyire merült el az adott tudományban.

Az új Ratióknak is alapelve volt, hogy nem elég, hogy az adott iskolatípusban megvannak a követelmények, megvan a tanulmányi rend, hanem mindezeknek egymásra is kell épülniük. E megfontolásban az előbb bemutatott iskolatípusok is egymásra épültek:

- a gimnázium volt a facultas linguarum, ahol azon nyelveket sajátították el, amelyeket a későbbi tanulmányaikban tudtak felhasználni, hogy az adott témában különböző nyelvű könyveket és cikkeket tudjanak olvasni;
- az akadémia volt a facultas artium, ahol az általános tanulmányokat sajátították el, ez adott egyfajta általános műveltséget is;

– a teológiai tagozat volt a facultas theologiae, ahol pedig a hittudományi, teológiai tantárgyakat sajátították el.

Más értelmezés szerint: a különböző szintek más és más készséget fejlesztenek, hogy a végén egy teljes egészé váljon a képzés:

– a gimnázium a nyelvben, szóban, beszédben való képzést adja, vagyis azt teremti meg, hogy a növendék szóban és írásban jól ki tudja magát fejezni, másrészt pedig a gondolatokat és írásokat helyesen tudja értelmezni, akár más nyelv esetén is;

– a második szint az adott tudományban vagy tudományokban való tájékozódást segíti elő. Ezt a logikán (vagyis az ész törvényein), az etikán (vagyis az értelmes emberi magatartás törvényein), a fizikán (vagyis a körülöttünk levő világ törvényszerűségein) és a metafizikán (vagyis az anyagi világon túl levő történeseken) keresztül sikerül elérni. Itt fontos megjegyezni, hogy a fizika abban az időben a természettudományok teljességét jelentette, amibe úgy a csillagászat, mint az ásványtan, a kémia, a mai biológia, a növény- és állattan, valamint más fizikai jelenségek is beletartoztak.

Az új Ratio is megtartotta azt az alapelvet, ami teljesen ellentétes a protestáns iskolarendszerrel. Eszerint akik csak világi tudományokat szerettek volna tanulni, vagyis világi értelmiségiek lenni, azoknak bőségesen elég volt az első két fokozat, a facultas linguarum és a facultas artium.

Az új Ratio is meghatározta a diákok életkorát. A gimnáziumot 10 évesen kezdték el és 16 évesen fejezték be. Azután átmentek a facultas artiumra, amit 18 éves korukra végeztek el. Vagyis a Ratio egy olyan tanrendet épített fel, amiben a fiatalok egy nyolcéves képzést kaptak, s ez egy olyan műveltséget adott számukra, amely lehetővé tette, hogy más speciális intézményekbe és szakokra jelentkezzenek. Így például szemináriumba is. Ez azt is jelentette, hogy ha valaki a szemináriumba jelentkezett, akkor annak vezetése nem arra kellett gondoljon, hogy a növendéket hogyan tanítja meg írni, olvasni stb., mert erre már nem volt szükség; a Ratio következtében egy olyan általános tudást nyertek ezen jezsuita intézményekben, amire lehetett alapozni a teológiai tanulmányokat.

A jezsuita intézményekben (különösen a közép és felsőfokú iskolákban) egészen a 19. század végéig csak fiúk tanulhattak. Így ezen jezsuita gimnáziumok a papi hivatások előkészítését is szolgálták, vagy éppen a papi hivatás tisztázását a fiatal részéről. Ez is segítette, hogy minél több fiú vállalja a papi hivatást, és szemináriumba,

vagy épp az adott szerzetesintézménybe jelentkezzen, ami által az egyházi rend szentségéhez tudott eljutni.

Az új Ratio is megteremtette az egyensúlyt tanórán kívül és belül, ami úgy a tanároknak, mint a diákoknak motivációt jelentett. Láthatjuk ebben a gondolatban is azt a tanítást, mely szerint egy tanár nemcsak a tanórán tud és kell tanítson, hanem azon kívül is. Vagyis a Ratio az a nagy bölcsessége is volt, hogy milyen ismeretanyagot kell a tanórán elsajátítani, és mit lehet esetleg az „órák utánra” hagyni. Egyértelmű alapelv, hogy mindent nem szabad a tanórába belezsúfolni, hiszen az adott tudománynak vannak olyan szegmensei, amelyeket a tanórán kívül is meg lehet tanítani a diákoknak.

Láthatjuk, hogy a Ratio szerint a tanítás kétoldalú: van egy kötött része, ami a mai értelemben vett tanórát jelenti, és van a szabadfoglalkozás, mely szintén olyan fontosságú és rangú, mint a tanóra, de ezen kicsit kötetlenebbül tudnak az adott anyagról beszélni. Ez a két oldal adja az oktatás és a nevelés egészét. A Ratio szerint csak így lehet az adott tantárgyat és tudományt rendesen megtanítani a diákoknak.

A Ratio a következő lehetőséget adja a tanórán kívüli szabadfoglalkozáshoz:

- iskolai színjátékok: egyrészt a mások előtti szereplés, a beszéd gyakorlása, az esztétikai érzékek fejlesztése, másrészt a darabok által (hogy olvassák, tanulják, előadják) nemcsak beleélik magukat az adott szerepbe, hanem az órán tanult ismereteik is gyarapodnak. Így a magyarországi jezsuita iskolákban több történelmi darab is színre került többek között Attiláról, a honfoglalásról, Szent Istvánról, Szent Lászlóról, IV. Béláról, Hunyadi Jánosról, Mátyás királyról, a török harcok hőseiről. De nemcsak magyar, hanem nemzetközi darabokat is előadtak, például az indiánokról vagy Afrikából, Indiából, Kínából, épp amilyet a missziós jezsuita atyák hazahoztak magukkal.
- Az új Ratio is előírta, hogy minden iskolában és intézményben legyen egy díszterem, ahol nemcsak az előbb vázolt színdarabokat adják elő, hanem lehetőséget teremtenek arra, hogy a diákok egymással találkozzanak. Itt dáköri összejöveteleket tartottak, verset szavaltak, prózát olvastak fel, saját értekezéseiket adták elő különféle témákból. Sőt, voltak „muzsikális akadémiák” is, ahol a diákok hangversenyeket rendeztek.
- Az adott intézmények nevelői arra is figyeltek, hogy a diákok a művészetekben is kellő nevelést kapjanak, amit leginkább az intézmények mellett található

templomok magas művészi látványa jelentett. Az adott kor művészi irányzatai hatottak az ilyen templomokban, ahol az épület, a freskók, a szobrok és a terek egyaránt olyan művészi remekművek voltak, amelyek ezt a nevelést és érzéket segítették elő. A templom orgonái pedig szintén ezt jelentették, sőt az ünnepek alkalmából az adott kórusművek felcsendülése is. Ezeken a diákok is aktívan részt vettek.

- Ahogy már az előző fejezetekben is láttuk, itt csak újra megemlítem, hogy a Ratio megengedte, hogy a gimnáziumok mellett konviktusok is alakuljanak azon diákok számára, akik távol laktak az otthonuktól. Itt szállást és ételmet kaptak, de emellett nevelést is, ami az Egyház tanításán alapult, és ami megalapozta a vallásos életet, hogy az intézményt elvégezve a világban is megmaradjanak ezen értékek mellett. Itt is tanultak nyelveket, hiszen aki nem tudott magyarul és németül, az itt megtanulhatott, de a francia nyelvet is elsőként ezekben az intézményekben sajátíthatták el. A nyelvtanulás mellett kaphattak képzést a világi dolgokban is, mint a vívás, tánc, éneklés, és hangszeren is megtanulhattak játszani. Ezekben a jezsuita intézményekben a társadalom középső rétegeinek fiai tanultak, de sok fiú jött a parasztságból is, illetve a városi polgárság szegényebb rétegeiből. Így a jezsuiták hozzásegítették ezen rétegek felemelkedését, képzését is.
- A nevelők hangsúlyozták a szabadidő helyes eltöltését is. Vagyis a nevelés nem zárkózott be az adott intézmény falai közé, hanem a diákokat adott időre kienvedték a világba is. Hangsúlyozták a diákok számára a pihenés fontosságát, ami véd a káros szellemi túlterheléstől. Fontos helyett kapott a sport és a különböző játékok.
- A szabadprogramokon való együttlét lehetőséget adott a nevelőknek, hogy a diákokat jobban megismerjék, egyénileg tudjanak velük beszélgetni, személyiségüket, jellemüket, képességüket meg tudják ismerni. Ugyanakkor lehetőséget teremtett az adott diák biztatására és jó irányba való terelésére.
- A szabad természet programot az új Ratióban is megtaláljuk, ami leginkább az esztétikum fejlődését szorgalmazta, a természetre való csodálkozást, amiben megláthatjuk a teremtett világ szépségét, de ami a játékot, a pihenést, a beszélgetést és az elmélkedést, a magunkba való fordulást is jelenti. Többnyire minden jezsuita intézményhez tartozott egy olyan kert is, ami az adott település

határán kívül volt, ahova a tanárok és a diákok kirándulni tudtak; ennek a természet közelsége és szeretete volt a célja.

Az új Ratio is egyensúlyt teremtett a kötelezően előírt pedagógiai tanrend és a tanítás másik arculata között, ami sokkal szabadabb, de mégis: itt is zajlott a tanítás másik formája, ami figyelembe veszi a helyi viszonyokat, és így speciálisabb módon tudja a tananyagot a diákoknak átadni, amiből a szemináriumi nevelés olyan módon profitál, hogy a Ratio által nevelt növendékek már csak a teológiai ismeretek és a szemináriumi speciális tantárgyak elsajátítására kell figyeljenek.

Az új Ratio nemcsak a katolikus Egyházon belül éreztette hatását, hanem más intézmények tekintetében is. Ezekben a Ratio hatására érvényesült a műveltségkonceptió alapú tanügyszervezés, a központi tanterv, az egymásra épülő, a tudományt fokozatosan elsajátító módszerek, és az egyensúly úgy a tanórán, mint azon kívül, sőt még a többi alapelv is. Mindezek bizonyítják, hogy a Ratio egy olyan, abban a korban modernnek számító pedagógiai-nevelési tanterv volt, amely nagyon hosszú ideig meghatározta úgy az európai, mint a világ bizonyos részeiben található jezsuita intézmények hatására kialakult világi iskolák tanrendjét, így a magyarországi tanítási módszereket is.

Ennek fényében a Ratio nemcsak a jezsuiták által fenntartott intézményekre volt hatással, hanem más, világi intézményekre is. Ez is fontos megállapítás a papnevelés szempontjából, hiszen nemcsak az egyházi intézményekből érkeztek papnövendékek a szemináriumokba, hanem más világi intézményekből is. Mivel a Ratio hatásai a világi intézményeket is elérték, így az onnan érkező diákok is könnyen be tudták hozni azokat a „lemaradásokat”, amelyeket a világi intézmény nem nyújtott számukra. Érthető, hiszen azok nem vallási intézmények voltak. De a módszer már ott is jelen volt, ezáltal sokkal könnyebben tudta bepótolni a „lemaradásokat”, és a szemináriumban tovább tudott fejlődni lelki, tudományos téren.

5.1. A Ratio studiorum világnézet alakítása az intézményekben

Mindkét Ratio tanítási rendszere különböző megoldásokat kínált, ami leginkább a célkitűzésekre világít rá. Ezért sokaknak – különösen akik a katolikus hitet és vallást nem értik vagy nem gyakorolják – nagyon homályosak a Ratiók pedagógiai megoldásai.

Ebben a felfogásban az ember önmagának nem a végső célja, sőt a világban található célját nem is maga határozza meg. Az ember földi küldetését a Jóistentől kapja, ami nem a földi értékek hajszolására hívja meg az embert, hanem az örök értékek ápolására. Ebben a hivatásában az Istent szolgálja. Az embertől csak az függ, hogy keresi-e igazi célját vagy sem, teszi-e, amit a Jóisten rá bízott, vagy idejét más, haszontalan földi dolgokra pazarolja. Így az ember dönti el, hogy mit tesz az isteni hívással: engedelmeskedik neki vagy sem. Krisztus élete megmutatja számunkra, hogy hogyan kell az Isten akaratát felismerni és megvalósítani, még akkor is, ha az minden emberi szokással és elképzeléssel teljesen ellentétes. Ha az ő példáját követjük, vagyis ha az ember a felismert isteni akaratot követi, akkor már itt a földön elkezd munkálni örök boldogságát, vagy üdvösségét.

Ez a háttérre mindkét Ratiónak, így tekintenek az emberre, és ennek fényében határozzák meg a nevelési célokat, amelyek esetében Szent Ignác nyomán főleg négyféle jellemző megjelölést találunk:³²⁶

- Leggyakoribb az „obsequium Dei”, „gloria Dei”. A Ratiók szerint az ember nagy célja, hogy képesítse magát, hogy életét az Isten szolgálatára rendezze be, benne felismerve és megtéve Isten akaratát, ami által munkája is elősegíti saját üdvösségét.³²⁷
- A másik cél a „cognitio Dei”, „amor Dei”. Ez a Ratiók fényében azt jelenti, hogy a fiatal növendékeket Isten megismerésére és megszeretésére kell vezetni, helyes istenképet kell kialakítani bennük, hiszen az élet megpróbáltatásaiban csak így tudják az akadályokat legyőzni.³²⁸
- „Profectus is litteris” és „evolutio facultatum” kifejezésekkel illeti, ami azt jelenti, hogy az istenkép kialakítása mellett kellő ismereteket kell adni a növendékeknek, és a bennük levő képességeket felismerve kell azokat fejleszteni.
- „Amor virtutum” és „boni, ac Christianis digni mores” a keresztény katolikusokhoz tartozó jóerkölcöket megtaníttatni a növendéknek, és a pedagógia által tenni is arról, hogy ezeket a gyakorlatban megélje, élete részévé váljanak.

A felsorolt gondolatokat úgy foglalhatjuk össze, hogy a Ratiók célja és nevelési módszere azt kell szolgálja, hogy a növendékek természetes és jó tulajdonságai úgy

³²⁶ Lásd a Ratio studiorum és a Constitutio idevonatkozó helyein: Pachter, I. 9–69.; II. 235–480. o.

³²⁷ Uo.

³²⁸ Uo.

fejlődjenek, hogy azáltal méltók legyenek a keresztény életre, amin keresztül felismerve Isten akaratát egy életen át tudják szolgálni azzal az elhivatással, amire a Jóisten meghívta őket.

A Ratiók a nevelőknek ezt különösen is lelkükre kötik, hogy így igyekezzenek a növendékeket nevelni, ami által azok el tudják sajátítani a keresztény katolikus világszemléletet.

A szemléletváltás a tanárok nevelésével kezdődik, hogy ők is megértsék és magukévá tegyék a Ratiók szellemiségét, hiszen csak így tudják a diákoknak is átadni. Amikor Szekfű Gyula történész a barokk kör közszellemét tárgyalja, akkor megjegyzi, hogy mindezt a Ratio által érték el, amit különösen a jezsuita intézményekben alkalmaztak, de ami a világi iskolákra is nagy hatással volt.³²⁹ Mindez nemcsak abból fakadt, ahogyan a tananyagot tanították, hanem leginkább abból a szellemiségből, ami a jezsuita tanárokat jellemezte. Mielőtt a tanárok munkába álltak, a jezsuiták a legmélyebb alapozást ültették lelkükbe. Itt elsősorban nem a tudás a lényeg, hanem a szellem kialakítása, ami a rend által előírt két év noviciátussal kezdődött. Azt a pedagógiát alkalmazták, hogy mielőtt a tanárok másokat szeretnének nevelni, előbb magukon kell ezt megtegyék. Szent Ignác módszerén, lelkigyakorlatán keresztül önvizsgálatot (exament) tartanak, ami által felfedezik lelkük legmélyebb értékeit és tulajdonságait, és mindezt a lelki vezetőjükkel megbeszélve, és azok utasítása alapján. Hogy ezek a tulajdonságok a lelkükben mennyire szilárdulnak meg, arról különböző próbák (de nevezhetnénk vizsgáknak is) döntenek. Az egy hónapos lelkigyakorlat alatt egyszerű konyhai munkákat végeztek a konyhában, a betegápolásban segítettek a kórházakban, és ha volt rá alkalom, akkor egy hónapot vándoroltak az ország másik szegletébe. A tanulmányaik alkalmából megtanulták a szónoklattan minden fajtáját, amelyeken keresztül a keresztény hitigazságokat át tudták adni a hallgatóságnak. Láthatjuk, hogy az első momentum a jezsuita nevelésben, hogy a növendék mentes maradjon ne csak a világ befolyásától, hanem saját egyéni szenvedélyeit is tudja kezelni, ami az esetleges papi vagy vallásos életét veszélyeztetné. Miután ezt a talajt sikerült előkészíteni, jöhetett a vallásos és teológiai nevelés, amit a bölcsélet tudományaival kezdtek, és szépen haladtak a teológiai tudományok irányában.

A Ratiók nemcsak a vallásos nevelést jelentették a növendékek életében, hanem

³²⁹ SZEKFI Gyula, *Magyar történet*, VI. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 142. o.

az általános műveltség kialakítását is. Ezt úgy érték el, hogy a mai értelemben vett középiskolai oktatás középpontjában a klasszikus nyelvek és a nyelvek tanulása által szerzett műveltség volt, ami a növendékek képességeinek kifejlesztését is jelenti. A klasszikus műveltséget még a világinak mondott humanista világ is a legmagasabbra értékelte, hiszen az egyedülként befejezettnek tekinthető, teljes egészet alkotó műveltség volt, amelynek irodalmi művei a legmagasabb kifejlődést érték el. A római erkölcs is, amit ezekben az írásokban tanítottak a legmagasabb szinten volt. De a római történelmi művek is olyan tanulságos eseményekkel voltak tele, amelyek megmutatták az államberendezkedést, a jogi és társadalmi viszonyokat, azonban a negatív példával mint tanulási, tapasztalási forrással is találkoztak. A klasszikus kultúra tanulmányozásához elengedhetetlen volt a klasszikus nyelvek ismerete, amit az alsóbb osztályokban helyesen, szépen, meggyőzően tanítottak, így a diákok könnyebben tudták elsajátítani.³³⁰ A klasszikus műveltséget nem azért alkalmazták mindkét Ratióban, hogy a tudást gyarapítsa, hanem a műveltség pozitív hatásait akarták a növendékekből előhozni, ami által a lelki tehetségeket képezték, hogy alkalmazásukban szinte könnyed biztonságot érjenek el. Például az emlékezetet úgy gyakorolták, hogy nyelveket, illetve az eredeti nyelveket különböző költeményekkel kellett elsajátítani. Nem azért tették, hogy az adott verset kívülről tudják, hanem ez leginkább az emlékezés fejlesztését jelentette, hogy később megbízhatóan és tartósan tudjon működni. A poétikai és a retorikai osztályokban már a képzeletnek jutott nagyobb szerep, aminek nemcsak az volt a célja, hogy az adott irodalmi művet ismerjék, hanem később maguk is tudjanak ilyen irodalmi műveket alkotni. Az értelmet már a nyelvtani osztályokban fejlesztették a helyes, logikus gondolkodásra, gyors felfogásra, hogy később a filozófiai osztályban még jobban tökéletesítsék, és önálló gondolataik legyenek. Az előadóképességre is nagy gondot fordítottak már egészen a korai osztályoktól, és a különböző retorikai gyakorlatok sora azt a célt szolgálta, hogy később könnyebben tudjanak előadni. A fellépést már a különböző grammatikai osztályokban megtanulták, hogy később a retorika még könnyebben menjen. Az öntevékenység és a szabadidő hasznos eltöltésére voltak a házi munkák és feladatok. Így az iskola olyan szellemi gyakorlóléhszín volt, ami nem csupán a tanárok és a diákok találkozása egy óra keretén

³³⁰ DUHR, Bernhard, I.m. 174. o. a Ratio studiorum rövid, összefoglaló jellemzésében: „Die Zeit des vorherrschenden Gedächtnisses findet ihre Verwertung in der Ausbildung in den Grammatiken Klassen, die vorherrschenden Phantasie in Poesie und Rhetorik, der vorherrschende Verstand in der Philosophie.”

belül. Nemcsak a tanárok, hanem a diákok is aktívan részt vettek az iskola életében. Ezekkel a szellemi, aktív tevékenységekkel sikerült mindkét Rationak kialakítani azt a katolikus világnézetet, amire különösen azokban a korokban volt nagy szükség, és ami a papképzés fellendüléséhez is hozzájárult.

A világértelmezést a Ratiók a bölcselet által alakították ki. A katolikus világszemlélet csak nagyon keveseknél alakult ki nevelés nélkül, de a Ratiók a világértelmezésben is megadták a szükséges képzettséget a bölcseleti képzés által. A szemináriumi nevelésben is nagyon hasznos volt, hiszen a papnövendék vagy a lelkipásztor a világba kilépve más véleményeket, sőt olykor eretnokségeket is megtapasztalhatott, amelyekre választ kellett hogy adjon a tiszta egyházi tanítást képviselve. Ezekben nagy segítség volt az egyházi hagyomány, ami már a történelem során nagyon sok eretnokségre válaszolt. Így az oktatásban sor került a világértelmezés fontosabb problémáira. Az általános léttan alaposan kidolgozott fogalmaival szolgáltatta a tanítást emberről, Istenről, világról, és a köztük felmerülő viszonyokról is.

Az 1599-es Ratio studiorumban a bölcseleti tanítás azt a célt tűzte ki, hogy általa a hittudományt könnyebben meg tudja tanulni a növendék, hiszen a természetet a természetfeletti teszi teljessé.

Az 1832-es Ratio studiorum már nemcsak a teológiára, hanem a többi tárgyra való előkészítés is, valamint a kor tévedései miatt is fontosnak tartja a bölcseleti nevelés bevezetését vagy megtartását. Így a bölcseleti kérdések nemcsak általános műveltséggel, hanem a tudományos képzéssel és a mindennapi élettel is kapcsolatba kerültek.

A Ratiók nemcsak a tanításban, hanem a valláserkölcsei nevelésben is újdonságot hoztak. Szerintük a nevelésnek nemcsak a tudás megszerzése a célja, hanem a tudás által az életre, a vallásos életre való nevelés is. Tisztában volt mindkét Ratio azzal a ténnyel, hogy milyen nagy veszély az, ha a teológiát olyanok tanítják, akiknek az élete nem erről tanúskodik. A Ratiók a növendékekben Isten dicsőségét akarták előmozdítani, ehhez pedig nemcsak a tudomány és a tudás szükséges, hanem a rá irányuló jellem is. A Ratiók nagyon is jól tudták, hogy a növendékekben a gyakorlati életben való helytállást kell elősegíteni, vagyis az életet, a vallási életet elsősorban végig kell élni, és nem végig kell okoskodni. Azért mindkét Ratio a neveléssel egybekapcsolta az igazi keresztény életben való gyakorlati bevezetést is. Ebben a neve-

lésben döntő fontosságú a képzés révén létrehozni a lélek és az Isten közti minél bensőségebb kapcsolatot. Mindkét Ratio hangsúlyozta, hogy a tanulmányokban is Isten megismerésére és megszerettetésére kell törekedni. De ez lehetetlen, ha a lélek a bűn miatt Istennel ellentétben van. Ezért mindkét Ratio előírta a növendékeknek a legalább havi egy szentgyónást, és a gyakori szentáldozást, a kisebb osztályokban előírta, a nagyobb osztályokban erősen ajánlotta a naponkénti szentmisén való részvételt. Hetente legalább egyszer előírta a hittanórát, és szombatonként fél órát kell fordítani a növendékek lelki életét érintő kérdésekre. A nevelőknek is előírta, hogy a növendékekkel beszélgessenek, de a lelki vezetést a gyónatóatyákra bízák.

Az élménynek is nagy szerepe van a vallási-erkölcsi nevelés során. Noszlopi³³¹ azt vallja, hogy a valláserkölcsi nevelés és a vallásos attitűd kialakításának első lépése az érzelmi megnyerés, ami csak az élmények útján történhet. A Ratiók nemcsak arról gondoskodnak, hogy a világból jövő káros érzéseket, élményeket távol tartsák, hanem arról is, hogy ezek a kedvező élmények kialakuljanak. A különböző darabok eljátszásán keresztül az erkölcsi tanítások nemcsak a darabot játszó növendékeket érték el, hanem a darabot néző diákokat is. A hatás olyan volt, mint a rádióé, amikor megjelent, azzal a különbséggel, hogy a darabok vizuális élményt is adtak, aminek sokkal nagyobb volt az intenzitása és a hatása. Ugyanezt a cél szolgálták a különböző iskolai ünnepek és lelkigyakorlatok is. Utóbbiak a keresztény élet és a keresztény tanítás élményszerű átélésére voltak felépítve, amelynek célja nemcsak az élet javítása, hanem az adott hitgazságokba való elmerülés is. Minden lelkigyakorlat célja az Istennel való találkozás és a vele való szoros együttlét kialakítása, mélyítése. Így a lelkigyakorlatok megmutatják, hogy az életben megélt küldetésünket csak isteni segítséggel és kegyelemmel tudjuk megvalósítani, másrészt ahhoz, hogy ezt elérjük, szükséges az isteni akarat felismerése életünkre vonatkozóan, ami a diák életének ebben az időszakában döntő jelentőségű volt. Egyfajta hivatástisztázás, amiben a növendék azt a fontos feladatát tisztázta, hogy mit vár el tőle Isten, milyen küldetést adott neki a Jóisten? Ilyen szempontból a lelkigyakorlatok a mai intézményeinkben is döntő jelentőségűek kell legyenek nemcsak a hivatás tisztázásában, hanem magában a pályaválasztásban is.

³³¹ NOSZLOPI László, *Magyar pedagógia*, Budapest, 1938., 22. o.

Az Istennel való kapcsolat jelenti azt a motivációt, azt az akaraterőt, amely szükséges a jó megtételéhez, és ezzel egy időben a rossz leküzdéséhez. Az így lassan kialakított istenfogalom éltetője lesz az erényeknek, ami mindkét Ratio nevelési célja. Az erények jelentik az egyrészt ösztönös emberi természet alárendelését az értelemnek és az akaratnak, mint természetes erényeknek, másrészt az értelem és az akarat alárendelését Isten akaratának, vagyis a természetfeletti erények kialakítását. A Ratiók szerint a természetes és a természetfeletti erények összhangja teremti meg a személyiség teljes bírását és a rendszeres jócselekedetekre való akaratot. Ebben a nevelésben elsődleges a nevelő személyes példája, de a tanítás és a nevelés is ugyanolyan fontos. Az erkölcsi nevelés célja, hogy a személyiséget olyan mértékben bontakoztassa ki, hogy az énből, vagyis az egóból eljusson a személyiség sokrétű kibontakoztatásra a másik emberrel, különösen a Jóistennel való kapcsolat révén, ami elvezeti a növendéket oda, hogy el tudja mondani magáról, hogy számára Isten a minden, és önmagáról azt tudja tartani, hogy Isten nélkül semmire sem megy.

A Ratiók szerint az önzést meg kell tanulni leküzdni az iskolai fegyelem, a bizonyos időkben való csend, a szorgalmas munka, az engedelmesség, és főként a napi egymás közötti érintkezés által, aminek fő eszménye az engedelmesség, ami a növendék lelkében a szerénységet és az udvariasságot alakítja ki.

A Ratióknak kritikaképpen felrötták, hogy túlságosan szigorúak voltak az erkölcsi tisztaság tekintetében. A Ratiók úgy vélekedtek, hogy ha az erkölcsi tisztaság magas fokán lépnek a növendékek a társadalomba vagy a szemináriumba, azzal semmit nem fognak megbánni, de ha az nincs meg, akkor ezzel mint hiányossággal hátrányt szenvedhetnek. Ilyen szempontból a kongregációk nagy hatással voltak az erények kialakítására, ami hazánkban is jelen volt. A kongregációkban a tagok fogékonyak voltak a szolgáló szeretet gyakorlására, amit a börtönlátogatások, a betegek látogatása és ellátása, a szociális munka által gyakoroltak.

Mindkét Ratio törekedett arra, hogy a növendékek lelkében kialakítsa a katolikus szemléletet, amit a reformáció után darabokra téptek szét.

A protestánsok nemhiába panaszkodtak oly sokat a jezsuita nevelésre, hiszen a Ratio hatására és a nevelés eredményeképpen meggyőződéses, katolikus életű fiatalok kerültek ki ezekből az intézményekből:

„A jezsuita fekete barátok az urak udvariban, városokban afféle magok társaságában nevelt és tanult ifjakat bocsátanak ki, s ezek által rontják az országnak

békességes állapotját az emberek közt való külső nyájaskodásnak színe alatt. Mert ha ezek kicsiny tisztetskét kaphatnak, ú.m. secretáriusságot, notariusságot, prókátorságot, hadnagyságot, kapitányságot – kapnak is, mert most nékik szolgál a világ – kézzel-lábbal, szívvel-lélekkel, mindenütt és mindekor azon vannak, és abban munkálkodnak, miképen az Cristus Jézusnak dicsőségét meghomályosítsák, egyedül való érdemes közbenjárását, a megholt szenteknek, s magoktól szenté csinált papoknak, barátoknak, püspököknek, apáturaknak, apácáknak osztogassák.” Bűnük a szentek tisztelete és a pápa iránti hűség.³³²

A Ratiók abban a korban minden intézményben megvalósuló főelvei hozzájárultak ahhoz, hogy a növendékek „Krisztus katonáiként” álljanak a társadalmak minden szegmensében, és harcoljanak a katolikus hit igazságaiért, és azok győzelméért. Egyben előkészítették az itt tanult és ezen elvek szerint nevelt növendékeket, hogy méltó módon tudjanak a szemináriumi életre felkészülni. Egyfajta szeminárium előtti készületi idő volt, amiben különösen a lelki alapozás folyt, és ami megteremtette, hogy a szemináriumba belépve a növendékek ne az alapról induljanak, ahogy azt az előbbi korokban láttuk, hanem olyan lelki felkészülés birtokában legyenek, amelyre lehetett alapozni, és minőségi szemináriumi, papi nevelést megvalósítani.

A Ratiók ma is olyan minták, amelyek megadják azt a lehetőséget, azt az alapot, hogy hogyan is kell a növendékeket katolikus életre nevelni, hogy ezt az iskola befejezése, a bentlakásból való kilépés után, a nagyvilágban is képviselni és gyakorolni tudják, ahogy a protestánsok „panaszában” is olvashattuk.

³³² SZEKFŰ Gyula, *Magyar történet V. kötet*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1936, 296. o.

6. Az 1917-es Törvénykönyv

Az 1917-es Törvénykönyvben, a III. könyv 4. részében találjuk a szemináriumokról való rendelkezéseket.

Láthattuk, hogy határozatában a Trentói Zsinat minden egyházmegyét kötelezett arra, hogy a papnövendékeket szemináriumban nevelje, ami nemcsak a tudományos, hanem a lelki képzést is jelentette. A tudományos képzés a hittudományi egyetemeken, főiskolákon történt, a lelki képzés az egyetemek szomszédságában levő szemináriumokban. Az előző fejezetekben mindkét esetre szép példákat láthattunk egész Nagy-Magyarország területéről. A Törvénykönyv 1352. kánonja szerint³³³ a papnövendékek kiképzése teljesen az Egyház szuverén joga, abba beleszólása semmilyen világi hatalomnak nincs.

A következő kánonok a szeminárium két fajtáját különböztetik meg, amit már mindkét Ratióban láttunk, de ott nem konkrétan megnevezve, csupán az intézményeken keresztül. A Törvénykönyv szerint a szeminárium egyik formája a kisszeminárium, a másik a nagyszeminárium. A kódex az 1354-es kánonban határozza meg e két intézmény fogalmát, és egyben a különbségét is: „*Unaquaeque dioecesis in loco convenienti ab Episcopo electo Seminarium seu collegium habeat in quo, pro modo facultatum et dioecesis amplitudine, certus adolescentium numerus ad statum clericalem instituat.*”³³⁴

A két szemináriumi modell egymásra épül. A kisszeminárium előkészítő, egyfajta mai értelemben vett középiskola, amiben a fiatakorúakat a szükséges oktatási program mellett bizonyos lelki programokkal és tervvel a papságra is felkészítik, akik meg nem vállalják vagy nem akarnak nagyszemináriumba menni, azokat pedig a hitvalló keresztény, katolikus életre. A kisszeminárium lelki programja egyfajta humanisztikus, vallási, nagyszemináriumot előkészítő tanfolyam a többi tanulmányok mellett. Vagyis a kisszemináriumban a középfokú oktatás keretei között a növendék teljes nevelésére teszik a hangsúlyt. Az által, hogy a tudományokban előbbre haladnak, és

³³³ Ecclesiae est ius proprium et exclusivum eos instituendi qui ecclesiasticis ministeriis sese devoverecupiant.

³³⁴ Minden egyes egyházmegyében legyen egy püspök által kiválasztott alkalmas helyen szeminárium, vagyis kollégium, amelyben a forrásokra és az egyházmegye kiterjedésére tekintettel megfelelő számú fiatal klerikusi állapotra kiképeznek, előkészítenek; FRANKÓ Tamás, *A szent tudományok oktatására és kutatásra szolgáló intézménytípusok, valamint az azokat szabályozó hatályos kánoni formák fejlődése*, Budapest, 2013, 91. o.

megszerzik a középiskolai végzettséget, lehetővé teszik maguknak, hogy a teológiai tanulmányokat is el tudják végezni. A kieszeminárium a papságra való kérdést igyekszik tisztázni, hiszen ebben a korban a fiatal szinte mindenre nagyon fogékony, és ezért a fiatalokat olyan szellemben oktatják, és nevelik ezen intézmények falain belül, hogy a katolikus hit nyújtotta szellemiséget megtanulják, és abba bevezetést nyerjenek. A kieszemináriumban már megtanulják a hit és az ész nyújtotta ismereteket, és azt is felfedezik, hogy mindezeket a teológiai gondolkodásban hogyan is tudják használni, így ha a teológia és a szeminárium mellett döntenek, olyan előképzésük van, aminek következtében sokkal könnyebben tudják elsajátítani és megtanulni nemcsak a teológiai tárgyakat, hanem méltó módon tudnak felkészülni a papi életre is.

A Törvénykönyv előírja,³³⁵ hogy minden egyházmegye igyekezzék szemináriumok létesítésére, bár azt is közli, hogy ehhez megfelelő létszám is szükséges, amely legyen tekintettel az egyházmegye méretére is. Arra az esetre is kínál megoldást, hogy ha ez nem biztosított, vagy nem áll a püspök rendelkezésére tanári kar, akkor küldheti más szemináriumba a növendékeket, kivéve ha a Szentszék ezen növendékek számára nem állított fel egyházmegyei vagy regionális szemináriumokat, ahol több ilyen egyházmegye növendéke tud együtt tanulni. A szeminárium az alapítása után jogi személlyé válik, így annak a jellegét veszi fel.³³⁶

A kieszemináriumok létesítését minden megyéspüspöknek ajánlja, de csak a nagyobb egyházmegyéktől „várja el”, nyilván az anyagiak és a létszám miatt.

A szeminárium alapításával párhuzamosan a megyéspüspöknek gondoskodni kell a szeminárium fenntartásáról is,³³⁷ amiben a trentói szemináriumi határozat jellegét követi. Az első lépése ennek, hogy a megyéspüspök olyan ingatlant jelöljön ki, ahol az intézmény működni tud, aminek az a célja, hogy a papnevelés nemes célját szolgálja. Ennek értelmébe olyan tágas épület kell legyen, ami ennek a célnak megfelel, ahol az előjárók és a növendékek szállása, ellátása, taníttatása és lelki nevelése biztosított. Ha ezt a megyéspüspök nem tudja saját forrásból biztosítani, akkor három lehetőséget nyújt számára a Törvénykönyv:

³³⁵ Si constitui Seminarium dioecesanum nequeat, aut in constituto Seminario conveniens institutio, praesertim in philosophicis ac theologicis disciplinis, desideretur, Episcopus alumnos in alienum Seminarium mittat, nisi Seminarium interdioecesanum vel regionale, auctoritate apostolica, constitutum fuerit.

³³⁶ CIC (1917) 100. kánon 1. §

³³⁷ CIC (1917) 1355. kánon: Pro constitutione Seminarii et alumnorum sustentatione, si proprii redditus deficient, Episcopus potest: Parochos aliosve ecclesiarum etiam exemptarum rectores iubere ut statis temporibus in ecclesia ad hunc finem stipem exquirant; Tributum seu taxam in sua dioecesi imperare; Si haec non sufficient, attribuere Seminario aliqua beneficia simplicia.

– A megyéspüspök elrendelheti a templomigazgatóknak, az exempt templomoknak is, és a hozzá tartozó plébániáknak, hogy adott időben vagy időszakokban gyűjtést szervezzenek a szeminárium javára, és ezen gyűjtések összegét juttassák el a püspökségre.

– Ezenkívül a megyéspüspök a szeminárium számára egyházi adót is elrendelhet az egyházmegyéjében.

– Ha mindezek ellenére sem gyűlt össze elég összeg az intézmények számára, akkor a megyéspüspök egyszerű javadalmakat foglalhat le, amelyek nem járnak helybenlakási kötelezettséggel.³³⁸ Ehhez azonban a Szentszék engedélye szükséges. A javadalommal járó kötelezettségek, pl. miseadományok, misealapítványok végzése, a szeminárium előljáróit fogja terhelni.

A következő kánon a szemináriumi adó fogalmát határozza meg:³³⁹ olyan egyházmegyei intézeteket és testületeket érint, amelyek az egyházmegyéhez tartoznak, vagy az egyházmegyében tartózkodnak.

Az adókötelesség alá tartoznak:

- a mensa episcopalis;
- minden egyházi javadalom, mely bárhová is tartozzon, de az egyházmegye területén van, sőt még azon javadalmak is, amelyek bevétellel nem rendelkeznek;
- egyházhatóságilag létesített domus hospitalis;
- egyházmegyei egyesületek;
- templompénztárak abban az esetben, ha bevétellel rendelkeznek;
- a szerzetesek intézményei, kivéve azok, amelyek adományokból élnek, vagy olyan intézményt tartanak fenn, ami az Egyház közjavát szolgálja.

A további kánon az adó mértékét szabja meg a megyéspüspök számára, ami nem lehet nagyobb, mint az éves jövedelem 5%-a.³⁴⁰ Tiszta jövedelemnek számít az, ami a kiadások után megmarad az intézmény pénztárában.

³³⁸ CIC (1917) 1411. kánon §3, 1422 kánon; CP. 1919. október 19. AAS. LI, 479.

³³⁹ CIC (1917) 1356. kánon, 1§: *Tributo pro Seminario obnoxia sunt, quavis appellatione remota, reprobata qualibet contraria consuetudine et abrogato quolibet contrario privilegio, mensa episcopalis, omnia beneficia etiam regularia aut iuris patronatus, parociae aut quasiparociae, quamvis alios redditus, praeter fidelium oblationes, non habeant, domus hospitalis auctoritate ecclesiastica erecta, sodalitates canonice erectae et fabricae ecclesiarum, si suos redditus habeant, quaelibet religiosa domus, etsi exempta, nisi solis eleemosynis vivat aut in ea collegium discentium vel docentium ad commune Ecclesiae bonum promovendum actu habeatur.*

³⁴⁰ CIC (1917) 1356. kánon, 2§: *Hoc tributum debet esse generale eiusdemque proportionis pro omnibus, maius vel minus secundum Seminarii necessitatem, sed quinque quotannis centesimas partes (5%) redditus vectigalis non excedens, minuendum prout redditus Seminarii augentur.*

A szeminárium vezetéséről, elöljáróiról is rendelkezik a Törvénykönyv. A szeminárium elsődlegesen a megyéspüspök irányítására van bízva, akinek a területén a szeminárium működik.³⁴¹ A megyéspüspök feladata, hogy a szemináriumban minden a Szentszék előírásai szerint működjön. A helyes irányítás, vezetés, kormányzás és a fejlődés tekintetében minden szükséges lépést meg kell tennie. Azért, hogy hathatós lépésekre legyen képes, amelyek a növendékek fejlődését szolgálják, a Törvénykönyv előírja a megyéspüspök számára a gyakori látogatásokat, ellenőrizni a papnövendékek tudományos és lelki előmenetelét, sőt a felszentelések előtt a szentelendőről pontos információkat szerezni, hogy nehogy alkalmatlan személyek részesüljenek az egyházi rend szentségében. A Törvénykönyv alapján a papnevelés elsődleges felelőse az egyházmegyékben a megyéspüspök, aki nemcsak az intézményben folyó tudományos, lelki képzésért felelős, hanem a papnövendékekért is, hiszen a szemináriumban a leendő munkatársait képezi, akik segíteni fogják az adott megyéspüspök munkáját a lelkipásztorkodás által. A Kódex meghatározza, hogy minden szeminárium és katolikus egyetem felügyeleti jogát a Szent Kongregáció végzi, egyben azt a kötelességet is a megyéspüspökre bízva, hogy háromévente köteles a Szent Kongregációnak a szemináriumról jelentést küldeni.

A megyéspüspök a szeminárium felügyeleti jogát nemcsak személyesen gyakorolja, hanem köteles két bizottságot létrehozni.³⁴² Ezek egyrészt a fegyelmet, másrészt az anyagi ügyeket felügyelik. Mindkét bizottságnak, testületnek két tagja van, és kinevezésük hat évre szól, kivéve ha súlyos ok miatt a megyéspüspök visszahívja bármelyik tagot. Mindkét bizottságot a püspöki meghallgatás után a káptalan is meghallgatja, majd együttesen döntenek a személyekről. A tanács tagja nem lehet a püspöki helynök, a szemináriumi rektor és gondnok, és a rendes szemináriumi gyóntatók.

³⁴¹ CIC (1917) 1357. kánon: §1. Episcopi est omnia et singula quae ad rectam Seminarii dioecesiani administrationem regimen, profectum necessaria et opportuna videantur, discernere, eaque ut fideliter observentur, curare, salvis praescriptionibus a Sancta Sede pro casibus peculiaribus latis. §2. Potissimum studeat Episcopus frequenter Seminarium ipse per se visitare, in institutionem quae alumnis traditur sive litterariam et scientificam sive ecclesiasticam sedulo vigilare, et de alumnorum indole, pietate, vocatione ac profectu plenior sibi comparare notitiam, maxime occasione sacrarum ordinationum. §3. Unumquodque Seminarium suas leges habeat ab Episcopo approbatas, in quibus quid agere, quid observare debeant, doceantur tum qui in eodem Seminario in spem Ecclesiae instituuntur, tum qui in horum institutionem operam suam impendunt. §4. Seminarii interdioecesiani vel regionalis regimen universum et administratio regitur normis a Sancta Sede statutis.

³⁴² CIC (1917) 1359. kánon: §1. Dioecesanis Seminariis bini constituuntur coetus deputatorum, alter pro disciplina, alter pro administratione bonorum temporalium. §2. Utrumque deputatorum coetum constituunt bini sacerdotes, ab Episcopo, audito Capitulo, electi; sed excluduntur Vicarius Generalis, familiares Episcopi, rector Seminarii, oeconomus, et confessarii ordinarii. §3. Munus deputatorum per sexennium durat, nec electi sine gravi causa amoveantur; sed rursus eligi poterunt. §4. Episcopus debet consilium deputatorum in negotiis maioris momenti petere.

A tagok lehetőleg tekintélyes és elismert személyek legyenek. A püspök fontosabb döntések (pl. tanárok kinevezése, a szeminárium belső és házszabályzata, pénzügyi gondok, beruházások, tagok elbocsátása, felvétele) előtt köteles a tanácstagok véleményét kikérni, majd a szükséges döntést meghozni.

A következő kánonok a szeminárium igazgatását és az előljárók személyét, tiszt-ségeit határozzák meg:³⁴³

- A szeminárium élén a rektor van, aki az intézményben plébánosi jogokkal rendelkezik. Befelé ő vezeti a szemináriumot, kifelé pedig a megyéspüspök irányában képviseli az intézményt.
- A lelki vezetést a spirituális látja el,³⁴⁴ aki a papnövendékeket lelkileg irányítja a rektor felügyelete mellett. Munkáját a rektor, a megyéspüspök és a házszabály határozza meg. A kánon azt is előírja, hogy a spirituális személyén kívül másik két gyóntatónak is a kispapok rendelkezésre kell állnia. De ezenkívül rendkívüli gyóntatókat is ki lehet nevezni, ha ezt a kispapok elvárják.³⁴⁵ A rendkívüli gyóntató, ha egy kispap kéri, bármikor behívható a szemináriumba, annak okáról a rektor nem érdeklődhet. A másik két gyóntató bármikor felkereshető, de a növendéknek figyelembe kell vennie a szeminárium programját. Amikor az adott növendékről tárgyalnak, akár szentelés, akár elbocsátás vagy más problémák esetén, akkor a lelki vezetők és gyóntatók nem kérdezhetők meg, és semmilyen véleményt vagy a véleményre utaló magatartást nem mutathatnak. A rektor sem gyóntathatja a növendékeket, kivéve, ha erre őt felkérlik, vagy súlyos ok áll fenn.³⁴⁶
- Ökonómus (szemináriumi gondnok), aki a szeminárium anyagi dolgait, az élelembeszerzést, az épületkarbantartást, a személyzet ügyeit intézi, mindezt a rektor ellenőrzése alatt. Arra kell törekedjen, hogy a jó családapa gondosságá-

³⁴³ CIC (1917) 1358. kánon: Curandum ut in quolibet Seminario adsint rector pro disciplina, magistri pro instructione, oeconomus pro curanda re familiari, a rectore distinctus, duo saltem confessarii ordinarii et director spiritus.

³⁴⁴ Uo.

³⁴⁵ CIC (1917) 1361. kánon: §1. Praeter confessarios ordinarios alii confessarii designentur ad quos libere alumni accedere possint. §2. Si ii confessarii extra Seminarium degant, et alumnus aliquem eorum acciri postulet, illum rector arcessat, nullo modo petitionis rationem inquirens neque se aegre id ferre demonstrans; si in Seminario habitent, ipsos alumnus libere adire potest, salva Seminarii disciplina. §3. Quando agitur de alumno ad ordines admittendo vel e Seminario expellendo, nunquam confessariorum votum exquiratur.

³⁴⁶ CIC (1917) 891. kánon: Magister novitiorum eiusque socius, Superior Seminarii collegiive sacramentales confessiones suorum alumnorum secum in eadem domo commorantium ne audiant, nisi alumni ex gravi et urgenti causa in casibus particularibus sponte id petant.

- val (élelem, fűtés stb.) megteremtse azt a háttérret, amiben a növendékek lelki-
leg, testileg és tudományosan fejlődni tudnak, és jó papokká válnak.
- A papnövendékek fegyelmi ellenőrzését a rektor végzi és irányítja, a tanulmányi felügyelők pedig a kispapok tanulmányi, lelki fejlődését, rossz és jó tulajdonságait, sőt egyéb képességeit figyelik és vizsgálják, amelyekről évente írásos módon is beszámolnak a megyéspüspöknek és a rektornak.
 - A tantestület a kispapok teológiai képzését végzi, de figyelemmel van a lelki fejlődésükre is, amit a szentelés előtti tanácskozás alkalmából tud a rektor és a megyéspüspök elé vinni. A tanároknak az adott tárgyban nemcsak „jártasnak” kell lenni, hanem tudományos fokozatokkal is rendelkezni. Minden szemináriumi tanár a rektor felügyelete alatt áll, akinek az utasításait köteles megtartani és megtartatni.

Az előjárók kinevezése a megyéspüspök szuverén joga volt.³⁴⁷ A rektornak, a spirituálisnak és a teológiai tanároknak olyan papoknak kellett lenniük, akik nemcsak a tudomány elismert mesterei, hanem az erényes életben is élen járnak. Érvényesült a Ratiók által megfogalmazott pedagógiai elv, mely szerint a nevelés nemcsak információk átadása, hiszen az igazi nevelés az egyéni példaadáson keresztül valósul meg. Így a növendékek is az általuk látott jó példát fogják megtanulni és kamatoztatni a papi életben. A rektor spirituális és ökonómus személye teljesen el kellett különüljön, ezt a tisztséget csak külön személyek viselhették.

A filozófia, a teológia és a kánonjog tanítására olyan személyeket jelölhetett ki a megyéspüspök, akiknek tudományos fokozatuk van, vagyis rendelkeznek doktorátussal, de legalább licenciátusi fokozattal, vagy ha szerzetesről beszélünk, akkor az illető engedélyt kapott az előjárótól, hogy az adott intézményben tanítson, illetve egyéb ottani tisztséget viseljen. Arra kellett törekedni, hogy a bibliikumnak, a dogmatikának, a morálisnak, az egyháztörténelemnek és a kánonjognak külön-külön tanára legyen.

Láthatjuk, hogy a Törvénykönyv a szemináriumot oktató- és nevelőintézményként határozza meg, ahol e két feladat nemhogy egymástól nem különül el, hanem egymásra épül.

³⁴⁷ CIC (1917) 1360. kánon: §1. Firmo praescripto can. 891, ad munus rectoris, directoris spiritus, confessoriorum et magistrorum Seminarii eligantur sacerdotes non doctrina tantum, sed etiam virtutibus ac prudentia praestantes, qui verbo et exemplo alumnis prodesse possint. §2. Rectori Seminarii in propriis muneribus implendis obtemperare omnes debent.

A szemináriumba való felvétel a megyéspüspök jogkörébe tartozott, de ezzel a feladattal a rektort is megbízhatta.³⁴⁸

A felvételizőnek az alábbi feltételeknek kellett megfelelni:

- Érettségi bizonyítvánnyal kell rendelkezni, vagyis a középiskolai tanulmányai meg kell legyenek.
- Előírás a törvényes származás, vagyis a felvételiző katolikus házasságból kellett születessen. Ha ez nem így van, akkor utólagos házassággal ezen kritériumnak megfelelehet.
- Csatolni kell a keresztlevelet, a bérmalevelet és a szülők házasságát igazoló házasságlevelet.
- Szükséges plébánosi, illetve hitoktatói ajánlás. (Ne feledjük el, hogy abban az időben a hitoktatást is a papok végezték.) Az ajánlásban azt kell megfogalmazni, hogy a nevelő a fiatalat érdemesnek találja a szemináriumi felvételre, hiszen úgy látja, hogy a papi hivatás csírái megtalálhatóak benne, amit a szemináriumi nevelésnek kell majd kibontakoztatnia.
- Olyan személy legyen, akiben megvan az előző pontban megfogalmazott remény, hogy nemcsak a papságra tud eljutni, hanem a világban is megállja a helyét.
- Azon növendékeket, akik más szerzetesi közösségből jönnek, csak a Szemináriumi Kongregáció beleegyezésével lehet felvenni az intézménybe.
- Azon növendék, akit egy másik szemináriumból már eltanácsoltak, vagy onnan valamilyen oknál fogva eltávozott, nem vehető fel újra a szemináriumba. Ha a megyéspüspök ennek ellenére mégis felvenné, akkor köteles a Szemináriumok Kongregációjához fordulni.

³⁴⁸ CIC (1917) 1363. kánon: §1. In Seminarium ab Ordinario ne admittantur, nisi filii legitimi quorum indoles et voluntas spem afferant eos cum fructu ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros. §2. Antequam recipiantur, documenta exhibere debent de legitimitate natalium, de susceptis baptisate et confirmatione ac de vita et moribus. §3. Dimissi ex aliis Seminariis vel ex aliqua religione ne admittantur, nisi prius Episcopus etiam secreto a Superioribus aliisve notitias requisierit de causa dimissionis, ac de moribus, indole et ingenio dimissorum, et certo compererit nihilin eis esse quod sacerdotali statui minus conveniat; quas notitias, veritatis conformes, eorum conscientia graviter onerata, suppeditare Superiores debent.

6.1. A szemináriumi nevelés

A kisszeminárium feladata³⁴⁹ a következő:

- alapvető vallási és humán ismeretek elsajátíttatása;
- a latin és a helyben használatos nyelvek minél jobb megismertetése;
- az általános műveltség és a papi élethez szükséges tudás átadása.

Mindezen tanulmányok után a növendék vizsgát tesz, amely megfelel az érettségi vizsgának, s ezt követően nyerhet felvételt a nagyszemináriumba.

A nagyszemináriumi képzést így írja le a Törvénykönyv:³⁵⁰

- a szemináriumi és a teológiai képzés két év bölcséleti tárgyakkal kezdődik;
- a második része a négyéves teológiai képzés, ahol dogmatika, erkölcstudomány, szentírástudomány, egyháztörténet, kánonjog, liturgia, homiletika, egyházi ének, lelkipásztorkodástan gyakorlattal, gyóntatás, beteglátogatás, haldoklók ellátása szerepel. Ezenkívül XI. Piusz rendelkezése után a keleti egyház liturgiája és alkotmánya.³⁵¹ Keresztény társadalomtant szintén tanítani kell a szemináriumban.³⁵²

A filozófiai és a teológiai előadások tekintetében előírja, hogy az Aquinói Szent Tamás által bevezetett skolasztikus módszert alkalmazzák. A tanárok kiválasztásánál előnyt élveznek azok, akik a Szentszék által jóváhagyott intézményekben szereztek tudományos fokozatot.³⁵³ Az adott kánon meghatározza a tantárgyakat, és hogy azokat külön doktorátussal rendelkező tanárnak kell tanítania.

³⁴⁹ CIC (1917) 1364. kánon: In inferioribus Seminarii scholis: 1§ Praecipuum locum obtineat religionis disciplina, quae, modo singulorum ingenio et aetati accommodato, diligentissime explicetur; 2§ Linguas praesertim latinam et patriam alumni accurate addiscant; 3§ Ea in ceteris disciplinis institutio tradatur quae conveniat communi omnium culturae et statui clericorum in regione ubi alumni sacrum ministerium exercere debent.

³⁵⁰ CIC (1917) 1365. kánon: §1. In philosophiam rationalem cum affinis disciplinis alumni per integrum saltem biennium incumbant. §2. Cursus theologicus saltem integro quadriennio contineatur, et, praeter theologiam dogmaticam et moralem, complecti praesertim debet studium sacrae Scripturae, historiae ecclesiasticae, iuris canonici, liturgiae, sacrae eloquentiae et cantus ecclesiastici. §3. Habeantur etiam lectiones de theologia pastoralis, additis practice exercitationibus praesertim de ratione tradendi pueris aliisque catechismum, audiendi confessiones, visitandi infirmos, assistendi moribundis.

³⁵¹ XI. Piusz, 1928. szeptember 8. AAS. 20, 283, és Congregatio De Seminario. 1929. augusztus 28. AAS 22, 146.

³⁵² XI. Piusz, Quadagesimo anno, 1931. május 15. AAS 23, 177.

³⁵³ CIC (1917) 1366. kánon: §1. Ad magisterii munus in disciplinis philosophicis, theologicis et iuridicis, ii, ceteris paribus, iudicio Episcopi et deputatorum Seminarii, praeferantur, qui laurea doctorali potiti sint in Universitate studiorum vel Facultate a Sancta Sede recognitis, aut, si agatur de religiosis, qui simile testimonium a suis Superioribus maioribus habeant. §2. Philosophiae rationalis ac theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant. §3. Curandum ut saltem sacrae Scripturae, theologiae dogmaticae, theologiae moralis, et historiae ecclesiasticae, totidem habeantur distincti magistri.

Észre kell vennünk a Törvénykönyv szemináriumi képzést meghatározó rendelkezésének egységét, ahol a filozófia és a teológiai tárgyak teljesen egymásra épülnek: a filozófia olyan alapot ad a teológiai képzésnek, amely által nemcsak a teológiai igazságokat lehet még jobban elsajátítani, hanem a filozófiai fogalmak is megvilágosodnak a teológiai tanulmányok által. Ugyanakkor a két ciklus teljesen elkülönül egymástól, így érzékelteti ezzel a törvényhozó az integritásukat. Ez mutatja, hogy az emberi ész ugyan elkülönül a teológiától, de mégis, a filozófia adta „nyugtalanság” a teológiai tárgyak tanulásában teljeseedik be. A második ciklus teológiai tárgyai között is megtaláljuk az „elméletieket”, amelyeket fő tárgyaknak is nevezhetünk, majd az ezekre épülő gyakorlati tárgyak következnek, amelyek ezen tárgyakat kivitelezik a mindennapi életben.

A tudományos, teológiai nevelés mellett ilyen fontos volt a lelki képzés is, ami a törvényhozó akarata szerint nemcsak az adott előljárók feladata, hanem az egész tanári kar nagy küldetése volt, tehát hogy olyan papokat neveljenek, akik a nagyvilágba kilépve hitelesen képviselik Krisztust.

Az 1367. kánon rendelkezik a megyéspüspök kötelességéről, akinek a szeminárium lelki életében szerepelnie kell:³⁵⁴

- közös reggeli és esti ima, szentmisén való részvétel;
- heti gyónás és ennek megfelelő rendszeres áldoztatás;
- főünnepeken és vasárnap az ünnepi szentmisén való részvétel a püspök székesegyházában;
- évenkénti lelkigyakorlat;
- legalább heti egy elmélkedés.

A rektornak nagy gondot kellett fordítania arra, hogy a szeminárium növendékei elsajátítsák a társadalmi etikett szabályait.³⁵⁵ A növendékek közül nagyon sokan vidékről, falusi környezetből jöttek, meg kellett őket tanítani az egészségügyi, higiénias

³⁵⁴ CIC (1917) 1367. kánon: Curent Episcopi ut alumni Seminarii: 1§Singulis diebus communiter matutinas et serotinas preces recitent, per aliquod tempus mentali orationi vacent, sacrificio Missae intersint; 2§ Semel saltem in hebdomada ad sacramentum poenitentiae accedant et frequenter, qua par est pietate, Eucharistico pane se reficiant; 3§Dominicis et festis diebus, sacris Missarum et Vesperarum sollemnibus adsint, altari inserviant sacrasque caeremonias exerceant, praesertim in ecclesia cathedrali, si id, iudicio Episcopi, sine disciplinae et studiorum detrimento fieri possit; 4§ Singulis annis per aliquot dies continuos exercitiis spiritualibus vacent; 5§ Semel saltem in hebdomada adsint instructioni de rebus spiritualibus quae pia exhortatione claudatur.

³⁵⁵ CIC (1917) 1369. kánon: §1. Seminarii rector et alii omnes moderatores sub eius auctoritate curent ut alumni statuta ab Episcopo probata studiorumque rationem adamussim servant ac spiritu vere ecclesiastico imbuantur. §2. Saepius eis verae et christianae urbanitatis leges tradant, eosque exemplo suo ad illas colendas excitent; hortentur praeterea ut praecepta hygienica, vestium et corporis munditiam et quandam in

szabályokra, a ruhák tisztán tartására és tisztítására, az udvarias és szerény magaviseletre, amelyet kellő komolysággal és méltósággal kell megtenni. A papi életben ennek majd nagy hasznát fogják venni, amikor a társadalom felsőbb köreiben kell megjelenniük, és ott Krisztust képviselniük.

A további rendelkezések azt írják elő, hogy a teológia minden tanára arról kell gondoskodjon, hogy az isteni és az egyházi törvények megtartása által a szeminárium falai között igazi egyházi szellem alakuljon ki.

A tanulmányi és lelki képzés helye a szeminárium, de ha valamilyen súlyos ok miatt a növendéknek mégis a szeminárium intézményén kívül kell tartózkodnia, arra is van lehetőség, hogy a megyéspüspök egy arra rátermett lelkipásztor felügyeletére bízza.³⁵⁶ Például nagyvakáció, egyéb szünetek idején, de a plébánosával együtt legyenek ott az adott templomi alkalmakon.

A Törvénykönyv az elbocsátásról is rendelkezik, ami a megyéspüspök szuverén joga, akárcsak az intézménybe való felvétel.³⁵⁷ A kánon tételesen felsorolja, hogy kiket kell elbocsátania a megyéspüspöknek:

- aki lázadó, javíthatatlan, szembeszegülő;
- aki bizonyos emberi tulajdonsága miatt a papi pályára alkalmatlan (pl. bizonyos pogány kultuszok gyakorlása);
- aki gyenge tanulmányi előmenetelű, vagy az adott teológiai tárgyakat elsajátítani képtelen;
- aki a jó erkölcsök vagy a hit ellen vétkezik.

Az elbocsátás ellen az elbocsátottnak joga volt felfolyamodni a Szemináriumok Szent Kongregációjához.

A szemináriumi oktatás alatt a növendékek a szent rendekben is részesültek. Ennek feltétele volt, hogy a tanulmányokban előrehaladjanak, és minden vizsgát sikeresen teljesítsenek.³⁵⁸

conversando comitatem cum modestia et gravitate coniunctam, iugiter servent. §3. Sedulo vigilant ut magistri suo munere rite fungantur.

³⁵⁶ CIC (1917) 1370. kánon: Quoties alumni ob quamlibet causam extra Seminarium morentur, servetur praescriptum can. 972, §2.

³⁵⁷ CIC (1917) 1371. kánon: E Seminario dimittantur dyscoli, incorrigibiles, seditiosi, ii qui ob mores atque indolem ad statum ecclesiasticum idonei non videantur; itemque, qui in studiis adeo parum proficiant ut spes non affulgeat eos sufficientem doctrinam fore assecuturos; praesertim vero statim dimittantur qui forte contra bonos mores aut fidem deliquerint.

³⁵⁸ CIC (1917) 973. kánon: §1. Prima tonsura et ordines illis tantum conferendi sunt, qui propositum habeant ascendendi ad presbyteratum et quos merito conicere liceat aliquando dignos futuros esse presbyteros. §2. Ordinatus tamen qui superiores ordines recipere recuset, nec potest ab Episcopo ad eos recipiendos cogi, nec prohiberi a receptorum ordinum exercitio, nisi impedimento canonico detineatur aliave gravis, iudicio

A tonzúra felvétele a tanulmányok megkezdésekor volt lehetséges, az alszerpapság a harmadév befejezése után, a szerpapságé a negyedév megkezdése, a szerpapság felvételéhez pedig a negyedév felének a befejezése volt szükséges.

A rendek között szükséges volt az előírt időközök megtartása. Ennek oka történelmi, amikor az adott rendek önállóan is működtek, másrészt a törvényhozó időt kívánt adni, hogy az adott fokozatokra méltó módon fel tudjanak készülni.

Az egyes rendek közötti előírt időközök a következőképpen alakultak:³⁵⁹

- A tonzúra és egyéb kisebb rendek közötti időszakot a törvényhozó a megyéspüspök bölcsességére és döntésére bízta.
- Az akolitus és az alszerpapság között egy évnek kell eltelnie.
- Az alszerpap, a szerpap és az áldozópap között legalább három hónapnak kell eltelnie.
- Az áldozópap és a püspöki rend között pedig legalább öt évnyi idő kell.

Ha a szükség és az Egyház érdeke úgy kívánta, akkor a megyéspüspök engedélyt adhatott, de az alsóbb rendeket az alszerpapsággal egy napon külön szentszéki engedély nélkül nem lehetett feladni.

Episcopi, obsit causa. §3. Episcopus sacros ordines nemini conferat quin ex positivis argumentis moraliter certus sit de eius canonica idoneitate; secus non solum gravissime peccat, sed etiam periculo sese committit alienis communicandi peccatis.

³⁵⁹ CIC (1917) 978. kánon: §1. In ordinationibus servantur temporum interstitia quibus promoti in receptis ordinibus, secundum Episcopi praescriptum, sese exerceant. §2. Interstitia primam tonsuram inter et ostiariatum vel inter singulos ordines minores prudenti Episcopi iudicio committuntur; acolythus vero ad subdiaconatum, subdiaconus ad diaconatum, diaconus ad presbyteratum ne antea promoveantur, quam acolythus unum saltem annum, subdiaconus et diaconus tres saltem menses in suo quisque ordine fuerint versati, nisi necessitas aut utilitas Ecclesiae, iudicio Episcopi, aliud exposcat. §3. Nunquam tamen, nisi de peculiari licentia Romani Pontificis, minores ordines cum subdiaconatu duove sacri ordines uno eodemque die, reprobata quavis contraria consuetudine, conferantur; imo nec primam tonsuram conferre licet una cum aliquo ex ordinibus minoribus, neque omnes ordines minores una simul.

7. Optatum totius – A II. Vatikáni Zsinat határozata a papnevelésről

A II. Vatikáni Zsinat katolikus Egyházunknak a teljes megújulását hozta el, és magától értetődő, hogy a papnevelés kérdésében is újításokat jelentett. Szükség is volt erre, hiszen a 20. század történelme azt mutatja, hogy olyan kihívásokkal kellett a papoknak a világban „megküzdeni”, amelyek a megújított nevelés nélkül nem kezelhetők el. A zsinat arra a nagy kérdésre kellett választ találjon, hogy olyan papokat készítsen fel, akik egyrészt a zsinat szellemében tudják végezni a lelkipásztori feladatukat, másrészt a világ kihívásaira választ tudnak adni. A zsinat korában a különböző társadalmakban az Egyházzal kapcsolatos negatív tendenciák voltak megfigyelhetők. Így az Egyház részéről az aggodalom nem alaptalan.

A két előkészítő bizottság előkészítette az alapot, amin a viták után 1964 novemberében rövidítettek. Az itt felmerült javaslatokat bedolgozták, és 1965. október 28-án, csupán jelentéktelen három ellenszavazat mellett döntő többségű pozitív³⁶⁰ szavazattal fogadták el.³⁶¹

A zsinat a papot a püspök első számú munkatársának tekinti, aki a püspököt szolgálatában segíti. A pap az egyházi rend második fokán áll, a püspök meg a papi rend teljességét nyeri el a szentelésben, de ez nem különbség, hanem inkább egymásrautaltságot kell hogy jelentsen.

A zsinati szöveg 7 fejezetben³⁶² és 22 pontban tárgyalja a papnevelés kérdését.

A trentói és az azt követő pápai határozat fényében igazi újításnak számít, amit már a Ratióknál is láthattunk, hogy a papnevelés nem hajtható végre mindenhol egyformán, hiszen az adott ország, régió sajátosságait is magában kell foglalja az adott szeminárium nevelési programja.

A Szent Zsinat jól tudván, hogy az egész Egyház óhajtott megújulása nagyrészt azon múlik, áthatja-e a papok szolgálatát a krisztusi lelkület, hangsúlyozza a papképzés döntő fontosságát, és meghatároz néhány alapvető elvet, amelyek megerősítik az

³⁶⁰ MARAFIOTI, Domenico, L' „Optatum totius” nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare, In: Seminarium, 2005, 548. o.

³⁶¹ GOJÁK János, bevezetője, In: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*, 2000–2001, Budapest, 2001

³⁶² A fejezetek címei: I. A papnevelés rendjének részletes kidolgozása az egyes nemzetek ügye, II. Hivatásgondozás, III. Nagyszemináriumok szabályzata, IV. Lelki nevelés, V. Tanulmányok, VI. Lelkipásztori nevelés, VII. Továbbképzés

évszázadok gyakorlata által már kipróbált törvényeket, de újakat is hoznak, amelyek a Szent Zsinat konstitúcióinak és dekrétumainak, s az idők megváltozott igényeinek is megfelelnek. Az így megújuló papnevelésre a katolikus papság egysége miatt az összes egyházmegye, szerzetes és bármilyen szertartású papnak szüksége van; az előírásokat tehát, amelyek közvetlenül az egyházmegye papságot tartják szem előtt, a megfelelő módosításokkal valamennyiükre alkalmazni kell.³⁶³ Ez azt is jelenti, hogy a zsinat a papnevelést még hatékonyabbá szeretné tenni, amit úgy érne el, hogy az adott országok püspöki karát is bevonná az által, hogy rájuk bízva a nevelési rend kialakítását az adott országban. A zsinat azzal is tisztában volt, hogy a társadalmi körülmények nagyon hirtelen változnak, ezért az adott püspöki kar éberségén múlik, hogy mennyire sikerül úgy alakítani az adott ország papnevelési módszereit, hogy azok minél hatékonyabbak legyenek. A zsinat továbbra is fenntartja, hogy mindezeket a püspökkari előírásokat az Apostoli Szentszék ellenőrizheti, és előzetesen jóvá kell hagynia.

A dokumentum a hivatásgondozás kérdését a keresztény közösségből eredezteti, vagyis a hivatások kialakulásáért nemcsak az egyházi személyek a felelősek, hanem velük együtt a közösség is. A hivatás kialakulásának első színhelye a család, és ezt különösen akkor tudják megtenni, ha komolyan veszik a vallási nevelést, hiszen ez a talaj teremti meg a hivatások ébredését. A papok leginkább a derűs papi étellel tudnak legtöbbet tenni a hivatásokért, a püspökök pedig az által, hogy támogatják papjaikat és a hivatásgondozás ügyét.

Vagyis a hivatás kialakulása a zsinati dokumentum szerint a keresztény-katolikus közösségek összefogásában rejlik, ahol a közösség kis és nagy szinten megteremti a hivatás ébredésének lehetőségét, és a fiatalot ebben támogatja.³⁶⁴

A kialakuló hivatások ápolásában döntő jelentősége van a kieszemináriumoknak, amelyek az előírt középiskolai tudományos képzés mellett olyan sajátos vallási nevelést tudnak biztosítani, amelyben az ébredező hivatás ki tud teljesedni, vagy a növendék tisztázni tudja és döntésre tud jutni a papi hivatással kapcsolatban.

A zsinaton nagy vita alakult ki, hogy mennyire helyes kamasz, személyiségüket illetően fejlődésükben levő fiúkat „bezárni” a kieszemináriumban, különösen úgy, hogy távol vannak a biztonságot jelentő családjuktól. A vitában arra jutottak, hogy a

³⁶³ <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=8#OT1>

³⁶⁴ OT 2. pontja

kisszeminárium fontos intézménye a hivatás kibontakoztatásának, és az intézmény mindent meg kell tegyen, hogy a növendéket személyisége ezen fejlődésében támogassa. Előírja a zsinat, hogy a tanrendet olyan mértékben kell kialakítani a kisszemináriumokban, hogy az ott tanuló növendékek, ha más pályára kívánnak menni, akkor zavartalanul tudják folytatni tanulmányaikat.³⁶⁵

A zsinat kifejezte, hogy a nagyszemináriumokra szüksége van Egyházunknak, hiszen a papnevelés helyei és helyszínei. Vagyis megerősíti a trentói zsinati dokumentum szeminárium dekrétumát. A szeminárium célja, hogy olyan lelkipásztorokat neveljenek, akik Krisztus szerinti papok, és ezt a világban is tudják képviselni.

A papság feladata:

- az ige szolgálata, vagyis az átélmélkedett és megélt isteni törvényről és parancsról való tanúságtétel;
- az istentisztelet és a megszentelés szolgálata: az imádság, a szentségek kiszolgáltatása, és a liturgia által Isten népét szenteljük meg, és az üdvösség művét szolgálják a világban;
- a pásztori szolgálat: Krisztus szolgálatát az emberek közé vinni, hogy ezáltal minél több embert tudjunk megnyerni Krisztusnak.

A papnevelést olyan módon kell megvalósítani, hogy a szentelés után a pap ezekkel a papi tulajdonságokkal rendelkezzen.

A papnevelők az egyházmegye papjai közül kell kikerüljenek, onnan is a legkiválóbbak, akik szent életükkel is tanúságot tudnak tenni Krisztusról. A szeminárium elöljáróknak és a tanároknak kiváló tudással kell rendelkezniük, emellett olyan lelkipásztori tapasztalattal, amit a növendékeknek is át tudnak adni.

A zsinat a szemináriumot az egyházmegye vonatkozásában úgy határozza meg, mint az „egyházmegye szívé”, vagyis központját, ahol a megyéspüspök atyai gondoskodása mellett az egyházmegyes papok maximális segítőkészsége is meg kell mutatkozzon, hiszen a papnevelés által az adott egyházmegye jövőjéről is szó van.³⁶⁶

A szemináriumba jelentkező szándékait, tulajdonságait, de családi hátterét is meg kell nézni, hogy ezáltal a szeminárium felvételére való alkalmasságát el lehessen dönteni. Különösen azt kell szem előtt tartani, hogy a növendékben megvan-e a papi hivatás, képes-e a papi élet terheinek viselésére, és a papsággal járó teendők

³⁶⁵ OT 3. pontja

³⁶⁶ OT 5. pontja

elvégzésére? A zsinat – már itt számolva a paphiánnyal – arra is felhívja a figyelmet, hogy ez nem lehet indoka annak, hogy valakit felvegyenek, és később felszenteljenek, holott nincs is hivatása, hiszen Isten mindig gondoskodik megfelelő számú papról az Egyházban.

A zsinat engedélyezi az egyházmegyeközi szemináriumokat, melyeket a püspökök és a Szentszék által jóváhagyott szabályok szerint kell vezetni.

A nagy létszámú szemináriumokban pedig olyan kiscsoportokat kell létrehozni, amelyeken keresztül még hatékonyabban lehet a papképzést megvalósítani.³⁶⁷

Beszédes a zsinati dokumentumban, hogy előbb foglalkozik a lelki, és csak utána a tudományos neveléssel. Talán a zsinat is hangsúlyozni szeretné, hogy a „mérleg nyelve” egy kicsit a lelki nevelés irányába billen el, de ez nem azt jelenti, hogy a tudományos nevelésre nincs szükség. A zsinat nagyon is tudatában van annak, hogy a lelki stabilitás a papi élet nagyon fontos része, és ezt kell minél erősebben kialakítani a növendékben. A lelki nevelés központi témája, hogy minél többször találkozzon a növendék Krisztussal, kapcsolatban legyen vele, ami egész papi életét végigkíséri. Ebben fontos a Szentírás olvasása, az arról való elmélkedés, az Eucharisztia vétele és látogatása, a szentségimádások, a szentmisék, a liturgiák, és fontosnak tartja a Boldogságos Szűz Mária tiszteletét. A lelki nevelés nagy célja, hogy a növendékek tanuljanak meg az evangélium szellemében élni, legyenek imádságos lelkületűek, a hivatásukat szilárdítsák meg és „bástyázzák körül”. A lelki nevelésnek a növendékben ki kell alakítania az Egyház iránti engedelmességet, ami a szolgáló papság szellemének megvalósításában rejlik. A házasságról való lemondást (ami a cölibátus megélésében valósul meg) a szemináriumi nevelésnek kell tisztáznia, amely által a növendék megérti, hogy Krisztust és az Egyházat csak osztatlan szívvel tudja szolgálni.³⁶⁸ A lelki nevelés másik célja, hogy pszichológiai értelemben érett személyiséggé tudja formálni a növendéket, aki érett döntést tud hozni. Ehhez fel lehet használni a pszichológia adta lehetőségeket, de csak azon irányzatokat, amelyek nem ellentétesek az Egyház tanításával. A szemináriumban fegyelemnek kell lennie, hiszen ezáltal a növendék azokat az értékeket fogja magáévá tenni, amelyeket majd a papi életben is gyakorolni fog, ahogy azt a két Ratio nevelési elvében is láthattuk. A megyéspüspök-

³⁶⁷ OT 7. pontja

³⁶⁸ OT 10. pontja

nek is feladata van a szeminárium életében, ami nemcsak az anyagi háttér megteremtése, hanem nyomon követni a kispapok fejlődését is: milyen időszakban indokolt egyes kispapok tanulmányainak a megszakítása, és akár gyakorlatra vagy hivatástisztázásra való elküldése, de a diakónusi gyakorlatokhoz és a kisebb rendek felvételéhez való életkor megnövelése is.

Az egyházi tanulmányok előtt a növendékeknek meg kell szerezniük az alaptanulmányokat, történetesen érettségi diplomával kell rendelkezzenek. A zsinat azt is meghatározza, hogy jó, ha ebben a korban már a latin nyelvet is ismerik, valamint emellett a Szentírást és a katolikus liturgiát.³⁶⁹ Ez a pont – bár „rejtve” – már meg is határozza, hogy a kieszemináriumok a tudományos képzésben milyen többlettel kell rendelkezzenek, amelyek majd felkészítik a nagyszemináriumra a növendékeket. A teológiai kurzusokat bevezető kurzusokat pl. Krisztus misztériumának kurzusa kell megelőzze, ami által előkészítik a növendékeket a megfelelő filozófiai és teológiai kurzusok befogadására. A bevezetés azt a tanítást is magában hordozza, hogy a keresztény ember életét és papságát Krisztusra kell hogy építse.

A bevezető kurzusok után a filozófiai képzést kell megtartani, hogy a növendéket „az ember, a világ és Isten megalapozott és összefüggő ismeretének megszerzésére vezessék.”³⁷⁰ A filozófiai tanulmányok a múltbeli örök igazságokat tanítsák, de legyenek tekintettel a világban található olyan filozófiai irányzatokra is, amelyekre a papnövendékeknek a világba lépve választ kell majd adniuk a rábízottoknak. A filozófiai oktatás része a filozófiatörténet is, amelyet úgy kell előadni, hogy az alapvető igazságokat megtanulják, de el tudják vetni a téves eszméket is.

A filozófiai oktatás az örök igazságokra való törekvést és annak szeretetét kell eredményezze a növendékben, ami előkészíti az örök igazságok még mélyebb tanulmányozását.

A teológiai tárgyakat a hit fényénél kell tanítani olyan módon, hogy azt a növendékek képesek legyenek a későbbi papi életükben is alkalmazni.

Az egész teológiai képzés alapja a Szentírás tudománya, melyben meg kell tanítani a Szentírás-magyarázat módszereit, az isteni kinyilatkoztatás főbb témáit, és elősegíteni, hogy a Szentírást mindennap olvassák és elmélkedjenek róla.

A Szentírás-tudomány mellett ennyire fontos a dogmatika is, aminek az alapja a

³⁶⁹ OT 13. pont

³⁷⁰ OT 15. pont

Szentírás, majd a keleti és nyugati egyházatyák tanítását kell bemutatni, akik ehhez az igazságokhoz hozzátettek, vagy még érthetőbben magyarázták, majd ehhez legyen segítségük Szent Tamás módszere, amely által az embereknek is könnyebben tovább tudják adni az adott hitigazságokat.

A zsinat elrendeli, hogy a teológiai tárgyakat meg kell újítani, az erkölcsant tökéletesíteni kell olyan szempontból, hogy még inkább a Szentírára épüljön. Ugyanúgy a kánonjog és az egyháztörténelem is jobban tekintettel kell legyen az Egyház misztériumára, a zsinat Egyházzól szóló határozata értelmében.

A zsinat azt is elrendeli, hogy a növendékek életében elő kell segíteni az ökumenikus szellemet, ami azáltal valósul meg, hogy tekintettel van az adott régió más vallásaira, és ismeri azok szokásait, kultúráját. Ezt abból a megfontolásból is meg kell tenni, hogy megismerje az adott vallásból, hogy mi a jó és igaz, és milyen tévedéseket kell visszautasítani.

A zsinat elrendeli, hogy az eddig megszokott oktatási módszereket felül kell vizsgálni, hiszen a zsinat elgondolásában a tanítás nemcsak ismeretek és információk átadása, hanem az egész személyiség nevelését jelenti. Így fontos lenne olyan egyéni vagy csoportos tanulási módszerek fejlesztése, amelyek ezt elő tudják segíteni. Az oktatás még egységesebb kell legyen, és olyan kérdésekkel kell foglalkozzon, amelyek a mindennapi életben fontosak. A bonyolultabb teológiai kérdéseket „magasabb fokú teológiai tanulmányokra kell hagyni.”³⁷¹

A püspök gondosságára bízva, hogy a tanulmányaikban tehetséges ifjakat olyan egyetemekre küldjék, ahol tudományos fokozatot is tudnak szerezni, és az adott tárgyban még jobban el tudnak mélyülni.³⁷²

A tudományos nevelés azt is jelenti, hogy a papnövendékeket azokra a tárgyra is felkészítik, amelyeket a mindennapi papi életben fognak használni. Így a hitoktatásra, a prédikációra, a liturgia végzésére, a szentségek kiszolgáltatására, a karitatív munkára, az emberek megsegítésére, és más lelkipásztori teendőkre is. Ezek mellett fel kell készíteni a lelki vezetésre is, hogy a rábízottakat lelkiekben is tudják támogatni, ami alatt a zsinat az adott plébániához tartozó szerzeteseket is érti. Vagyis azt a készséget kell kifejleszteni a növendékekben, hogy másokat képesek legyenek meghallgatni, és az emberi szükségét látva lehetőségükhöz mérten tudjanak segíteni.

³⁷¹ OT 17. pont

³⁷² OT 18. pont

A zsinati dokumentum 20. pontja a szemináriumi lelki és tudományos képzés fő célját így foglalja össze:

„Tanítsák meg a növendékeket, hogy helyes módszerrel és az egyházi tekintély törvényei szerint miként lehet segédtudományként fölhasználni a pedagógiai, a pszichológiai és a szociológiai tudományágakat. Alaposan képezzék ki őket a világiak apostoli tevékenységének serkentésére és ébrentartására, az apostolkodás különféle és eredményesebb formáinak előmozdítására. Azt az igazán katolikus lelkiületet alakítsák ki bennük, mellyel túl tudnak tekinteni saját egyházmegyéjük, nemzetük vagy szertartásuk határain, és az egész Egyház gondjával tudnak törődni, készen arra, hogy az Evangéliumot bárhol hirdessék.”³⁷³

Vagyis a szemináriumi nevelés és képzés végső célja, hogy a papnövendékek olyan nevelést kapjanak, hogy papként a világon bárhol tudják hirdetni Krisztus evangéliumát.

A zsinatnak egy újdonsága, hogy az „elméleti” tanítás mellett elrendeli a gyakorlati képzést is, amit akár év közben, akár a szünidők alkalmából az adott plébánosok vagy előljáró felügyelete mellett lehet megvalósítani. Így a szemináriumi képzés nem egy „zárt” nevelés marad, hanem olyan szempontból nyitott, hogy a megtanult és megélt igazságokat a világban is szeretnék megvalósítani, vagyis azt megnézni, hogy ez a gyakorlatban hogyan is működik.

A gyakorlati képzés mellett a továbbképzés fontosságát is hangsúlyozza a dokumentum, amely szerint a világ annyira változó tendenciákat mutat, hogy ahhoz, hogy a felelős lelkipásztor a lépést tartani tudja, és híveinek megfelelő válaszokat tudjon adni, ahhoz továbbképzésre van szüksége, amit az adott megyéspüspökök feladata megszervezni az egyházmegyéjében.³⁷⁴

Melyek a dokumentum alapelvei a szemináriumi képzés vonatkozásában?

- Krisztocentrikus megközelítés, vagyis a papnövendéknek magát Krisztust kell maga elé helyezni, ő kell legyen egész papi hivatásának a középpontja.
- A szemináriumi képzésnek egységesnek kell lennie. A lelki és a tudományos képzés nem egymás „ellenségei”, hanem inkább egymásra épülnek, s együtt egy egészet alkotnak. A teológiai tantárgyakat is egységes szemlélettel kell tanítani.

³⁷³ <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=8#OT1>

³⁷⁴ OT 22. pont

- Az egész képzés gyakorlatias szemléletű, vagyis a növendék számára világossá kell válnia, hogy az adott tárgyakat hol tudja kamatoztatni lelkipásztori életében, ami egyfajta motivációt is tud adni az adott tárgy még jobb megértésére és tanulására.
- A papnevelés továbbra is a szemináriumban zajlik.
- A szeminárium célja, hogy a növendékeket igazi lelkipásztorokká nevelje, a zsinati határozatok alapján.
- A tanulmányi képzésben az előkészületi kurzusok fontosságának bevezetése, amely előkészíti a filozófiai és a teológiai képzést.
- A filozófiai képzésnél az igazság keresése van előtérben, az igazság felfedezése és megőrzése.
- A teológiai tárgyak a filozófiai kurzusokra épülnek, amelyek segítenek, hogy a teológiai igazságokat az emberi ész fényénél fedezzék fel. Arra is rá kell világítson, hogy a teológia nemcsak egy „tudomány”, hanem arra törekszik, hogy a híveknek életük nehézségeiben segítségükre legyen.³⁷⁵
- A szeminárium képzés egyik célja a jó lelkipásztorok nevelése mellett az, hogy a papok Krisztus misztériumára tudjanak mutatni.

³⁷⁵ MARAFIOTI, Domenico, L' „*Optatam Totius*” nel contesto del magistero conciliare e post-conciliare, In: *Seminarium* (2005) 580. o.

8. A Ratio fundamentalis³⁷⁶ (1970) elemzése

Az *Optatam totius* zsinati határozatban a zsinati atyák elhatározták, hogy a papnevelő intézeteket meg kell újítani.

Az 1967. októberében tartott római püspöki szinóduson elhatározták, hogy a szemináriumokat a II. Vatikáni Zsinat szellemében kell megújítani.

Ebben a megújításban segítséget jelent az új Ratio, ami az adott országok püspöki karaira bízta, hogy hogyan kívánják az adott ország szemináriumait megújítani. Az alapelveket határozza meg, melyek által ezt a megújítást kell végezni.

A trentói szemináriumnak „felrötták”, hogy túlságosan is elzárta a kispapokat a világtól, aminek a kritikáját a dolgozatom elején tárgyaltam. Ahhoz, hogy a papnövendékek tisztázzák hivatásukat, és a Krisztussal való kapcsolatuk egyre elmélyültebb legyen, minderre szükség volt és van. De arról sem feledkezhetünk meg, hogy a lelkipásztor a világban kell működjön, nem a plébánia zárt falai között, és ezért nyitottnak kell lennie a világ felé is.

A Ratio ennek az alapelvnek a megvalósításában próbál segítséget nyújtani azzal, hogy a pasztorális szemléletet hangsúlyozza, vagyis azt próbálja kiemelni, hogy a lelkipásztoroknak a világ fele is nyitottnak kell lenni. Ezért vezeti be a gyakorlati teológiát és a szemináriumi idő alatt eltöltött teológiai gyakorlatokat úgy év közben, mint a vakációkban, sőt a püspököknek megadja azt a lehetőséget is, hogy az adott kispap szemináriumi tartózkodását megszakítsák, ha úgy látják, hogy erre a gyakorlatra van szüksége a hivatása szempontjából.

A Ratio ebben igyekszik segítséget nyújtani a püspöki karoknak, hogy ezt a szemléletet az adott ország gyakorlatában bevezessék. Az ő feladatuk lesz, hogy mindezeket az elveket megfontolva olyan szemináriumi nevelési programot dolgozzanak ki, ahol a kispapok nemcsak az Istennel való bensőséges kapcsolatot találják meg, hanem a világra is nyitottak tudnak lenni, vagyis az istenkapcsolatukból fakadó gyümölcsöket a világgal is meg tudják osztani, és ezzel minél több embert tudnak Istenhez és az Egyházhoz elvezetni.

A Ratio az alapelvek mellett azt a keretet is meghatározza, amelyen belül kell maradjanak az adott ország püspöki karai. A dokumentum a bevezetőben a nevelési

³⁷⁶ *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, Romae, 1970*

és oktatási célokat határozza meg, majd felvázolja a szeminárium megújításának szükségességét, amely a maga szemléletével figyelembe veszi azt a változó világot, amelyre minden korok lekipásztornak nemcsak feletet kell adniuk, hanem arra is kell őket felkészíteni a szemináriumi nevelésben.

A Ratiót 1985-ben megújították, még inkább konkretizálták. Ezért majd azt a dokumentumot fogjuk részletesebben megvizsgálni, hiszen szerkezetében³⁷⁷ is a 1970-ben kiadott dokumentumot követi.

³⁷⁷ Az 1970-es dokumentum szerkezete: Előzetes megjegyzések (1–7.); Bevezetés (1–4.); I. Általános normák (1–4.); II. A hivatások lekipásztornak gondozása (5–10.); III. A kisszemináriumok és más, ugyanezen célra alapított intézmények (11–19.); IV. A nagyszemináriumok (20–26.); V. Az előljárók (27–31.); VI. A tanárok (32–38.); VII. A növendékek (39–43.); VIII. A lelki képzés (44–58.); IX. A tanulmányi képzés általában (59–64.); X. Az általános műveltséghez szükséges képzés (65–69.); XI. A filozófiai képzés és a hozzá kapcsolódó tudományok (70–75.); XII. A teológiai képzés (76–81.); XIII. Speciális képzés és különleges feladatokra való felkészítés (82–85.); XIV. Az átadandó doktrína (86–89.); XV. A tanulmányok rendje (90–93.); XVI. A pasztorális képzés (94–99.); XVII. A szeminárium utáni képzés (100–101).

9. A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzata³⁷⁸

A dokumentum bevezetésében ismerteti a II. Vatikáni Zsinat szemináriumot megújító *Optatam totius* zsinati dokumentumot és az annak megvalósulását előíró *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* dokumentumokat. A *Ratio* elrendeli, hogy az adott országok püspöki konferenciái dolgozzák ki a saját országukra vonatkozó szemináriumi programot, aminek a jelen dokumentum tesz eleget.

A Magyar Katolikus Püspöki kar 1971. december 9-én megfogalmazta és el is fogadta a *Ratio* által előírt nemzeti dokumentumot, amit a Szentszéknek felterjesztett, és arra jóváhagyást is nyert.

A dokumentum a szemináriumoknak olyan segítséget nyújt, ami alapján az adott szeminárium házszabálya elkészíthető. Bevezetője felhívja a figyelmet, hogy nem egy nemzeti minimum akar lenni, ami a szemináriumi képzést illeti, hanem olyan követelményeket és értékeket akar megfogalmazni, ami alapján a papnövendéket kell felkészíteni a papságra.

A dokumentum azt is leszögezi, ismerve a magyar állapotokat, hogy nem a szemináriumok rendjét akarják felforgatni, hanem a „ma követelményeinek megértésével szeretnénk minél jobban megvalósítani Isten terveit az Egyház érdekében. Ezért ragaszkodunk az általános érvényű okmányokban megfogalmazott elvekhez, s mindenütt közöljük a témára vonatkozó rendelkezések szövegét is.”³⁷⁹

A dokumentumot kísérleti jelleggel vezették be, de kötelező erővel rendelkezett, ami azt jelenti, hogy minden szemináriumba be kellett vezetni, és az évenként esedékes előljárói konferenciák alkalmából – tapasztalatcsere után – a Püspöki Konferencia módosította a szöveget, amely változtatásokat aztán a Szentszékkel is jóváhagyattak.

A dokumentum az *Optatam totius* 4. pontja alapján határozza meg a szemináriumi nevelés alapelvét, amit a dolgozatomban már tárgyaltam. Ennek értelmében a nevelés célja, hogy a kispapok igazi lelkipásztorokká formálódjanak, készüljenek fel

³⁷⁸ *A magyarországi papnevelés általános szabályzata*, A Magyar Püspöki Kar *Renovatio institutionis sacerdotalis in seminaris Hungariae* című rendelkezésének végrehajtási utasítása, 1972

³⁷⁹ Uo. 2–3. o.

az ige-, az szentmiseáldozat, a megszentelés és a pásztori szolgálatokra, hogy ezáltal mindenkit szolgálva sokakat megnyerjenek Krisztusnak.

A lelki, értelmi és fegyelmi nevelés egységes kell legyen.

A szemináriumi nevelés célja, „hogy fizikailag és szellemileg egységes, lelkileg kiegyensúlyozott, művelt, hivatásában érett és önmagát az életszentség útjára egészen átadó személyt adjon az Egyház szolgálatára.”³⁸⁰

A szeminárium szerkezete:

I. Rövid történelmi visszatekintés az első magyar szemináriumokra, amit a dolgozatom elején részletesen tárgyaltam.

II. A szeminárium vezetősége és tisztségviselői:

A szeminárium és az amellet működő hittudományi főiskolák vezetője a megyéspüspök, akit ebben a szolgálatában (is) a szemináriumi elöljáró segít, de a megyéspüspök felelőssége, hogy személyesen is bekapcsolódjon és részt vegyen a szeminárium életében.

A rektor a szeminárium vezetője és igazgatója, akinek a feladata, hogy összehangolja a nevelők munkáját, és a növendékek nevelését igazgassa. Ő képviseli a szemináriumot minden fórumon.

A vicerektor a rektor helyettese, aki a rektort annak távollétében mindenben helyettesíti. Leginkább hozzá tartoznak a szeminárium gondnoki, anyagi teendői is.

A spirituális a lelki nevelés felelőse, akinek feladata, hogy rajta kívül megfelelő gyóntató álljon a szeminaristák rendelkezésére.

A prefektusok felelősek a növendékek fegyelmi és tanulmányi ügyeiért. A napi-rendtől való eltérés, az engedélyek mind hozzájuk tartoznak. Hatáskörüket meghaladó engedélyekkel nekik is a rektorhoz kell fordulniuk.

A teológiai tanárok azok, akik a növendékeket a szent tudományokra tanítják. A növendékek hozzájuk fordulnak minden tanulmányi ügyben, és ezeket a kérdéseket velük tisztázzák. A dokumentum megengedi, hogy lelki és fegyelmi ügyekben is eljárjanak, de ez csak az adott tisztséget viselők engedélyével és egyetértésével lehetséges.

A növendékek és az elöljárók között is nagyon lényeges a párbeszéd, ezért a kispapok között is vannak tisztségek, amelyek ezt a dialógust segítik elő.

³⁸⁰ Uo. 4. o.

A dialógus mellett a közösséget szolgálják az adott tisztségükkel, hogy a szeminárium élete zavartalanul tudjon működni. A tisztségviselőket a szeminárium tagjai választják meg, s tisztségük a tanév végéig tart.

A következő tisztségek vannak:

Főduktor: mindig a végzős évfolyamból kerül ki, a növendékek között a legnagyobb tisztség. A növendékek választják, majd az előljárókkal is konzultálva a rektor nevezi ki. Különösen akkor van nagy szerepe, amikor az előljárók nincsenek jelen, hiszen akkor ő vezeti a szeminárium közösségét, és betartatja a szabályokat. A kisebb kihágásokért is ő figyelmezteti a növendékeket. A szeminárium közösségét úgy is képviseli, hogy a kéréseket az előljárók felé közvetíti, sőt a szeminárium nevében köszönti annak vendégeit is. A tanév végéig tart hivatala, és a helyettese az elsőévesek duktora.

Az elsőévesek duktora a negyedik évfolyamból kerül ki, ő a szeminárium első éveit segíti a szemináriumba való beilleszkedésben, fegyelmi és tanulmányi ügyekben. Közöttük van, sőt az elsősökkel egy szobában tartózkodik, hogy még hatékonyabban tudja a munkáját végezni, és az elsős növendékeket segíteni.

Évfolyamfelelősök, akiket az évfolyam választ meg. Az óra elején ők fogadják a tanárokat, közlik a hiányzók neveit. Vagyis minden, ami az évfolyammal kapcsolatos ügy, azt ők intézik.

Az asszisztenciafelelős megtanítja az oltár körüli szolgálatra azokat, akik azt nem tudják. Összeállítja a püspöki ünnepi szentmisékre az asszisztenciát. Munkáját a spirituális irányításával végzi.

Énekfelelős, cantus magister, aki a közösség lelki életét irányítja: a szemináriumi zsolozsmák, szentmisék, más alkalmakkor zenei, orgonás szolgálatot végez, és énekpróbákat is tart.

Sekretyészek a szemináriumi kápolna szolgálatát látják el.

Orgonisták a cantus magister munkáját segítik.

Betegápolók a beteg növendékeket ápolják, és minden ilyen ügyet intéznek.

Műszaki felelős, aki a házban a kisebb munkákat végzi.

Ruhatáros a karingeket és más kispapi ruhákat kezeli, összehangolja a mosoda vagy tisztító munkájával.

Fürdőmester a heti fürdetési rendet beosztja.

Teremfelelősök a kispapok által használt termek tisztaságáért felelnek.

A sportfelelős gondozza a különböző sportszereket és megszervezi a szeminárium sportéletét, sőt versenyeket is szervez.

A felsorolt tisztségekhez a megyéspüspök más tisztségeket is létrehozhat.

Mindazok, akik a tisztségükben megbízhatatlanokká váltak, és nem végezték hűségesen szolgálatukat, büntetésből leválthatók.

A második fejezetben megnyilvánul az Optatum totius és az új Ratio nevelési eszményképe, amely szerint az egész embert kívánják nevelni, aki a nevelés után olyan hiteles lelkipásztorrá válik, aki Isten népét az üdvösség útján vezeti, és azon megtartja.

A lelki nevelés ki kell alakítsa a papi személyiséget, de ehhez a fegyelem is hozzá kell járuljon. A fegyelmi nevelésben fontos az önuralom kialakítása, az előljárók tisztelete, az engedelmesség. A fegyelmi előírásokat úgy kell kialakítani, hogy azok egy idő után a növendék habitusává váljanak, amit az illető később a papi életben is megtart. A házirend is ezt a célt szolgálja, ami egy keretet ad a szeminárium működésének, de ami a későbbi papi életben is megtartóerővel bír.

A dokumentum az alábbi emberi elvárásokat támasztja minden növendék felé:

- Korszerű alapkultúra: az emberi lét igényes megélése, ami a ruházzkodásban, tisztálkodásban, az etikettszabályok ismeretében és megtartásában nyilvánul meg, vagyis művelt és igényes ember legyen, vagy azzá formálódjon. A kispap ruházata a reverenda és a papi ing kolláréval. Aki még nincs beöltözve, az sötét öltönyt, nyakkendő és fehér inget viseljen. A szabadidős tevékenységekben lehet sportos ruhát hordani, de az ne igazodjon a kor divatjához.
- Öszinteség, vagyis a szavai és a tettei összhangban legyenek, hogy így hiteles tanúságot tudjon tenni Krisztusról és az Egyházzal.
- Tanulékony, nyitott lélek, vagy az alázatos lelkület megtanulása, amiben a növendék engedi, hogy Isten és az előljárók vezessék.
- Bizalom különösen a püspökkel, de az előljárókkal és az idősebb papokkal is. Lássa meg az előljárókban azt a jóakaratot, ami által jó pappá akarják őt nevelni.
- Önzetlenség, vagyis saját magát háttérbe tudja szorítani, és a közösségért tud dolgozni.
- Egyéni felelősség a hivatásért, amit a Jóistentől kapott ajándékba. Ezt az aján-

déket nemcsak el kell fogadni, hanem meg is kell becsülni. Ez csak úgy lehetséges, ha Krisztus törvényei szerint él, és a döntéseiért mer felelősséget vállalni.

- Felelősség egymásért, vagyis a papi testvériség ápolása egymással a szemináriumban, és később a papi életben is. Aki a szemináriumban rombolja ilyen szempontból a közösséget, azt el kell távolítani.
- Felelősség a közösségért, ami magában foglalja, hogy felelősséget vállal a közösség anyagi javaiért, a közös feladatok elvégzéséért.
- Gyakorolja az önfegyelmet, amire nemcsak a szemináriumban, hanem a papi életben is nagy szüksége lesz. Ez leginkább az igaz értékek választása, a szórakozási és élvezeti cikkek elutasítása, szimpátia, antipátia kezelése.
- Igényes önmagával szemben, ami testi és lelki szinten is megnyilvánul.
- Pontosság, ami az igényesség és a másik ember tiszteletének a megnyilvánulása. A pontosság a megbízhatóság ismérve is.
- Békesség, vagyis elviselni egymást szeretettel, és a gondokat békés körülmények között megoldani.
- Szellemi és fizikai teherbírás: a lelkipásztori feszített munka mindkettőt megköveteli. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a lelkipásztori életben fontos a sport, amit már a szemináriumi évek alatt el kell kezdeni rendszeresen gyakorolni.

Ahhoz, hogy mindezek a vonások kialakuljanak, a szemináriumok készítsék el a saját házirendjüket az adott alapelvek alapján.

A dokumentum ezen rendelkezésében felfedezhetjük, hogy a szemináriumi nevelést a zsinat mennyire „személyessé” akarja tenni. Nemcsak a püspöki karoknak engedi meg, hogy az alapelvek alapján a speciális „nemzeti” szemináriumokat létrehozzák, hanem a püspöki karok is figyelembe veszik az adott ország régiójának sajátosságát, hogy még inkább személyre szabottá tudják tenni a szemináriumot.

A lelki nevelés második színtere a természetfeletti lelki élet, ami krisztocentrikus kell legyen, mint ahogy az egész papi élet is Krisztusra, a főre irányul, és annak a közösség általi szolgálatára.

A Krisztussal való kegyelmi élet eszközei:

- Imádság, ami a szemináriumi napirend egyik lényeges pontja kell legyen: közösségi és személyes imák szerepeljenek benne.

- A Szentírás olvasása, Isten szavának és üzenetének nemcsak az ismerete, hanem átélmélkedése.
- Mindennapi szentmisén való részvétel, ami nemcsak a Krisztussal való találkozás egyik legfontosabb helye, hanem a papnövendéket már a papi életre oly módon neveli, hogy mindennap szentmisét kell bemutatni.
- A zsolozsma rendszeres végzése, amelyben Istenhez imádkozik a rá bízottakért és az egész Egyházért. Ezt nemcsak mint imát, hanem mint teológiai tárgyat is kell tanítani.
- Szentségimádás, amely a Krisztussal való találkozás egyik legbensőbb formája. A dokumentum elrendeli, hogy a szeminárium kápolnájában őrizték az Oltáriszentséget, hogy a növendékek mindig tudjanak Krisztussal találkozni. Itt is a közösségi és az egyéni módokat hangsúlyozza a dokumentum.
- A Szűzanya tisztelete és szeretete: októberi és májusi ájtatosságok végzése, de ajánlja a dokumentum a napi rózsafüzérimádságot és a Mária-köszöntőket.
- Lelki olvasmányok, amelyek nem a teológiai szakkönyvekkel azonosak, hanem olyan lelki írók művei, akik a lelki életben segítenek írásaikkal.

A természetfeletti lelki élet egy látható jele a cölibátus megélése mint Isten ajándéka. A fiataloknak beszélni kell a cölibátus megélésének hogyanjairól, itt különösen az idősebb paptestvérek és nevelők tapasztalatainak a megosztása fontos, hogy a növendék láthassa, hogy a gyakorlatban ez hogyan is működik.

A természetfeletti lelki élet egyik gyümölcse az engedelmesség, amiben elfogadja Isten akaratát, de ugyanúgy a püspök és az előljárók meglátásait is.

A természetfeletti lelki élet látható jele az egyszerű életforma, ami a szegénységben, és nem az igénytelenségben nyilvánul meg. A szegénység által meg tudja érteni azon emberek szükségét, akikhez küldetése van vagy lesz, de egyben tanúságot is tesz arról, hogy a lelki értékek mennyivel fontosabbak az anyagiaknál. Különösen a segítségnyújtásban legyen bőkezű, és az anyagi dolgoktól egyre inkább váljon függetlenné.

A bűnbánat révén bűneivel, gyarlóságaival szembesül, egyben azzal a feladattal is, hogy mit kell életében megjobbitania. A rendszeres szentgyónás és lelki beszélgetés segíti a növendéket ezen az úton. Az első gyóntató a spirituális, de külső gyóntatókra is van lehetőség, sőt lelki vezetőt is választhat a növendék. A rendszeres szentgyónás mellett ajánlott a napi lelkiismeretvizsgálat is.

A lelkigyakorlatok a növendéket a lelki élet fejlődésében segítik. A dokumentum előírja, hogy évente hatnapos lelkigyakorlat legyen minden szemináriumban, amit külsős pap tartson. A diakónus- és a papszentelés előtt is 3-6 napos lelkigyakorlaton vegyenek részt a szentelendők.

A rekollekciók a havonkénti lelki elmélyülést szolgálják, amik lehetőséget teremtenek a havonkénti visszatekintésre. A rekollekció megszervezését a dokumentum a spirituálisra bízta, aki kérheti a kispapok véleményét is.

A csend a lelki élet fontos része, amiben a reflexiót és a lélek nyugalmát lehet elérni. A szeminárium napirendje kell meghatározza a csendes időszakokat.

A dokumentum kéri, hogy a növendék tartson kapcsolatot a szemináriumon kívül élőkkal, úgy a családjával, mint a többi pappal egyaránt. Ezek nélkül nem tudja nyomon követni a világban tapasztalható jelenségeket, és a hívő ember kérdéseit, amelyekre majd neki is választ kell adnia. A különböző családi és baráti látogatások a fegyelmi előjárók megbeszélése után lehetségesek.

A szemináriumban fontos a közösségi élet, amit a növendék első körben az évfolyamtársai, szobatársai, nagyobb körben a közösség minden tagja irányában tud megélni. A szeminárium közössége az egyházmegye papi közösségére készít fel.

A lelki fejlődésről a növendék köteles évente négy alkalommal a spirituálisnak beszámolni. A négy alkalom: vakáció után, lelkigyakorlat után, nagyböjtben és nyár előtt.

A dokumentum harmadik része a teológiai művelt ember állítja elénk, vagyis a szemináriumnak nemcsak a lelki képzés a feladata, hanem a szeminárium mellett a tudományos-teológiai képzést is művelni kell. A dokumentum a Ratio fundamentalis 59. pontját idézi, amely szerint a kor igényei megkövetelik a lelkipásztortól, hogy ne csak a lelki életben legyen buzgó, hanem a teológiai tudományokban is legyen képzett, hiszen a mai korban kell az evangéliumot hirdetni, amihez elengedhetetlen úgy a tudományos, mint a világi műveltség.

A dokumentum továbbra is fenntartja, hogy a humán, természettudományos műveltséget már a középiskolában meg kell szerezni, sőt még az oly fokú latin nyelvtudást is említi, amelyen keresztül a fontosabb pápai dokumentumokat meg tudják érteni, vagyis magas latin nyelvtudással is kell rendelkezni. A mai kor szelleme azt is megköveteli a lelkipásztortól, hogy ne csak tudja, hogy mit tesz, hanem meg is tudja indokolni, hogy amit tesz, azt miért teszi, vagyis arról mi az Egyház tanítása. Ez a

„megokolás” egy olyan dialógust tud elindítani, amiben a lelkipásztor még inkább tudja képviselni az Egyház tanítását, egyfajta evangelizációs munkát tud végezni.

A tudományos életbe való elmerülésben a szemináriumnak is van feladata, hiszen:

- megteremti azokat a lehetőségeket, ahol az oktatás zajlani tud;
- a növendékek tekintetében gondoskodik, hogy mindegyiknek legyen jegyzete;
- a szeminárium olyan módon alakítja ki napirendjét, hogy abban legyen helye úgy a tanóráknak, mint a tanórákra való felkészüléseknek, vagyis a szilenciумoknak;
- a szeminárium könyvtárat tart fenn, ami által a növendékek minél szélesebb körben tudnak művelődni;
- a vizsgaidőszakban olyan napirendet alakít ki, amiben a növendékek még inkább a tanulásra tudják fordítani az idejüket, vagyis megteremti azt az összhangot, hogy a tanulás mellett a lelki dolgokat se hanyagolják el;
- ha az egyetem nem teremti meg a lehetőséget, akkor a szeminárium kötelessége, hogy olyan tanárokat foglalkoztasson, akik a növendékeket idegen nyelvekre tanítják;
- szükség esetén a szeminárium olyan tanulócsoportokat szervez, amelyekben a növendékek könnyebben fel tudnak készülni egy adott vizsgára;
- a prefektusoknak mindig rendelkezésre kell állnia a növendékek részére, hogy a tanulmányaikban segíteni tudják őket.

A dokumentum arról is szól, hogy az akkori Egyház milyen szellemi vonásokat várt el:

- a növendéknek legyen alapműveltsége, ami azt jelenti, hogy remény van arra, hogy a teológiát el tudja végezni, ezért akár a technikumi, akár a gimnáziumi érettségi eredménye legalább közepes legyen;
- a latin nyelv elsajátításának fontossága: az nem akkora nagy gond, hogy a középiskolában ezt nem tanulta meg, de a teológián törekedjen arra, hogy ezt a hiányosságát minél előbb pótolja, hiszen csak ezen keresztül tud még inkább elmélyülni a teológiai tárgyakban;
- a világban a lelkipásztornak számos jó döntést kell meghoznia, és hogy ezeket megtehesse, megfelelő teológiai háttérre van szüksége. Hogy ez kialakuljon a

növendékben, elvárt a lelkiismeretes, szorgalmas tanulás, a stúdiumok és a szilenciumok komolyan vétele, a vizsgák minél jobb eredménnyel való teljesítése;

- a papnövendék tanulmányai mellett végezzen olyan szellemi munkát az adott tárgy tanárának vezetésével, ami nemcsak a kutatói munkát tanítja meg számára, hanem az adott témában is jobban el tud mélyülni, amit a lelkipásztori életben fog majd kamatoztatni.

A dokumentum a továbbiakban a teológiai tárgyak tanulási rendjét határozza meg. Az első két évben a filozófiai tárgyakat tanulják meg, amin keresztül elsajátítják a teológiai gondolkodást, így a későbbi tárgyakat tudják könnyebben megtanulni. A filozófiai tanulás nemcsak a vallásos filozófusok gondolatainak a megismerése, hanem a jelenkor filozófiai irányzatainak tanulmányozása is, amire a lelkipásztor a világba lépve kell majd választ adjon a híveinek.

A kétéves filozófiai bevezető még tartalmazza:

- a Szentírás tudományát, amiben megismerik az adott könyvek bevezetőit, kialakulásuk korát, problémavilágukat és tartalmukat. A felsőbb években már a Szentírás magyarázata, vagyis az egzegézis történik;
- az egyháztörténelmen keresztül megismerkednek az adott korok egyházi életével, problémáival, az azokra adott válaszokkal, illetve olyan nagy történelmi hatásokkal, amelyek a jelenkor Egyházát is befolyásolják. Emellett magyar Egyházunk történetét is megismerik.

Ezt követően a teológiai képzés három éven át folyik, amelynek az a célja „hogy megfelelő világossággal álljon a növendék előtt az Egyház titka, az üdvösség története, és láthatóvá váljanak azok az összefüggések, amelyek Isten természetfeletti ajándékai és az emberi élet között fennállnak.”³⁸¹

Ezen időszak tantárgyai:

- fundamentális: katolikus Egyházunk alapjainak a megismerése;
- dogmatika: a hit titkainak kialakulása, megismerése és annak kutatása;
- erkölcsstan: a gyakorlati élet problémáinak megoldása a hit fényében. Az erény értékelése és a bűn meghatározása, hogy minél inkább az erényes életet tudja élni a hívő ember, amiben a lelkipásztor segíteni tudja. Az eddig tanult hitigazságok alkalmazása a mindennapi életben;

³⁸¹ Uo. 35. o.

- liturgia: a rítusok, liturgikus előírások elsajátítása, és azok alkalmazása úgy a szentmisében, mint a szentségek kiszolgáltatásánál;
- lelkipásztorkodástan: a pasztorális lelkület megtanulása és gyakorlatba ültetése az adott közösségek életében. Különösen lényeges, hogy a lelkipásztor tájékozott legyen az Egyház szociális tanításában is;
- egyházjog: a lelkek üdvösségének ápolása és elvezetése az üdvösségre az egyházi törvényeken keresztül. Fontos, hogy maga a növendék is értse az adott törvényt, és ezáltal még jobban elmagyarázza a hívek számára annak értelmét és értékét, könnyebben tudja így megtartani;

A negyedik fejezet, a lelkipásztori nevelés a dokumentum újdonsága, hiszen mindazt, amit a növendék a tudományban megtanult, a gyakorlatban kell majd átadnia a rá bízottaknak, különösen az igehirdetésben és a hitoktatásban, de a karitatív tevékenységben, sőt az eltévedt katolikusokkal szemben is. A dokumentum elrendeli, hogy a növendékben fejlesszék ki a meghallgatás képességét, amit különösen a szentgyónások, lelki beszélgetések alkalmával tud gyakorolni, de a mindennapi életben is.

Az adott szakasz tárgyai:

- igehirdetés: retorikai és homiletikai gyakorlatok végzése a képzést végző tanár bölcsessége és lelkipásztori tapasztalata szerint;
- hitoktatás: olyan gyakorlott lelkipásztorok szolgálata, akik már több évtizede hitoktatnak, órák látogatása, az órákra való felkészülés, vázlatok elkészítése, óra levezetés és kiértékelése;
- liturgia: a szentmise és a szentségkiszolgáltatás rítusai és azok előírásai;
- közös munka: olyan kiscsoportok alakulása, amelyekben egy adott témát beszélnek meg és dolgoznak fel;
- vezetés tudománya: a lelkipásztor az adott közösségek vezetője is lesz. A dokumentum ajánlja a különböző diáktanácsok alakulását, ahol a növendékek mint vezetők is kipróbálhatják magukat;
- lelkipásztori gyakorlat: a dokumentum megengedi, hogy a püspök az adott plébániákra növendékeket küldjön, akik megismerik a plébánia működését, ahol közlelről találkoznak a plébánia örömeivel és nehézségeivel, a hívőkkel és a nemhívőkkel, ezáltal az egyházmegyéről teljes képet fognak kapni;
- állampolgári nevelés: gondoskodni kell arról, hogy a lelkipásztorok mint jó

állampolgárok is jelen legyenek az adott plébániai közösségek életében. Ismerniük kell az állampolgári törvényeket, különösen azokat, amelyekkel munkájuk során majd találkozni fognak. A növendékeknek a média adta lehetőségeket felhasználva a világról helyes képet kell kialakítaniuk, amely hozzásegíti őket, hogy megtanulják, hogyan kell az adott közösséget Isten útján megtartani. Talán a kommunista állam hatására születhetett meg, hogy a dokumentum elrendelte, hogy a növendékek a marxista ideológiát is meg kell ismerjék, sőt olyan lelkipásztori életet kell folytassanak, hogy a „szocialista társadalom minél teljesebben megvalósuljon”.³⁸²

- A dokumentum felsorolja a sajátos lelkipásztori erényeket is: tudniuk kell vállalni a beosztott szerepét, meg kell becsülni mások eredményeit, bizalmuk kell legyen a munkatársaikban, önzetlennek, nyíltak kell lenniük.

A dokumentum az ötödik részben arról rendelkezik, hogy a növendék a nyári vakációt, amikor több hónapra is hazautazik, hogyan töltse el. Ebben az időszakban ugyan a tanulmányok szünetelnek, de a növendék lelki élete nem. Ezért a spirituális kialakított nyári terv megvalósulása lép érvénybe, amit a lelki vezető a nyári szünetre rendel el a növendéknek. Az alábbi rendelkezéseket írja elő számára a dokumentum:

- informálja a főpásztort;
- a viselkedés továbbra is kispaphoz méltó legyen. Egy érdekes negatív példát hoz a dokumentum, miszerint a papnövendék reverendában ne stoppoljon az út mellett, „hiszen ez nemcsak a személyt magát, hanem az egész papságot kompromittálja”,³⁸³
- legyen aktív jelenlevője az egyházközség életének, lehetőleg naponta menjen szentmisére, legyen az adott plébános segítségére;
- a családban is legyen jelen, és próbálja összehangolni a szemináriumban tanult életet a család életével;
- a dokumentum kimondottan ajánlja a növendéknek, hogy vállaljon nyári munkát, amiben nemcsak a szülőket segíti az anyagi terhek vállalásában, hanem jó lelkipásztori tapasztalatra is szert tesz;
- a dokumentum megengedi, hogy a szeminarista a vakáció alatt külföldre is

³⁸² Uo. 41. o.

³⁸³ Uo. 43. o.

utazhat, de ott is kispaphoz méltó módon kell viselkednie. Egy-egy ilyen utazás jó tapasztalatszerzés is lehet;

- a vakáció végén a szeminárium az adott plébánostól információt kér a növendékről az adott szempontok szerint.

A dokumentum záró fejezete a szemináriumba való felvétellel és elbocsátással foglalkozik.

A felvétellel kapcsolatban megállapítja, hogy vizsgálni kell a felvételiző szándékát, és különösen arra a kérdésre kell választ keresni, hogy van-e papi hivatása, vagy legalábbis ennek jelei már a felvételi alkalmából megmutatkoznak-e? Azt is mérlegelni kell, hogy a papnövendék tudja-e vállalni a papi hivatással járó nehézségeket és terheket. Ezek mellett a családi hátteret is vizsgálni kell, és ezzel együtt a pszichológiai, fizikai és erkölcsi képességeket is.

A szemináriumba való felvétel egyik kritériuma az érettségi bizonyítvány megléte, illetve a megyéspüspök a helyi plébánostól vagy a felvételizőt ismerő paptól kér írásos információt. A megyéspüspök ezután felveszi vagy elutasítja a növendéket, amit írásban közöl vele. Ha felvette, akkor abba a szemináriumba küldi, ahol az adott egyházmegye növendékei tanulnak, hiszen már közéjük tartozik.

A növendéket két ok miatt bocsáthatják el a szemináriumból:

- fogyatékoság: a papnövendékek lelki, fizikai állapotát az előjárók minden év végén vizsgálják. Különösen az olyan fogyatékoságok jelentenek akadályt, amelyek következtében a növendék nem tudja a papi hivatást gyakorolni, nem tud emberek között lenni, vagy a papsággal járó fizikai-szellemi terhelést nem tudja elviselni. Ilyenkor az előjárók más hivatást javasolnak a növendéknek;
- elbocsátás a hivatás el nem vállalása miatt: a növendéknek nincs „kedve” a papsághoz, szentelések előtt nem tud határozottan dönteni, fegyelmezetlen, amivel más munkáját zavarja, súlyos fegyelmi kihágások, botrányok okozása;

A szemináriumból való elbocsátás formái:

- betegszabadság: valamilyen betegség miatt kell elhagynia az intézményt, a megyéspüspök és az előjárók nemcsak engedélyével, hanem támogatásával is, amivel a gyógyulását segítik elő;
- tanulmányok megszakítása: különösen amikor a növendék úgy érzi, hogy nem tisztázta a hivatását. Ilyenkor lehetőség van a szeminárium elhagyására, világi

- munka vállalására, majd amikor úgy érzi, hogy sikerült tisztázni, akkor a szemináriumba való visszatérésre;
- ha az adott növendékekkel erkölcsi problémák vannak, akkor a szeminárium vezetősége kéri az ordináriust, hogy bocsássa el. Ha az ordinárius úgy látja, hogy más szemináriumban a hivatása ki tud teljesedni, akkor áthelyezi másik intézménybe. Ebben az esetben a befogadó rektornak részletes információt küldenek. Másik esetben, ha a vétség olyan mértékű, ami arra enged következtetni, hogy az adott növendéknek nincs hivatása, a szemináriumból azzal a záradékkal bocsássák el, hogy alkalmatlanná vált a papságra, vagyis a szeminárium rektora kéri a megyéspüspöktől, hogy bocsássa el a növendéket az egyházmegye kötelékéből, és máshova se vegyék fel papnövendéknek.

10. A Ratio fundamentalis (1985) elemzése

A dokumentum előszava arról ír,³⁸⁴ hogy a II. Vatikáni Zsinat után 1970-ben kiadott Ratio fundamentalis célja, hogy a papnevelés lelki és tudományos képzés tekintetében világszerte egységes legyen.

Ahogy az előző fejezetben is láttuk, erre épültek a különböző országok püspökari konferenciáinak dokumentumai, az 1970-ben kiadott Ratio fundamentalist az adott ország igényeire, speciálisan fordították le.

Az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv a papnevelés kérdésében is hozott döntéseket, amelyek miatt az 1970-ben kiadott Ratio hatályát veszítette, így szükségessé vált egy újabb dokumentum létrehozása, és az már figyelembe veszi az adott nemzetek által kibocsátott nemzeti szabályzatokat is.

A dokumentum az előszó után az alábbi 17 fejezetből áll:

- I. Általános normák (1–4. pontok)
- II. A hivatások gondozása (5–10. pontok)
- III. A kissemináriumok és ugyanezen célra alapított más intézmények (11–19. p.)
- IV. A nagyszemináriumok (20–26. pont)
- V. Az előjárók (27–31. pont)
- VI. A tanárok (32–38. pont)
- VII. A növendékek (39–43. pont)
- VIII. A lelki képzés (44–58. pont)
- IX. Az intellektuális képzés általában (59–64. pont)
- X. A humán és reál tanulmányok (65–69. pont)
- XI. A filozófiai tanulmányok és a rokontudományok (70–75. pont)
- XII. A teológiai tanulmányok (76–81. pont)
- XIII. A specializációs tanulmányok (82–85. pont)
- XIV. A doktrinális képzés (86–89. pont)
- XV. Az oktatás módszere (90–93. pont)
- XVI. A sajátosan pasztorális képzés (94–99. pont)
- XVII. A folyamatos képzés a szeminárium után (100–101. pont)

³⁸⁴ https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19850319_ratio-fundamentalis_it.html

A dokumentum első pontjaiban a szemináriumokkal kapcsolatos alapvető normákat olvashatjuk, amelyekben megerősíti a II. Vatikáni Zsinat Optatum totius határozatait, ezáltal a papképzés az egész világon még egységesebb lett. Meghatározza a szeminárium fogalmát – ami nagyon sok újat nem tartalmaz a régi dokumentumok és pápai megnyilatkozások fényében –, eszerint az a hely, ahol a fiatal embereket papokká képzik az előjárók és a szemináriumi közösség által. Az előjárók nagy feladata, hogy megteremtsék a talajt, ahol a fiatal szeminarista lélekben és a tudományban növekedhet, hogy a szemináriumi évek után Isten népe szolgálatára tudjon válni.

A dokumentum figyelmeztet a világban megfigyelhető egyre nagyobb közömösségre, ami a szeminarista életében is jelen lehet, azonban a szemináriumnak a pedagógiai-nevelési eszközén keresztül lelkesedést kell önteni a fiatalok szívében, ami leginkább a megbecsülés és a szeretet útján lehetséges.

A papi hivatások ápolásában a katolikus papságnak döntő szerepe van, hiszen azokból a közösségekből fognak kikerülni a papnövendékek, ahol az atyák szolgálnak. De ugyanilyen döntő szerepe van a hívek közösségének is, hiszen belőle fogják a fiatalok a hivatás első csíráit megkapni, ott fogják meghallani Isten hívó szavát, és úgy a közösség, mint a lelkipásztorok feladata, hogy ezeket a hivatásokat hogyan segítik a papságra való eljutásban. Vagyis a dokumentum mindenki felelősségét hangsúlyozza a papi hivatások ápolásában, ami nemcsak a papság és a püspökök gondja, hanem az egész Egyház és közösség feladata kell hogy legyen.

A dokumentum szerint a papi szolgálat az Ige szolgálatában, a megszentelődés munkájában, az Eucharisztia ünneplésében és a közösség vezetése és megtartása az isteni úton valósul meg.

A dokumentum arról is beszél, hogy a papi szolgálatot egy teljesen megváltozott világban kell megvalósítani, ami nagy kihívás elé állítja a lelkipásztort. Fokozatos világban kell a hivatását gyakorolnia, ami azt jelenti, hogy a nevelésben azt is ki kell alakítani, hogy a változó világ kérdéseire választ tudjon adni. A dokumentum az ateizmus terjedését említi, ami különösen azon fiatalokat fogja érinteni, akik ebből a világból jönnek a szemináriumba. A dokumentum itt a fokozott óvatosságra inti az előjárókat, azaz fokozatosan kell a fiatalokban keletkezett vadhajításokat kinevelni, és a tiszta egyházi tanítást átadni.

A dokumentum a hivatások gondozása után tárgyalja a kisszemináriumokat és

ugyanerre a célra alapított más intézményeket, amelyek célja, hogy a fiatalokban felmerülő hivatást már a középiskolában tisztázzák, vagy annak kibontakozását elősegítsék. Már a kieszemináriumok is a nagyszemináriumok mintájára épülnek fel, ahol nemcsak a tudományos középiskolai nevelés folyik, aminek az eredménye az érettségi bizonyítvány lesz, ami szükséges a teológiai vagy más egyetemi felvételihez, hanem a lelki nevelés is. A dokumentum előírja, hogy a megyéspüspök gondoskodjon olyan lelki nevelőkről, spirituálisokról, akik az adott intézményben olyan lelki programokat, lelkigyakorlatokat vezetnek, amelyek által a növendékek tisztázni tudják hivatásukat, vagy azt még inkább mélyíteni. Ezáltal a kieszeminárium és más hivatás gondozására létrehozott intézmények azt a célt valósítják meg, hogy az oda járó növendékek lelkiükben fejlődjenek, és ha nem is választják a papi hivatást, akkor is jó katolikusok, jó keresztények legyenek.

A dokumentum előírja, hogy a nevelők ügyeljenek arra, hogy a növendékek a családjukkal megfelelő kapcsolatban maradjanak, hiszen az is formálja lelki nevelésüket, de arra is felhívja a figyelmet, hogy az előjáróknak vigyázni kell a növendékek lelkére, hogy a világban található káros befolyások miatt nehogyllelkiükben ne fejlődjenek, vagy éppen ez legyen akadálya a papi hivatás kialakulásának. A dokumentum a közösség fontosságát is kihangsúlyozza, hiszen általa tud a papi hivatás tökéletesedni, esetleg más növendékekben is ki tud alakulni vagy fejlődni, akik még ezen gondolkodnak.

A kieszemináriumnak vagy az ugyanerre a célra alapított intézménynek olyan szabályzatot kell kialakítania, amelyben a lelki élet mellett a liturgikus élet is döntő fontosságú, hiszen a növendék liturgián Jézussal találkozik, aki hivatásában tökéletesíteni tudja. Ezért a megfelelő napirendben úgy a tudományos, mint a lelki és a liturgikus előírásoknak kell megfelelni, hiszen ezáltal tudják a növendék egész emberré fejlődését garantálni.

A dokumentum nemcsak a fiatal, hanem minden korosztályra gondol, hiszen a hivatás ápolása nem korhoz kötött. Ezért elrendeli, hogy bizonyos egyetemeken legyen olyan lehetőség az ott tanulóknak, hogy a papi hivatásuk csíráját is tudják ápolni. De idősebb korban is lehetőség van olyan intézmények vagy házak kialakítására, amelyek az előírásoknak megfelelnek, és amelyekben olyan tudományos és egyéb lelki képzést kapnak, hogy utána el tudják kezdeni teológiai tanulmányukat, majd papokká tudnak válni.

A dokumentum elrendeli azt is, hogy a küsszemináriumok és más hivatást gondozó intézmények befejezése után az előjáróknak kell eldönteni, hogy az adott növendék elkezdheti-e a teológiai tanulmányokat vagy sem.

A nagyszemináriumba olyan tanulókat vegyenek fel, akiknek megvan a középiskolai végzettsége, és a konkurzus alapján van remény arra, hogy papi hivatása van, és el fog jutni a papságig. Ugyanakkor a szeminárium nagy feladata és kihívása, hogy a növendékben a papi hivatás tovább erősödjön, és Jézus Krisztus példáját követve, vele egybeforrva jó lelkipásztorrá váljon.

Szeminárium csakis akkor hozható létre, ha az előírásnak megfelelő előjárók és diákok vannak, biztosított a szeminárium anyagai fedezete. Ha ez nincs meg, akkor a dokumentum azt ajánlja, hogy hozzanak létre egyházmegyeközi, regionális vagy nemzeti szemináriumot, ahol több egyházmegye testvéri szeretete jelölül biztosítja a papnevelést.

A papnevelés másik fontos eredménye kell legyen, hogy a növendék ne csak Krisztussal alakítson ki szoros kapcsolatot, hanem a megyéspüspökkel is, akinek a papszentelés után a munkatársa lesz. Ezt gyakori beszélgetésekkel, közös programokkal, kölcsönös jótekönykodással lehet kialakítani. De ezt az egységet írja elő az egyházmegye papjaival is, akiknek a lelkipásztor a munkatársa és a segítője fog lenni.

A szemináriumi nevelésben az előjárók mellett a tanárokkal is szoros kapcsolatot kell kialakítani, hiszen ezáltal a növendék az adott tudományágban tud tökéletesedni és elmélyülni. De nemcsak a tudományos fejlődés miatt fontos ez, hanem azért is, hogy az előjárók és a tanárok a szentelések előtt olyan döntéseket tudjanak hozni, melyek által a növendéket engedik az adott szentelésre, vagy azt kérik tőle, hogy még fejlődjön a hivatásában.

A dokumentum előírja, hogy minden szemináriumnak legyen szabályzata, ami nemcsak a lelki, tudományos képzésről szól, hanem a megfelelő fegyelmi szabályok is le vannak benne fektetve, ezek betartását a szeminárium előjáróinak kell felügyelniük. A szeminárium szabályzatát a növendékekkel ismertetni kell, akiknek azt szabadon kell elfogadniuk, nem kényszerből. Az idő elteltével úgy a szeminárium élete, mint a szabályzata alapot kell verjen a növendékekben, hiszen a papi életüket is e szerint fogják majd megélni.

Minden szemináriumban lenniük kell előjáróknak, akik garantálják a papi éltre való lelki, tudományos és fegyelmi nevelést. Minden előjárót a megyéspüspök nevez

ki, az egyházmegye papságából a legjobbakat, akik a jövő papjait nevelik legjobb belátásuk és papi tapasztalatuk alapján.

A szemináriumot a rektor irányítja, akit a megyéspüspök nevez ki, és aki mindenképp felel, ami a szeminárium falai között történik, úgy a fegyelmi, mint a lelki, tudományos képzésért is. A rektor mozdítja elő, hogy a növendékek a legjobb irányba fejlődjenek. Mivel a szemináriumban más előjárók is vannak, a dokumentum már a rektor személyénél elrendelni, hogy a szemináriumi előjárók havonta legalább egy megbeszélést tartsanak, amelynek kezdeményezője a rektor legyen, és ahol a közös célokat határozzák meg, hangolják össze tevékenységüket.

A szemináriumi előjáróknak tudásukat tökéletesíteniük kell a különböző konferenciákon, ahol a papnevelés új módszereit és tapasztalatait tudják felfedezni, és így könnyebben tudják megoldani a növendékek kérdéseit, gondjait.

A dokumentum elrendeli, hogy annyi tanárnak kell lenni a tudományos nevelésben, amennyi minden teológiai tárgyban el tudja látni a növendékek képzését. A tanároknak megfelelő teológiai-tudományos képesítéssel kell rendelkezniük az adott tárgyban, hogy így annak „mesterei” legyenek, és a növendékek igazi példaképei, akik felnéznek tanítójukra.

A szeminárium a papképzést szolgáló intézmény, ezért a szent tudományokat papoknak kell tanítaniuk.³⁸⁵ Az általános szabály az előbb leírtakat jelenti, vagyis megfelelő ok miatt nem felszentelt személyek is taníthatják az adott tárgyakat. A mellékantárgyakra ez a szabály nem vonatkozik (pedagógia, szociológia, pszichológia stb.), de ebben az esetben is megengedett, sőt nagyon ajánlott, hogy klerikus tanítsa az adott tárgyakat.

A feltételek között már említettük a tudományos végzettséget, de emellett követelmény, hogy a tanárok ne csak tudományos előadásukat szenteljék a kispapok oktatására, hanem életükkel is példát mutassanak nekik a helyes papi szolgálatra. Vagyis ha az adott paptanár például plébániai szolgálatot is ellát, akkor azt úgy kell tennie, hogy mind a tanításra, mind a pasztorális életére elegendő ideje és energiája maradjon.

A tanárokat a megyéspüspök nevezi ki, ha pedig egyházmegyeközi, regionális

³⁸⁵ Uo. 33. pont

vagy nemzeti szemináriumról van szó, akkor azok a püspökök, akik felelősek az intézményért. A megyéspüspök hallgassa meg a kinevezendő tanárról a rektor és a tanárok véleményét. A megyéspüspök részéről egyfajta konzultáció kell, ami után megfontolja, hogy a rektor és a tanárok véleményét elfogadja-e vagy sem. Hiszen a tanári kinevezés a megyéspüspök szabad adományozása, de nem szabad elfeledkeznie arról, hogy a szeminárium összhangja miatt érdemes ezen tanácsokat elfogadni.

A dokumentum konkrétan megfogalmazza, hogy az adott tárgyakat tanító tanároknak milyen tudományos fokozata kell legyen.³⁸⁶ A szent tudományokat és a filozófiát oktató tanárok legalább licenciával vagy azzal egyenértékű képesítéssel, más tudományok tekintetében pedig megfelelő tudományos fokozattal rendelkezzenek.

A tanárok ne csak az adott tudományban legyenek felkészültek, hanem megfelelő pedagógiai érzékkel is rendelkezzenek, amin keresztül az adott tárgyat kívánják átadni a papnövédeknek. Mindennek aktív pedagógiai, tanítási módszereken és a párbeszédén keresztül kell megvalósulnia.³⁸⁷

A tanárok arról kell gondoskodjanak, hogy folyamatosan képezzék magukat, s nemcsak új publikációk olvasásával, hanem azok elkészítésével is, sőt tudományos konferenciákon való részvétellel.

A tanárok elsődleges feladata a papnevelés az adott tárgy oktatásán keresztül. Ezért megfelelő díjazásban kell részesüljenek, ami biztosítja megélhetésüket, hogy minden idejüket és energiájukat ennek a magasztos feladatnak tudják szentelni. A dokumentum azt is ajánlja, hogy végezzenek csekély lelkipásztori munkát, hogy a világtól ne szakadjanak el, és ne váljanak elméleti emberekké, hanem sokkal inkább olyanokká, akik nagyon is tisztában vannak az adott kor problémáival, és ennek fényében készítik fel a jövő papokat a hatékony lelkipásztori életre.

A tanároknak igazi nevelőknek kell lenniük, akik az adott tudományt úgy gyakorlati, mint elméleti szinten gyakorolják és művelik, de akik figyelnek az adott növendékek lelki életére is, hogy ne csupán a tudományokban, hanem az adott tantárgy által a lelki életben is előbbre jussanak. A tanárok egymással is találkozzanak, hogy az adott tanulmányi problémákat meg tudják beszélni, és közösen tudják támogatni a növendékek tanulását és lelkipásztori képzését.³⁸⁸

³⁸⁶ Uo. 34. pont

³⁸⁷ Uo. 35. pont

³⁸⁸ Uo. 38. pont

A dokumentum arra is felhívja a figyelmet, és ezzel az Egyház közösségi jellegét hangsúlyozza, hogy a szeminárium elöljárói, tanárai és növendékei egy nagy családot alkotnak, amelynek legnagyobb célja, hogy Krisztus szerinti lelkipásztorokat neveljen.

A növendékeket a felvételi vizsga alkalmából alaposan és körültekintően kell kiválasztani, amihez nem elég csupán egy felvételi elbeszélgetés, hanem testi-lelki állapotukat is, akár orvosok, pszichológusok, sőt más szakértők is megvizsgálhatják, hogy a megyéspüspök minél átfogóbb képet kapjon a felvenni kívánt növendékről.³⁸⁹

A rendek felvétele előtt is ugyanezeket az alapos vizsgálatokat kell elvégezni a szentelendő vonatkozásában, ahol a rektor minden információt összegyűjt a jelölről, akár személyesen, akár más személyeken keresztül, akik kapcsolatban vannak a jelölttel. Ezeket az információkat továbbítja a püspöknek, aki dönt a szent rendek felvételéről.³⁹⁰

A dokumentum egy olyan általános tervet dolgoz ki, amelyet különösen azon személyek életében lehet alkalmazni, akik még komolyabban szeretnék tisztázni a papi hivatásukat:

- A filozófiai képzés alatt már lehet beszélni és kurzusokat tartani a papi hivatás mibenlétéről, az intenzívebb imáról, az elmélkedések fajtáiról. Mindezekre a Krisztus misztériuma kurzus megfelelő.
- A filozófiai kurzus is megszakítható egy évre, amikor a kispapot olyan szakértő pap mellé helyezik, aki segít a hivatása tisztázásában.
- Az első év után bizonyos növendékek vagy megszakítják a teológiai tanulmányukat, vagy máshol folytatják, vagy olyan világi munkát kezdenek, ami alatt a hivatásukat még inkább tudják tisztázni, és a szemináriumban tanult programot abba szabadon beépíteni.
- Hangsúlyozza a dokumentum a diakónusi gyakorlatot, amit a felszentelt egy szakértő pap mellett végez, aki segíti a diakónust a lelkipásztori munkában.

A dokumentum a szemináriumi nevelés egyik legfontosabb részét a lelki nevelésben jelöli meg, amiben a növendék Krisztushoz lesz hasonló, és az ő példáján keresztül igyekszik a lelkipásztori munkát végezni. Ezen az úton nemcsak az elöljárók-

³⁸⁹ Uo. 39–40. pont

³⁹⁰ Uo. 42. pont

nak van fontos szerepe, hanem a közösségnek is, ahová a növendéknek be kell illeszkednie, ahol alkalmazkodnia, gyakorolnia kell a saját akaratáról való lemondást, és a közösség szolgálatát kell végeznie.

A közösségi lét nemcsak a szemináriumi közösségbe való beilleszkedést jelenti, hanem ezáltal az egyházmegye papjai közé is igyekszik beilleszkedni, akik később munkatársai, paptársai lesznek, és közösen végzik a lelkipásztori szolgálatot a lelkek üdvösségéért.³⁹¹

A dokumentum kihangsúlyozza, hogy a szemináriumba csak azok a növendékek vehetők fel, akik vállalják a cölibátust a mennyek országáért. Ezt mint Isten ajándékát kell elfogadniuk, amely által még jobban és osztatlan szívvel tudják a közösséget szolgálni. Ennek érdekében nemcsak lelki, hanem szexuális nevelésben is kell részesíteni a növendéket, amiben azt tisztázzák, hogy a bűnöket hogyan tudják elkerülni, és milyen módon élhetik meg az igaz szeretetet a közösség tagjai felé.

Ezen az úton az engedelmisség elsajátítása is a lelki nevelés egyik sarokpontja, hiszen a növendék a papi élete során számtalan esetben engedelmes kell legyen nemcsak az Istennek és a pápának, hanem az Egyház tanításának és a megyéspüspökének egyaránt.

A lelki nevelésben meg kell tanulják a szegénység vállalását is, és nemcsak szavakban, hanem tettekben is. Ennek egyrészt abban kell megnyilvánulnia, hogy a szegényeket jótékony módon segítik, másrészt abban, hogy maguk a lelkipásztorok is élnek a szegénységet, ami által felfedezik a gondoskodó Isten jelenlétét a saját és a közösségi életben.³⁹²

A dokumentum kiemeli azokat a tulajdonságokat és erényeket, amelyeknek a lelki képzés végére ki kell alakulniuk a szentelendőben. Ezek: a lélek őszintesége, az igazságosság tisztelete, a kedvesség, a megbízhatóság, az adott szóhoz való hűség, a diszkréció, a jószívűség, a testvéri szolgálat utáni vágy, a másokkal való együttműködés képessége, a dialógus, a kommunikáció, az emberi és természetfeletti értékek összehangolása a lelkipásztori életben.³⁹³

Ebben az életben a legfontosabb erény az Eucharisztia mindennapi méltó meg-

³⁹¹ Uo. 47. pont

³⁹² Uo. 50. pont

³⁹³ Uo. 51. pont

ünneplése kell legyen, amit szabadsággal és méltósággal kell végezni. Ezért a szemináriumi növendékeknek mindennap részt kell venniük szentmisén, mert ebből nyerik az erőt úgy a papi hivatásuk kibontakoztatásához, mint később lelkipásztori életük kihívásainak megvalósításához.

A zsolozsma megtanulása és rendszeres imádkozása is ezt a célt szolgálja, ami a szemináriumi lelki képzésben a rendszerességen keresztül valósul meg, és ver gyökeret a növendék életében.

A dokumentum szerint a papi élethez az alábbiak szükségesek, s ezeket a lelki nevelés kell kialakítsa a növendékekben:

- bensőséges kapcsolat létrehozása Jézus Krisztussal;
- Krisztus megtalálása az általa preferált imamódokban;
- a Szentírás ismerete, amit majd hirdetni fognak;
- szentséglátogatások, akár naponta többször is, Jézussal való bensőséges találkozások;
- a Mária-tisztelet fontossága a papi életében, rendszeres (lehetőleg napi) rózsafüzérimádságok végzése;
- helyes önítélet, vagyis helyes énkép és lelkiismeret.

A lelki úton nélkülözhetetlen a jó gyóntató és lelki vezető személye. Ezt a növendék maga választja ki, de arról sem feledkezhet meg, hogy a szeminárium lelki vezetőjének is be kell számolnia ilyen előremeneteléről. A dokumentum arra buzdítja a kispapokat, hogy rendszeresen járuljanak szentgyónáshoz, és a lelki vezetőjüket is rendszerességgel keressék fel.

A kispapok a papságot a kis rendek felvétele után érik el, amely lépcsők jó alkalmak az előjáróknak, hogy a kispapok lelki előmenetelét megvizsgálják. Ajánlja a dokumentum is, hogy felvételek előtt legyenek intenzívebb lelki programok, pl. lelkigyakorlatok, rekollekciók.

A dokumentum kiemeli a szemináriumban való csend fontosságát, ahol a növendékek még jobban el tudnak merülni nemcsak a tudományban, hanem a lelki életben is. A csend azt a nyugalmat biztosítja, amiben a lélek – az Istennel való találkozás által – fejlődni tud.

A szemináriumi program lehetővé kell tegye, hogy a növendékek a külvilággal is találkozzanak, de az ne váljon lelkük kárára, hanem sokkal inkább olyan szükséges

tapasztalatnak, amely által a szemináriumba visszatérve még inkább rá tudnak ébredni, hogy milyen területen kell fejlődniük, hogy lelkipásztorként meg tudják állni a helyüket.

A lelki képzés után a dokumentum meghatározza a szükséges tudományos képzést. Megtartja nemcsak a 1970-es Ratio, hanem az előző dokumentumok elképzelését is, miszerint az első két évben a filozófiai bevezető, utána pedig a szoros értelemben vett teológiai tárgyak oktatása valósuljon meg. A cél, hogy a növendékek a teológiai tudományról minél szélesebb körben és alapos ismeretekben részesüljenek, de emellett az általános műveltségük is gyarapodjon.³⁹⁴

A dokumentum három lehetséges modellt emel ki, amelyeken keresztül a tanulmányokat meg lehet szervezni:

- Különálló és egymást követő időszakokban irodalmi, humán és reálképzés, filozófiai és teológiai képzések. Egymásra épülnek, egymásrautaltságuk van.
- Az irodalmi és tudományos tanulmányokat filozófiai tanulmányokkal együtt folytatják, majd ez után következik a teológiai képzés. Ezt akkor kell alkalmazni, ha a szemináriumi előtt nem történt meg a középiskolai képzés.
- Az irodalmi és a reálképzést követően a filozófiai és a teológiai képzés nem külön, hanem együtt történik. Ez a modell a legelterjedtebb az egész világon, hiszen a növendéket fokozatosan vezeti, hogy behatoljon a szent tudományokba. Azonban itt nagyon kell figyelni, hogy a különböző tárgyak oktatása, pedagógiai tanmenete ezt a fokozatosságot valósítsa meg, vagyis egymásra épülés történjen.

A dokumentum nem zárja ki, hogy más, az adott ország püspöki konferenciájának beleegyezésén keresztül létrejövő modellek ne érvényesülhetnének. Bár mindhárom modell nagyon sok lehetőséget rejt magában, de az adott országok speciális igényei miatt mások is elképzelhetőek. A konferencia szerepe biztosítja, hogy ezek az aspeciális megoldások is összhangban legyenek a dokumentummal.

A további rendelkezések azt határozzák meg, hogy milyen rendben történjen az oktatás:³⁹⁵

- A tanulmányokat mindig Krisztus misztériumának kurzusával kell kezdeni. Ez, ahogy az Optatum totius is rendelkezik, biztosítja a növendékeket, hogy átfogó

³⁹⁴ Uo. 59. pont

³⁹⁵ Uo. 61. pont

kép alakuljon ki bennük a rájuk váró tanulmányokról, azok módszeréről, és hogy ezek a tárgyak mit is szolgálnak a papi életükben.

- Ha a teológiai és a filozófiai tárgyakat külön tanítják, akkor össze kell hangolni a filozófiai és a teológiai tárgyak oktatását.
- A dokumentum meghatározza az időtartamokat is. A filozófiai képzésnek legalább két-, a teológiaiainak négyévesnek kell lennie. Így az együttes képzés legalább hat évig tart. A dokumentum az adott számú féléveket is meghatározza, ami bizonyos országokban, más tanítási módszerekben más számítású is lehet.

A dokumentum a következő rendelkezésben visszatér a Krisztus misztériuma tantárgyhoz, amelynek célja, hogy a növendék az üdvösség történetét megismerje, s megértse a teológiai tudományok jelentését, felépítését, lelkipásztori célját, de segítse is, hogy hitében és papi hivatásában növekedjen.

A dokumentum szorgalmazza a gyakorlati évek bevezetését a képzésbe, itt a diakónussá szentelés utáni évet jelöli meg, ahol a diakónus a tanultakat a gyakorlatban tudja kamatoztatni.

A következő pont kiemeli, hogy a felvételizni kívánó növendéknek rendelkeznie kell azokkal a végzettségekkel, amelyek lehetővé teszik, hogy az adott ország felsőoktatási intézményébe felvételt nyerjen. Azon speciális, a papképzés számára fontos tárgyak, mint a latin vagy a nemzeti nyelvek ismerete, a teológiai tanulmányok elején, a filozófiai képzésben elsajátíthatóak.

Külön fejezetben foglalkozik a dokumentum a filozófiai tanulmányokkal. Ezek tanítását két évben jelöli meg, aminek az a célja, hogy fejlessze a növendék gondolkodását, megmutassa a teológiai-filozófiai gondolkodás alapjait, és megismertesse a kispappal a filozófia évszázados lelki kincseit. A kurzusok felkészítik a teológiai tanulmányokra és az apostoli szolgálatra.³⁹⁶

A dokumentum említi a fontosabb filozófiai tárgyakat, amelyek elvezetik a növendéket az ember, a világ és Isten jobb megismerésére. A képzés a vallásos filozófusok tanúságtételén alapszik, amit a filozófiatörténet tantárgyból tud megismerni. Ez a tantárgy megmutatja, hogy az évszázadok során a világban és az Egyházban felmerült szellemi kérdéseket milyen módon oldották meg. A kispap e tudás birtokában fel tudja majd ismerni a mai világ igazi és hamis értékeit.

³⁹⁶ Uo. 70. pont

A dokumentum azt is ajánlja, hogy a filozófiával rokon tudományokat is érdemes megismerni, mint például a matematikát, logikát stb.

Azt a különböző püspöki karok hatáskörébe utalja, hogy milyen filozófiai tárgyakat vezetnek be ebben a periódusban, a kérés csak annyi, hogy arról rövid leírást küldjenek, amiben a tanulmányi programot és az adott időtartamot is megjelölik.

A teológiai tanulmányok célját a dokumentum abban határozza meg, hogy a növendékek négy év alatt sajátítsák el az Egyház tanítását, figyelemmel a kinyilatkoztatás forrásaira és a Tanítóhivatal megnyilatkozásaira, és ezeket építsék be saját lelki életükbe, hogy később, lelkipásztorként a híveknek hirdetni tudják.

A teológiai tárgyakat bizonyos ökumenikus és missziós szempontok szerint kell tanítani, de úgy, hogy azok egymásra épüljenek, mégis magukban kerek egészet alkossanak.

A teológiai tárgyakat az alábbiak szerint határozza meg, egyben azt is elrendeli, hogy a II. Vatikáni Zsinat fényében az adott tárgyakat hogyan kell oktatni:

- Bibliikum:³⁹⁷ a teológia lelkének nevezi, hiszen ebből indul ki minden teológiai tudomány, ami nemcsak a tudomány, hanem a lelki élet szempontjából is lényeges. Szükségesnek tartja a teológiai bevezetőt is, amit a két filozófiai évben kell megvalósítani.
- Liturgia: az egyik fő tárgynak kell tekinteni, amit nemcsak jogi, hanem teológiai, spirituális és lelkipásztori oldalról is be kell mutatni, hogy általa a kispapok az üdvösség misztériumát fel tudják fedezni. A liturgikus reformról is beszélni kell, hogy a kispapok megértsék a II. Vatikáni Zsinat reformjait.
- Dogmatika: az alábbi módszer szerint kell oktatni: szentírási helyek, nyugati és keleti egyházatyák tanításai, a dogmatörténeti fejlődés állomásai, majd az adott téma kifejtése a II. Vatikáni Zsinat fényében. Be kell mutatni a tiszta egyházi tanítást, a tiszta teológiai forrásokat. A dokumentum itt beszél a hitvédelemről, vagyis az apologetikáról, ami minden korban kihívás a lelkipásztori életben.
- Morális teológia: a szentíráásra kell épüljön, és a szeretet parancsából kell kiindulnia. A hívek mindennapi problémáira próbál megoldást találni a hit fényében. Foglalkoznia kell az emberi lelkiismerettel és a bűn fogalmával, és annak

³⁹⁷ U. o. 78. pont

meghatározásával. Ezt a tárgyat egészíti ki a spirituális teológia, ami arra irányítja a figyelmet, hogy a különböző evangéliumi tanácsok az adott életállapokban hogyan valósultak meg.

- Pasztorális tárgyak: hogyan igyekszik az Egyház teljesíteni küldetését a különböző intézményeken keresztül.
- Egyháztörténelem: Isten népének keletkezése, fejlődése a különböző történeti források tükrében. A kifejtéskor figyelembe kell venni a teológiai doktrína fejlődését, a társadalmi, politikai és gazdasági helyzeteket, valamint a történelem során alakult tanokat.
- Kánonjog: az alapelvek és törvények kifejtésének megismerése és megértése, mindennapi életben való kamatoztatása. Annak megértése és megértetése, hogy a kánonjogi törvények egyfajta választ jelentenek Isten üdvözítő akaratára, hiszen a lelkek üdvösségét keresik.
- Segédtudományok és speciális kurzusok: ilyeneket is meg kell határozni, mert ezek még inkább segítik a növendéket a lelkipásztori életben. Itt megemlíti a görög és a héber nyelv tanulását, azok oktatását is, hiszen ezeken keresztül megértik és megközelítik az eredeti szentírási nyelveket. Itt kell megismerni más egyházak vagy világvallások tanításait. De az ateizmus kérdéskörét is itt kell tárgyalni.

A dokumentum a továbbiakban a speciális tanulmányok kérdését tárgyalja, aminek célja, hogy felkészítse a növendéket a különböző speciális feladatok ellátására, amelyek különleges képzést igényelnek, és amelyek nem az „alapképzés” részei.

Az első típusú specializáció, ami a teológiai tanulmányok végén szerezhető meg, leginkább a pasztorációt segíti. Például munkások, parasztok, más társadalmi csoportok lelkipásztori ellátása.

A második típusú specializáció teológiai vagy profán tudományok oktatására képesít.

A dokumentum a püspöki konferenciák feladatául rendeli el, hogy megfelelő törvénykezéssel tegyék lehetővé az affiliációt, hogy a növendékek minél nagyobb számban megszerezhessék az egyetemi végzettséget.

A dokumentum külön fejezetben foglalkozik a doktrinális képzéssel,³⁹⁸ amelyen

³⁹⁸ Uo. 86. pont

keresztül a papnövendékek az isteni és egyházi tanítást képviselik és tanítják a világban. A kispapokat ebben a hitben kell nevelni, amelyben első helyen az isteni kinyilatkoztatás szolgálata kell álljon. A tanárok példát kell adjanak, a kispapok a tanárok által megtapasztalt hűséget kell megtanulják, ami a Szentíráshoz, Isten Igéjéhez, és a Tanítóhivatalhoz való hűséget jelenti. Ezért fontos, hogy megismerjék az Egyház hagyományát, a szentatyák írásait és Aquinói Szent Tamás műveit. A tanárok az Egyház nevében oktatják a növendékeket,³⁹⁹ ami igen megtisztelő, de egyben nagy felelősséggel járó szolgálat. A tanítást mindig a Tanítóhivatallal egyetértésben és iránta való tisztelettel kell végezniük, ami által a rájuk bízottak lelki és tudományos fejlődését segítik elő.

A tanárok és professzorok legyenek tárgyuk mesterei, éljenek kutatási szabadságukkal, ugyanakkor legyenek tisztában az adott tárgy fejlődésével, a világban megélt problémáival, és azokra adjanak az Egyház tanításának fényében kielégítő válaszokat a hallgatóknak. Ezért olyan módon kell oktatni a növendékeket, hogy kellő kritikai érzékre tegyenek szert a világban tapasztalt jelenségekkel szemben, és megfelelő teológiai választ tudjanak adni. Így a növendékek megtanulják, hogy az adott kultúra és a mai szerzők műveiről megfelelő véleményt tudjanak mondani, hogy mi a jó és rossz bennük, mit lehet megtartani és mit kell elutasítani ezen művekből, gondolatokból. A dokumentum ajánlja, hogy a növendékek és a tanárok együtt olvassák ezen műveket, a felmerült kérdésekről tárgyaljanak, sőt kritikát is készítsenek.

A dokumentum következő fejezete az oktatással kapcsolatos módszereket tárgyalja. A teológiai oktatásnak naprakésznek kell lennie, ami azt jelenti, hogy azokat a kérdéseket, amelyek már nem „aktuálisak” a teológia tekintetében, azokat el kell hagyni, és helyettük olyan kérdéseket kell beemlíteni, amelyek aktuálisak. Itt nemcsak új tárgyakat kell bevezetni, hanem a régi tárgyakat is naprakésszé kell tenni.

A tanárok abban a tudatban kell oktassák a teológiát, hogy az általuk tanított tárgy nem a „legfontosabb”, hanem egy olyan egésznek egy szelete, melyből egy egész fog formálódni a teológiai tanulmányok végén. E módszer által a növendékek megtapasztalják, hogy a teológia egy olyan egységes tudomány, ami a hit és az evangélium fényében vizsgálódik. Annak érdekében, hogy ez a tudományos alapelv megvalósul-

³⁹⁹ Uo. 87. pont

jon, a dokumentum elrendeli, hogy a szemináriumban legyen egy olyan felelős vezető, aki ezt az egységet a tanulmányokban megteremti.

A dokumentum pontosan meg is jelöli, hogy milyen módszereket kell felülvizsgálni:⁴⁰⁰

- fektessenek hangsúlyt a különböző bevezető kurzusokra, amelyekben az adott tárgy háttérviszonyait, alapelveit, szakirodalmát mutassák be;
- szemináriumok és gyakorlatok megtartása, amiket ugyanolyan szorgalommal kell ellátni, mint az előadások megtartását;
- kiscsoportos tudományos körök megalakítsa, amelyekben a tanárok a személyes tudományos munkamódszert tanítják meg a hallgatónak;
- tanulmányozzák a papnövendékek az adott egyházmegyék pasztorális gondjait és kihívásait, hogy lelkipásztorként milyen nehézségekkel kell szembenézniük vagy milyeneket megoldaniuk. Ezekkel már a szemináriumi képzésben tudnak találkozni.

A dokumentum elrendeli,⁴⁰¹ hogy a szemináriumokban legyen könyvtár, amely ne csak a fontosabb teológiai műveket tartalmazza, hanem modern eszközökkel is fel legyen szerelve.

A fejezet utolsó pontja arról rendelkezik, hogy a papnövendékeknek tanulmányaikról számot kell adjanak úgy kollokviumok, mint írásbeli vizsgák formájában. Ennek módját a püspöki konferenciák határozzák meg.

A következő fejezet a lelkipásztori képzést határozza meg, amit minden tudománynak át kell hatnia. A lelkipásztori képzés a kor kihívásaihoz kell alkalmazkodjon, ami által a papnövendéket felkészítik, hogy a világba lépve lelkipásztorként milyen kihívásoknak és követelményeknek kell megfeleljen, vagy épp választ adjon a felmerülő kérdésekre.

A képzés célja, hogy a növendék valódi figyelemmel és lelkipásztori lelkülettel jelen tudjon lenni a hívek életében. Ebben a lelkipásztornak nagy segítségére lehetnek a különböző szociológiai, pszichológiai és pedagógiai tanulmányok.

A papnövendéket meg kell tanítani a modern apostolkodás különféle formáira, hogy a világban megtalálható eszközöket felhasználja a pasztorációban. A cél ebben

⁴⁰⁰ Uo. 91. pont

⁴⁰¹ Uo. 92. pont

is az, hogy még inkább elő tudják mozdítani apostoli tevékenységüket, együttműködésüket a helyi viszonyokkal, hogy az evangélium örömhíre minél szélesebb körben elterjedhessen.

A tanulóban a katolikus szellemet kell felébreszteni, ami által mások irányában a szeretet parancsát tudja megvalósítani. A más vallásúakkal és a nem hívőkkel való kapcsolatra is fel kell készíteni őt.

A püspöknek javasolja a dokumentum, hogy a szemináriumi képzésben a különböző időszakos gyakorlatok is kapjanak helyet, amelyeket akár év közben, akár szünidőben, akár mindkét időközben köteles a papnövendék végezni, és arról az illetékes előljárónak beszámolni.⁴⁰²

A szemináriumi képzésben bizonyos tevékenységeket ki kell választani, amelyek által a növendék a gyakorlati lelkipásztorkodásban tud fejlődni. Például betegek látogatása, szegények segítése, hitoktatás, liturgikus segítség az adott plébániákon, foglyok látogatása. Ezt a tanulmányokkal kell összehangolni. A kurzus végén legyen lehetőség reflexióra úgy a kispapok, mint a kurzust vezető lelkipásztor részéről.

A dokumentum arra is kitér, hogy a szeminárium elvégzése, vagyis a papszentelés után a képzést tovább kell folytatni, különösen a szentelés utáni első években, ahogy az Optatum totius 22. pontja is elrendeli. E tekintetben ösztönözni kell a papok közötti közös munkát, ami nagyon sok előnnyel jár a lelkipásztori szolgálatban.⁴⁰³ A rendelkezést a püspöki konferenciák hatáskörébe helyezi át, hiszen a helyi viszonyokat ők ismerik a legjobban.

Néhány gyakorlati tanács, amit a dokumentum megfogalmaz vagy ajánl:

- A papszentelést követő első két évben a fiatal papok pár napot a szemináriumon belül töltenek, más napokon a plébánián gyakorolják a szolgálatukat.
- A lelkipásztori képzés néhány évig tart, ahol a szolgálatban részt vevő fiatal papok összegyűlnek a lelki gondozással kapcsolatos kérdések megtárgyalására.
- Hároméves időtartamú képzés a szentelés után, ami alatt a pasztorációban felmerült problémákat vizsgálják és oldanak meg.
- Öt év szolgálat után lelki gyakorlat végzése, amelynek során megújulnak és tovább tökéletesítik magukat úgy a teológiai tudományban, mint a gyakorlati teológiában az adott kázusok megbeszélése és megoldása által.

⁴⁰² Uo. 97. pont

⁴⁰³ Uo. 100. pont

A dokumentum zárógondolata annak szorgalmazása, hogy a lelkipásztorok között a testvéri összefogás valósuljon meg, hogy a tapasztaltabb papok átadják a megélt papi életüket a fiataloknak, mely által az adott egyházmegye pasztorációja tud tökéletesedni, másrészt pedig megakadályozzák a fiatal és az öregebb papok közötti szakadék létrejöttét.

11. A *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (2016) elemzése

Az előző fejezetekben a 20. század legfontosabb, papneveléssel foglalkozó dokumentumait elemeztem, ismertettem. Az 1985-ben keletkezett *Ratio* mellett két fontos pápai dokumentumot kell még megemlítenünk, amelyek befolyásolták, meghatározták a papképzést.

Szent II. János Pál pápa apostoli buzdítása a szinódus után *Pastores dabo vobis*,⁴⁰⁴ nagy hatással volt a világegyházban a papnevelés megújításában. A dokumentum újítása abban áll, hogy a papképzés legfontosabb szereplője a papnövendék, akinek a nevelése az illetékes megyéspüspök, elöljárók, tanárok segítségével önnevelés útján valósul meg, amiben Krisztushoz, a Jó Pásztorhoz válik hasonlónak, aki egész népének a pásztora.

2013-ban XVI. Benedek pápa *Ministorum institutio*⁴⁰⁵ apostoli levelében a papképzés hatáskörét a Nevelésügyi Kongregációból a Kléruskongregáció hatáskörébe helyezte át.⁴⁰⁶ Az előző időkben a papnevelés kérdése azért volt a Nevelésügyi Kongregáció hatásköre, hogy ott az oktatás egységessége valósuljon meg, a papnevelést is beleértve. A dokumentum egy más szemléletet vezet be az Egyház életében, mely szerint a papképzés és a szeminárium utáni képzés, továbbképzések ugyanazt a valószínűséget jelenítik meg, ami nem más, mint elmélyülés Krisztus papságában.

A dokumentum a *Pastores dabo vobis*⁴⁰⁷ dokumentumra is támaszkodva a papképzés négyes dimenzióját határozza meg: a humán, az intellektuális, a spirituális és a pasztorális dimenziókat. Ezen nevelési egységek teszik lehetővé, hogy a szemináriumi képzés után olyan papok nevelődjenek, akik a világban is hitelesen tudják hirdetni Krisztust.

Az új *Ratio fundamentalis*⁴⁰⁸ a bevezetőben az általános normákat és azok hatá-

⁴⁰⁴ IOANNES PAULUS II., Adh. Ap. *Pastores dabo vobis* (25. Mart. 1992); AAS 84 (1992) 657–804. o.

⁴⁰⁵ https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20130116_ministorum-institutio.html

⁴⁰⁶ ERDŐ Péter, *Egyházjog*, Budapest, 2014, nr. 997

⁴⁰⁷ *Pastores dabo vobis*, nr. 43–59. pont

⁴⁰⁸ C. CLER., *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8 dec. 2016): L'Osservatore Romano (8. dec. 2016). Magyar nyelven történt első bemutatása: FRANKÓ Tamás, *A papnevelés a legfrissebb tanítóhivatali dokumentumok tükrében. Megfontolások az új Ratio fundamentalisról* (2016), In: Magyar Sion. Új folyam

lyossági körét rögzíti. A dokumentum újdonsága, hogy a megszentelt élet intézményei és az apostoli élet társaságainak szabályzatai, különösen ott, ahol papképzés is folyik, összhangban kell legyenek ezen dokumentummal.

A dokumentum elrendeli, hogy a vele összhangban levő országos papnevelési szabályzatot is készítsék el az adott ország püspöki konferenciái, amelyben a helyi sajátosságokat, adottságokat, különösen az oktatás és a képzés terén figyelembe kell venni.⁴⁰⁹ Felhívja a figyelmet a püspöki konferenciák felelősségére ebben a folyamatban. Az adott szemináriumok számára előírja a formációs programok elkészítését.

A dokumentum az országos és nemzeti szemináriumok kérdését is tárgyalja, és azok működését is szabályozza, különös figyelemmel az integrált nevelésre az adott intézményekben.

A jogalkotó egy külön fejezetet, a másodikat⁴¹⁰ szenteli a papi hivatás kifejtésére. Az erre vonatkozó alapelvek után a hivatást segítő intézményekre (kisszeminárium és más előkészítő intézmények és formák) irányítja a figyelmet, sőt a késői hivatások ápolására is találunk rendelkezéseket. Ezután a bennszülött hivatások és bevándorlók kérdéskörét tárgyalja.

A III. részben⁴¹¹ a formáció, vagyis a papképzés alapjait tárgyalja. Alanya a papi identitás kérdése, aminek célja a „krisztusivá alakítás”, amit a dokumentum konfigurációnak nevez. Ezután tér rá a külső életre, a communióra, vagyis a szemináriumi közösség ápolására. A képzés lényegességét a személyes és a közösségi élet összhangjában látja. A fejezet végül a képzés egységességét szorgalmazza.

A IV. rész⁴¹² a bevezető gondolatra tér vissza, amely a papnevelést mint kezdeti formációt és a papszentelés utáni életet mint folyamatos formációt tárgyalja, és annak fontosságát emeli ki. Mindkét formációnak az a célja, hogy a papnövendék Krisztushoz hasonlóvá alakuljon, illetve a képzés után képes legyen ebben a krisztusi hasonulásban megmaradni és továbbfejlődni.

Az V. fejezet⁴¹³ a papnevelés szakaszait a következőkben határozza meg:

- propedeutikus szakasz;
- filozófiai szakasz, ahogy a dokumentum nevezi: tanítványság;

XI/173–183. o.

⁴⁰⁹ Ratio fundamentalis, artt 3–8. o.

⁴¹⁰ Ratio fundamentalis, artt 11–27. o.

⁴¹¹ Ratio fundamentalis, artt 28–53. o.

⁴¹² Ratio fundamentalis, artt 54–88. o.

⁴¹³ Ratio fundamentalis, artt 89–124. o.

- teológiai szakasz, vagyis a konfiguráció;
- pasztorális szakasz, vagyis a hivatás szintézise.

A VI. fejezet⁴¹⁴ a szemináriumi nevelés résztvevőit említi meg. Elsőként a Szentháromságot, majd az ordináriust, a papságot, a seminaristákat, a szemináriumi előjárókat, a teológiai tanárokat, a különböző szakértőket, a családot, a plébániai és más egyházi közösségeket, valamint a megszentelt életet élők befolyását. Mindezeket a dokumentum a formáció közvetítőinek nevezi, és számukra is hangsúlyosan előírja a folyamatos képzést.

A VII. fejezet⁴¹⁵ a tanulmányok rendjét sorolja fel, ami igazodik az V. fejezetben felsorolthoz. Ezt egészítik ki más magasabb, specializációs tanulmányokra vonatkozó normák, valamint a tanítási módszerek meghatározása és tárgyalása.

A VIII. fejezetben⁴¹⁶ a szemináriumba való felvétel és elbocsátás normáit tárgyalja, és annak rendjét, illetve hogy a felvételin milyen tulajdonságok meglétét kell vizsgálni a felvételizőben. Szó esik a homoszexuális személyek felvételéről, fizikai és pszichológiai egészségről, kiskorúak és áldozataik védelméről, skrutinumokról.

A dokumentum áttanulmányozása után kitűnik, hogy három fő területnek az együttes nevelésére törekszik: a lelki élet, az egyházi tudományok elsajátítása, a fizikai és személyiségi nevelés. A három terület egymáshoz illeszkedik, illetve kell illeszkedjen, akár a szemináriumi, vagy akár a novícius képzést nézzük. A jogalkotó visszatér az 1563-as Trentói Zsinat által megfogalmazott szemináriumokat megalapító dokumentumra,⁴¹⁷ amelyet Magyarországon felállított szemináriumok is követték,⁴¹⁸ és amely alapján a növendékek komplex nevelése zajlott az előbb idézet területeket figyelembe véve.⁴¹⁹ Csak e három pillér megléte által valósulhat meg a papnevelés jogilag szabályozott formában.

⁴¹⁴ Ratio fundamentalis, artt 125–152. o.

⁴¹⁵ Ratio fundamentalis, artt 153–187. o.

⁴¹⁶ Ratio fundamentalis, artt 188–210. o.

⁴¹⁷ SZUROMI Szabolcs Anzelm., *Az egyházi intézményrendszer története*, 254–256. o.

⁴¹⁸ SIPOS Stephanus, *Enchiridion iuris canonici*, Romae 1954. VI. 23, vö. MIHÁLYFI Ákos, *A papnevelés története*, I–II. Budapest, 1896

⁴¹⁹ ERDŐ Péter, *Papi identitás és papnevelés a mai kor kihívásainak fényében*, In: Magyar Sion. Új folyam XI/LIII (2017/2) 165–172. o.

11.1. Az új Ratio fundamentalis szerinti papnevelés

Témánk szempontjából a dokumentum IV. és V. fejezetét kívánom elemezni, hiszen azokban mutatkozik meg, hogy Ferenc pápa milyen módon képzei el a „modern” papnevelést. A dokumentum a papnevelést négy szakaszban látja:

- propedeutikus szakasz;
- filozófiai szakasz, ahogy a dokumentum nevezi: tanítványság;
- teológiai szakasz, vagyis a konfiguráció;
- pasztorális szakasz, vagyis a hivatás szintézise.

A négy szakaszból kitűnik az első, bevezető, amely nemcsak a másik háromtól különül el, hanem a törvényalkotó ezzel ezen szakasz fontosságát is hangsúlyozza. A másik három arra is utal, hogy a Krisztussal egyre inkább összetartozó papnövendék a szentelésben vagy szentelésekben nyeri el papi hivatásának célját és értelmét.

Propedeutikus szakasz

Az előkészítő szakasz, ami egy képzési és tanulmányi idő, mindig vita tárgyát képezi a papnevelésben, hiszen vannak időszakok, amikor ezen bevezető évek fontossága előtérbe kerül (a váci szemináriumban az országosan bevezetett egy év, ami pár évet élt túl). A dokumentum eldönti a vita tárgyát, hiszen kötelező jelleggel előírja, amelynek időtartamát egy vagy két évben jelöli meg. Ezzel az intézkedéssel a törvényhozó nem a szemináriumi éveket szeretné megnövelni, hanem olyan fiatalokat kíván felkészíteni, akik könnyebben tudnak a szemináriumba integrálódni, illetve a tanulmányaikat is könnyebben tudják majd végezni. Nem beszélve arról, hogy hivatásukban is vagy elmélyülnek, vagy azt még inkább tisztázni tudják. Ezzel az intézkedéssel a jogalkotó minőségi változást akar a szemináriumok életében elérni.

Ez a szakasz a következő tanulmányi és lelki elemeket kell magában foglalja:

- a szemináriumi életbe való bevezetés, aminek alapja a szentségi élet és a zsolozsma használatának a megtanulása, mindennapi végzése;
- a Szentírás és a lelki olvasmányok mindennapi gyakorlata;
- a katolikus Egyház Katekizmusának mindennapi tanulmányozása és a fontosabb hittitkok elsajátítása;
- a plébániai életbe való betekintés, ahol karitatív munkát is lehet végezni mint gyakorlati tevékenységet;

– az esetleges hiányok pótlása, amelyek a teológiai tanulmányokat nehezíthetik meg.

A dokumentum azt is javasolja, hogy ez az előkészítő év olyan házba legyen, amely a további tanulmányokra szolgáló háztól el van különítve. E gyakorlóévet a magyar szemináriumok az első év programjában szokták megvalósítani, s legtöbb esetben nem külön házban, akár adminisztrációs vagy személyzeti okok miatt is.

További szakaszok

A másik három szakasz azt a célt szolgálja, hogy a növendék a lelki, a tanulmányi, a fizikai és a személyiségi nevelés által felkészüljön a papszentelésre és a papi életre. Magyarországi viszonylatban a VI. év utolsó vagy azt megelőző féléve teremti meg azt a lehetőséget, hogy a diakónus a szentelésre felkészüljön, és a képzést – minimális plébániai gyakorlatot szerevezve – lezárja. Ez teljes körű készületet jelent, amelyben a lelki folyamatokat és a tanulmányokat tudja összegezni, minimális gyakorlati tapasztalatra téve szert, és a szentelési kérelmet is magában foglalva. A papnevelés csúcsa pedig a szentelés, amikor a szentelendő Krisztus papságában részesül.

A dokumentum úgy a képzés elejére, vagyis a bevezető szakaszra, mint annak végére nagy hangsúlyt fektet. Az elején, hogy a növendék el tudjon köteleződni és indulni a Krisztushoz hasonlóvá válás útján, a pasztorális szakaszban pedig, amikor az előjárók nagy felelőssége, hogy a megismert és kinevelt papnövendéket engedjék-e a szentelésre vagy sem, vagyis a papságra való alkalmasság döntésében, amelyről az előjárók ajánlása után a megyéspüspök határoz.

A papnevelésben a „fejlődés” a lelki életben azt jelenti, hogy az előjárók megvizsgálják, hogy a kispapnak mennyire sikerül Krisztushoz hasonló emberré válni. A dokumentum ezt skrutinumnak nevezi, amelyben nemcsak a tanulmányi elem a fontos, vagyis hogy a növendék hányas vizsgákat valósít meg, hanem a személyiségi lelki fejlődés is, hogy a hivatásban hol tart, mennyire mutatkoznak a hivatás akár pozitív vagy negatív figyelmeztetőjelei.

Az egyes állomásokat a dokumentum szerint tanév végére, avatások és szentelések előtt, vagy más indokolt esetekben kell elvégezni a növendékek tekintetében.

Tanulmányokról szóló rendelkezések

A dokumentum az előző dokumentumok „tapasztalatát” figyelembe véve (ami

különösen a II. Vatikáni Zsinat után valósult meg) fontosnak tartja, hogy a papnövéndékeket felkészítse az előírt tanulmányokkal, hogy a világba lépve intelligens választ tudjanak adni a híveknek az ott zajló, az Egyházat is érintő folyamatokra. Megfogalmazza azokat a törvényeket is, amelyek alapján az oktatást meg kell szervezni. Nemcsak elméleti, hanem gyakorlati tanácsokat is ad, miáltal az oktatást még jobban meg lehet szervezni:

- bevezető kurzusok tartása és megszervezése, hogy ezáltal a fő tantárgyakat még jobban meg tudja érteni a növendék;
- tanulási módszerek elsajátítása, amely által könnyebben fel tudnak készülni az adott vizsgákra;
- szemináriumi időn kívüli tanulási idő biztosítása azon növendékeknek, akiknek erre szükségük van: nyelvek, kultúra stb. tanulmányozása;
- nagyobb hallgatók kinevezése, akik a kisebbeket segítik nemcsak a tanulmányokban, de a szemináriumi életben is: évfolyamfelelős, duktó, főduktó stb.;
- pasztorális kérdések tudományos módszerrel való tárgyalása, gyakorlatias lelkiület nevelése és elősegítése;
- a teológiát mint egészet tanítani, ahol a növendék a fontos kérdéseket el tudja sajátítani, és be tudja építeni a lelki életébe;
- a teológiai tárgyak között szintézis kell kialakuljon, vagyis egymásra kell épüljön a képzés, amiben a növendék látja a kerek egész alakulását a tanulmányai-ban;
- az oktatás nemcsak azt a célt szolgálja, hogy információkat adjon át a növendéknek, hanem azt is, hogy Isten titkát még jobban megismerje és felfedezze;
- a teológia módszertana ne csak a száraz ismeretátadás kell legyen, hanem valódi párbeszédnek kell kialakulnia nemcsak a tanár és kispapok, hanem kispapok és kispapok között is, ami a közösség, a *communio* szellemét is elősegíti a szemináriumi életben is.

Országos papnevelési szabályzatok

Ahogy a két előző Ratióban láttuk, a dokumentumok előírták – mint ahogy az új Rátio is megteszi – a püspöki karok számára a dokumentumok elkészítését. Miután ez megtörtént, és a Klérus Kongregációja jóváhagyta, így be is vezethető az adott országban. A cél itt is az, hogy a dokumentum a helyi viszonyok alapján valósuljon

meg, hogy ezáltal még inkább hatékony legyen a papnevelés az adott országban. Az új Ratio fundamentalis azt is előírja, hogy a püspöki konferenciák időszakosan vizsgálják felül ezen szabályzatokat az előbb leírt módszer alapján.

Az új Ratio fundamentalis meghatároz néhány elemet, amit minden országos papnevelési szabályzatnak tartalmaznia kell:

- adjon leírást az adott ország szociális, kulturális és egyházi viszonyairól;
- a hivatásgondozás állapotáról;
- az új Ratio fundamentalis alapelveit milyen módon kívánják az adott országban megvalósítani.

Az országos szabályzaton kívül minden szemináriumnak „saját” szabályzattal is rendelkeznie kell, ami az országos szemináriumi szabályzat alapján készül, és amiben „saját” normák is lehetnek, de azok nem állhatnak ellentétben az általános normával. Ezen dokumentumok szabályzat, életrend, formációs program címetek viselhetnek. Ezen szabályzatokat a megyéspüspök alkotja meg, figyelembe véve az adott egyházmegye sajátosságait.

11.2 A dokumentum konklúzióinak összefoglalása

Az új Ratio fundamentalis célja, hogy Krisztushoz hasonló papok legyenek. A képzés megőrzi az 1563-as szemináriumi dokumentum terveit, mely szerint a lelki, a tudományos, a fizikai és személyiségi nevelésen keresztül akarja a krisztusi papokat képezni. Ezáltal igazi missziós lelkipásztorokká alakulnak a szentelést követően. A papképzést elsődlegesen a Szentháromság végzi a kispapban, de ezt a munkát a megyéspüspök, az előljárók és a tanárok is segítik. A szemináriumi előljárók a szemináriumi „rend” megteremtésén fáradoznak, ami a lelki és a fegyelmi élet egységéből épül fel. A teológiai tanárok a tudományba vezetik be a növendékeket. Mindezt úgy kell tegyék, hogy egymással kollegiális kapcsolatban maradjanak, aminek az eredménye az lesz, hogy a teológiai tudományos képzés mint egy „egész” fog megjelenni a növendék életében. Ehhez azt kell feltétlenül elkerülni, hogy az adott tantárgyak fontosságát túlhangsúlyozzák, és a saját kurzusukat egyedüli hasznossá nyilvánítsák. A tudományok elméleti síkja mellett fontos a pasztorális, a gyakorlati képzés, amiben a kispap megtapasztalja, hogy a tanultakat hogyan tudja aprópénzre váltani a mindennapi életben.

A papnevelést skrutinumok által vizsgálják, amelyet úgy év végén, mint kisebb rendek és szentelések előtt tartanak, amelyben a növendék lelki fejlődését vagy szentelésre való rátermettségét vizsgálják, hogy ezáltal Krisztus szerinti papokat adjon a szeminárium az Egyháznak.

Az új Ratio fundamentalisban észre kell vennünk, hogy mennyire a közösségek sajátosságait akarja kiemelni, ezért az adott ország püspöki konferenciáira bízva, hogy megszervezzék a sajátos papnevelést az adott országban, aminek alapelveit a dokumentum tartalmazza, de teret enged a „helyi” sajátosságoknak is. Ezt nemcsak országos, hanem egyházmegyei szinten is el akarja érni, amikor a megyéspüspöknek megengedni, hogy a szeminárium szabályzatában az adott egyházmegye sajátosságait is figyelembe vegye.

Az új Ratio fundamentalis által megyéspüspökeink lehetőséget kapnak egy párbeszédre a Szentszékkal, aminek eredménye olyan, Krisztus szerinti papok képzése, akik a jelenkor viharában hitelesen tudnak Krisztusról tanúságot tenni úgy az ország, mint az adott egyházmegye sajátosságait figyelembe véve.

Konklúzió

Jelen dolgozatban a papnevelés történetének különböző szintű és tekintélyű jogforrásait vizsgáltam meg komparatív-intézménytörténeti szempontból. Látható, hogy e téren is világosan kirajzolódik – mint kiindulási és értelmezési háttér – az isteni alapítói szándék, hiszen az apostolokat Jézus is három évig az „apostoli iskolában” (mai szóhasználattal talán úgy nevezhetnénk, hogy apostoli szemináriumban) nevelte a szent szolgálatra. Ebben az iskolában az apostolok Jézus életén, példáján keresztül látták, hogy egyrészt milyen módon kell az isteni értékeket megélni, másrészt pedig Jézus tanításában azt is megtapasztalták, hogy ezekről az értékekről hogyan kell tanúságot tenni, hogyan kell tanítani az embereket az isteni titkokra.

Már Jézus korában megmutatkozott, hogy az igazi szemináriumban fontos úgy a spirituális, mint a tudományos képzés, hiszen Jézus is ezt valósította meg az apostolok között. Ebben a képzésben egy klasszikus tanítói–tanulói viszony alakult ki Jézus és az apostolok között, ami azt is jelenti, hogy az apostolok, vagyis a tanulók beszélhettek akár kételyeikről is, hiszen így Jézus választ adhatott a felmerült problémákra. Ebbe a kapcsolatba az is „belefért”, hogy Jézus megdorgálta az apostolokat, amikor kicsinyhitűek voltak, amikor nem bíztak kellően az isteni gondviselésben. És ebben a kapcsolatban megfigyelhetjük azt is, hogy Jézus realista volt az apostolokkal szemben. Különösen akkor, amikor a tanítványi lét nehézségeiről és szenvedéseiről beszélt nekik, vagyis nem akarta egy álomvilágban tartani őket, nem akart egy hamis képet eléjük tárni az apostoli létet illetően.

Az apostoli iskola legfontosabb eleme volt, hogy Jézus megtanította az apostolokat az Istennel való helyes kapcsolat kialakítására és ápolására. Az utolsó vacsorán, amikor megalapította az egyházi rend szentségét, egyben küldetést is adott az apostoloknak, hogy hivatásukat az általuk megtapasztalt jézusi iskolamodellként adják tovább. Ezt megerősítette mennybemenetele előtt, amikor a nagy missziós paranccsal megbízta őket, hogy minden körülmények között hirdessék az örömhírt, és ehhez papokat képezzenek.

Az apostoli korban a jézusi utat járták az apostolok, akik maguk mellé vették a jelölteket, és saját életük példáján keresztül képezték, nevelték őket. Fontos Pál apostol 1Tim 3,2–12 levelének részletére tekintenünk, amelyben meghatározza azokat a

tulajdonságokat, amelyeknek a jelölt életében jelen kell lenniük, hogy elnyerje az ordó szentségét. Pál apostol nagy hangsúlyt fektetett a jelölt erkölcsi életére.

A korai Egyházban szintén ilyen módon valósult meg a papképzés, amit a történelmi üldöztetések nehezítettek. Itt a jelöltek a püspöknél laktak, aki mesterük és tanítójuk volt.

313-ban, vagyis a hagyományosan konstantini fordulatnak nevezett összetett változás után már egyértelműen kirajzolódott, hogy a papnevelés megszervezéséhez intézményes formára van szükség az egész Egyházon belül. Így alakultak ki a különböző iskolák, például az alexandriai, ahol Szent Jeromos tanúsága szerint a szent tudományokat is előadták. Az első teológiai könyvek Aeropagita Dénes nevéhez fűződnek; ezeket tanítványai kérésére állította össze. Vagyis ebben a korban a jelölt a katechetikai iskolában tanulta meg az alapvető hitigazságokat, és utána ment a papnevelő iskolába.

Szent Ágoston szemináriuma talán az első komolyabb próbálkozása volt a szeminárium intézményes formájának, ahol a tagok teljes vagyonszövetségben éltek, vagyis eltűntek a társadalmi különbségek. Ez lehetővé tette a még hatékonyabb papképzést. Itt is érvényesül, hogy a tudományosság mellett fontos volt a lelki, spirituális képzés is, amit komoly napirenden keresztül valósítottak meg. Ebben az időben találkozunk a szentelési korhatár kérdésével, amit szinte minden általam vizsgált időszakban módosítottak, de általánosságban az mondható el, hogy ekkor 25–35 év között van a papszentelés kánoni kora.

A korai Egyházban az egyházi rend szentségének hármassága – a későbbiekben „magasabb”, majd „nagyobb” rendeknek nevezett – fokozatát figyelhetjük meg (diakónus, pap, püspök). Ezek különböző tulajdonságok megléte vagy hiánya által választatnak ki, és céljuk volt, hogy az adott fok adott szolgálatot lásson el a közösség és önmaga megszentelésére. Ezekben a fokokban a diakónust a közösség szolgálatára szentelik, míg a pap és a püspök Krisztus személyében (*in persona Christi*) cselekszik és végzi szolgálatát.

A különböző korszakokban az Egyház világi környezete változott, ami befolyásolta, hogy milyen módon tudják a missziós parancsot és a közösség megszentelődését megvalósítani. A hármasság mellett különösen a diakonátushoz elvezető kisebb rendek találhatók, amik bizonyos időközönként vettek fel jelöltet az előjárók és

a közösség ajánlása alapján. Ebben a korban a kisebb rendek nem alkottak hierarchikus sort (láthattuk, hogy a pápai rendelkezésekben ez milyen módon valósult meg).

A nimes-i zsinat (396) rendelkezett a jelölt tulajdonságairól, amelyek megteremtették annak alkalmasságát. Ennek alapja a fejlett erkölcsi élet kialakulása a szentelődő életében. Az erkölcsi tisztaság mellett ugyanilyen lényeges tulajdonság a felelősség kialakulása is. Ez azt jelenti, hogy a jelölt a lelkiismeret szavára hallgat, illetve saját és mások megszentelését tartja szem előtt. Ezen kötelesség hiányának káros következménye, hogy a szentelendő nem tud azon az úton megmaradni, amire a szentelésben elkötelezi magát, s ez azt is jelenti, hogy a krisztusi parancstól elfordul, papi ígéreteihez hűtlen marad.

Nemcsak napjainkban, hanem abban a korban is az ordó feltétele a cölebsz életmód megvalósítása volt, amit azon apostolok példáján is látunk, akik elhagytak mindent, hogy Krisztus szolgálatára szenteljék életüket.

A cölibátusi életforma kötelezettsége a kora középkortól egészen a Trentói Zsinat szemináriumi dekrétumáig különböző módokon maradt fent. Sok olyan kánonjogi forrást találunk ebből a korból, amely nemcsak a jelöltekre, hanem a felszentelt papokra is vonatkozik, de átvitt értelemben arra is gondolhatunk, hogy ezek a jelöltekkel szemben támasztott feltételek voltak, hiszen a szentelés után ezen előírásokat kellett élni az ordó tagjaként. A klerikusokat tiltották a táncos, zenés mulatságoktól, sőt attól is, hogy lakodalomban vegyenek részt. Sevillai Szent Izidor tanításában látjuk ezt az elvet érvényesülni, ugyanis azt tanította, hogy ha egy felszentelt klerikust bizonyos halálos bűn miatt el kell bocsátani a klerikusi státuszból, akkor még inkább el kell bocsátani egy jelöltet, akit ugyanebben a bűnben találnak vétkesnek.

Ebben a korban a papi eszményhez – és így a papok képzéséhez – szorosan hozzátartozott a megfelelő szintű egyházi kultúra is. Itt ki kell hangsúlyozni a monostorok szerepét, amelyek a liturgikus lelki és szellemi életre nevelték a jelöltet. Egy idő után ezek a monostorok nemcsak a szerzetesi, hanem a papi képzésnek is központjává váltak, sőt sok esetben püspökképzési helyekké is, így az alakuló püspöki iskolának előfutárai, mintaképei.

A püspöki iskolák fő nevelési elve a *vita canonica* volt, amelyben az az elv érvényesült, hogy a fiatalokat már gyermekkoruktól a papságra nevelik, 18. életévük betöltése után pedig tisztasági fogadalmat vállalnak, ezzel is elkötelezik magukat a

szent rend mellett. Ebben az eszményben a születés óta való kiválasztottság is érvényesült (Jer 1,5), így feltételezve az isteni eredetű hivatást a jelölt életében, amit a papszentelés aktusa teljesített be. Ez az eszmény fogalmazódik meg Szent Benedek regulájában is. A *vita canonica* talán a kor legsikeresebb papnevelési modellje volt, amiben már látjuk annak csíráit, hogy a tudományos felkészültség mellett fontos a lelki felkészültség is, és erre nevelték a jelölteket.

Ugyanilyen lényeges intézmények voltak a kántoriskolák, a székesegyházi iskolák és a plébániai iskolák, amelyek szintén gyermekkortól nevelték a fiatal papokra. Különösen a plébániai iskolák, amelyek ezt „helyi” szinten teremtették meg, így azok a szegényebb sorsú gyermekek is lehetőséget kaptak, akiknek nem lett volna módjukban, hogy a püspöki városban járjanak kántor- vagy püspöki iskolába.

A 6–7. században a papságra való alkalmasság feltételei az alsó és a felső papság szintjén jelentek meg. A két csoport között hatalmas volt a társadalmi különbség. Ennek fényében a feltételek között is kettőség érvényesült, amely akár a szabályok értelmezésében, akár azok alkalmazásában nyilvánult meg. Ebbe természetesen a politikai hatalom is beleszólhatott. (Gondoljunk arra, hogy a püspökök kiválasztásakor sokszor a király vagy az uralkodó döntött, természetesen azért, hogy az általa választott személyt nevezzék ki.) Jó hír, hogy ebben a korban ez a különbség eltűnni látszott, tehát a magasabb társadalmi osztályból jövő növendékek is ugyanabban a nevelésben részesültek, mint az alacsonyabb sorból jöttek, különösen akkor, ha már gyermekkoruk óta abban az intézményben tanultak. Ilyen szempontból az Egyházban kezdett eltűnni a társadalmi rétegződés, és inkább az egyenlőség elve érvényesült a szent szolgálattevők között.

Ez idő tájt a zsinati rendelkezések megkísérelték összegyűjteni a diakonátusra, papságra, püspökségre való alkalmasság feltételeit. Nagyon sokszor ez a jogszabályokban is megtalálható volt. Ezek közül kiemelkedik a 633. évi IV. toledói zsinat 19. kánonja, amely a későbbi egyházi rendelkezésekre is nagy hatást gyakorolt. Ezen kor jogszabályai és szerzői nem jutottak el addig, hogy az alkalmassági feltételeket a maguk teljességében kidolgozzák, és azokat rendszerezzék is.

Az egyetemek kialakulása különösen a jelöltek tudományos képzésére volt nagy hatással, hiszen úgy a püspöki, mint a kolostori iskolákban a gyakorlatiasság volt jellemző. Ebből a korból kiemelkedett Gratian mester kánonjogi gyűjteménye, amely a tudományos papképzésre is nagy hatással volt. Tétélesen láthattuk ezt felsorolva,

és arra is rájöhettünk, hogy a későbbi trentói szemináriumi dekrétumban is ezek a gondolatok köszönnek vissza: cölibátus, napi zsolozsma, papi kötelességtudat stb.

Az egyetemek megalakulása nagy eredmény volt a teológia mint tudomány művelésére, amelynek lehetőségét az első teológiai könyvek teremtették meg. Ezekből a könyvekből a legfőbb hitigazságokról, valamint a szentségekről tanultak a növendékek.

Ekkoriban a teológia művelésének következményeképpen a teológiát egyfajta rendszerbe igyekeztek foglalni, hogy ezáltal könnyebben érthető legyen a növendékeknek. Ebben járt élen Aquinói Szent Tamás, aki *Summa theologica* című művében elsőként rendszerezte a katolikus teológiát. A korban az egyetemi előadások disputa jellegűek voltak, ahol pró és kontra véleményeken keresztül magyarázta a professzor az adott teológiai tételeket. Ekkor alakultak ki a teológia tudományos fokozatai: a baccalaureátus, a licenciátus és a doktorátus, amely fokozatokat bizonyos tudományos követelmények után lehetett elnyerni.

A szerzetesrendek is igyekeztek növendékeiket ilyen egyetemekre járatni, ezért nagyon sok esetben az egyetemi városokban alapítottak rendházakat, vagy olyan intézményeket, ahol a jelöltek laktak, és ahonnan az egyetemre be tudtak járni.

Ekkoriban a tudományos képzés az egyetemeken folyt, a lelki képzést pedig a kollégiumként szolgáló intézményben nyerték el. Az internátusi intézmény megteremtette a lehetőségét annak, hogy a jelölt és a nevelőpap között olyan kapcsolat alakuljon ki, amelyben a nevelő meg tud győződni a jelölt alkalmasságáról, vagy éppen alkalmatlanságáról. Ezt a létet a papnevelők részéről a folytonos felügyelet, ellenőrzés, vezetés és buzdítás jelentette.

Itt már kezdtek érvényesülni a papnevelés elvei: a lelki nevelés, és mellette a tudományosság. Az egyetemek megalakulásáig az utóbbi nem játszott túl nagy szerepet. Nem is játszhatott, hiszen nem voltak olyan intézmények, ahol a növendékek a teológiát művelhették. Az egyetemek megalakulása ezt is megteremtette, amikor a tudományosság is ugyanakkora hangsúlyt kapott, mint a lelki nevelés.

Sajnos a humanizmus időszakának tudományos fellendülése számos negatív mellékhatást is magával hozott, amelyek az egyházi egyetemekre is áttértek, és ez több szempontból elhajlást jelentett az „eredeti” eszményekhez és célokhoz képest, hiszen a teológia művelését a korai egyházatyák tanításaiban és a Szentírás magyará-

zatában látták. Kétségkívül ez is nagyon lényeges, de nem elégséges, hiszen a teológia művelése ennél többet kell hogy jelentsen. Sajnos a lelki nevelés területén is látjuk ezt a hanyatlást, hiszen a bentlakások, internátusok rendje kezdett lazulni. A szigorú intézményekbe kevés diák jelentkezett, így az ilyen kollégium nehezen tudta fenntartani magát, ezért kénytelen volt fellazítani az eredeti szigorúságot.

A reményt ebben a korban is azok az egyházi fenntartású intézmények jelentették, amelyeket pápák, püspökök, szerzetesek létesítettek szegényebb sorsú tanulók számára, akik vállalták a szigorú légkört, hogy papok lehessenek. Ennek ellenére a 15. és 16. században elég sok pap jutott el teológiai és lelki felkészültség nélkül a papszentelésig. Sok szerző – látva a rengeteg gondot – a *vita canonica* visszaállítását sürgette, ezzel is megfogalmazva azt a nagy igényt, hogy egy intézményes, az egész Egyházra kiterjedő papnevelés jöjjön létre.

Erre az igényre adott pontosan kidolgozott, szabályozott intézményes választ a Trentói Zsinat 1563. július 15-én, amikor a *Cum adolestentiam aetas* kezdetű zsinati határozattal kötelezett minden püspököt egy nagyszeminárium felállítására az egyházmegyéjében, ha ez nagyobb területen van, akár többre is. Ezáltal a papnevelés feladatát a megyéspüspök felelősségére bízták, elrendelve azokat a fellebbviteli hatóságokat is, amelyek figyelmeztették és kötelezték a megyéspüspököt – ha esetleg nem akarna szemináriumot alapítani. A zsinat számolt azzal is, hogy vannak szegényebb egyházmegyéik, amelyek ezt nem engedhetik meg maguknak, ezért azt javasolta, hogy több ilyen szegény egyházmegye fogjon össze, és közösen alapítsanak az adott egyházmegye számára szemináriumokat.

Ezzel a rendelkezéssel az Egyház egy nagyon régi „adósságát” törlesztette, hiszen intézményes formában, jogi rendelkezésekkel körülhatárolva, egyetemesen az egész katolikus Egyházban egységes papképzést rendelt el.

Jelen disszertációban az utóbbi dokumentum pozitív hatásainak áttekintésére és értékelésére helyeztem a legfőbb hangsúlyt, amelyekkel az a papképzést egységes nevelési elvvé rendelte el az egész katolikus Egyházban, ezzel meglapozva a szemináriumi intézményrendszer további működését, fejlődési irányait, az újabb időszakokban felmerülő kérdésekre adható adekvát válaszokat.

A szemináriumi dekrétum hatására megalakultak az első szemináriumok, amelyek közül a római IV. Piusz pápa (1559–1565) hozta létre 1564-ben, és amely 1565-ben kezdte meg munkáját. Ezen szemináriumban a nevelést a jezsuitákra bízta.

Borromeo Szent Károly meglepetésként meglátogatta a római szemináriumot, majd 1566-ban Milánóban maga is alapított egyet, de nemcsak papnövendékek részére, hanem olyan felszentelt lelképásztöröknek is, akik a teológiai „hiányosságait” tudták így pótolni az intézmény képzési programja keretében. Ezenkívül nemcsak mai értelemben vett nagyszemináriumokat, hanem a későbbiekben kisszeminárium néven elterjedt intézményeket is alapított, amelyekben már a gimnáziumi korosztályhoz tartozó tanulókat is a hivatás tisztázására és annak választására nevelték. Borromeo Szent Károly dolgozta ki elsőként a szemináriumi dekrétum általános gyakorlatba történő átültetéséhez szükséges végrehajtási kereteket, vagyis az első szemináriumok szabályzatát, ellátását, bentlakásra, élelemzésre való költségvetését, emellett pedig a lelki nevelés eszközeit, az erkölcsi szabályokat, és a papságra való nevelést is.

Dolgozatomhoz részletes kutatást folytattam arról, hogy milyen módon alakultak meg a szemináriumok német, francia, angol, skót és ír területen, környezetben.

Magyarország számára 1579-ben Rómában megalakult a *Collegium Germanicum–Hungaricum*. A magyar szemináriumok létrejöttére is jelentős befolyást gyakorolt a világi politikai és történelmi helyzet. Az Oláh Miklós (1562–1568) által létrehozott szeminárium alapítólevelét 1566. május 19-ei dátummal adták ki, és ezt Miksa magyar király is jóváhagyta.

1623-ban Bécsben Pázmány Péter (esztergomi érsek: 1616–1637) szemináriumot alapított, aminek a *Collegium Pazmanianum* (Pázmáneum) nevet adta. Külön szabályzatban rendelte el, hogy a növendékeknek milyen fegyelmi, erkölcsi, lelki szabályok megtartásával kell hivatásukat kiteljesíteniük, hogy jó papokká váljanak. Ő vezette be a belépés utáni nyolcnapos lelkigyakorlatot, amit három hónap gondolkodási idő követett, mely alatt a növendék meggondolhatta magát, és anyagi következmények nélkül távozhatott a szemináriumból. Akik a három hónap letelte utáni maradásukkal az intézményben való további tanulmányok mellett döntöttek, azok számára eskütétel következett.

A nagyszombati zsinat 1629-ben foglalkozott a papnevelés kérdésével, majd az 1630-ban tartott újabb zsinat elrendelte három szeminárium alapítását. Említésre méltó, hogy ebben a határozatban a régi, Oláh Miklós által alapított szemináriumot életre keltették, újra megszervezték, és Szent István királyról nevezték el, illetve a Boldogságos Szűz Mária oltalmába ajánlották ügyét. 1635-ben a szeminárium mellé

egyetemet alapított Pázmány Péter. Az intézményben nemcsak a gazdag családok sarjainak adtak lehetőséget, hanem a szegényekre is gondoltak, hiszen az ország művelésében ők is nagyon sokat tudtak tenni és segíteni.

Lósy Imre (esztergomi érsek: 1637–1642) 1638-ban Nagyszombatban tartományi zsinatot hívott össze, ahol a papnevelés kérdésével is foglalkozott, egyúttal emlékeztette a zsinati atyákat arra a kötelességre, amit a szemináriumi dekrétum ró minden egyházmegye főpásztorára. Sajnos nem tudta megvalósítani, amit Pázmány Péter megtett, de végrendeletében tetemes összeget hagyott a szeminárium ügyére.

Utódja, Lippay György (esztergomi érsek: 1645–1666) tudta megvalósítani a szeminárium megalapítását és megnyitását, ami 1649. július 31-én történt meg. A nevelést a jezsuita atyákra bízták. A szeminárium létszáma évről évre gyarapodott. Szabályzatának legfontosabb célja a papi lelkület kialakítása, ami a gondos és rendszeres lelki élet következménye volt. A nevelés emellett a társadalomban betöltött szerepükre is irányult.

1687-ben Széchényi György (esztergomi érsek: 1685–1695) Budán, a Mátyás-templom melletti épületben alapított akadémiát, nemesi kollégiumot és szemináriumot.

Disszertációmban a magyar papnevelő intézetek közül részletesen vizsgáltam a csanádi, a kalocsai, az erdélyi (gyulafehérvári), a győri, a nagyvárad, a nyitrai, a pécsi, a váci és a veszprémi szemináriumok intézménytörténeti fejlődését, és az egyes időszakok sajátosságait kellően visszatükröző szabályzatait.

A gyulafehérvári kishozsevári szeminárium története hűen megmutatja, hogy a nagyszemináriumok mellett mennyire lényeges volt, hogy a hivatás gondozásával már általános iskolás korban is foglalkozzon az Egyház, s nemcsak a plébániák szintjén, hanem intézményes keretek között is. Mint ezen intézményben tanult diák, jó volt látnom, hogy ez a nevelés milyen módon segítette papi hivatásom megalapozását és kibontakozását.

Az erdélyi szerzetesnevelést áttekintve kellően világos képet kaphatunk arról, hogy a szerzetesi intézményekben miként honosították meg a Trentói Zsinat szemináriumokra vonatkozó határozatát, amely az egész Egyházban egységes papképzést tett lehetővé.

A Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesut a jezsuita rend adta ki 1599-ben, ami az első átfogó katolikus tanulmányi program volt. A jezsuita rend a katolikus

kollégiumokban, szemináriumokban és egyéb intézményekben nagyon sok tapasztalatot szerzett a nevelés terén, amit nevelési programjukban tettek közzé, ez a legtöbb katolikus egyetemen és szemináriumban el is terjedt. Az első Ratióban – *Ratio [1599]* – a párizsi módszert alkalmazták, amelyben a tanulmányok helyes és jó rendje a döntő, és amit szisztematikus és progresszív formában adnak elő.

E dolgozatban részletesen kifejtettem a dokumentum szerkezeti felépítését és tartalmát, valamint azokat a kedvező hatásokat, amelyeket a katolikus egyetemeken és szemináriumokban végzett munkára gyakorolt, ahol nemcsak a teológiát mint tudományt tanították, hanem a tudományból fakadó lelki életre tett hatására is nagy figyelemmel voltak. Azaz a katolikus hit szisztematikus átadását nemcsak elvi szinten valószínűsítették meg, hanem igyekeztek annak a mindennapi katolikus gyakorlati életbe történő átültetését is szem előtt tartani, és erre a növendékeket is kellőképpen felkészíteni. Vagyis a leendő papság komplex, elvi és életüket átformáló vallási nevelése is központi hangsúlyt kapott. A *Ratio (1599)* sok eleme közül a disputát emelem ki, ahol a diákok és tanárok együtt tanácskoztak meghatározott tudományos-teológiai kérdésben. A *Ratio* pontosan rögzítette az egyetemi tisztségeket, azon személyeket, akik ezen tisztségeket viselhetik, és az ő kötelességeiket is. A *Ratio (1599)* minden diákra tekintettel volt, hiszen a kevésbé tehetségeseknek, vagy akik nem akartak akadémiai fokozatot elnyerni, kétéves „tanfolyamot” rendelt el, amelynek keretében a hit alapvető igazságainak elsajátítását és életre váltását oktatták. A *Ratio* nemcsak a tanítani kívánt tantárgyakat határozta meg, hanem egy órarendet is adott segítségül, ami alapján a *Ratio* nevelési-tanulmányi rendjét meg lehetett valósítani. Mindezekon túl a *Ratio (1599)* elrendelte a hármas akadémiai fokozatot is: a baccalaureátus, a licenciátus és a doctorátus szintjét, és meghatározta, hogy milyen feltételeket kell a diákoknak teljesíteni, hogy elnyerjék azokat.

A *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu* 1832-ben újra kiadásra került – vö. *Ratio [1832]* –, amelyben nem pusztán a jezsuita rend időszakos betiltása játszott szerepet. Jól látható, hogy az újítások ténylegesen szükséges változtatásokat jelentettek, amelyek különösen a tanítási módszert érintették. A *Ratio (1832)* is előírta a tiszta profilú iskolatípusokat, melyeknek pontosan meghatározott tantervvel és szerkezettel kellett rendelkezniük. Mindezek követendő példája a görög gymnaszion, ami sportpályát jelent, illetve más a jelentése, mint az edzőteremnek. Egy másik szimbólum az athéni kert volt, ahol Akadémosz antik félisten szentélye is állt, s ahol Platón

nagyon sokat beszélgetett és diskurzusokat tartott. Gimnázium és akadémia: ezt a két fogalmat az új Ratio is meghagyta. Itt is felismerhető a régi Ratio alapelve, mely szerint a tananyag határozza meg az iskolatípus szerkezetét, s a tananyagrendszer teremti meg az adott oktatási rendszer szerkezetét. Az új Ratióknak is alapelve volt, hogy az adott iskolatípusban meglévő követelményeken és tanulmányi renden túl mind-ezeknek integránsan egymásra kell épülniük. A *Ratio (1832)* is meghatározta a diákok életkorát. A gimnázium megkezdését 10, befejezését pedig 16 éves korhatárban rögzítette. Ezután történt a *facultas artiumra* való továbblépés, amit 18 éves korára fejezett be a hallgató. A jezsuita intézményekben, egészen a 19. század végéig, különösen a közép- és felsőfokú iskolákban csak fiúk tanulhattak. Így ezen jezsuita gimnáziumok a papi hivatások előkészítését is szolgálták, vagy éppen a papi hivatás tisztázását a fiatal részéről.

A *Ratio (1832)* is megteremtette az egyensúlyt úgy a tanórán kívül, mint azon belül: volt egy kötött rész, ami a mai értelemben vett tanórát jelentette, másrészt volt a szabad foglalkozás, ami szintén olyan fontos és rangos, mint a tanóra, de ahol kevésbé kötött formában tudtak az adott anyagról beszélni. A *Ratio (1832)* nemcsak a katolikus Egyházon belül éreztette hatását, hanem más intézmények tekintetében is. Ez is fontos megállapítás a papnevelés szempontjából, hiszen nemcsak az egyházi intézményekből érkeztek papnövendékek a szemináriumokba, hanem más, világi iskolákból is.

A *Ratio (1832)* már nemcsak a teológiára, hanem a többi tárgyra való előkészítés is volt, valamint a kor tévedései miatt is fontosnak tartotta a bölcséleti nevelés bevezetését vagy megtartását. Így a bölcséleti kérdések nemcsak általános műveltséget adtak, hanem a tudományos képzéssel és a mindennapi élettel is kapcsolatba kerültek.

A Ratióknak kritikaképpen felróják, hogy az erkölcsi tisztaság tekintetében túlságosan szigorúak voltak, hiszen úgy vélekedtek, hogy ha a növendékek az erkölcsi tisztaság magas fokán lépnek a társadalomba vagy a szemináriumba, azzal semmit nem fognak megbánni, de ha az nincs meg, akkor mint hiányosság hátrányt szenvedhetnek. Nem véletlenül panaszkodtak a protestánsok oly sokat a jezsuita nevelésre, hiszen a Ratio hatására, és a nevelés eredményeképpen meggyőződéses, katolikus életű fiatalság került ki ezekből az intézményekből.

Az első kodifikációt követően a CIC (1917) III. könyv 4. részében találjuk a szemináriumokról való rendelkezéseket. A Piusz–Benedek-féle kódex 1352. kánonja

szerint⁴²⁰ a papnövendékek képzése teljesen az Egyház szuverén joga, ami azt is jelenti, hogy ebbe semmilyen világi hatalomnak nincs beleszólása. A következő kánonok a szeminárium két fajtáját különböztetik meg, amit már mindkét Ratióban láttunk, de ott nem történt meg a konkrét nevesítés, csupán az intézményeken keresztül. A CIC (1917) szerint a szeminárium egyik formája a kisszeminárium, a másik a nagyszeminárium. A két szemináriumi modell egymásra épült. A régi kódex előírta,⁴²¹ hogy minden egyházmegye igyekezzék szemináriumok létesítésére, bár azt is közölte, hogy ehhez megfelelő létszám is szükséges, amely legyen tekintettel az egyházmegye méretére is. Arra az esetre is kínált megoldást, ha ez nem volt biztosított, vagy nem állt a püspök rendelkezésére tanári kar, ugyanis akkor küldhette más szemináriumba a növendékeket, kivéve ha a Szentszék ezen növendékek számára nem állított fel egyházmegyeközi vagy regionális szemináriumokat, ahol több ilyen egyházmegye növendéke tudott együtt tanulni. A CIC (1917) arról is rendelkezett, hogy a megyéspüspök milyen adókat vehetett ki, amiből a szemináriumot fenn tudta tartani.

A régi kódex alapján a papnevelés elsődleges felelőse az egyházmegyékben a megyéspüspök volt, aki nemcsak az intézményben folyó tudományos, lelki képzésért felelt, hanem a papnövendékekért is. Meghatározta a szemináriumi vezetőket, valamint a kispapok tisztségeit is, amelyek gyakorlása által a szeminárium olyan lelki közösséggé tudott válni, ahol a növendékek ki tudták teljesíteni papi hivatásukat. A törvénykönyv rendelkezett arról is, hogy a szemináriumi nevelést milyen alapelvek szerint kell gyakorolni, úgy a kis-, mint a nagyszemináriumban. Meghatározta a kis és nagy rendeket, miáltal a kispap eljutott az egyházi rend szentségének a felvételéhez.

Áttérve a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) *Optatam totius* kezdetű határozatára, látható, hogy az az átfogó megújítást tartotta szem előtt. Magától értetődő tehát, hogy a papnevelés kérdésében is újításokat jelentett. Szükség is volt erre, hiszen a 20. század történelme azt mutatja, hogy olyan kihívásokkal kellett a papoknak a világban „megküzdeni”, amelyek a megújított nevelés nélkül nem voltak elképzelhetők. Az utolsó egyetemes zsinatnak arra a nagy kérdésre kellett választ találnia, hogy hogyan

⁴²⁰ Ecclesiae est ius proprium et exclusivum eos instituendi qui ecclesiasticis ministeriis sese devoverecipiunt.

⁴²¹ Si constitui Seminarium dioecesanum nequeat, aut in constituto Seminario conveniens institutio, praesertim in philosophicis ac theologicis disciplinis, desideretur, Episcopus alumnos in alienum Seminarium mittat, nisi Seminarium interdioecesanum vel regionale, auctoritate apostolica, constitutum fuerit.

készítsen fel olyan papokat, akik egyrészt a zsinat által felállított értékrend szerint tudják végezni lelkipásztori feladatukat, másrészt a világ új problémáira, kérdéseire, és az azokkal kapcsolatos tanítási, fegyelmi és lelkipásztori tevékenységben megnyilvánuló helyzetekre adekvát válaszokat tudnak adni. A zsinat korában a különböző társadalmakban az Egyházzal kapcsolatos negatív tendenciák voltak megfigyelhetők, így az Egyház részéről az aggodalom nem volt alaptalan. A Trentói Zsinat, majd az azt követő pápai határozat fényében igazi újításnak számított az, amit már a Ratióknál is láthattunk, vagyis a papnevelés nem mindenhol hajtható végre egyformán, mivel az adott szeminárium nevelési programjának magában kell foglalnia az adott ország, régió sajátosságait is. A zsinat a papnevelést úgy kívánta még hatékonyabbá tenni, hogy az adott országok püspöki karait is bevonta ebbe, egyben rájuk bízva az ottani nevelési rend kialakítását.

A dokumentum a hivatásgondozás kérdését a keresztény közösségből eredeztette, vagyis a hivatások kialakulásáért nemcsak az egyházi személyek felelősek, hanem velük együtt a közösség is. A hivatás kialakulásának első színhelye a család, és ez különösen akkor van így, ha komolyan veszik a vallási nevelést, mivel ez a talaj teremtheti meg a hivatások ébredését. A papok főleg a derűs papi étellel tudnak leg többet tenni a hivatásokért, a püspökök pedig azáltal, hogy támogatják papjaikat és a hivatásgondozás ügyét. A kialakuló hivatások ápolásában döntő jelentősége van a küsszemináriumoknak, amelyek az előírt középiskolai tudományos képzés mellett olyan sajátos vallási nevelést tudnak biztosítani, amiben az ébredező hivatás ki tud teljesedni, vagy a növendék tisztázni tudja önmagának, és döntésre tud jutni a papi hivatással kapcsolatban.

A zsinat kifejezte, hogy a nagyszemináriumokra szüksége van Egyházunknak, hiszen azok a papnevelés helyszínei. Ezzel egyértelműen megerősítette a Trentói Zsinat által elfogadott, szemináriumokról szóló dekrétumot. A szemináriumok célja tehát az, hogy olyan lelkipásztorokat neveljenek, akik Krisztus szerinti papok, és ezt a világban is tudják képviselni.

A II. Vatikánum a szemináriumot az egyházmegye vonatkozásában úgy határozta meg, mint az „egyházmegye szívét”, ahol a papnevelők az egyházmegye papjai közül kell hogy kikerüljenek, és azok között is a legkiválóbbak, akik szent életükkel is tanúságot tudnak tenni Krisztusról. A szemináriumi eljáróknak és a tanároknak kiváló

tudással kell rendelkezniük, emellett olyan lelkipásztori tapasztalattal, amelyet a növendékeknek is át tudnak adni.

Beszédes a zsinati dokumentum szerkezeti sajátossága is, hiszen előbb foglalkozott a lelki neveléssel, és csak utána tért rá a tudományosra. Talán a zsinat így szeretne hangsúlyozni, hogy a „mérleg nyelve” valójában a lelki nevelés irányába billen el, de ez nem azt jelenti, hogy a tudományos nevelésre nincs szükség.

A zsinat elrendelte, hogy az addig megszokott oktatási módszereket felül kell vizsgálni, hiszen a zsinat elgondolásában a tanítás nemcsak ismeretek és információk átadása, hanem az egész személyiség nevelését jelenti. Újdonságként fogalmazódott meg, hogy az „elméleti” oktatás mellett elengedhetetlen a gyakorlati képzés is, amit akár tanév közben, akár az oktatási szünetek idején az arra kijelölt plébánosok vagy előljárók felügyelete mellett lehet megvalósítani.

Az *Optatam totius* zsinati határozatban a zsinati atyák világossá tették, hogy a papnevelő intézeteket meg kell újítani. Ebben a megújításban segítséget jelentett az új *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (1970), ami – követve a II. Vatikáni Zsinat irányelvét – az adott országok püspöki karaira bízta, hogy hogyan kívánják az adott ország szemináriumait megújítani. Ehhez a dokumentum meghatározott alapelveket rögzített. A *Ratio* (1970) igyekezett segítséget nyújtani a püspöki karoknak, hogy az új szemléletet az adott ország gyakorlatába átültethessék. Az ő feladatuk lett, hogy mindezeket az elveket megfontolva olyan szemináriumi nevelés programot dolgozzanak ki, ahol a kispapok nemcsak az Istennel való bensőséges kapcsolatot találják meg, hanem a világra is nyitottak tudnak lenni, vagyis az istenkapcsolatukból fakadó gyümölcsöket a világgal is meg tudják osztani, és ezzel minél több embert tudnak Istenhez és az Egyházhoz vezetni. A *Ratio* (1970) az alapelvek mellett azt a keretet is meghatározta, amin belül kell maradjanak az egyes országok püspöki karai.

A Magyar Katolikus Püspöki kar 1971. december 9-én megfogalmazta, és el is fogadta a szóban forgó *Ratio* által előírt nemzeti dokumentumot, amit a Szentszéknek felterjesztett, és arra jóváhagyást is nyert. Ez a dokumentum a szemináriumoknak olyan segítséget nyújtott, amely alapján az adott szeminárium házszabálya elkészíthetővé vált. A dokumentum bevezetője felhívta a figyelmet arra, hogy nem egy nemzeti minimum akar lenni, ami a szemináriumi képzését illeti, hanem olyan követelményeket és értékeket kíván megfogalmazni, amelyek alapján a papnövendéket fel kell készíteni a papságra. A dokumentumot kísérleti jelleggel vezették be, de kötelező

erővel rendelkezett, ami azt jelenti, hogy minden szemináriumba be kellett vezetni, és az évenként esedékes előjárói konferenciák alkalmából (tapasztalatcsere után) a Püspöki Konferencia módosítja a szöveget, amely változtatásokat a Szentszékkel is jóváhagyat. A dokumentum az *Optatam totius* 4. pontja alapján határozta meg a szemináriumi nevelés alapelvét, amit a dolgozatomban már tárgyaltam. Ennek értelmében a nevelés célja, hogy a kispapok igazi lelkipásztorokká formálódjanak, készüljenek fel az ige, Isten tiszteletére, a megszentelésre és a pásztori szolgálatokra, hogy ezáltal mindenkit szolgálva sokakat megnyerjenek Krisztusnak. A lelki, értelmi és fegyelmi nevelés egységes kell hogy legyen. A dokumentum – mely meghatározta a szeminárium vezetőit és tisztségviselőit is – részletes elemzése megadta az előbb vázolt témákra a pontos előírásokat, és a szeminaristák irányában való elvárásokat is.

Másfél évtized elteltével a Szentszék kiadta az addig eltelt időszak tapasztalatai alapján megújított, valamint a számos új kánoni rendelkezésre is tekintettel lévő *Ratio fundamentalis* (1985) dokumentumot. Ez előszavában arról írt,⁴²² hogy a II. Vatikáni Zsinat után az 1970-ben kiadott *Ratio fundamentalis* a papnevelés egységes dokumentuma volt azzal a céllal, hogy az egész világon lelki és tudományos tekintetben egységes legyen a papképzés. Az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv a papnevelés kérdésében is hozott döntéseket, melyek miatt az 1970-ben kiadott *Ratio* részben hatályát veszítette, így szüksége vált egy újabb dokumentum létrehozására, amely már figyelembe veszi az adott országok által kibocsátott nemzeti szabályzatokat is. A papi hivatások ápolásában a katolikus papságnak döntő szerepe van, hiszen azokból a közösségekből fognak kikerülni a papnövendékek, ahol az atyák szolgálnak. De ugyanilyen meghatározó szerepe van a hívek közösségének is, hiszen onnan fogják a fiatalok a hivatás első csíráit megkapni, ott fogják meghallani Isten hívó szavát, és úgy a közösség, mint a lelkipásztorok feladata, hogy ezeket a hivatásokat hogyan segítik a papságra való eljutásban. Vagyis a dokumentum mindenki felelősségét hangsúlyozta a papi hivatások ápolásában, ami nemcsak a papság és a püspökök gondja, hanem az egész Egyház és közösség feladata kell hogy legyen. A dokumentum szerint a papi szolgálat az Ige szolgálata, a megszentelődés munkája, az Eucharisztia ünneplése, és a közösség vezetése és megtartása az isteni úton.

A *Ratio* (1985) arról is szólt, hogy a papi szolgálatot egy teljesen megváltozott

⁴²² https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19850319_ratio-fundamentalis_it.html

világban kell megvalósítani, ami nagy kihívás elé állítja a lelkipásztort. Tárgyalta a kisszemináriumokat és az ugyanerre a célra alapított más intézményeket, melyeknek az a célja, hogy a fiatalokban felmerülő hivatást már a középiskolában tisztázzák, vagy annak kibontakozását elősegítsék. A dokumentum nemcsak a fiatal korosztályra, hanem minden korosztályra gondolt, hiszen a hivatás ápolása nem korhoz kötött. Ezért is rendelte el, hogy bizonyos egyetemeken legyen olyan lehetősége az ott tanulóknak, hogy papi hivatásuk csíráját is tudják ápolni. A nagyszemináriumba pedig olyan tanulókat kell felvenni, akiknek megvan a középiskolai végzettségük, és a konkurzus alapján van remény arra, hogy papi hivatásuk van, és el fognak jutni a papságig. Ugyanakkor a szeminárium nagy feladata és kihívása, hogy a növendékben a papi hivatás tovább erősödjön, és Jézus Krisztus példáját követve, vele egybeforrva jó lelkipásztorrá váljon. A papnevelés másik fontos eredménye kell legyen, hogy a növendék ne csak Krisztussal alakítson ki szoros kapcsolatot, hanem a megyéspüspökkel is, akinek a papszentelés után a munkatársa lesz. Ezt a gyakori beszélgetésekkel, közös programokkal, kölcsönös jótekingodással lehet kialakítani. De ezt az egységet írta elő az egyházmegye papjaival kapcsolatban is, akiknek a lelkipásztor a munkatársa és a segítője fog lenni. A szemináriumi nevelésben az előjárók mellett a tanárokkal is szoros kapcsolatot kell kialakítani, hiszen ezáltal a növendék az adott tudományágban tud tökéletesedni, elmélyülni. De nemcsak a tudományos fejlődés miatt fontos ez, hanem azért is, hogy az előjárók és a tanárok a szentelések előtt olyan döntéseket tudjanak hozni, melyek által a növendéket engedik az adott szentelésre, vagy azt kéri tőle, hogy még fejlődjön a hivatásában. A dokumentum a szemináriumi nevelés egyik legfontosabb részét a lelki nevelésben jelölte meg, amiben a növendék Krisztushoz lesz hasonló, és az ő példáján keresztül igyekszik a lelkipásztori munkát végezni. A dokumentum kiemelte azokat a tulajdonságokat és erényeket, amelyeknek a lelki képzés végére ki kell alakulniuk a szentelendőben: a lélek őszintesége, az igazságosság tisztelete, a kedvesség, a megbízhatóság, az adott szóhoz való hűség, a diszkréció, a jószívűség, a testvéri szolgálat utáni vágy, a másokkal való együttműködés képessége, a dialógus, a kommunikáció, az emberi és a természetfeletti értékek összehangolása a lelkipásztori életben. A lelkipásztor életében a legfontosabb erény az Eucharisztia mindennapi méltó megünneplése kell legyen, amit szabadsággal és méltósággal kell megtennie. Ezért a szemináriumban a növendékeknek mindennap szentmisén kell részt venniük. A dokumentum három lehetséges modellt

emelt ki, amelyen keresztül a tanulmányokat meg lehet szervezni, ezeket a dolgozatban részletesen ismertettem. A dokumentum szerint a teológiai oktatásnak naprakésznek kell lennie, ami azt jelenti, hogy azokat a kérdéseket, amik már nem „aktuálisak”, azokat a teológia tekintetében el kell hagyni, és helyettük olyan kérdéseket beemelni, amelyek aktuálisak. Itt nemcsak új tárgyakat szükséges bevezetni, hanem régieket is naprakésszé tenni. A lelkipásztori képzésnek a kor kihívásaihoz kell alkalmazkodnia, ami által a papnövendékeket felkészítik, hogy a világba lépve lelkipásztorként milyen feladatoknak és követelményeknek kell megfelelniük, vagy éppen választ adniuk az újonnan felmerülő kérdésekre. Az *Optatam totius* 22. pontja arra is kitért, hogy a szeminárium elvégzése, vagyis a papszentelés után a képzést tovább kell folytatni, különösen a szentelés utáni első években. E tekintetben ösztönözni kell a papok közötti közös munkát, ami nagyon sok előnnyel jár a lelkipásztori szolgálatban.

Fontos hivatkozási pont Szent II. János Pál pápa *Pastores dabо vobis* kezdetű apostoli buzdítása,⁴²³ ami a világegyházban nagy hatással volt a papnevelés megújítására. A dokumentum újítása abban áll, hogy a papképzés legfontosabb szereplője a papnövendék, aki az illetékes megyéspüspök, elöljárók, tanárok segítségével önnnevelést folytat, amiben Krisztushoz, a Jó Pásztorhoz válik hasonlóvá, aki az egész népének pásztora.

A fentiek fényében nem hagyható figyelmen kívül XVI. Benedek pápa *Ministorum institutio* kezdetű 2013-as motu proprioja,⁴²⁴ amelyben a papképzés hatáskörét a Nevelésügyi Kongregációtól a Kléruskongregáció hatáskörébe helyezte át.⁴²⁵ Az előző időkben két indok alapozta meg a Nevelésügyi Kongregáció kompetenciáját a papnevelés ügyében. Az egyik egy intézménytörténeti tény volt: magát a kongregációt a szemináriumok működésének központi szentszéki felügyeletére hozták létre, amely csak a későbbiekben bővült ki a teológiai felsőoktatás, a katolikus egyetemek, majd a katolikus közoktatási intézmények kérdéskörével (először a római pápai egyetemek, majd a világegyház néhány kiemelt katolikus oktatási intézménye, végül a teljes – Szentszék által elismert diploma kiállítására, valamint a katolikus jelző használatára jogosult – oktatási rendszer tekintetében). A másik tény, az oktatás – bele-

⁴²³ IOANNES PAULUS II, Adh. Ap. *Pastores dabо vobis* (25. Mart. 1992); AAS 84 (1992) 657–804. o.

⁴²⁴ https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20130116_ministorum-institutio.html

⁴²⁵ ERDŐ Péter, *Egyházjog*, Budapest, 2014, nr. 997

értve a papnevelést is – egységességének szabályozása és kontrollja volt. XVI. Benedek pápa motu proprioja új szemléletet vezetett be az Egyház életébe, amely szerint a papképzés és a szeminárium utáni képzés, illetve továbbképzések ugyanazt a valószínűsítik meg, ami nem más, mint elmélyülés Krisztus papságában.

Az 1985 óta eltelt időszakban, számos változást követően folyamatosan napirenden volt a legutolsó Ratio megújítása, amely végül 2016-ban megtörtént, és kihirdetésre is került. Az új *Ratio fundamentalis (2016)*⁴²⁶ bevezetőjében az általános normákat rögzíti, és azok hatályossági körét. A dokumentum újdonsága, hogy a megszentelt élet intézményeinek és az apostoli élet társasági szabályzatainak – különösen ott, ahol papképzés is folyik – összhangban kell lenniük ezen dokumentummal.

A dokumentum elrendeli, hogy a vele összhangban levő országos papnevelési szabályzatot is készítsék el az adott ország püspöki konferenciái, amelyben a helyi sajátosságokat, adottságokat, különösen az oktatás és a képzés terén kell figyelembe venni.⁴²⁷ Felhívja a figyelmet a püspöki konferenciák felelősségére ebben a folyamatban. Az adott szemináriumok számára előírja a formációs programok elkészítését. A dokumentum az országos és nemzeti szemináriumok kérdését is tárgyalja, és azok működését szabályozza, különös figyelemmel az integrált nevelésre az adott intézményekben. A papi hivatásra vonatkozó alapelvek után a hivatást segítő intézményekre (kisszeminárium, valamint más előkészítő intézmények és formák) irányítja a figyelmet, sőt a késői hivatások ápolására is találunk rendelkezéseket. Ezután a bennszülött hivatások és bevándorlók kérdéskörét tárgyalja.

A papképzés alapjai: alanya a papi identitás kialakítása, aminek célja a „krisztusivá alakítás”, amit a dokumentum konfigurációnak nevez. Ezután a dokumentum a szeminarista külső életére tér ki, amit a *communió*ban, vagyis a szemináriumi közösség ápolásának megvalósulásában lát. A képzés lényegét a személyes és a közösségi élet összhangjában látja.

A papnevelés szakaszait a következőkben határozza meg:

- propedeutikus szakasz;
- filozófiai szakasz, vagy ahogy a dokumentum nevezi: tanítványság;

⁴²⁶ C. CLER., *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8 dec. 2016): L'Osservatore Romano (8. dec. 2016). Magyar nyelven történt első bemutatása: FRANKÓ T., *A papnevelés a legfrissebb tanítóhivatali dokumentumok tükrében. Megfontolások az új Ratio fundamentalisról* (2016), In: Magyar Sion. Új folyam XI/173–183. o.

⁴²⁷ *Ratio fundamentalis*, artt 3–8. o.

- teológiai szakasz, vagyis konfiguráció;
- pasztorális szakasz, azaz a hivatás szintézise.

A szemináriumi nevelésben való résztvevők: elsőként a Szentháromságot említi meg, majd az ordináriust, a papságot, a seminaristákat, a szemináriumi előljárókat, a teológiai tanárokat, a különböző szakértőket, a családot, a plébániai és más egyházi közösségeket, valamint a megszentelt életet élők befolyását.

A dokumentum áttanulmányozása után kitűnik, hogy három fő terület – a lelki élet, az egyházi tudományok elsajátítása, a fizikai és személyiségi nevelés – együttes nevelésére törekszik. A három terület egymáshoz illeszkedik, illetve kell illeszkedjen, akár szemináriumi, akár novícius képzésről van szó. A jogalkotó visszatér a Trentói Zsinat által 1563-ban megfogalmazott, szemináriumokat megalapító dokumentum alapelveihez,⁴²⁸ melyeket a Magyarországon felállított szemináriumok is követtek,⁴²⁹ és ahol a növendékek komplex nevelése zajlott az előbb idézett területeket figyelembe véve.⁴³⁰ Csak e három pillér megvalósulása által biztosítható a papnevelés jogilag kellően rendezett kerete.

Ahogy a két előző Ratióban láttuk, a dokumentumok előírták – de ezt a *Ratio (2016)* is megteszi – a püspöki karok számára a dokumentumok elkészítését. Miután ez megtörtént, és a Klérus Kongregációja jóváhagyta, be is vezethető az adott országban. A cél itt is az, hogy a dokumentum a helyi viszonyok alapján valósuljon meg, és ezáltal még inkább hatékony legyen a papnevelés az adott országban. A *Ratio (2016)* azt is előírja, hogy a püspöki konferenciák időszakosan vizsgálják felül ezen szabályzatokat az előbb leírt módszer alapján. Az új rendelkezés révén megyéspüspökeink lehetőséget kapnak egy párbeszédre a Szentszékkel, aminek eredménye olyan, Krisztus szerinti papok képzése, akik a jelenkor viharaiban hitelesen tudnak Krisztusról tanúságot tenni úgy országos, mint adott egyházmegyei sajátosságokat figyelembe véve.

A szemináriumi képzés a 16. század óta nagyon sok reformon ment keresztül, de a szemináriumi nevelést illetően mindig hű maradt a trentói alapelvhez. A mai idők-

⁴²⁸ SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Az egyházi intézményrendszer története*, 254–246. o.

⁴²⁹ SIPOS, Stephanus, *Enchiridion iuris canonici*, Romae 1954. VI. 23, Vö., MIHÁLYFI Ákos, *A papnevelés története I–II*. Budapest, 1896

⁴³⁰ ERDŐ Péter, *Papi identitás és papnevelés a mai kor kihívásainak fényében*, In: Magyar Sion. Új folyam XI/LIII (2017/2) 165–172. o.

ben is van létjogosultsága ezen intézményes formának, különösen ha a világban megjelent új szekularizációra tekintünk. A mai világban is kérdésként kezelik a szemináriumi papképzési rendszer korszerűségére vonatkozó, általunk határozottan képviselt igényő válaszunkat, és kételkednek annak helyes voltában. Azonban nem szabad elfelednünk, hogy az e disszertáció egyes fejezeteiben megvizsgált, eltérő történelmi időszakok sajátosságait szem előtt tartó szemináriumi képzési előírásokkal kapcsolatban annak idején is számos kortárs kérdés és kritika fogalmazódott meg. Ezek kapcsán dolgozatomban kellő alátámasztást nyert, hogy a kritikus hangok ellenére – a korszakokként elengedhetetlen megújítási kezdeményezésekkel együtt – a Trentói Zsinaton kialakított – és az addigi papképzési intézménytörténetre reflektáló – szemináriumi rendszer alapelvei stabilnak bizonyultak. Ez olyannyira igaz, hogy napjaink egyházi életében is ez a szemináriumi nevelési alapkoncepció ugyanolyan központi helyet foglal el, mint a 16. században. Ennek alapján továbbra is lényegesnek kell tekinteni, hogy olyan képzésben részesüljön a papnövendék, ami a világtól és az abban található lelki veszélyektől mentes, így nemcsak a hivatását tudja tisztázni, hanem fel tud készülni azon veszélyekre és befolyásokra, amelyekkel mint lelkipásztor a világban szembesül – a 21. században jóval erőteljesebben, mint bármikor korábban. Ez a nevelési forma – a kritikai hangokkal ellentétben – nem jelenti azt, hogy a világ valós problémáitól elzárt, azokat megérteni és megválaszolni képtelen nevelésről lenne szó. A személy megóvása (*separatio*) és az újszekularizmus által uralt világ problémáira való nyitottság elsajátítása (*interactio*) a 21. századi szemináriumi képzésben együtt kell hogy jelen legyen (*correlatio*).

A Trentói Zsinat óta megjelent, és a dolgozatomban részletesen tárgyalt dokumentumok a lelki élet fontosságát emelik ki, hiszen a jó papi lelkület kialakítása – ami épp a szemináriumi lét „zártágában” tud létrejönni – megteremti azt, hogy a növendékek olyan Krisztus szerinti lelkipásztorokká váljanak, akik életükkel hitelesen tudják képviselni az Egyházban betöltött feladatukat a világban, és lelkipásztori munkájuk által sokféleképpen tudják azt a hívek lelki üdvössége számára kamatoztatni. Minden dokumentum kiemeli, hogy olyan szemináriumi lelki programot kell létrehozni, ahol ez a lelki élet ki tud alakulni. Ezért lényeges, hogy a seminaristák minél több alkalommal találkozzanak Jézussal napi szentmise, zsolozsma, Szentírás és lelki olvasmányok, elmélkedések, szentségimádások, lelki napok, lelkigyakorlatok, kirándulások és egyéb szemináriumi programok alkalmából. Ezt a programot

minden szeminárium saját maga alakíthatja ki abban a rendszerben és elgondolásban, amelynek fő szempontjait a *Ratio (2016)* megadja, de amit a megyéspüspök a szemináriumi vezetőkkal, vagy akár a kispapokkal is konzultálva még hatékonyabbá tud tenni az általa fenntartott szemináriumban. Így teremtődik meg az a papi lelkület, mely a lelkipásztort nemcsak a szentelésekre készíti fel, hanem a későbbi papi életében is mint „lelki erőforrás” van jelen, és amelyet a különböző papi továbbképzésekkel (rekollekció, lelkigyakorlatok, lelki napok) tud még hatékonyabbá tenni a papi életében.

A Trentói Zsinat óta megjelent, és a dolgozatomban részletesen tárgyalt dokumentumok a lelki élet fontossága mellett a tudományos életben való elmélyülést, valamint egyfajta fizikai és személyiségnevelést is kihangsúlyoznak.

A kifejtett dokumentumokban nevesített célokat és eszközöket komolyan mérlegelve, valamint összevetve a szentség- és szentelmény-kiszolgáltatás, a krisztusi tanítás átadása és a lelkipásztori tevékenység 21. századi körülményeivel és követelményeivel, a disszertációmban feltett nyitott kérdésekre a következő válaszokat tudom megfogalmazni:

1. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is biztosítani a papságnak az egyházi tanítás hűség-es-hiteles átadására, valamint a szentségek és szentelmények megfelelő formában való kiszolgáltatására vonatkozó kötelezettségét?

Az átfogó kérdésre a disszertációban bemutatott történeti, kánonjogi forrástörténeti, valamint tematikus, tartalmi kifejtések alapján egyértelműen igenlő választ adhatunk. Jól látható, hogy a szemináriumi képzési rendszer létrehozását követően *nem egy statikus, hanem egy dinamikus hálózati struktúráról beszélhetünk*. Azaz a Trentói Zsinaton megfogalmazott célok változatlansága mellett a megteremtett intézményes keretek ugyan változatlanok maradtak, azonban azokon belül korszakonként – ahogy azt az egyes Ratiók tartalmi tárgyalásakor érzékelhettük – folyamatos hangsúlybeli módosítások és fejlesztések történtek. Ezzel a 16. század közepén létrehozott rendszer a civil és az egyházi társadalmon belüli változásokat szem előtt tartva konstruktív módon reagált. Az egyházi tanítás átadásának közege a különböző egységekre lebontott emberi közösség, így az azokon belül létrejövő lényegi változások a jogalkotót és a jogalkalmazót is folyamatos, intézményes szinten megjelenő visszacsatolásra

kellett hogy vezessék. Az így végzett fokozatos módosítások és értelmezésbeli változtatások magának az átadott tanításnak az állandóságát voltak hivatva biztosítani oly módon, hogy az ugyanazt a tartalmat hordozza egy szakaszosan (de nem egységesen) változó társadalmi–műveltségi–kulturális kereten belül. Ugyanezt mondhatjuk el a szentségek és a szentelmények kiszolgáltatásának terén, ahol elsődlegesen az ezekre történő lelkipásztori–intézményes formájú felkészítés módszerében, valamint a szentelmények kiszolgáltatási területének fokozatos bővülésében lehet látni a változtatásokat, amelyek szintén nem tartalmi jellegűek. Ez a két csoport úgy hat együttesen a szemináriumi képzés tartalmára, hogy elméleti vagy gyakorlati formában beillesztésre kerül a kurrikulumba. Vagyis a növendékpapságnak a mindennapos világi környezettől és hatásaitól történő relatív elválasztása egyáltalán nem jelenti azt, hogy az ott zajló felkészítés elszakadna az Egyház aktív lelkipásztori folyamataitól, és az azokra – különböző helyzetekre, korosztályokra stb. – adott letisztult válaszoktól. A relatíve szeparált állapot lehetővé teszi az emberi közösségeken belül zajló újabb és újabb folyamatokra adandó kiegyensúlyozott és megfontolt teológiai és gyakorlati válaszok kialakítását és intézményes formában történő átadását a szemináriumi képzés keretében.

2. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is adekvát módon szolgálni a növendékpapság lelki életének maradandó kialakítását oly módon, hogy az biztos keretet teremtsen a papi köteleességek és jogok gyakorlásához szükséges stabil lelkiség megőrzéséhez és fejlesztéséhez?

E specifikus kérdésre a disszertációban bemutatott történeti, kánonjogi forrástörténeti, valamint tematikus, tartalmi kifejtések alapján szintén egyértelműen igenlő választ adhatunk. Leszűkítve az előző kérdés kapcsán kifejtett választ a lelki élet területére, talán még hangsúlyosabbnak kell tekintenünk a szemináriumi intézményes keret fenntartása melletti érvet. A szemináriumi képzési forma fentebb említett relatív szeparációja kiemelten is pozitív hatással van a rendszerezett lelki élet iránti igény és annak következetes megtartásában történő megmaradás kialakításában. A szemináriumi napirend és heti beosztás olyan stabil keretet jelent, amelynek az elsajátítása a kötelező keret megszűnésével, azaz a felszentelést követően bármely egyházi megbízás megkezdésével továbbra is határozott befolyást tud gyakorolni a klerikusok mindennapi lelki életére a diszpozíció helyétől, jellegétől, tartalmától és hierarchikus szintjétől függetlenül. Természetesen a szemináriumban kialakított napirend nem tud

maradéktaianul érvényesülni a felszentelt szolgálattevők életében, azonban ez lesz az az alapszabvány, amelyhez képest – az adott hivatal vagy feladatkör sajátosságaitól függően – kialakításra kerülnek az egyes személy lelki életének megszokott sarokpontjai. Vagyis a relatív szeparációban eltöltött időszak nevelési hatása nélkül jóval kiegyensúlyozatlanabbá válna a papság lelki életének mindennapos gyakorlása egy olyan új szekularizációs környezetben, amelynek a negatív hatása jóval intenzívebb, mint az a 16. századi környezet, amikor a szemináriumi rendszer kialakításra került.

3. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is biztosítani az egyházi tan- és fegyelembeli ismeretek maradandó kialakítását oly módon, hogy az biztos keretet teremtsen a teológia műveléséhez, valamint az egyházi ismeretek megtartásához és elmélyítéséhez?

A specifikus kérdésre a disszertációban bemutatott történeti, kánonjogi forrástörténeti, valamint tematikus, tartalmi kifejtések alapján szintén egyértelműen igenlő választ adhatunk. Sőt, áttekintve az egyes Ratiók előírásainak változását, leszögezhetjük, hogy ezen a téren figyelhető meg a legerőteljesebb formában történő folyamatos tartalmi megújítás. Az természetesen nem véletlen, hogy az elméleti képzésnek, valamint a továbbképzésre irányuló igény kialakításának kifejezetten a legkedvezőbb formája a kötött napirendű, szisztematikusan felépített, relatív szeparációban működő oktatási és nevelési intézményrendszer. Azonban ehelyett ennél még többről van szó. Hiszen nem elégséges pusztán alkalmat, helyet és megfelelő közvetítő közeget teremteni az Egyház tan- és fegyelembeli meggyőződésének rendezett átadására, hanem mindennek a hiteles fejlesztésére is szükség van. Ezt egyfelől megfelelően szolgálja a szenttudományi képzés újra és újra átdolgozott szabályozása, amelyet azonban ki kell egészíteni a szenttudományi, továbbá az inter- és multidiszciplináris kutatások vonatkozó eredményeivel. Hasonlóan igaz ez a folyamatosan bővülő egyházfegyelmi anyag megfelelő beillesztésére a kurrikulumba, valamint mindennek a Tanítóhivatal állásfoglalásaival összhangban történő értelmezésére is. A teológiai és egyházfegyelmi felkészültség nem jelenthet egy végleges állapotot a felszentelés pillanatában, hiszen mindkét téren folyamatos az Egyház legfelsőbb hatóságának, a szenttudományok művelőinek és a helyi egyházi hatóságnak a tevékenysége. A szemináriumi képzés folyamán kialakított természetes igény az, ami a lelki életben történő előrehaladástól a szent tudományokon belüli intézményes továbbképzésre való nyitottságot megteremti a szent szolgálatot végzők körében.

4. *Továbbra is megalapozott intézményes formát jelent-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés – tekintettel a szaktudományok legújabb eredményeire – a növendékpapság fizikai és személyiségnevelési alapjainak biztos megteremtéséhez oly módon, hogy az maradandóan meghatározza a későbbi mindennapi papi életet?*

A legutolsó specifikus kérdésre a disszertációban bemutatott történeti, kánonjogi forrástörténeti, valamint tematikus, tartalmi kifejtések alapján – az előbbiekhöz hasonlóan – szintén egyértelműen igenlő választ adhatunk. Minden bizonnyal ez a terület komoly, új kérdéseket vet fel a szemináriumi képzési forma területén. Nem kétséges, hogy a 16. század közepi papi utánpótlásnevelés fókuszában nem a fizikai és személyiségnevelés állt, hiszen ezeknek a területeknek a tudatos művelése a modern korra tehető. Természetesen az sem hagyható figyelmen kívül – amint azt a Trentói Zsinat szabályozását megelőző időszakok bemutatásakor is láthattuk –, hogy a papnövendékek korai nevelésébe szervesen illeszkedett a fizikai munka végzése. Azonban tény, hogy a szaktudományok keretén belül művelt pszichológiai tudományok gyökeres fejlődése a 19. század végére és a 20. század első évtizedeire tehető. Az ennek hatása alatt álló katolikus szemléletű személyiségnevelésnek a szemináriumi képzésbe történő beépítése is a két világháború közötti időszakban történt meg. A 20. és 21. századi pasztorálpszichológiai munkák jelentős hatást gyakoroltak a megújuló papképzésre, ahogy azt a *Ratio (1970)*, a *Ratio (1985)* és a *Ratio (2016)* szövegében is láthattuk. A felsoroltak közül egyértelműen a hatályos Ratio anyagában kerülnek megfogalmazásra legpontosabban a szemináriumi személyiségnevelésre vonatkozó – a szaktudományok eredményeivel összhangban megfogalmazott – alapelvek. Ezek lényegi eleme az egyén közösségben történő nevelése, hiszen a felszentelt klerikus mindennemű tevékenysége meghatározott közösségben, a közösség javára és nevében történik. Így viszont elengedhetetlen feltételként jelentkezik a növendékek közösségben történő – egyúttal az egyén személyiségét is figyelembe vevő – nevelése, amelyhez természetes keretet jelent a szemináriumi képzési forma. A fizikai nevelés integránsan illeszkedik a teljes, a papi életállapotra felkészült személyiség kialakításába. Ez egy régi-új elvnek is nevezhető, mivel a 16–19. században a fizikai munka természetes részét képezte a mindennapi életnek, amelyet a 20. század utolsó évtizedeitől kezdve újra egyre erőteljesebben hangsúlyoznak a szerzők.

A disszertációban tételként megfogalmazott négy kérdésre tehát pozitív választ tudok adni. Természetesen felmerülhetnek korhoz, földrajzi helyhez, egyedi társadalmi, vagy akár személyi helyzethez kötődő, az intézményes szemináriumi képzési rendszertől eltérő papnevelési kezdeményezések és megoldások. Azonban a fenti négy kérdés komplex, egy intézményes rendszer keretein belül történő hatékony megoldása egységesen a szemináriumi nevelési formában kerülhet teljes biztosításra. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a relatív szeparáció előnyeit a 21. század körülményei között felhasználva minél jobban szükséges ügyelni a lekipásztori munkából származó problémaérzék és válaszadási készség (*interactio*) mind elméleti, mind gyakorlati megalapozására az új felszentelt szolgálattevői generáció szemináriumi képzése folyamán.

Conclusion

In this paper, I have examined from a comparative and institutional history perspective various canonical sources (from different levels of legislation and with different levels of authority) dealing with the history of seminary education. The divine nature of the founding intention is clearly visible here and provides an excellent starting point and background for interpretation, since Jesus also educated his apostles for three years in the “apostolic school” (in today’s terminology we might call it an “apostolic seminary”) for holy service. In this school, the apostles see, through the life and example of Jesus, on the one hand, how to live the divine values and, on the other hand, how to witness to these values and teach people the divine mysteries.

As early as in the time of Jesus, it becomes obvious that in a true seminary spiritual training is as important as the scientific one, since this is what Jesus himself accomplishes among his apostles. In this training, a classical teacher–student relationship is established between Jesus and the apostles, which also means that the apostles, the disciples, can talk about their doubts, since Jesus will then address the problems that arise. This relationship also includes Jesus’ rebuking the apostles when they are of little faith, when they do not have sufficient trust in divine providence. In this relationship we can also observe that Jesus is realistic with the apostles, particularly, when he speaks to them of the difficulties and sufferings of discipleship, that is, he does not want to keep them in a dream world, he does not present them with a false image of apostleship.

The most important aspect of the apostolic school is that Jesus teaches the apostles how to develop and nurture the right relationship with God. At the Last Supper, when he institutes the sacrament of Holy Orders, he also gives the apostles a mission, namely to pass on their vocation in the form of the school model they have experienced. He also confirms it before his ascension, when, with the great missionary command, he entrusts them with the task of preaching the gospel in all circumstances and training priests for this purpose.

In the apostolic age, the apostles follow the way Jesus set them, training and educating the apostles through the example of their own lives. It is important to look at a passage from the Apostle Paul’s letter, 1 Timothy 3:2–12, in which he sets out

the qualities which must be present in the life of a candidate in order to receive the sacrament of Holy Orders. St. Paul Apostle places great emphasis on the moral life of the candidate.

This is the way in which priestly formation is carried out in the early Church, hindered by historical persecutions. Here the candidates live with the bishop, who is their master and teacher.

In 313, after the complex change known as the Constantinian turn, it becomes clear that the organisation of priestly education requires an institutional form within the whole Church. This is how the various schools, such as the one in Alexandria (where, according to St Jerome, the sacred sciences were taught) were born. The first theological books are attributed to Dionysius the Areopagite, compiled at the request of his disciples. This means that in this age, the candidate learns the basic truths of the faith in the catechetical school and then goes to the seminary.

St. Augustine's seminary is perhaps the first serious attempt at an institutional form for seminary, where members live in full community of property, meaning that social distinctions disappear. This allows for even more effective priestly formation. Here, in addition to academic scholarly, spiritual formation was also important, which was implemented through a strict agenda. The question of the age of ordination first appears in this epoch; this age was modified in almost all the eras I have studied, but in general it can be said that the canonical age of ordination is between 25 and 35 years.

In the early Church, we can observe three degrees in the ecclesiastical order (deacon, priest, bishop), later called "higher", then "greater" orders. They are chosen by the presence or absence of specific qualities, with the purpose that the degree should carry out a particular service for the sanctification of the community and of itself. In these degrees, the deacon is consecrated to the service of the community, while the priest and the bishop act and carry out their ministry in the person of Christ (*in persona Christi*).

In different eras, the secular environment of the Church changed, affecting the way in which the missionary imperative and the sanctification of the community can be carried out. In addition to the triple degree, there are minor orders leading to the diaconate, which at certain intervals take candidates on the basis of the recommendation of the magisterium and the community. In this period, the minor orders

do not form a hierarchical order (we have seen how this is done in the papal regulations).

The Council of Nîmes (396) provides for the qualities of a candidate that determine his suitability for the degree. The requirement is based on the development of an advanced moral life in the life of the candidate. In addition to moral purity, an equally essential quality is the development of responsibility, which means listening to the voice of conscience and the sanctification of oneself and others. In the lack of this duty the person to be ordained cannot remain on the path to which he commits himself in ordination, which also means that he turns away from the Christian commandment and remains unfaithful to his priestly promises.

Not only in our days, but also in that era, living a celibate life was a condition of ordination, as we see in the example of the apostles who gave up everything to devote their lives to the service of Christ.

The obligation of celibacy is maintained in various ways from the early Middle Ages until the decree of the Council of Trent. There are many canon law sources in this period which apply not only to candidates but also to ordained priests, but figuratively speaking, one can also think that these were conditions imposed on candidates, since after ordination they had to live in line with these norms as members of the Order. Clerics are forbidden from dancing, musical entertainment and even from attending weddings. In the teaching of St. Isidore of Seville we see this principle enforced, for he teaches that if an ordained cleric is to be dismissed from clerical status for certain mortal sins, then even more so is a candidate found guilty of the same sin to be dismissed.

In this era, the priestly ideal – and thus the formation of priests – is closely linked to an adequate level of ecclesial culture. Here the role of monasteries in educating the candidate in the liturgical, spiritual and intellectual life should be emphasised. After a while, these monasteries became centres not only for monastic but also for priestly formation, and in many cases also places for the training of bishops, thus serving as precursors and models for the episcopal schools that were to be set up.

The main educational principle of the episcopal schools is the *vita canonica*, in which young people are educated for the priesthood from childhood and take a vow of chastity after the age of 18, thus committing themselves to the holy order. This ideal also includes the idea of being chosen from birth (Jer 1:5), thus presupposing a

divine vocation in the life of the candidate, which is fulfilled by the act of ordination. This ideal is also expressed in the Rule of St Benedict. The *vita canonica* was perhaps the most successful model of priestly formation of the time, in which we can already see the germs of the importance of spiritual preparation alongside academic preparation, and candidates are trained accordingly.

Equally important institutions are cantor schools, cathedral schools and parochial schools, which also educate young people for the priesthood from childhood. Parochial schools, in particular, provide an opportunity for children from poorer backgrounds at the “local” level, as these children would not have the financial means to attend a cantor or episcopal school in the diocesan town.

In the 6th–7th centuries, the conditions of priesthood eligibility appeared at the level of the lower and upper priesthood, but there was a huge social difference between the two groups. Accordingly, there is a dichotomy in the conditions as well, which manifested either in the interpretation of the rules or in their application. Political power may, of course, have played a part in that (consider that the king or the monarch often intervened in the selection of bishops, of course to ensure that the person of his choice was appointed). The good news is that in this era, the above mentioned distinction seems to be disappearing due to the fact that pupils from a higher social class receive the same education as those from a lower class, especially if they have been studying at the same institution since childhood. In this respect, social stratification in the Church is beginning to disappear and the principle of equality between sacred ministers is applied.

Around this time, conciliar regulations attempt to collect the conditions of eligibility for diaconate, priesthood, and episcopate. Very often this is also found in legislation. Prominent among these is Canon 19 of the Council of Toledo IV (633), which had a great influence on later ecclesiastical regulations. The legislation and authors of this period did not go so far as to develop the conditions of eligibility in their entirety and to systematise them, though.

The emergence of universities has a particular impact on the academic training of candidates, since both episcopal and monastic schools were characterised by a practical approach. Gratian’s *Decretum*, a collection of canon law, which also had a great influence on the academic training of priests, is prominent in this period. We have seen this listed in detail, and have also observed that the later Tridentine Decree

on Seminaries echoes the same ideas, including celibacy, daily prayers, priestly obligation, etc.

The establishment of universities was a great achievement for the cultivation of theology as a science, which was created by the first theological books. From these books, students could learn about the main truths of the faith and the sacraments.

At this time, as a consequence of the cultivation of this science, theology is attempted to be put into a kind of system, so that it can be more easily understood by students. St. Thomas Aquinas was the first to include Catholic theology into a system in his compendium, *Summa theologica*. University lectures of the time were in the form of disputations, where the professor explained the theological theorems through pro and contra opinions. This is when the academic degrees of theology are developed: the baccalaureate, the licentiate, and the doctorate, which can be obtained after fulfilling certain academic requirements.

The monastic orders also try to help their students attend such universities; therefore, in many cases orders set up monastic houses or institutions in university towns where candidates live and from where they can go to university.

At this time, academic training is provided at universities, and spiritual training is obtained in the institution serving as a *collegium*. The boarding school provides the opportunity for a relationship to develop between the candidate and the priest, in which the priest can ascertain the candidate's suitability or otherwise. This can only be done under constant supervision, control, guidance, and encouragement by the priestly educators.

Here the principles of seminary education are beginning to prevail: spiritual education accompanied by scientific education. Until the establishment of the universities, the latter does not play a very important role, or have much emphasis. It is not even possible, since there are no institutions where students can study theology. It is the establishment of the universities that makes it possible when scholarly studies are given the same emphasis as spiritual education.

Unfortunately, the scientific boom of the of the Renaissance also brings a number of negative side-effects, which spread to ecclesiastical universities. This, in many ways, represents a departure from the "original" ideals and goals, since the cultivation of theology is seen in the teachings of the early church fathers and the interpretation

of Scripture. No doubt this is also very important, but it is not enough, since the cultivation of theology must exceed this. Unfortunately, we can also see this decline in the field of spiritual formation, as the order of boarding schools is beginning to loosen. With few students enrolled in the strict institutions, the collegium finds it difficult to sustain itself, and is forced to set loose its original strictness.

Hope in this era is again offered by the ecclesiastical institutions set up by popes, bishops and monks for more poor students who take on the rigours in order to become priests. Nevertheless, in the 15th and 16th centuries, a number of priests reached ordination without theological and spiritual preparation. Many authors, seeing the many problems, call for the restoration of the *vita canonica*, thus expressing the great need for an institutionalised, Church-wide formation for the priesthood.

The Council of Trent on 15 July 1563 gives a precise, regulated institutional response to this need, when it obliges all bishops to establish a large seminary in their diocese, or even more if there is a larger area, by the conciliar decree *Cum adolescentium aetas*. This way, it entrusts the responsibility for the formation of the priests to the diocesan bishop, and also provides for appeal authorities to warn and oblige the diocesan bishop, in case he does not wish to establish a seminary, to establish a major seminary. The council also takes into account that there are poorer dioceses which cannot afford to do so, and therefore proposes that several of these poor dioceses should get together and jointly found seminaries for their respective dioceses.

With this provision, the Church is paying off a very old “debt”, since it creates, in an institutional form, a uniform formation of priests throughout the Catholic Church, determined by legal provisions.

In this dissertation I have focused on the review and evaluation of the positive effects of the latter document, which has made priestly formation a uniform education principle in the whole Catholic Church, thus paving the way for the further functioning of the seminary system, the directions of its development, and providing adequate answers to the questions that may continuously arise.

The first seminaries were founded as a result of the seminary decree; the first such seminary was established by Pope Pius IV (1559–1565) in 1564 and began functioning in 1565. In this seminary, education was entrusted to the Jesuits.

St. Charles Borromeo visited the seminary in Rome, and in 1566 he himself founded a seminary in Milan, not only for seminarians but also for ordained ministers

who could fill their theological “gaps” with the help of the institution’s training programme. In addition, he founded not only major seminaries in the modern sense, but also what later became known as minor seminaries, in which he educated pupils of secondary school age to discern and choose a vocation. St. Charles Borromeo was the first to draw up the framework for the implementation of the seminary decree, i.e. the regulations, the residential (boarding and food) costs of the first seminaries, as well as the means of spiritual education and moral rules in training for the priesthood.

For my thesis, I conducted detailed research on the way in which seminaries developed in German territories, in France, as well as in the English, Scottish and Irish areas.

The *Collegium Germanicum–Hungaricum* was opened for Hungary in Rome in 1579. The establishment of the Hungarian seminaries was also greatly influenced by the secular political and historical situation: Miklós Oláh (1562–1568) erected a seminary. The foundational diploma was dated 19 May 1566, and approved by King Miksa I of Hungary.

Péter Pázmány (Archbishop of Esztergom: 1616–1637) founded a seminary at Vienna in 1623, which he named *Collegium Pazmanianum* (Pazmaneum). He decreed what code of discipline, and what moral and spiritual rules the students had to follow in order to fulfil their vocation and become good priests. He introduced a period of eight days of spiritual exercises after admission, followed by three months of reflection, during which the pupil could change his mind and leave the seminary without financial consequences. After the three months, those who chose to study at the institution and stayed on, were then sworn in.

The Council of Nagyszombat held in 1629 also dealt with the education of priests, and another synod in 1630 ordered the foundation of three seminaries. It is noteworthy that the resolution revived and reorganised the old seminary founded by Miklós Oláh, which was then renamed after King St Stephen and dedicated to the Blessed Virgin Mary. In 1635, Péter Pázmány founded a university next to the seminary. The university provided opportunities not only for the descendants of wealthy families, but also to the poor, since they can also contribute a great deal to the cultivation of the country.

In 1638, Imre Lósy (Archbishop of Esztergom between 1637 and 1642) convened a provincial council in Nagyszombat, where he also dealt with the question of the

education of priests, and reminded the conciliar fathers of the duty imposed by the seminary decree on the chief pastor of each diocese. Unfortunately, he was unable to carry out what Peter Pázmány had done, but in his will he left a considerable sum of money for the seminary.

His successor, György Lippay (Archbishop of Esztergom between 1645 and 1666), was able to carry out the foundation and opening of the seminary, which happened on 31 July 1649. Education was entrusted to the Jesuit fathers. The number of seminary students grew from year to year. The most important aim of the seminary's statutes was the formation of a priestly spirit, which was the result of a careful and regular spiritual life. Education also focused on their role in society.

In 1687, György Széchényi (1685–1695) erected an academy, a noble college and a seminary in Buda, in the building next to Matthias Church.

I examined in detail in my dissertation the institutional history of the Hungarian seminaries of Csanád, Kalocsa, Gyulafehérvár (Transylvania), Győr, Nagyvárad, Nyitra, Pécs, Vác, and Veszprém, and the rules and regulations reflecting the characteristic features of the different periods.

The history of the minor seminary in Gyulafehérvár shows how important it was, in addition to the major seminaries, that the Church should be concerned with the nurturing of vocations from primary school age, not only at the parish level but also in an institutional framework. As a former student of this institution, I have hands-on experience in how this framework helped me to develop and laid the foundations for my priestly vocation.

An overview of religious education in Transylvania gives a clear picture of how the decision of the Council of Trent on seminaries was applied in religious institutions, which ensured uniform priestly formation throughout the Church.

The *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu*, the first comprehensive Catholic study programme, was published in 1599 by the Jesuit Order, which had a great deal of experience in education in most Catholic colleges, seminaries and other institutions. This appeared in their educational programme and was disseminated in most Catholic universities and seminaries. In the first *Ratio* (1599), the Parisian method was used, in which the right and appropriate order of studies is decisive, and which is presented in a systematic and progressive form. In my thesis I have explained in detail the structure and content of the document, and the beneficial effects it had

on the work done in Catholic universities and seminaries, where not only theology as a science was taught, but also the impact of science on spiritual life. That is to say, they not only carried out the systematic transmission of the Catholic faith in principle, but also took care to ensure that it was translated into everyday Catholic practical life and that students were adequately prepared for that. In other words, the complex, theoretical and life-transforming religious education of future clergy was the central focus. Among the many elements of the *Ratio (1599)*, I would highlight the disputation, where students and teachers deliberate together on a specific scientific–theological issue. The *Ratio (1599)* clearly described university offices, the persons who could hold them, and their duties. The *Ratio* was respectful of all students, as it provided for a two-year “course of study” for less able students, or those who did not wish to obtain an academic degree. During this course they were taught to learn and live the fundamental truths of the faith. The *Ratio (1599)* set out not only the subjects to be taught, but also provided a timetable to help implement the educational and curricular order of the *Ratio*.

In addition, the *Ratio (1599)* established a triple academic degree: the baccalaureate, the licentiate, and the doctorate, and set out the conditions students needed to fulfil to obtain them.

The *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu* was republished in 1832 (i.e. *Ratio [1832]*), in which not only the temporary ban of the Jesuit Order played a role. It is clear that the innovations were in fact necessary changes, which affected the teaching method in particular. The new *Ratio (1832)* also provided for a school of pure profile, with a precisely defined curriculum and structure. An example to be followed was the Greek gymnasium, which means a sports ground (and not a gym). Another symbol was the Athenian garden, with the sanctuary of the ancient demigod, *Akademos*, where Plato spent a lot of time talking and holding discourses. Gymnasium and academy are the two terms retained in the new *Ratio*. The new *Ratio* also recognised the principle of the old *Ratio*, according to which the curriculum determines the structure of the type of school, and the curriculum creates the structure of the education system. The principle of the new *Ratio* was also that, in addition to the requirements and the curricular arrangements of the school type, all must build on each other in an integrated way. The new *Ratio (1832)* also specified the age of the students. It fixed the age of starting secondary school at 10 and finishing at 16. Then

pupils could go on to the *facultas artium*, which students completed by the age of 18. Until the end of the 19th century, only boys were allowed to study in Jesuit institutions, especially in secondary and higher schools, and no girls. Therefore, these Jesuit grammar schools also served as a preparation for the priestly vocation, or even as a clarification of the priestly vocation for the young.

The new *Ratio (1832)* also achieved a balance both outside and inside the classroom: there was the bound part, which is the classroom in the modern sense, and there was also free activity, which is as important as the classroom – here the material can be discussed in a less strict form. The new *Ratio (1832)* had an impact not only within the Catholic Church but also on other institutions. This is also an important finding in terms of the education of priests, since it was not only from ecclesiastical institutions that seminarians were coming to the seminaries, but also from other secular institutions.

The *Ratio (1832)* considered the introduction or retention of philosophical education to be important, not only as a form of preparation for theology, but also for other subjects, as well as because of the errors of the times. In this way, philosophical questions were related not only to general education, but also with scientific training and everyday life.

The Ratios are criticised for being too strict on moral purity, as they argue that if students enter society or the seminary with a high degree of moral purity, they will not regret anything, but if they do not have it, they will be disadvantaged due to this deficiency. It was not by chance that Protestants complained so much about Jesuit education, for it was through the influence of the Ratio and as a result of education that young people came out of these institutions with a Catholic conviction.

After the first codification, we find the norms on seminaries in Book III, Part 4 of the CIC (1917). According to Can. 1352 of the Pio-Benedictine Code⁴³¹, the formation of seminarians is the sovereign right of the Church, which also means that no secular power has any say in it. The following canons distinguished two types of seminaries which we have already seen in both Ratios, but in the Ratios no specific denomination was made (only through the institutions). According to the CIC (1917), one form of seminary is the minor seminary, the other is the major seminary, and the

⁴³¹ Ecclesiae est ius proprium et exclusivum eos instituendi qui ecclesiasticis ministeriis sese devoverecupiant.

two seminary models rely on each other. The old Code⁴³² requires that each diocese should endeavour to establish seminaries, although it also states that this requires an adequate number of seminarians, taking into account the size of the diocese. It also offers a solution where this is not provided, or where the bishop does not have a teaching staff at his disposal, he may send students to other seminaries, unless the Holy See has not set up inter-diocesan or regional seminaries for these students, where students from several such dioceses can study together. The CIC (1917) also provides for the taxes which the diocesan bishop may levy to maintain the seminary.

According to the old Code, the primary responsibility for priestly education in dioceses lies with the county bishop, who is responsible not only for the academic and spiritual formation provided in the institution, but also for the students. It defines the offices and duties of the seminary directors and ordinands, through the exercise of which the seminary can become a spiritual community for students to fulfil their priestly vocation. The Code lays down the principles according to which seminary education is to be exercised in both minor and major seminaries. It defines the minor and major orders by which an ordinand is received into the sacraments of the Church.

Turning to the resolution of the Second Vatican Council (1962–1965), *Optatam totius*, we can see that it focused on comprehensive renewal. It goes without saying, therefore, that it also meant innovation in priestly education. This was necessary, since the history of the 20th century shows that priests in the world have to “cope” with challenges that are unimaginable without renewed education. The last universal council had to find an answer to the great question of preparing priests who, on the one hand, could carry out their pastoral task according to the values set out by the council and, on the other hand, could give adequate responses to the new problems and questions of the world in the form of doctrinal, disciplinary and pastoral action they would entail.

In the time of the council, negative tendencies towards the Church can be observed in different societies; thus, the concern on the part of the Church is not unfounded. In the light of the Council of Trent and the subsequent papal decree what we have already seen in the *Ratios* is a real innovation: namely, that the formation of

⁴³² Si constitui Seminarium dioecesanum nequeat, aut in constituto Seminario conveniens institutio, praesertim in philosophicis ac theologicis disciplinis, desideretur, Episcopus alumnos in alienum Seminarium mittat, nisi Seminarium interdioecesanum vel regionale, auctoritate apostolica, constitutum fuerit.

priests cannot be carried out in the same way everywhere, since the particularities of a given country or region must be included in the educational programme of a given seminary. The council would like to make priestly formation even more effective, and plans to achieve it by involving the episcopal councils of the countries concerned in the development of the education system in the country concerned.

The document sees vocation formation as a Christian community issue, meaning that not only church persons are responsible for the development of vocations, but also the community. The first stage in the formation of vocations is in the family, who can do this especially if they take religious education seriously, since it is this ground which creates the awakening of vocations. Priests can do the most for vocations by living a chaste priestly life, as well as bishops by supporting their priests and the cause of vocation education. A crucial role in the nurturing of emerging vocations is played by minor seminaries, which, in addition to the required academic education in secondary schools, can provide a specific religious education in which an awakening vocation can be fulfilled, or a student can come to a decision about the priestly vocation.

The council clearly expresses the need for major seminaries in our Church, as places and venues for the formation of priests. This way it clearly confirms the decree on seminaries adopted by the Council of Trent. The purpose of the seminary is therefore to educate pastors who are priests according to Christ and can represent him in the world.

The Vaticanum defines the seminary in the context of the diocese as the “heart of the diocese”, where the seminary teachers must be drawn from among the priests of the diocese, and the most outstanding among those who can bear witness to Christ by their holy lives. Seminary magistrates and teachers must have excellent knowledge and also pastoral experience which they can pass on to their students.

The conciliar document is also noteworthy for its structural peculiarity, since it deals with spiritual education first, and only then does it turn to scientific education. Perhaps this is the council’s way of emphasising that the “scales” are actually tipped in the direction of spiritual formation, but this does not mean that scientific education is not necessary.

The council decrees that the methods of teaching used up to then must be reviewed, since, in the council’s view, teaching is not only the transmission of

knowledge and information, but also means the education of the whole person. It is a novelty that, in addition to “theoretical” education, practical training is essential, either during the school year or during school holidays, under the supervision of the parish priests or magistrates appointed for this purpose.

In the conciliar resolution *Optatam Totius*, the Synod Fathers made it clear that the seminary schools needed to be renewed. This renewal was helped by the new *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (1970)*, which, following the directive of Vatican II, left it to the bishops of the respective countries to decide how they wished to renew their seminaries. To this end, the document lays down certain principles. The *Ratio (1970)* seeks to help the episcopates to put the new approach into practice in their respective countries. It would be their task to develop a seminary formation programme, taking these principles into account, in which the ordinands will not only find an intimate relationship with God, but will also be able to be open to the world, that is, to share the fruits of their relationship with God with the world, and thus lead as many people as possible to God and the Church. The *Ratio (1970)* sets out the principles and the framework within which the bishops of each country must act.

On 9th December 1971, the Hungarian Catholic Bishops’ Conference drafted and adopted the national document required by the *Ratio (1970)*, which it submitted to the Holy See and obtained its approval. This document provides seminaries with a guide on the basis of which the constitution of the particular seminary can be drawn up. The introduction to the document points out that it is not intended to be a national minimum as far as seminary formation is concerned, but rather to set out requirements and values on the basis of which seminarians should be prepared for priesthood. The document was introduced on an experimental basis, but it was binding, which means that it had to be applied in all seminaries. Also, after an exchange of experiences at the annual episcopal conferences, the Bishops’ Conference would amend the text, with the changes approved by the Holy See. The document sets out the principles of seminary education, based on *Optatam Totius* n. 4, which I have already discussed in my thesis. According to this, the aim of formation is to form the seminarians into true pastors, preparing them for the ministries of the Word, worship, sanctification and pastoral care, so that by serving all they may win many to Christ. It highlights that spiritual, intellectual, and disciplinary formation must be unified, and it also defines

the leaders and officers of the seminary. A detailed analysis of the document reveals the detailed standards and expectations towards the seminarians on the subjects just outlined.

After a decade and a half, the Holy See published *Ratio fundamentalis* (1985), renewed on the basis of the experience of the past period, taking into account the many new canonical provisions. The preface⁴³³ to the document says that the *Ratio fundamentalis* published in 1970 after Second Vatican Council was a unified document on priestly formation, the aim of which was to make priestly formation uniform throughout the world, regarding both spiritual and academic formation. The Code of Canon Law (1983) also formulated decisions on the question of priestly education, which meant that the *Ratio* (1970) was partially repealed, therefore a new document was needed, taking into account the national regulations issued by the respective nations. The Catholic clergy have a crucial role to play in fostering the priestly vocation, since it is from the communities where the fathers serve that the priestly students will come. At the same time, the community has an equally decisive role to play, since it is there that young people will receive the first germs of vocations, where they will hear God's call, and it is the task of both the community and the pastors to help these young men to enter priesthood. In other words, the document stresses the responsibility of all in the cultivation of priestly vocations, which should be the concern not only of the clergy and bishops, but of the whole Church and community. According to the document, the heart of priestly ministry is to serve the Word, to work for sanctification, to celebrate the Eucharist, as well as to lead and keep the community on the divine path.

Ratio (1985) also speaks of the need to carry out priestly ministry in a completely changed world, which is a great challenge for the pastor. It discusses the minor seminaries and other institutions founded for the same purpose, which aim to clarify or facilitate the development of the vocation emerging in young people as early as secondary school. The document does not only target young people, but all age groups, as the cultivation of a vocation is not age-related. It therefore provides that certain universities should offer students the opportunity to cultivate the seeds of their priestly vocation. The major seminary should admit students who have a high school

⁴³³ https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19850319_ratio-fundamentalis_it.html

diploma and a priestly vocation, and will hopefully go on to priesthood. At the same time, the main task and challenge of the seminary is to strengthen the priestly vocation in these young people, so that they may become good pastors, following the example of Jesus Christ and being united with him. Another important result of priestly formation should be to develop a close relationship not only with Christ, but also with the diocesan bishop, with whom he will need to collaborate after ordination. This can be developed through frequent conversations, joint programmes and mutual charity. Similar unity is also prescribed with the priests of the diocese, whom the pastor will help and assist. In seminary education, close contact should be established not only with the magisterium but also with the teachers, since this is the way in which the pupil can improve and deepen his knowledge of the discipline. This is important not only for academic progress, but also helps the magistrates and teachers to make decisions before the ordination, allowing the pupil to be ordained or asking him to improve further in his vocation. The document identifies the most important part of seminary formation to be spiritual formation, during which the student becomes conformed to Christ and seeks to do pastoral work through His example. The document highlights the qualities and virtues which should be developed in the candidate by the end of the spiritual formation: sincerity of spirit, respect for justice, kindness, reliability, faithfulness to his word, discretion, charity, desire for fraternal service, ability to cooperate with others, dialogue, communication, reconciliation of human and supernatural values in pastoral life. The most important virtue in the life of the pastor must be the daily celebration of the Eucharist with dignity and freedom. Therefore, in the seminary, the students must attend a mass every day. The paper highlights three possible models through which studies can be organised and these are described in detail in the paper. Theological education must be up-to-date, which means those questions which are no more “current” in theology must be omitted and replaced by questions which are more current. Thus, it is not only necessary to introduce new subjects, but also to update old subjects. Pastoral training must be adapted to the challenges of the times, preparing the candidate pastors for the tasks and requirements they will have to meet as pastors in the world, or even to respond to new questions that arise. The document also points out that after the completion of the seminary, i.e. priestly ordination, formation should be continued, especially in the first years after

ordination, as provided by *Optatam Totius* n. 22. In this respect, collaboration between priests should be encouraged, as has a number of advantages in pastoral ministry.

An important point of reference is the apostolic exhortation⁴³⁴ of Pope John Paul II, *Pastores dabo vobis*, which had a great influence on the renewal of priestly formation in the universal Church. The novelty of this document lies in the fact that the most important actor in priestly formation is the candidate priest, whose formation is basically self-education supported by the competent diocesan bishop, with the help of magistrates and teachers. Through this process he becomes like Christ, the Good Shepherd, who is the shepherd of all his people.

In the light of the above, we cannot ignore Pope Benedict XVI's motu proprio⁴³⁵ titled *Ministorum Institutio*, in which he transferred the competence for the formation of priests from the Congregation for Catholic Education to the Congregation for the Clergy in 2013⁴³⁶. Previously, there had been two reasons for the Congregation for Catholic Education to be competent in the formation of priests. The first was related to institutional history: the Congregation itself was created for the central pontifical supervision of the operation of seminaries, which was only later extended to theological higher education, Catholic universities and then Catholic public educational institutions (firstly, the pontifical universities in Rome, then some of the most important Catholic higher educational institutions of the universal Church, and finally the entire educational system, which is recognised by the Holy See as being entitled to award diplomas and use the Catholic epithet). The second fact was the regulation and control of the uniformity of education, including priestly education. The motu proprio of Pope Benedict XVI introduced a new approach in the life of the Church, according to which priestly formation, post-seminary and further education, represent the same reality, which is basically an immersion in the priesthood of Christ.

After many changes since 1985, the renewal of the Ratio has constantly been on the agenda, and was finally adopted and published in 2016. The introduction of the new *Ratio fundamentalis (2016)*⁴³⁷ sets out the general standards and their scope. The

⁴³⁴ IOANNES PAULUS II, Adh. Ap. *Pastores dabo vobis* (25. Mart. 1992); AAS 84 (1992) 657–804. p.

⁴³⁵ https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20130116_ministorum-institutio.html

⁴³⁶ ERDŐ Péter, *Egyházjog* (Budapest, 2014) nr. 997

⁴³⁷ C. CLER., *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8 dec. 2016): L'Osservatore Romano (8. dec. 2016). Magyar nyelven történt első bemutatása: FRANKÓ Tamás, *A papnevelés a legfrissebb tanítóhivatali*

novelty of the document lies in the fact that the regulations of institutions of consecrated life and those of societies of apostolic life, especially in those conducting priest formation, must be in line with this document.

The document also orders that a national code of priestly formation be drawn up by the bishops' conferences of the country concerned, in accordance with the above document, taking into account local particularities and conditions, especially in the field of education and training.⁴³⁸ It draws attention to the responsibility of the bishops' conferences in this process. The document orders the seminaries to prepare formation programmes, and also addresses the question of national seminaries and regulates their functioning, with particular attention to integrated education in their respective institutions. After the presentation of basic principles for the priestly vocation, attention is directed to the institutions supporting vocation (minor seminaries and other preparatory institutions and such), and there are also provisions for the cultivation of the late vocations. It then discusses the issue of indigenous vocations and immigrants.

The basic elements of priestly formation include the subject, the formation of priestly identity, which aims at "Christification", called *configuration* in the document. It then moves to the external life, the *communio*, or cultivation of the seminary community. The document considers the essentials of formation to be the harmony of personal and communal life.

The stages of priestly education are defined as follows:

- propedeutic stage;
- philosophical stage, or as the document calls it, discipleship;
- theological stage, or configuration;
- pastoral stage, that is, the synthesis of vocation.

The participants in seminary education include the Holy Trinity, then the ordinary, the clergy, the seminarians, the seminary magistrates, theology teachers, various experts, the family, the parish and other ecclesial communities, and the influence of the consecrated.

dokumentumok tükrében. Megfontolások az új Ratio fundamentalisról (2016), In: Magyar Sion. Új folyam XI/173–183. p.

⁴³⁸ *Ratio fundamentalis*, artt. 3–8.

After studying the document, it becomes clear that it aims to combine the education of three main areas: spiritual life, the acquisition of ecclesiastical knowledge, and physical and personal education. The three areas fit, or should fit, both in seminary or novitiate formation. The legislator returns to the principles⁴³⁹ found in the document establishing the seminaries, drawn up by the Council of Trent in 1563. These were followed by the seminaries established in Hungary⁴⁴⁰, where the complex education of the novices took place in conformity with the principles cited above.⁴⁴¹ Only the implementation of these three pillars can ensure a sufficiently well-ordered legal framework for the education of priests.

As we have seen in the other two previous Ratios, it was required, in a way similar to *Ratio (2016)*, that episcopal faculties should ensure the preparation of the documents. Once the document has been prepared and approved by the Congregation for the Clergy, it can be introduced in the country. The aim is also to implement the document according to the local conditions, so that it will make clerical formation in the country even more effective. The *Ratio (2016)* also provides that the bishops' conferences should periodically review these regulations, based on the method just described. The new provision gives our diocesan bishops the opportunity to engage in a dialogue with the Holy See, resulting in the formation of priests according to Christ, so that they can authentically witness to Christ in the storms of the present age, taking into account the specificities of the diocese and the country.

Seminary education has undergone many reforms since the 16th century, but it has always remained faithful to the Trent principle of seminary education. This institutional form still has a *raison d'être* in today's world, especially in the light of the new secularisation that has emerged in the world. In today's world, our affirmative and firmly defended answer to the question regarding the modernity of the seminary system of priestly formation is still being questioned and its correctness doubted. However, we must not forget that there are also numerous topical questions in relation to the seminary training standards examined in the various chapters of this dissertation, which are specific to different historical periods. My thesis confirms that, despite

⁴³⁹ SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Az egyházi intézményrendszer története*, 254–246. p.

⁴⁴⁰ SIPOS, Stephanus, *Enchiridion iuris canonici*, Romae 1954. VI. 23, Vö. MIHÁLYFI Áron, *A papnevelés története I–II.*, Budapest, 1896

⁴⁴¹ ERDŐ Péter, *Papi identitás és papnevelés a mai kor kihívásainak fényében*, In: Magyar Sion. Új folyam XI/LIII (2017/2) 165–172. p.

critical voices and the renewal initiatives that were necessary from time to time, the principles of the seminary system established at the Council of Trent – and reflecting the history of the institutions of priestly formation up to that time – proved to be stable. So true is this that the basic concept of seminary education is as central to the life of the Church today as it was in the 16th century. Therefore, it must continuously be seen as essential that the formation of a candidate priest should be free from the world and its spiritual dangers, so that he can not only clarify his vocation but also prepare himself for the dangers and influences which he faces in the world – more strongly in the 21st century than ever before – as a pastor. This form of education, contrary to what some critics say, does not mean an education that is isolated from the real problems of the world, unable to understand and respond to them. The preservation of the person (*separatio*) and the acquisition of openness to the problems of a world dominated by neo-secularism (*interactio*) must be present together (*correlatio*) in the seminary education of the 21st century.

The documents published since the Council of Trent, and discussed in detail in my essay, emphasise the importance of spiritual life, since it is the formation of a good priestly spirit, which can be created in the “closedness” of seminary life, that leads to students becoming pastors in Christ, and can authentically represent their mission in the Church in the world and, through their pastoral work, make use of this formation in many ways for the spiritual salvation of the community. All the documents emphasise the need to create a seminary spiritual programme where this spiritual life can develop. Therefore, it is essential that seminarians encounter Jesus Christ as often as possible through daily Mass, Scripture and spiritual readings, reflections, sacramental worship, spiritual days, spiritual exercises, excursions and other seminary programmes. This programme can be developed by each seminary itself, in the system and idea the main aspects of which the *Ratio (2016)* gives. This, however, can be made even more effective in the seminary the diocesan bishop, in consultation with the seminary leaders or even the small priests, maintains. This creates the priestly spirituality which not only prepares the pastor for ordinations, but is also present in his later priestly life as a “spiritual resource”, and which he can make even more effective in his priestly life through the various priestly training courses (recollection, spiritual exercises, spiritual days).

The documents published since the Council of Trent, and discussed in detail in

my thesis, stress not only the importance of spiritual life, but also the importance of immersion in academic life, as well as a kind of physical and personal education.

Considering the goals and means named in the examined documents, and comparing them with the circumstances and requirements of sacramental and holy ministry, the transmission of Christian doctrine and pastoral activity in the 21st century, the following answers to the open questions posed in my dissertation can be formulated:

1) Can institutional seminary education continue to ensure the duty of the clergy to transmit faithfully and authentically the doctrine of the Church and to administer the sacraments and the sacrament in the proper form?

The overall question can be answered in the affirmative on the basis of the historical, canon law source and thematic, content-related explanations presented in the dissertation. It can be clearly seen that, following the establishment of the seminary formation system, we can speak of a *dynamic rather than a static structure*. That is to say, while the objectives set out at the Council of Trent and the institutional framework remained unchanged, there have been constant changes of emphasis and development from one period to the next. as we have seen in the discussion of the content of the different Ratios. In this way, the system established in the mid-16th century responded constructively to changes within civil and ecclesiastical society. The medium of transmission of Church doctrine is the human community broken down into different units; thus, the substantial changes occurring within them must lead the legislator and the law enforcer to continuous feedback at institutional level. The gradual modifications and interpretative changes thus made were intended to ensure the permanence of the doctrine transmitted, so that it carried the same content within a social and cultural framework that was changing in stages (but not uniformly). The same can be said of the administration of the sacraments, where the changes can primarily be observed in the methods of pastoral – institutional preparation and the gradual expansion of the area in which the sacraments are administered, which are also not of a substantive nature. Together, these two groups influence the content of the seminar training, either by their integration into the curriculum in theory or in practice. In other words, the relative separation of the student clergy from the everyday secular environment and its influences does not mean in any way that the preparation taking place there is separated from the active pastoral processes of the Church and the clear

responses it gives to different situations, age groups, etc. This relative separation allows for the development and institutionalisation of balanced and reflective theological and practical responses through seminary formation to new and emerging processes within human communities.

2) Can institutional seminary formation continue to serve adequately the permanent formation of the spiritual life of the student clergy, in such a way as to provide a secure framework for the preservation and development of a stable spirituality necessary for exercising priestly duties and rights?

This specific question can also be answered in the affirmative on the basis of the historical, canon law source and thematic, content-related explanations presented in the dissertation. Narrowing our previous answer to the area of spiritual life, we should perhaps support the argument in favour of maintaining the seminary institutional framework even more emphatically. The above mentioned relative separation of the seminary form of formation has a prominent positive effect in developing the need for a systematic spiritual life and the persistence in keeping it consistent. The seminary agenda and weekly schedule provide a stable framework, the mastery of which, once the compulsory framework is removed, i.e. once any ecclesial assignment begins after ordination, can continue to exert a strong influence on the daily spiritual life of clerics, regardless of the place, nature, content and hierarchical level of the disposition. Naturally, the agenda developed in the seminary cannot be fully implemented in the life of ordained ministers, but it will be the basic norm against which the usual cornerstones of each person's spiritual life will be developed, depending on the particularities of the office or task. That is to say, without the educational effect of a period of relative separation, the daily exercise of the clergy's spiritual life would become much more unbalanced in a new context of secularisation, the negative impact of which is considerably more intense compared to the 16th century, when the seminary system was established.

3) Can institutional seminary training continue to ensure the permanent development of ecclesial doctrinal and disciplinary knowledge in a way that provides a secure framework for the cultivation of theology and for the maintenance and deepening of ecclesial knowledge?

This specific question can also be answered in the affirmative on the basis of the historical, canon law source and thematic, content-related explanations presented in

the dissertation. In fact, looking at the changes in the requirements of each Ratio, it is in this area that the most significant form of continuous renewal of content can be observed. It is not by coincidence, of course, that the most favourable form of theoretical training and the development of the need for further training is the systematic, relatively separate system of education and training institutions with a fixed timetable. However, there is more to it than that. It is not enough merely to create the opportunity, the place and the appropriate medium for the orderly transmission of the Church's doctrinal and disciplinary convictions, but it is also necessary to develop them authentically. This requirement is adequately met, on the one hand, by the recurrent revision of the regulations on the formation of sacred doctrine, which, however, must be complemented by the relevant results of sacred doctrine and of inter- and multidisciplinary research. The same is true of the proper incorporation of the ever-expanding ecclesiastical discipline into the curriculum and its interpretation in accordance with the Magisterium's positions. Theological and ecclesiastical preparation cannot be a definitive state at the moment of ordination, since both areas require a continuous activity by the supreme authority of the Church, the theologians, and the local ecclesiastical authority. It is the natural need developed in the course of seminary formation which, in addition to progress in the spiritual life, creates an openness to institutional formation in the sacred sciences among those who carry out sacred ministry.

4) Does institutional seminary formation continue to be a sound institutional form, in the light of the latest findings in the field, for the secure formation of the physical and personal foundations of the student clergy, in such a way as to have a lasting influence on the future daily life of the priest?

Similarly to the previous, this last specific question can also be answered in the affirmative on the basis of the historical, canon law source and thematic, content-related explanations presented in the dissertation. This is certainly an area that raises serious new questions in the field of the seminary education. There is no doubt that the focus of priestly education in the mid-16th century was not on physical and personal education, since the conscious cultivation of these areas can be dated to the modern age. Nor, of course, can it be ignored – as we have seen in the discussion of the periods preceding the Council of Trent – that the early education of the student clergy was inextricably linked to performing physical work. However, it is a fact

that the radical development of psychological sciences within the framework of special sciences dates back to the end of the 19th century and the first decades of the 20th century. It was also in the period between the two world wars that the Catholic approach to personal education, which was influenced by this development, was incorporated into seminary education. The pastoral psychological works of the 20th and 21st centuries had a significant impact on the renewal of priestly formation, as we have seen in the texts of *Ratio (1970)*, *Ratio (1985)* and *Ratio (2016)*. Of these, it is clearly in the material of the current *Ratio* that the principles of seminary formation, formulated in accordance with the findings of the disciplines, are most clearly defined. Its most important element is the education of the individual in community, since all the activities of the ordained cleric are carried out in a particular community, for the benefit and on behalf of the community. The education of the students in community, which also takes into account the personality of the individual, is thus an indispensable condition, and the seminary form of formation is a natural framework for this. Physical formation is an integral part of the formation of a complete personality, prepared for the priestly state of life. This is an old – new principle, since physical work was a natural part of everyday life from the 16th to the 19th century, and this principle has been increasingly re-emphasised by the authors since the last decades of the 20th century.

I can, therefore, give a positive answer to all four questions formulated as theses in the dissertation. Obviously, initiatives and solutions for priestly education other than the institutional seminary education system may arise, depending on age, geographical location, specific social or even personal situation. However, an effective solution to these four issues to be solved within the framework of a complex institutional system can be fully provided by the seminary form of formation. At the same time, this also means that, in the context of the 21st century, it is necessary to make use of the advantages of relative separation to ensure that the ability to perceive problems and the respond to them (*interactio*), which are inherent in pastoral work, would be well grounded both theoretically and practically in the seminary formation aimed at shaping the new generation of ordained ministers.

Felhasznált irodalom

- *A II. Vatikáni Zsinat tanítása, 2000–2001*, Budapest, 2001
- *A magyarországi papnevelés általános szabályzata*, A Magyar Püspöki Kar *Renovatio institutionis sacerdotalis in seminaris Hungariae* című rendelkezésének végrehajtási utasítása, Budapest, 1972
- *A papnevelés történetéről*, Citta de Vaticano, 1963
- *Acta Ecclessia Mediolanensis*, I. kötet, Palaviae, 1754
- ACSAY Antal, *A humanisták és a skolasztikusok küzdelme a 16. század elején*, Budapest, 1895
- ADRIÁNYI Gábor, *Patachich Ádám korának egyháztörténete*, 14. In: LAKATOS Adél (szerk.), *Patachich Ádám érsek emléke*, (A Kalocsai – Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 4.), Kalocsa, 2005
- ALZOG, Johannes Baptist – KRAUS, Franz Xaver, *Handbuch der Kirchengeschichte*, Mainz, 1882
- AQUINÓI SZENT TAMÁS, *A Summa theologiae kérdései a jogról*, F.: Tudós-Takács János, Budapest, 2011
- AQUINÓI SZENT TAMÁS, *A teológia foglalatata*, (Ford.: Tudós-Takács János), Budapest, 2002
- ASCHBACH, Joseph von, *Geschichte der Wiener Universität*, Bécs, 1865
- *Augustini de vita et moribus clericorum*, London, 1919
- BEDY Vince, *A győregyházmegyei papnevelés története*, Győr, 1937
- BEKE Antal, *Az Erdély Egyházmegyei papnövelde történeti vázlata*, In: Egyházi és Iskolai Hetilap 27. szám, Gyulafehérvár, 1870
- BEKE Antal, *Az erdélyi káptalan levéltára*, Budapest, 1892
- BELDA INIESTA, Javier, *Del monasterium clericorum a los studia generalia. La educación católica en el ius antiquum*, In: Vergentis 5, 2017
- BELLESHEIM, Alphons, *Geschichte der katholischen Kirche in Schottland*, II. k.
- BELLESHEIM, Alphons, *Wilhelm Cardinal Allen*, II.
- BENDA Kálmán, *Mária Terézia királynő a magyar történetírásban*, In: Történelmi szemle, 1981/3

- BENEDICTUS XVI, M. P., *Omnium in mentem* (26 oct. 2009): AAS 102, 2010
- BERNARD, Célestin, *De l'enseignement élémentaire en France aux XI. et XII. siècle*, Paris, 1894
- BERTRAND, Antoine-Louise, *Histoire des Séminaires de Bordeaux et de Bazas*, I., Bordeaux, 1894
- *Biblia, Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Budapest, 2008
- BÍRÓ Vencel, *A római katolikusok helyzete és hitélete Erdélyben a jezsuiták első betelepülése idején*, In: *A kolozsvári piarista gimnázium értesítője*, 1914
- BITAY Árpád, *Az erdélyi róm. kath. status gyulafehérvári „Majláth” főgimnáziumának megalakulása*, Arad, 1930
- BITAY Árpád, *Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében*, Kolozsvár, 1926
- BLET, Pierre, *L'ordre du clergé au XVIIIe siècle*, In: *Revue d'histoire de l'Église de France* 54, 1968
- BOKOR JÓZSEF (szerk.), *Halesi Alexander*, In: *A Pallas nagy lexikona*, Arcanum: FolioNET (1893–1897), 1998
- BONITZ Ferenc, *Néhány szó a Mária kongregációról Magyarországon*, In: *Szabad óra*, 1892, Budapest
- BOROS Fortunát, *Az erdélyi ferencrendiek*, Kolozsvár, 1927
- BOTTE, Bernard (ed.), *Hippolyte de Rome, La tradition apostolique. D'après les anciennes versions*, (SCh11), Paris, 1968
- BRAUN, Karl Guido, *Geschichte der Heranbildung des Klerus in der Diözese Würzburg*, Würzburg, 1889
- BRUNS, Hermann Theodor, *Canones apostolorum et conciliorum sec. IV–VII*, II. Berolini, 1839
- BUNYITAY Vince – MÁLNÁSI Ödön, *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*, Debrecen, 1935
- BZENSZKY Rudolf, *Prologomena Daciae medditeranae*, Gyulafehérvári Battyány könyvtár kéziratok közt
- CLAUSSSEN, M. A., *The Reform of the Frankish Church: Chrodegang of Metz and the Regula Canonicorum in the Eighth Century*, Cambridge; New York, 2004
- *Concilia Africae a. 345–525*, Kiad. C. Munier In: *Corpus Christianorum*, Series Latina 149, Turnhout, 1974
- *Concillium Oecumenicorum Decreta*. G. Alberigo et alii., Bologna, 1973

- CRÉPIN, A.–LAPIDGE, Michael–M., P.–ROBIN, Ph. (edd), *Bède le Vénérable, Histoire ecclésiastique du peuple anglais I–III*, III. Kiadása, Paris, 2005
- CSESZKA Éva, *Az esztergomi érsekség birtokainak a helyzete Széchenyi György alatt*, Magyar egyháztörténeti vázlatok, Budapest, 2003, 1–2. kötet
- DE HIPPO, Augustine, *De ordine*, South Bend, Indiana, 2007
- DENIFLE, H., *Chartularium Universitatis Parisiensis I*, Prologus XVII., 2014
- DIANICH, Severino, *La teologia del presbiterato al concilio di Trento. La scuola cattolica*, 1971
- DÍEZ, Gonzalo Martínez, *La Colección Canónica Hispana I–VI*, Madrid, 1966–2002, II/1
- ECKHART Ferenc, *A jog- és államtudományi kar története*, Budapest, 1936
- *Egyházi és Iskolai Hetilap*, Gyulafehérvár, 1868. 3. szám
- ERDŐ Péter, *Az egyházjog forrásai, Történeti bevezetés* (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Posztgraduális Intézetének Könyvtára I/1, Budapest, 1998
- ERDŐ Péter, *Az ókori egyházfegyelem emlékei*, SZIT, Budapest, 2018
- ERDŐ Péter, *Egyházjog*, Budapest, 2014, nr. 997
- ERDŐ Péter, *Papi identitás és papnevelés a mai kor kihívásainak fényében*, In: Magyar Sion, Új folyam XI/LIII (2017/2)
- FAILLON, Étienne-Michel, *Vie de M. Olier, fondateur du Séminaire de S. Sulpice*, Quatrième ed., Paris, 1873
- FLECHNER, Roy, *The Problem of Originality in Early Medieval Canon Law: Legislating by Means of Contradictions in the Collectio Hibernensis*, In: Viator 43, 2012
- FLESER, Gheorghe, *Gyulafehérvár – Képes várostörténet*, Ghimbav, 2009
- FLICHE, Augustin– MARTIN, Victor, *Storia della Chiesa*, XVIII., Torino, 1979–1994
- FODOR József, *Nemcsak a bor vidámítja az ember szívét, Papi anekdoták*, Nagyvárad, 2006
- FORSTER János, *A püspökmegyei zsinat*, Gyulafehérvár, 1907
- FRAKNÓI Vilmos, *Az első magyarországi papnövelde*, In: Magyar Sion, Budapest, 1872
- FRAKNÓI Vilmos, *Pázmány Péter élete*, Budapest, 1873., II. kötet

- FRANKÓ Tamás, *A papnevelés a legfrissebb tanítóhivatali dokumentumok tükrében. Megfontolások az új Ratio fundamentalisról* (2016), In: Magyar Sion, Új folyam XI
- FRANKÓ Tamás, *A szent tudományok oktatására és kutatásra szolgáló intézménytípusok, valamint az azokat szabályozó hatályos kánoni formák fejlődése*, Budapest, 2013
- FUNK, F. X., *Didascalica et constitutiones apostolorum I*, Paderbornae, 1905
- GARCIA Y GARCIA, Antonio, *Historia del Derecho Canónico I. El Primer Milenio*, Instituto de Historia de la Teología Española, Subsidia 1, Salamanca, 1967
- GÁRDONYI Máté, *A papi élet reformja a Tridenti Zsinat korában*, Budapest, 2001
- GÁRDONYI Máté, *A papság reformja a Tridenti Zsinaton*, In: Teológia, 1999
- GÁRDONYI Máté, *A XVI. századi papi szemináriumok pedagógiai programja. Újabb kutatási eredmények a korai szemináriumokkal kapcsolatban*, In: *Az erkölcs szépsége*, A kaposvári erkölcs-, művészetfilozófiai és nevelési konferencia előadásai 2003, Kaposvár, 2005
- GÁRDONYI Máté, *Nevelési kérdések a XVI. századi papi szemináriumokban*, In: *A tünékeny moralitás. A kaposvári erkölcs, művészetfilozófiai és nevelési konferencia előadásai*, 2001, Kaposvár, 2002
- GAUDEMET, Jean (ed.), *Conciles gaulois du IV siècle* (Sch 241), Paris, 2008
- GAUDEMET, Jean., *Le sources du droit de l'Église en Occident du II.e au VII.e siècle*, Paris, 1985
- GIOVANNI, di G., *Historia seminarium clericorum*, Rieger, 1787
- GRABMANN, Martin, *Die Geschichte der katholischen Theologie seit dem Ausgange der Väterzeit*, Herds Theologische Geschichte, Freiburg, 1933
- GROSSI, Vittorini – DI BERARDINO, Angelo, *La chiesa antica: ecclesiologia e istituzioni*, Róma, 1984
- GUASCO, Maurilio, *La chiesa e il potere politico dal medioevo all'età contemporanea*, Torino, 1986
- GUASCO, Maurilio, *La formazione del clero*, Milano, 2000
- GUASCO, Maurilio, *La formazione del clero: i seminari*, In: *Storia d'Italia*, annali 9.
- GUDENUS, Philipp E., *A papi nőtlenség az ellenvélemények tüzeiben*, Kánonjog XX, Budapest, 2018

- GYÖRGY József, *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*, Kolozsvár, 1930
- *Havi Közlöny*, XIV. évfolyam, Temesvár, 1891
- HEFELE, Joseph–LECLERQ, H., *Histoire de concils*, I/2. Paris, 1907
- HEFELE, Karl Joseph von, *Conciliengeschichte IV*, Herder, 1855
- HESS, Hamilton, *The Early Development of Canon Law and the Council of Serdica*, Oxford, 2002
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Széchenyi_György_\(érsek\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Széchenyi_György_(érsek))
- <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=8#OT1>
- <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Szovegyujtemeny-szovegyujtemeny-1/magyar-barokk-8CE/pazmany-peter-1570-1637-8D0/a-nagyszombati-egyetem-alapitolevele-1635-A24/>
- https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20130116_ministorum-institutio.html
- https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19850319_ratio-fundamentalis_it.html
- HURTER, Hugo, *Nomenclator Literarius Theologiae Catholicae Theologos Exhibens Aetate*, III. kiadás, Innsbruck, 1892
- IOANNES PAULUS II, Adh. Ap. *Pastores dabo vobis* (25. Mart. 1992); AAS 84 (1992)
- IPOLYI Arnold, *A nagyszombati iskola a XVI. században*, Katholikus Szemle, I. kötet
- JAKÓ Zsigmond, *Batthyány Ignác, a tudós és tudományszervező*, In: Erdélyi múzeum, 1991
- JEDIN, Hubert, *Das Leitbild des Priesters nach dem Tridentinum und dem Vaticanum II.*, 1970
- JEDIN, Hubert, *L'importanza del decreto tridentino sui seminari nella vita della Chiesa*, Seminarium, 1963
- JOANNOU, Fonti P. P. (ed.), *Les canons des Synodes Particuliers*, (Discipline generale antique, IVE–IXe s. I/2), Grottaferrata, 1962
- Joseph Ignaz von AH., *Von dem frommen Leben und segnenreichen Wirken des Hl. Karl Borromäus*, II. kiadás, Einsiedeln, 1888, II.
- KÁJONI János, *Fekete könyv*, Szeged, 1991

- KAPRONCZAY Károly, *Báthory István iskolaalapítási törekvései*,
In: Magyar Pedagógia, 1976
- KARÁCSONYI János, *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon
1711-ig*, II. kötet, Budapest, 1924
- KATONA István, *Historia Colocensis Ecclesiae*, II. kötet
- KATUS László, *A magyar katolicizmus a XVIII. és XIX. században*,
In: A katolikus egyház Magyarországon, Budapest, 1991
- *Kirchenlexikon* (II. kiadás) Ingolstadt
- KOLLER, Joseph, *Historia episcopatus Quinqueecclesiarum*, Pest, 1812
- KOMP, Georg Ignaz, *Die zweite Schule Fulda's und das päpstliche Seminar*,
Fulda, 1877
- KOSÁRY Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest, 1983
- KÖPECZI Béla (szerk.), *Erdély története*, I. kötet, Budapest, 1988
- *Közművelődés*, Gyulafehérvár
- KURTSCHEID, Bertrandus, *Historia iuris canonici. Historia institutorum ab
ecclesiae fundatione usque ad Gratianum*, Romae, 1951
- LAEUCHLI, Severin, *Sexuality and Power – The Emergence of Canon Law
at the Synod of Elvira*, Philadelphia, 1972
- LÁNYI Károly, *Magyarföld egyháztörténetei*, III. kötet, Pest, 1844
- LAUNAY, Marcel, *Le bon prêtre: le clergé rural au XIXe siècle*, Paris, 1986
- LOMBARD, Peter, *The Sentences Book*, 2012
- MARAFIOTI, Domenico, *L' „Optatam totius” nel contesto del magistero
conciliare e post-conciliare*, In: Seminarium, 2005
- MARROU, Henri-Irénée, *Storia dell'educazione nell'antichità*, trad. Massi, U.,
Roma, 1984
- MARTÍNEZ, Superbiola Jesús, *Nuevos concilos hispano-romanos de los siglos III
y IV. – La collection de Elvira*, Malaga, 1987
- MARTON József, *Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története*,
Gyulafehérvár, 1993
- MARTON József, *Márton Áron korának és életének legfőbb adatai*,
In: *Márton Áron emlékkönyv*, Kolozsvár, 1996
- MARTON József, *Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig*,
Studia Theologica Budapestinensia 5., 1993

- MEIGNE, M., *Concile ou collection d'Elvire*, in RHE 70, 1975
- MÉSZÁROS István, *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon*, Budapest, 2000
- METZGER, Marcel (ed.), *Les constitutions apostoliques* (Sch 320), I., Paris, 1985
- METZGER, Marcel (ed.), *Les constitutions apostoliques III* (Sch 336) Paris, 1987
- MEZEI Mónika, *Tours-i Gergely élete és művei a történész szemszögéből*, Pozsony, 2010
- MEZZADRI, Luigi, *Il seminario Romano: Storia di istituzione di cultura e di pietá*, Cinisello Balsamo, 2001
- MEZZARDI, Luigi, *Storia della Chiesa tra medioevo ed epoca moderna*, III, Roma, 2000–2001
- MIHÁLYFI Ákos, *A papnevelés története és elmélete I.*, Budapest, 1896
- MISKOLCZY István, *Bajtai József Antal*, Budapest, 1914
- MORDEK, Hubert (ed.), *Kirchenrecht und Reform im Frankenreich: die Collectio Vetus Gallica, die älteste systematische Kanonensammlung des fränkischen Gallien. Studien und Edition*, Berlin–New York, 1975
- MUNIER, Charles, (ed.), *Cincilia Galliae a. 314. 506* (Corpus Christianorum. Ser. Lat. 148), Turnholti, 1963
- NAGY SZENT GERGELY PÁPA, SEVILLAI IZIDOR, *Regula pastoralis*, I, 10–11: PL 77, coll. 23-26-D.49 c.1
- NOSZLOPI László, *Magyar pedagógia*, Budapest, 1938
- ORLANDIS, José–RAMOS-LISSÓN, Domingo, *Die Synoden auf der Iberischen Halbinsel bis zum Einbruch des Islams (711)*, Paderborn–München–Wien–Zürich, Ferdinand Schöningh, 1981
- PAUER János, *Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében*, Székesfehérvár, 1847
- PAULER Tivadar, *A budapesti magyar kir. tudomány-egyetem története*, I. kötet
- PAULSEN, Friedrich, *Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten*, I. kötet, Leipzig, 1869
- PAULUS Diaconus, *Liber de episcopis Mettensibus*
- PELLICCIA Guerrino, *La preparazione ad ammissione dei chierichi ai santi ordini nella Roma del secolo XVI*, Roma, 1946
- PÉTERFFY Károly, *Concilia Regno Hungariae*, II. kötet

- PÉTERFFY Károly, *Concillium Hungaricum*, II. kötet
- PIAN, *De seminario clericorum – Disquis historio-canonic*, I. kötet
- PIERRARD, Pierre, *Le prêtre français, du Concile de Trente à nos jours*, Paris, 1986
- PIO, Paschini, *Le orogini del Seminario Romano*, Citta del Vaticano, 1933
- PIRNÁT Antal, *Arisztoteliánusok és antitrinitáriusok*, In: *Helikon* (17), 1971
- PLÖCHL, Willibald M., *Geschichte des Kirchenrechts I.*, Wien, 1952
- PONTAL, Odette, *Die Synoden im Merowingerreich*, 1986
- Promotíós könyv, A doktorrá avatás szertartása 1697., 1700., 1714. éveknél
- *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, In: *L'Osservatore Romano* (8. dec. 2016)
- RAUE, Severus, O. S. Fr., *Christus als Lehrer und Erzieher*, Freiburg, 1895
- REUSS, Peter Alexander, *Geschichte des bischöflichen Priesterseminars (Seminarium Clementinum) zu Trier*, Trier, 1890
- REYNOLDS, Roger E., *Patristic „Presbyterianism” in the Early Medieval Theology of Sacred Orders*, In: *Medieval Studies* 45, 1983
- RICCHÈ, Pierre, *Le scuole e l'insegnamento nell'Occidente cristiano. Dalla fine del V secolo alla metà dell'XI secolo*, Roma, 1984
- RIMOLDI Antonio, *Le istituzioni di s. Carlo Borromeo per il clero diocesano milanese*, La Scuola Cattolica, 1965
- RÓKA János, *Vitae Vesprimiensium praesulum*, Pozsony 1779
- *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Romae, 1970
- *Sancti Augustini vita scripta a possidio episcopo*, London, 1919
- SÁVAI János, *Missziók, mesterek, licenciátusok*, Szeged, 1997
- SCADUTO, Mario, *Seminari e collegi, In margine al centenario tridentino*, La Civiltà Cattolica, Roma, 1964
- Schematismus Diocez. Trans. a. 1848
- SCHERER, Emil Clemens, *Geschichte und Kirchengeschichte an den deutschen Universitäten*, Freiburg, 1927
- SCHMIDT, *Geschichte des Georgianums in München*, (München 1894)
- SCHMIDT, Peter, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker: Zur Funktion eines Römischen Ausländerseminars (1552–1914)*, Tüb., Niemeyer, 1984

- SCHMITZ, Wilhelm, *Regula S. Chrodegangi*, Pór Antal cikke a Kath. Szemle, VI. évfolyam, I. füzet, 1892
- SCHOELL, Rudolphus–KROLL, Gulielmus, *Corpus iuris civilis III*, Novellae, Berolini, 1959
- SEMMLER, Josef, *Chrodegang von Metz*, Stadt, 1966
- SIPOS Stephanus, *Enchiridion iuris canonici*, Romae 1954
- *Sollicitudo omnium ecclesiarum*, 1814. augusztus 7.
- SOTOMAYOR, Manuel–BERDUGO, Teresa, *Valoración de las actas*, In: SOTOMAYOR, M.–UBINA, Fernández (dir.), *El Concilio de Elvira su tiempo*, Granada, 2005
- SPECHT, Franz Anton, *Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland von den ältesten Zeiten bis zur Mitte des dreizehnten Jahrhundert*, 1885, II.
- STEINHUBER, Andreas, *Annali di seminario Romano*
- STEINHUBER, Andreas, *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom*, Freiburg, 1895
- STICKLER, Alfons M., *A klerikusi cölibátus*, Budapest, 1994
- SZEKFŰ Gyula, *Magyar történet*, V–VI. kötet, Budapest, 1936
- *Szent Benedek regulája*, sajtó alá rendezte Söveges D., Pannonhalma, 1948
- SZEREDY József, *Egyházjog I.* (első kiadás)
- SZUROMI Szabolcs Anzelm, *A püspökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok*, Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nominatae IV/1), Budapest, 2000
- SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Az egyházi intézményrendszer története*, Szent István Kézik. 15, Budapest, 2017
- SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Idoneity for Priesthood in the Early Canonica Discipline (Overview Passed on the First Centuries)*, in *Folia Theologica et Canonica*, vol. 7 (29/21), 2018
- SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Pre-Gratian Medieval Canonical Collections – Text, Manuscripts, Concepts*, *Aus Recht und Religion* 18, Berlin, 2014
- SZUROMI Szabolcs Anzelm, *The paleo-Cristian Characteristics of the Catolich Priesthood and Their Effect on Medieval (9th–12th century) Structures of Priestly Formation*, in *Studia Canonica* 47, 2013
- TEMESVÁRI János, *Manzador Piusz élete és irodalmi működése*, Budapest, 1931

- TEMESVÁRI János, *Öt erdélyi püspök rangemelése*
- TERTULLIAN, Q. S. F., *De praescriptione haereticorum*, Librairie Alphonse Picard et Fills, Paris, 1907
- Thesszalonikai Anasztaszioszhoz írt levél 446-ból In: JAFFÉ, i.m. 411. PL 54
- TOSCANI, Xenio, *Recenti studi sui seminari italiani in età moderna. Annali di storia dell'educazione e della istituzioni scolastiche*, 2000
- TÓTH László, *Verancsis Faustus csanádi püspök és emlékiratai*, Budapest, 1933
- TÖRÖK József – LEGEZA László, *350 éves Központi Papnevelő Intézet*, Budapest, 1998
- *Traditio Apostolica*, Can. 11: Lector institueturcum episcopus dabit ei librum, non autem imponetur manus super eum.
- TURRINI, M., *La riforma del clero secolare durante il pontificato di Innocenzo XII (1691–1708)*, in *Cristian nella Storia* 13, 1992
- TÜCHLE, Hermann, *Das Seminardekret des Trienter Konzils und Formen seiner geschichtlichen Verwirklichung*, Tübinger Theologische Quartalschrift, 1964
- VANYÓ Tihamér Aladár, *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786*, Budapest, 1986
- VANYÓ Tihamér Aladár, *A püspöki jelentések*, Pannonhalma, 1933
- VÁROSY Gyula, *A katolikus iskolaügy Magyarországon II.*, Kalocsa, 1882, (alapító okirat)
- VERESS Endre, *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig*, In: *Művelődéstörténeti tanulmány*, Kolozsvár, 1906 és In: *Erdélyi Múzeum* (23) 1906
- VERMEERSCH, A.–CREUSEN, I., *Epitome iuris canonici cum commentariis ad scholas et ad usum privatum I.*, Brugis–Bruxellis, 1924
- VESZELY Károly, *Batthyány Ignác élete*, In: *Gyulafehérvári füzetek*, Kolozsvár, 1861
- WAPPLER, Anton, *Geschichte der Theologischen Fakultät der K. K. Universität zu Wien*, Bécs, 1865
- WASSERSCHLEBEN, H. (ed.), *Die irische Kanonsammlung*, Leipzig, 1885 (úny. Aalen, 1966)
- WEISER, Friedrich S.J., *Die Marianischen Kongregationen in Ungarn und die Rettung Ungarns 1686–1699*, Regensburg 1891

- WERNER, Karl, *Alcuin und sein Jahrhundert*, Bécs, 1881
- WERNER, Karl, *Beda der Ehrwürdige und seine Zeit*, Bécs, 1881
- WINKLER Pál, *A papnevelés története a kalocsai egyházmegyében*, Kalocsa, 1934
- ZALKA János, *Memoria Basilicae Strigoniensis*, Pestini, 1856
- ZSCHOKKE, Hermann, *Die theologischen Studien und Anstellen der katholischen Kirche in Österreich*, Wien, 1894

NYILATKOZAT

Alulírott Fazakas Attila felelősen kijelentem, hogy jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján magam írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom felhasználásával, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek.

Budapest, 2024. február 26.

.....
Fazakas Attila